

1135

HÖNIG,
VADOR.

H

92

König István

VADÓR

Budapest, Grill Karoly

Ali.ÉH. 2018

VADŐR.

A VADÁSZATI ISMERETEK KIVONATA

VADŐRÖK RÉSZÉRE ÉS MAGÁN HASZNÁLATRA.

A VADŐRI SZAKVIZSGÁKHOZ AZ „ORSZÁGOS MAGYAR VADÁSZATI
VÉDEGYLET” JAVASLATÁRA VEZÉRFONALUL AJÁNlja A M. KIR.
FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTERIUM.

AZ ORSZ. MAGY. VADÁSZATI VÉDEGYLET MEGBIZÁSÁBÓL
IRTA ÉS ÁBRÁKKAL ELLÁTTA

HÖNIG ISTVÁN.

BUDAPEST,
GRILL KÁROLY CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉSE,
1895.

~~~~~
Brünauer Adolf könyvnyomda-intézete Jászberényben.

ELŐSZÓ.

Az Országos M. Vadászati Védegylet megtisztelő megbízása folytán annál nagyobb örömmel fogtam e műnek megírásához, mert alkalmam akadt, vadászati ügyünknek lendítéséhez csekély erőmtől telhetőleg nekem is közreműködni. Az ügy iránti buzgalom, a vadászat iránti lelkesülés vezérelt működésemben, s a rendelkezéseimre állott kis keretben is mindazt felölelni iparkodtam, a mit a vadászat, a vadnak tenyésztése és óvása körül ismerni, tudni kell.

Abban a meggyőződésben, hogy a szemlélés nagyban előmozdítja, megkönnyíti az elmélet elsajátítását, rajzokban mutattam be nagy részét azon tárgyakra, melyek a vadászat gyakorlásában, a tenyésztés, az óvás üzemében használatban vannak, — kiterjeszkedve ez irányban a legujabb vívmányokra is. S tekintettel arra, hogy a jelen könyv első sorban iskolai czélokra, de a magántanulásnak is vezérfonalául szolgáljon, úgy a berendezésre nézve, mint egyébként is mindenek előtt az egyszerűsége, a könnyen megérthetősége iparkodtam sulyt fektetni.

Hogy feladatomat — a legjobb és legujabb kutfők és segédkönyvek felhasználásával — megoldanom mennyiben sikerült, bírálja meg elnézéssel t. megbízom és a t. vadászközönség.

A midőn tehát — köszönetemet is kifejezve mind-
azoknak, a kik e mű létesítése körül támogatni szi-
vesek voltak — e szerény művet közkézre bocsátom,
legyen szabad reménylenem, hogy az a vadászatnak
igaz és lelkes hiveket képezve, vadászatunk ügyét
némileg elő fogja mozdítani, a mi fáradozásomnak
legszebb jutalma lesz.

Budapesten, 1894. október havában.

A szerző.

BEVEZETÉS.

1. §.

A vadászati ismeretekről.

A vadászati ismeretek alatt összességét értjük azon szabályoknak és utasításoknak, a melyek szerint a hasznos vadat megfelelően óvni, szakszerűen elejteni és értékesíteni kell.

Vadászati ismeretek.

Mindenekelőtt azonban ismernünk kell a vadászható állatoknak, vagyis a vadaknak részletes természetrajzát: azaz testük alkotását, életmódjukat, viselkedésüket a talaj, éghajlat és az évszak minősége szerint, szóval mindazon tulajdonságokról kell tudomással birnunk, a melyektől a vadnak megfelelő óvása, elejtése és értékesítése függ.

A vadászati ismeretek tehát tárgyalják:

Azok felosztása.

1. a vadaknak természetrajzát;
2. a vadtenyésztés és a vadóvás eszközeit és módjait;
3. magát a vadászatot és
4. a vad értékesítését.

Ezen kívül a vadörnek tájékozva kell lennie a vadász-elnevezésekben; ismernie kell röviden a vadászat multját s annak ma már nemzetgazdasági fontosságát is; tájékozással kell birnia a vadászatot illető törvényekben.

2. §.

A vadőr hivatása és szolgálata.

A vadörnek hivatása első sorban a gondjaira bizott vadállomány óvása, ápolása s az erre irányuló egyéb, a főlebbvalója által esetről-esetre elrendelt teendők köteleességszerű végzése; hivatása továbbá a vadászatok alkalmával a rendezés, a hajtók

A vadőr hivatása.

és vadászok elállítása és vezetése körül reá bízott teendők végrehajtása, esetleg vadászsegédi szolgálat a vadász-úr vagy vendégének személye körül, végre felügyeleti és utbaigazító ténykedés a munkák körül, melyek a pagonyban, illetve a vadászterületen létesíttetnek.

A vadőr ismeretel.

Ezek szerint ismernie kell a vadőrnek mind azt, a mit a vadnak óvása és ápolása, a vad ellenségeinek irtása körül kell tenni, — nevezetesen: tudnia kell kerítéseket, vadfogókat, etetőket, szórókat, nyalatókat előállítani; bánni kell tudnia a hálók-
kal, csapóvasakkal, törökkel, csapdákkal és csapóládákkal, ismernie kell a mérgezés módjait és szabályait; értenie kell a vadászebek idomításához és vezetéséhez, alaposan ismernie kell a puská szerkezetét és alkatrészeit, hogy azon apró javításokat is tudjon eszközölni; értenie kell a barkácsoló utak és cserkész-
ösvények készítéséhez, szóval ismernie kell mindazon segéd-
szolgálatokat, melyek a vadászat körül előfordulnak.

A vadőr tulajdon-ságai.

Hogy ezen hivatásának a vadőr tökéletesen megfelelhessen, edzett testtel, a fárasztó szolgálattétel s az idő viszontagságai által meg nem ingatható egészséggel, éles látással, kitünő hallással és jó emlékező tehetséggel kell birnia. Lélekjelenlétét s önuralmát a legválságosabb helyzet*) se hozza zavarba; büszkesége legyen: fáradhatlan tevékenység, éberség, kötelességérzet, becsületesség, hűség, tiszta erkölcs és férfias bátorság.

*) A magyar büntető-törvénykönyv 79. §-a szerint nem büntetendő az, „a ki ellenfelét megsebezte vagy meg is ölte, ha ellenállhatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerített arra, a mely saját életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, a mennyiben a veszély másképen nem volt elhárítható.“ „A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik.“ A 80. §. pedig azt mondja: „Nem büntetettik a cselekmény (t. i. a testi sértés vagy emberölés) ha az a tettes, vagy hozzátartozói életének véletlenül származott, más módon el nem hárítható közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszűk-
ségben követtett el.“

Büntető törvényünk tehát elég oltalmat nyújt a vadász-személyzetnek kötelessége hű teljesítésében; de azért nem szabad magát elkapatni s gyűlöletben, haragban, fölindulásban testi sértést (emberölést nem is említünk) elkövetni oly ellenségen, a kitől közvetlen veszély nem fenyeget.

Lelki nyugodalom s önuralom vezérelje tehát a vadóvó személyzetet különösen a veszély pillanataiban is.

Szolgálatának teljesítésében a vadőr legyen készséges, a társaival való érintkezésben előzékeny, felebbvalóival szemben kötelességtudó, ildomos és engedelmes. Hogy sok esetben ne héz szolgálatát meglegedésre teljesíthesse, különösen és mindenek felett szem előtt tartsa a következőket s működésében tekintse irányadókul:

A vadőr szolgálat közben.

1. Iparkodjék megismerni (nem ismerkedni) a gondjaira bizott területet s környékének lakosait s különös figyelemmel kísérje a roszhirüeket és gyanusakat; vigyázza meg öltözőküket, járásukat, testtartásukat, esetleg vegye észrevétlenül a puha talajban vagy hóban hagyott friss nyomuk mértékét; könnyü szerrel fogja ugy adandó alkalommal a vadorzó vagy hurokvető személyét megállapíthatni. Ébersége révén nagyobb érdemeket szerezhet magának a vadőr a kihágásoknak megakadályozása, mint az elkövetett torzások bejelentése által. A lakossággal szemben higgadtan, illedelmesen s előzékenyen viselkedjék, különösen józan élete által példaképe legyen környezetének; de ha szolgálatának teljesítésében hatalmaskodó, erőszakos vadorzókkal kénytelen szembeszállani, eljárását eszélyesség, higgadt megfontolás, érelyes bátorság vezérelje s mindenkor tartsa eszében, hogy a fegyverével ellenfelén indokolatlanul vagy bosszuállóan ejtett sebzésért a törvény előtt súlyos felelősséggel tartozik.

A vadőr miként bánt a lakossággal.

2. A gondjaira bizott pagonyban vagy területen a vadőr figyelmének minden lépésre, minden nyomra, minden csapára, minden törött ágacskára ki kell terjednie, szóval minden a pagonyban előforduló változást nyomban föl kell ismernie s abból a kellő s helyes következtetést levonnia; szenvedélyből, pályája iránti határtalan szeretetből kell mindazt felkarolnia, az után fáradnia, a mi a gondjaira bizott vadállomány előnyére s így közvetve felebbvalójának, gazdájának hasznára van. Frissen hullott hó, minden esős nap, minden harmatos reggel titokzatos, de nem érthetetlen írásjeleivel jobban rátanítja teendőire, mint a legjobb tankönyv. A szorgalmas, arra való vadőr csakhamar megismerkedik pagonyával, kifürkészi azon pontokat, a melyekről az őrszolgálatot legkönnyebben s legbiztosabban végezheti; nem barangol czéltalanul, figyelmetlenül ide-oda, hanem folytonos figyelemmel kíséri — hogy ugy mondjuk — a természet minden lehelletét. Az ilyen vadőr gyakran olyan tapasztalatokat

A szolgálat teljesítése a pagonyban.

fog tenni, minőket más módon szerezni alig lehetséges; nem egy — a pagonyban látszólag közönyös vándorként lépkedő egyén fogja elárulni titkos szándokát és sok tervezett kihágás elmarad, mert meggyőződnek az illetők, hogy „a vadőr figyelmét mi sem kerüli el.“ A jó vadőrnek otthona a gondjaira bízott pagony s azt kötelességszerűleg is minden bajtól, idegen betolakodástól meg kell óvnia.

Tájékozottság a vad nemére és számára nézve.

3. A mondottakból önként következik, hogy a jó vadőr a pagonyában tenyésző, sőt abba csak átváltó vadat minden tekintetben, azaz ugy számra, mint minőségre nézve is alaposan ismeri, mert viselkedését, különösségeit folytonos és éber figyelemmel kíséri. Minden útjában, — különösen frissen esett havon, eső után, a midőn pagonyát bejárja, számos örvendetes, de talán sok kellemetlen ujságra is fog akadni. A talajról leolvassa, a mit az ezerféle nyomok, a mit a csapák — a vadásznak ezen írásjelei — hirdetnek; azonnal megtudja magyarázni a különös, néha rejtélyes hangot, mely fülét éri. Így csakhamar tudni fogja, minő és mennyi vad van pagonyában; ily módon tájékozni fogja magát, melyik vad minő időjárásban hol tartózkodik, hol található, merre vált; pontosan meg fogja határozhatni, hol lappang nappal a ragadozó vad s hol kell a váltóját elállania, hogy biztosan elejthesse. A vadnak a kellő nyugalmat biztosítja s gondoskodik, hogy folytonosan elég és megfelelő tápláléka legyen; azért mindazon kézfogásokat el kell sajátítania magának, melyek etetők, szórók, nyalatók készítésére képesítsék; ő szemeli ki a helyeket, a hol ezek létesítendők.

A vadőr szolgálata nehéz és sok gondot ád, de eredményes lesz, ha a vadőr elszántan harcra kel minden ellen, a mi ellenségesen utjába áll; ha szolgálatát „szemlélve és gondolkozva“, „megfigyelve és következtetve“ kötelesség-híven és szeretettel teljesíti.

A vadőr legyen erős, kötelességtudó, bátor férfiú!

3. §.

Rövid visszapillantás a vadászat multjára.

Hazánk jó egy évezreddel ezelőtt, már a római uralom idejében híres volt vadjairól, vadbőségéről és vadászebeiről s ebbeli hirnevét föntartotta a legújabb időkig.

Hazánk mindig híres volt vadjairól.

Honi királyaink, kevés kivétellel, a vadászatban kerestek és találtak szórakozást, de különösen a nemzeti fejedelmek voltak nagy kedvelői a vadászatnak.

A külföldnek, különösen a szomszéd Németországnak mintájára a régi időkben a termetre nézve tekintélyesebb vagy ritkább vad elejtése első sorban a királynak, másodsorban a főneméseknek volt föntartva, míg az apró vadra — eltérőleg minden más európai országtól — minden nemes bármikor és bárhol, még a király birtokain is, szabadon és korlátlanul vadászhatott. Midőn a birtokviszonyok rendezést nyertek, a nagybirtokos főnemesség ezen általános szokás terhét megérezvén, a törvény útján jogot szerzett arra, hogy birtokának egyes részeit, eleinte a várak, várkastélyok környékét, később birtokának felét föltétlen vadászati tilalom alá helyezhesse, kötelessége maradván birtokának másik felét a szabad vadászatnak nyitva tartani. Ezen törvényes intézkedés azután érvényben maradt az 1872-ik évi VIII. törvényezikk életbeléptéig, mely a vadászati jogot, illetve a vadászatot a földbirtok tartozékának kijelentette, mi által a szabad-vadászat gyakorlásának véget vetett. A szabad-vadászat joga a régibb időkben annyira terjedt, hogy a nemes a saját használatára (de nem eladásra) szánt vadat kiküldött emberei, szolgálai által is vadásztathatta, elejtethette.

A vadászat gyakorlása a multban.

Kedvencz vadásmódja a magyarnak mindig a lóhátról való vadászat volt. Így vadászott sólymaival — ezeken a vadászatokon a hölgyek is résztvettek, — így üzte ebeivel a szarvast, az özet, sőt az erdeit is; agaraival nyulat fogatott, farkast állittatott, melyet azután buzogánnyal leterített; sőt az erdélyi bölényvadászatokon is lóháton jelent meg a nemes vadászok serege. A vizslával való vadászati mód a cseheknek bejövetele után kezdett terjedni az észak-nyugati megyékből s csak lassan tudott tért hódítani; az alföldön az agarat, Erdélyben a kopót ma is még fölébe helyezik a vizslának.

Régi módja a vadászatnak.

A régi időkben már a fölszerelés értékeségénél, az e célra mozgósított népesség számánál fogva is a vadászat költséges nagyuri időtöltés számába ment, míg mai napság a vadászatban, illetve a vadtenyésztésben a nemzetgazdaság egyik tekintélyes ágát látjuk fejlődni. A szakszerű óvás, a lelövés korlátozása, a tilalmi idők megállapítása, sőt azoknak kilátásba

A vadászat nemzetgazdasági fontossága.

vett kiterjesztése mindenestre nagy befolyással lesz arra, hogy költséggel tenyésztett vadjainkat a közlekedési eszközök, a vasutak tökélyesedése révén úgy hazánkban, mint a külföldön is értékesíthessük s így a földbirtoknak oly fejlődésre képes jövedelmi forrást megnyissunk, mely a mai viszonyok között is megközelíti a 3 millió forintnyi értéket.

Mint a gazda okszerű gazdálkodással, ló-, marha- és sertés-tenyésztéssel, úgy a vadász szakszerű vadóvással és vadtenyésztéssel van hivatva a földbirtok értékének emelésén közreműködni.

4. §.

Rendszertan.

A vadászható állatok — a vadak — a piros- és meleg-vérű csigolyások közé tartoznak s részben emlősök, részben szárnyasok.

I. osztály. Emlősök.

Négy láb a földön való mozgásra; fogak a felső és alsó állkapocshoz; a testet szőr fedi; élő fiakat szülnék s ezeket az emlőkből szivárgó tejjel — mint első tápanyaggal táplálják.

I. Rend. Kérődzők.

Minden lábon két csülök elül, melyen járnak, két apró (ál-)csülök hátul; a gyomor egymástól elkülönített négy zsákból áll; fogak $\frac{0}{8} \frac{1-0}{0} \frac{6}{6}$ *); a zápfogak zománccosak, — növényi táplálék megrágására.

I. család. Szarvas-félék.

A himek évenként ujló, tömör, ágasbogas szarvakat — agancsot — viselnek.

1. N e m. A g i m s z a r v a s. Az agancs kerek, ágas; a szemek alatt könyögdrök; fogak: $\frac{0}{8} \frac{1}{0} \frac{6}{6}$. Ide tartoznak: a külföldi Axisz-, Pampasz- és a Virginiai-szarvas is, mint külön fajok. A fark rövid.

2. N e m. A d á m s z a r v a s. Az agancs alja kerek, teteje lapátos. Fogak: $\frac{0}{8} \frac{0}{0} \frac{6}{6}$; ide tartozik az európai Rén- és Jávorszarvas is. A fark hosszabb.

3. N e m. A z ö z. Az agancs rövid, háromnál több ága ritkán fejlődik; fogak: $\frac{0}{8} \frac{0}{0} \frac{6}{6}$. Farkát kívülről csak dudor jelzi.

II. Család. Üres szarvuak.

Mind a két ivar üres, meg nem ujló, csak erősödő, többé-kevésbé hajlított szarvakkal, melyek a homlokesontból kinőtt csap körül fejlődnek.

1. N e m. A z e r g e. A szarvak alul gyűrűsek, kerek, egyenesen s

*) Ennek a képletnek az a jelentősége, hogy van a felső állkapocshoz $\frac{0}{8}$ metsző fog és az alsó állkapocshoz $\frac{6}{6}$ metsző fog.
1 vagy 0 szemfog   6 őrlőfog.
0 agyarfog   6 zápfog.

kissé előre, azután szét és hátrafelé hajlók; végükön horogszerűen hátra és lehajtva; fogak $\frac{0}{8} \frac{0}{0} \frac{6}{6}$

2. Nem. A juh vad. (Mufflon.) A szarv mint a házi juhnál kerekbe hajló.

II. Rend. Vastagbőrűek.

Kétszülküek; a bőr vastag, kérges, sörtével fődve.

Egyetlen nem: Az erdei (vad-disznó). Nagy fej, rövid nyak.

Fogak $\frac{6}{6} \frac{1}{1} \frac{7}{7}$; az agyarak háromlűek, a felsők is fölfelé hajlók; a zápfogak dudorosak, hus- és növényi táp aprítására.

III. Rend. Rágók.

A lábak 5 karmos ujjal. Fogak: $\frac{2}{2} \frac{0}{0} \frac{2-6}{2-6}$. Az előfogak alul üresek, vésőszerűen hajlítva; a szemfogak helyén tág ür; a zápfogak harántos árkokkal és dudorokkal.

i. Család. Nyulfélék.

A hátulsó lábak két oly hosszúak, mint az első; ezek 5, a hátulsók 4 ujjal.

1. Nem. A mezei nyul. A fülek hosszabbak a fejnél, a csúcson feketék.

2. Nem. Az üregi nyul. A fülek rövidebbek a fejnél s egyzintűek.

3. Nem. A mormota.

4. Nem. A hörcsög.

ii. Család. Evertfélék.

Egyetlen nem: Az evet (mókus). A lábak csaknem egyforma hosszúak; fogak: $\frac{2}{2} \frac{0}{0} \frac{4}{4}$; hosszú, sűrűn szőrös fark; szörpamacsa a fülhegyen; jó kúszók.

IV. Rend. Ragadozók.

A lábujjak erős karmokkal; fogak: $\frac{6}{6} \frac{1}{1} \frac{6}{7}$; az összes fogak erősek, kúp alakúak; a zápfogak dudorosak, összenyomottak, többnyire metszők.

A) Talpon járók.

(A karmok merevek, be nem húzhatók.)

1. Család. Egyetlen nem: A medve*). Bozontos szőrzet, melyben a fark eltűnik; tompadudoru $\frac{6}{7}$ zápfoggal; az orr rövid, tompa.

B) Ujjon járók.

1. család. Kutyaélék.

Előlábak 5, a hátulsók 4 merev karommal; a nyelv sima; $\frac{6}{7}$ zápfog; nem kúsznak. A fej hosszukás.

*) A gyakorlati életben megkülönböztetnek: fekete, szürke, helyenkint örvös medvét; de ennek a megkülönböztetésnek a szőr színén, illetve a nyakon látható fehéres örvön kívül egyéb alapja nem lévén, minthogy másrészt fajilag ezen alakok azonosak, a tudomány csak egyetlen medvefajt ismer el *ursus arctos* név alatt.

1. N e m. A f a r k a s.*) A fark egyenes, a szemgyűrű kerek.
2. N e m. A r ó k a. A fark egyenes, sűrű, hosszú szőrezettel; az orr hosszú, hegyes; a szemgyűrű (iris) merőlegesen hosszukás.

II. Család. Macskafélék.

A fej kerek; a karmok behuzhatók**); a nyelv érdes; $\frac{4}{3}$ zápfog; jó kuszók.

1. N e m. A h i u z. Magas lábak; rövid fark; a szőrme tarkítva; a fülsúcson szőrpamacs.
2. N e m. A v a d m a c s k a. Rövid lábak; hosszú fark; a szőrme merőleges sávokkal, fülpamacs nélkül.

III. Család. Menyétfélék.

Merev karmok; sima nyelv; nyulánk test; rövid lábak; a hullató táján két bűz-mirigy; $\frac{5}{6}$ zápfog; jó ugrók és kuszók.

A) 1. N e m. A b o r z. Erős kaparó karmok; a fark rövid, alatta mirigyes mélyedés; $\frac{6}{7}$ zápfog; az orr hosszú, hegyes.

B. M e n y é t e k. Hosszu test, hajlott derék; mászásra alkalmas karmok; $\frac{4}{5}$ vagy $\frac{5}{6}$ zápfog.

1. N e m. A n y u s z t m e n y é t. A szőrme egyszínű; a torok sárga, szőrös talp.
2. N e m. A n y e s t m e n y é t. A szőrme egyszínű; a torok fehér; a talp kopasz.
3. N e m. A h ö l g y m e n y é t. A szőrme nyáron barna, télen fehér, fekete farkcsúcossal.
4. N e m. A k ö z ö n s é g e s m e n y é t. A szőrme felül barna, alul fehér; a legkisebb.
5. N e m. A g ö r é n y. A szőrme feketebarna, sárga alapszőrezettel.

IV. Család. Vidra-félék.

Úszóhártyás lábak; a kúpos fark vége kissé lapos; a fej lapos; a szemek igen kicsinyek; a rövid fülek bőrránczczal elzárhatók, $\frac{5}{5}$ zápfog; jó buvárok, kitünő úszók.

1. N e m. A v i d r a. Nagy tacskó nagyságu. Legtöbbnyire haldús élő vizekben halász.
2. N e m. A n y é r c. Görény nagyságu. Álló vizek lakója, de az élő vizekre is ellátogat.

*) Magyarországon a farkasnak két válfaja van: a hegyi vagy erdei és a nádi farkas; amaz természetesebb, bundája szürke, emez silányabb, bundája vörhenyesebb.

**) A maescakafélék az éles körmöket úgy hajlíthatják, mint az ember az ujjainak legfelsőbb ízét; a maeska úgy lépdél, mint ha az ember ököre szorítja kezét; ennek az a czélja, hogy karmainak hegyei el ne tompuljanak.

II. Osztály. Madarak.

I. Rend. Ragadozók.

I. Család. Keselyük.

1. Nem. Barátkeselyü.
2. Nem. Fakókeselyü.
3. Nem. Dögkeselyü.

II. Család. Sölymfélék.

1. Nem. Réti héják. 4 faj.
2. Nem. Héják. 2 faj.
3. Nem. Ölyvek. 3 faj.
4. Nem. Saskeselyük. 1 faj.
5. Nem. Sasok. 7 faj.
6. Nem. Réti sasok. 1 faj.
7. Nem. Kányák. 2 faj.
8. Nem. Darázsölyvek. 1 faj.
9. Nem. Sólymok. 5 faj.
10. Nem. Vércsék. 3 faj.
11. Nem. Halászsasok. 1 faj.

III. Család. Baglyok.

1. Nem. Fülesbaglyok. 1 faj.
2. Nem. Urali bagoly.

II. Rend. Éneklők.

I. Család. Varjufélék. 7 faj.

II. Család. Sárgarigófélék. 1 faj.

IV. Család. Rigófélék. 5 faj.

VII. Család. Gébécsek. 5 faj.

A III. (Legyészek), V. (Timelidák), VI. (Czinegék), VIII—XX. (Certhidák, Fecskefélék, Ampelidák, Billegetők, Pintyfélék, Pacsirta-, Seregély-, Zöldkánya-, Gyurgyoka-, Lappantyu-félék, Cypselidák, Jegér- és Bankafélék) nem képezik a vadászat tárgyát.

II. Rend. Kúszók.

I. Család. Kakuk-félék. 1 faj.

II. Család. Harkály-félék.

Szintén nem képezik a vadászat tárgyát, de a vadász — mint igen hasznos madarakat — kell hogy jól ismerje.

IV. Rend. Galambok.

I. Család. Galambfélék. 3 faj.

V. Rend. Tyukok.

I. Család. Sivatag-tyukfélék. 1 faj.

II. Család. Fajdfélék.

1. Nem. Fajdok. Siketfajd, Nyirfajd, Középfajd, Hófajd, Császárfajd.
2. Nem. Foglyok. Fogoly; fűrj.

III. Család. Fácánfélék.

1. Nem. Fácánok. Az örvös fácán; a király-fácán.
2. Nem. Vadpulykák.

VI. Rend. Gázlók.

I. Család. Tuzokfélék. Közönséges t.; Reznek t.

II. Család. Darufélék. 1 faj

IX. Család. Ibiszfélék. 1 faj.

X. Család. Szalonkafélék.

1. Nem. Szélkiáltók. 3 faj.

2. Nem. Parti szalonkák.

3. Nem. Szalonkák. Nagy sz.; Sár-sz.; Bekaszin sz.; Erdei sz.

XII. Család. Guvattfélék.

Haris; apró vízicsibék.

XIII. Család. Vizityukfélék.

1. Nem. Szárcsa.

2. Nem. Vizityuk.

A II, IV, VI–VIII. és XI. családok (lile-, csér-, haematopodidák, gém-, gólya-, kanalasgém- és víztafosó-félék) szintén nem képezik a vadászati tárgyát.

VII. Rend. Úszók.

I. Család. Vöcsökfélék. 4 faj. A búbos v., a vörösnyaku v., a feketenyaku v., az apró vöcsök.

III. Család. Kacsafélék.

1. Nem. Kacsák. Nagy-, Közép-, Kis-buvárkacsa; Kékesőrü k., Jeges k., (téli vendégek); Lármás k., Kontyos k., Rőtfejű k., Fehérszemű k., Kanalas k., Kendermagos k., Telelő k., Csörgő k., Tőke k., Nyilfarku k., Sípoló k., Örvös rőt k.

2. Nem. Ludák. Örvös l., Vad l., Téli l. (Anser segetum, a. arvensis) vagy lazsnak; nagy lilik; kis lilik; gyöngyvér.

3. Nem. Hattyúk. Éneklő h., néma h.

5. §.

A vadnak osztályozása vadászati szempontból.

A régi időkből hozzánk is átszármazott Németországból a vadnak az az osztályozása, mely szerint megkülönböztetünk nagyvadat és apró vadat, illetve nagy vadászatot és apró vadászatot.

A nagyvad közé számít: a szarvas-, a däm-, az öz-, a zerge-, a juh-vad; a medve és a farkas; a hattyu, a tuzok, a daru, a siketfajd; a sasfélék, az uhu és a nagy sólymok; minden egyéb vadat apró vad-nak mondunk.

Általános vadászszokás szerint az emlős nagyvadat csak golyóval lövik; az ezen szabálytól megengedett eltérések rendszeren a helyi viszonyokban találnak indokolást.

Ezen felosztásnál is azonban sokkal fontos-

sabb a vadászra nézve a vadnak osztályozása hasznos, ragadozó és kártékony vadakra.

Hasznos vadaknak azokat nevezzük, a melyeket élvezhető husok kedvéért óvunk, tenyésztünk és értékesítünk.

Ragadozó vadaknak (szűkebb értelemben) azokat mondjuk, a melyek a hasznos vadak husával táplálkoznak, ezeknek óvásában az embert hátráltatják, a tenyésztésben gyakran érezhető károkat okoznak s így a hasznos vad állományát apasztják, vagy legalább veszélyeztetik. A hasznos vadaknak óvása tehát okvetlenül feltételezi a ragadozó vadaknak irtását.

Kártékonyak azok a vadak, a melyek a hasznos vadak tenyésztése körül nem föltétlenül ugyan, hanem a helyi viszonyokhoz képest vagy bizonyos időszakokban, mint p. o. tavaszkor a tojások vagy madár- és egyéb fiókák pusztítása által kárt tesznek. Az erdeit a vadászati törvény különösen azért sorozta a kártékony vadak közé, minthogy az a vetésekben és kukoriczákban nagy károkat teszen.

I. RÉSZ.

A vadaknak természetrajzi leírása.

I. FEJEZET. EMLŐSÖK.

A) Hasznosak.

6. §.

A szarvasvad, rótvad vagy fővad (*Cervus elaphus*. L.)

A him: szarvas, szarvasbika, agancsos.

Elnevezés,
nagyság.

A nőstény: suta, tarvad vagy egy darab vad*).

A nemzedék: borju, szarvasborju, üszkeborjú, üsző.

A test hossza**), az állat sulya igen változó. (90—250 kgr.-ig is, de ritkán nagyobb.)

A szarvas a honi vadak között a legnagyobb s az agancsnál fogva, mely a bika fejét disziti, a legszebb, a legnemesebb vad.

A füleket vadásznnyelven nészelő-knek mondják: a szemek alatt hosszukás mélyedések vannak, a könnyárkok vagy könnyödrök, melyekben zsiroskás nedv, a szarvaspézsmagyülekezik; a szemfogakat gyöngyfogaknak nevezzük. A lábak hasított körmökkel, csülkökkel birnak, a hátulsó eltörpült lábbujjakat álcülköknek nevezzük. Az előlábak fölött a vállapok vannak, a hátulsók fölött a czombok. A felső testrészt a farktól a bordákig remek-nek, innen a nyakesigolyákig hát-nak, a remek alatti részeket a vad vékonyának mondjuk.

A szarvas
test-részei.

*) Sok helyen a sutát gi m-nek vagy gyi m-nek nevezik helytelenül; mert ezen elnevezés ép úgy illik a bikára is; „Ghymes“-nek bizonyára nem azért nevezték el a Forgáchok várát, mert ott csupa suta volt, hanem mert gyakori volt a szarvasvad.

**) Megbízható mértéket e vadnál megadni egyáltalában nem lehet, minthogy természetessége a legnagyobb mérvben a helyi viszonyoktól függ; a legerősebb pozsony-megyeyi szarvas alig hasonlítható össze egy közepes máramarosiival.

A végbél nyílása hullató; a hím nemző részei a herék és a csék, melynek hüvelye végén szőr-pamacs van; a suta nemző része a hüvely; az ezt övező szőrezet a kötény. A vad czombjain hátul feltünően látható kerekded fehér folt: a tükör. A szőrös bőr csuha, a kidolgozott szarvasbőr. A húst vadhus-nak, egyszerűen vad-nak nevezzük; a szív a tüdő és a máj a joha, a vad joha; a gyomor, a máj, a lép és a belek a zsiger, a gyomor és a belek tartalma a bélsár; a has a bélzsák.

A szarvasvad vetkezik.

A szarvasvad színe tavasztól ősziig vörösbarna, rőt, innen rőt vad; Szeptemberben hosszú, sűrű, pizkosszürke téli szőr képződik, áprilisban, májusban ismét kihull, hogy újra a rőt szőrezetnek helyet engedjen: a vad vetkezik.

Az agancsról.

Agancsa csak a bikának van; az agancs a homlokesontból kiálló dudorokon, a rózsató-kön fejlődik. Az agancs tavaszkor — és pedig erős, azaz idős szarvasoknál márcziusban, áprilisban, — gyengébb-eknél azaz fiatalabbaknál májusban, sőt júniusban puha, porczos és rövidszőrű hártáival, kéreg-gel van fedve; ilyen állapotu agancsot bog-nak nevezzük: a szarvas bogoz, bogot visel. Egy évnegyed alatt az agancs teljesen kifejlődik; a száradó kérget a szarvas vékonyabb vagy vastagabb fákhoz vagy faágakhoz döröszölve lehámozza, hámozza az agancsot; minél erősebb a szarvas, annál erősebb fát, annál magasabb ágat használ e célra, a miből a szarvas minőségére lehet következtetni. L. nyomisme. A hámozott agancs fehéresszürke s fölülről lefelé lassankint megbarnul. A teljesen kifejlődött agancsot azután a szarvas egészen a jövő tavaszig viseli, a midőn azt és pedig igen erős szarvas már február végén, a gyengébb későbbben, elhullatja, leveti, mire újra bogozni kezd.

Tudvalevő dolog, hogy a szarvas-agancs törzsein az ágak évről évre szaporodnak, de korántsem számtani sorrendben, a mint előbb hitték, hanem kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb táplálkozási viszonyok arányában. Tény az, hogy a bikaborju hatodik hónapjában a homlokon látható csontcsapokból egy-egy agancsrudat fejleszt, a mely nyárshoz hasonlít, amiért a szarvast első évben nyársas-nak mondjuk; életének körülbelül első évfordulóján, az elvetett nyársak helyébe új agancs fejlődik és pedig már ágas agancs vagy két, vagy három, de igen kedvező

viszonyok között négy ággal és évenként így tovább. Két águ agancsot villásnak, a szarvast villásnak, három águt hatosnak, négy águt nyolcasnak, öt águt tizesnek és így tovább tizenkettősnek, tizennégyesnek s a t. nevezünk. Midőn az agancs csúcsa három ágból áll, az agancsot koronásnak, a szarvast koronás szarvasnak mondjuk.

A mondattakból látjuk, hogy a szarvast az egyik agancstörzs ágszámának megkétszerezéséből, mindig páros számunak szoktuk elnevezni; minthogy azonban igen gyakran az is előfordul, hogy az egyik agancson, egy-két sőt néha több ággal s kevesebb fejlődik, mint a másikon, a több ág számának megkétszerezésével szoktuk ugyan elnevezni, de hozzá tesszük, hogy páratlan; ha p. o. az egyik oldalon hat ága van, a másikon csak négy, nem tizesnek, hanem páratlan tizenkettesnek mondjuk.

Mindezekből azt látjuk, hogy a szarvas életkorára az ágak számából biztosan sohasem lehet következtetni; de igenis az agancsoknak szépségéből, azaz vastagságából, az ágak hosszúságából, az agancs súlyából az agancsosnak termetére, derék voltára, azaz kedvező fejlődésére.

A tizes agancsost vadászhatónak, a tizenkettest koronásnak, jó vadászhatónak, deréknek, köznyelven kapitálisnak szokták mondani.

A testi erő fogytával az agancs fejlődése is természetesen szintén megakad; úgy megesik, hogy ugyanaz az agancsos, mely a lemúlt évben bizonyos számú agancsot viselt, a következőben kevesebbet rak fel; ezt visszarakásnak mondjuk; míg az olyan szarvast, amelynek agancsa betegség vagy sebzés folytán elkoresosult, csenevésznek, agancsát csenevész agancsnak (abnormis) nevezzük.

A szarvasvadat a szabadban csak terjedelmesebb erdőségekben lehet találni, a hol az emberek által kevésbé nyugtalanítottak. Az erdők szélein kevésbé, inkább az erdők mélyében levő sűrűségekben szeret tartózkodni úgy a lombos, mint a tűlevelű, úgy a sík, mint a hegyi erdőkben, a hol nyáron inkább a magasban tartózkodik, de télen az alantabb fekvő vidékekre húzódik.

Mint kérdőző növényi táplálékra van utalva: előszeretettel

Tartózkodás és életmódja.

veszi táp

A szarvasvad a társas élet kedvelője lévén csapatokban él. Az erősebb bikák az üzekedés idejéig külön csapatokba verődnek, míg a suták, a tarvad vagy egyszerűen vad az üszkékkel és borjúkkal szintén külön csapatokban élnek, mely utóbbiakhoz a gyengébb szarvasok is, a nyársasok, villások, sőt még a hatosak is szeretnek csatlakozni.

Estefelé a vadcsapat öreg vagy vezér-suta vezetése alatt, ha semmi veszedelmet nem sejt, bizalmasan vonul az erdő széle felé; ha a vezér-suta valami szokatlant vesz észre, rövid, éles hangú böffentéssel tudtára adja a követő csapatnak, mire az ellenkező irányban elüget, vagy eliramodik. Az erdőből a vad csak alkonyat után vált ki a tápra, a mezőre vagy a rétekre, s kora hajnalban visszavált, visszahúzódik az erdőbe, ahol a nappal leheveredve, feküdvé eltölti csak ha nyugalomban zavartatik, áll fel. Nyáron a szúnyogok és a legyek is bántják, a mikor mocsarakat, mocsáros tavakat, dagonyákat szeret fölkeresni, ahol heverész: dagonyáz, dagonyában fekszik. Ezt csakis a rőtvdnál tapasztaljuk.

A vad
nyoma, csapá-
pája csel-
járása.

A mélyedést, melyet a szarvas- (és egyéb) vad csülkei nedves talajban, homokban, mohában, fűben okoznak, csapának, — több csapának folytonosságát csapásnak mondjuk, — míg nyomnak úgy a csapát, valamint minden más olyan jelenséget nevezünk, amelyből vadra lehet következtetni. (Erről bővebben a nyomismében.) A szarvasvad csapájából meg lehet állapítani, vajjon szarvas és mily erős szarvas, vagy suta volt-e az, ami a csapát előidézte; ezt úgy nevezzük: a csapa után a vadat meghatározni. Midőn a vad a tápról az erdőbe visszavonul, elébb visszafelé halad egy darabig régi csapáján, aztán tág oldalugrással megváltoztatja az irányát és így halad nappali tartózkodásának helye felé. Ezt cseljárásnak hívjuk.

A vad ürülékét hullaték-nak mondjuk: hullat és vize.

A szarvasvad üzeke dése szeptember közepével kezdődik, s tart október közepéig. A bikák csapatjai oszlanak, s minden egyes erős bika fölkeres egy vadcsapatot, amelytől a legnagyobb féltékenységgel távol tartja ivartársait; ha megfelelő vetélytársra akad, a legnagyobb hévvel megtámadja s élet-halál harcra vív vele: a győző jutalma a csapat fölötti föltétlen uralom. Az ilyen küzdelmet kedvezően kinálkozó alkalomnak ügyesen fölhasználják a csapat körül ólálkodó gyengébb bikák, hogy a sutákhoz hozzáférjenek.

Fajfontartás
és szaporodás.

Az üzke dése ideje alatt kora reggel, ritkábban este, néha éjjel is a bikák messzire hangzó, bömbölő hangon, melyet különben soha sem lehet tőlük hallani, bögnék, barczáznak. Ilyenkor a szarvas nyaka megvastagodik, a csékhüvely tájékán a hason levő szőr pedig megbarnul.

A suta életének harmadik évében borítottatik.

A csak rövid ideig tartó rigyetési tényt az agancsos éjjel s legtöbbszörre egy és ugyanazon a helyen, az üzke dése helyén végzi, melyre rendes körülmények között évenként visszatér.

Az ivarok közötti arány 1:6, azaz egy agancsosra hat sutát lehet számítani; ha ennél több suta áll a bikának rendelkezésére, ez ivadék mindenesetre elsatnyul.

Október közepe táján, mikor az üzke dése végét éri, az agancsosok újra elhagyják a tarvad-csapatokat és külön csapatokba verődnek. A megtermékenyített suták most elverik a szopós borjakat, de a csapatától csak az ellés közeledtével válnak ki, s 38—40 heti viselőség után egy — ritkán két borjat ellenek. Ezek néhány nap múlva annyira megerősödnek, hogy szülőjüket, mely őket nyomban a csapathoz visszavezeti, követhetik. Az anya által legnagyobb gonddal ápolt borjak eleinte fehérek barna foltokkal, de az első vetkezés után egyszínű barna mezet kapnak. Ilyenkor a nemzedéket szarvas-, illetve üzke-borjunak, november közepétől fogva a himborjut nyársas-nak vagy csaposnak, a más ivart üző-nek nevezzük, mely elnevezést az első megtermékenyítésig, a felfolyatásig megtartja; ezentúl sutának mondjuk.

A suta, mely termetre nézve kb. egy negyeddal, sulyra nézve kb. egy harmaddal silányabb az agancsosnál, harmadik

évében fejezi be fejlődését, míg az agancsos nyolcz évig fejlődik, de természetére nézve ezentul is szaporodik.

A rőt vad életkorára nézve megbízható adatokkal nem bírunk; de tudjuk, hogy állatkertekben egyes állatok a harminczadik évet elérték, sőt ezen túl is éltek.

A fiatal borjut könnyen meg lehet szelidíteni, de a him-ivar magasabb korában — különösen az üzekedés időszakában is — igen gyakran elvadul s környezetére, — főképen nőkre nézve — veszedelmessé válik.

A rőt vad
ellenségei
és beteg-
ségei.

A rőt vad ellenségei hazánkban a medve, a hiuz s a farkas, bár a frisen ellett borju csákát a róka és a köszáli sas is (*aquila fulva*) inyenczfalatnak veszik. Sokat szenved a szarvas vad a bögyölyök-től (*Hypoderma Acteon. B.*), melyek őszkor a csuha — a bőr — szőrére lerakják petéiket, melyekből pajorok fejlődnek; ezek — valószínűleg a szőrszálak töve mellett — befurakodnak a bőr alá, ott igen nagyra fejlődvén, daganatokat okoznak és gyuladást, végre gennyet idéznek elő, melylyel táplálkoznak; tavasz után a bőrön keresztül furt nyíláson kibujnak, a földre hullanak, s a föld rögei közt vagy a lehullott lombozat alatt beálcázódnak, míg a nyárutón ismét repülő bögyölyökké fejlődnek. Tavaszkor a rőt vad bőre, főképen a hátgerincez két oldalán végig — a hol ugyanis a vad nem védekezhetik — néha teljesen át meg át van lyukasztva. A pajorok által előidézett nyílások nemsokára behegednek, a nyár beálltáig végképen begyógyulnak. Ennél sokkal veszedelmesebb a bögyölyöknek más faja:

A torok-bögyöly (*Pharingonyia picta*), mely a vadnak orrába freccsenti élve születő pondróit. Ezek a testüket ellepő szígyos szőrszálacsákákkal belekapaszkodnak az orrnak tákhártyáiba s néha annyira ellepik a vadat, hogy a légző szerveket is megtámadják és — különösen kemény tél után, mely a vadat amugyis elgyengítette — nem ritkán halált okoznak. Ezeket a pondrókat a vad, midőn már torkát megtámadták, — de csak már a beálcázás után, tehát mint érett álcákat — gyakran véres geny-nyel kiköhögi.

A vad egyáltalában igen jól ismeri ezt a kínzó ellenséget, s rögtön nagy nyugtalanság fogja el az egész csapatot, ha a bögyölyt dongani hallja; figyelemmel kíséri villámgyors, cikázó röptét, feléje rug előlábával, s midőn a pondrókat orrában érzí,

nagyokat trüszszent, végre az egész csapat nagy iramban elmenekül; de hiába, a bögöly máris biztosan elhelyezte nemzedékét.

Ártatlan ezekhez képest a szarvas tetű (*Pediculus cervi*); de ez is elgyötri a vadat, különösen az olyan testrészeken, melyekhez nyaló jával, nyelvvel hozzá nem férhet.

A rőt vad betegségeinek legfőbb oka — amint azt következtetjük, bár bizonyosat erről még nem tudunk — az olyan kemény és hosszantartó tél, amely rögtön, átmenet nélkül, buja táplálékot nyújtó meleg tavaszba csap át. A kiéhezett vad ilyenkor mohón veszi fel a friss, nedvteljes tápot, minek következményeképpen vérhas, májrohadás és lépfene fejlődik, amely betegségek gyakran végzetes pusztításokat visznek végbe a vadállományban. Egyéb betegségeként ismerjük még a genykort, mely gyenedő daganatokkal lepi el a vad egész testét, a tüdővést és fogfenét; de ezeknek sem keletkezése okát, sem gyógyítási módját eddig még nem ismerjük.

Az idegen világ részekből áthonosított egyéb szarvasvad-fajokat — vadászati szempontból — ugyanazon elnevezések illetik meg, mint a szarvasvadat.*)

7. §.

A däm vad. *Cervus dama*. L.

A him: Dámszarvas, dámbika, dámlapátos, lapátos.

A nőstény: dámsuta.

A nemzedék: dámborju, üszkeborju, üsző.

A test hossza; 1.5—2 m., magassága: 1—1.2 m., a fark 18 cm.-ig. A him súlya: 100—150 kgr.

A däm vad a rőt vadtól főképen a lapos, lapátforma agancsképződés, rövidebb nyak, rövidebb fülek, zömökebb test, gyengébb lábak, hosszabb fark és a test színe által különbözik; könyögödrei és gyöngyfogai nincsenek. Alkatára nézve a rőt vadat megközelíti, de termetre nézve csaknem felé-

Elnevezés,
nagyság.

A däm vad
leírása.

*) A wapiti szarvassal (*Cervus canadensis*) tett honosítási kísérletek (Gr. Nadasdy Fer. Bakony-Nánán) meddők maradtak; az urali szarvassal (*Cervus wallichii* hg. Hohenlohe Javorninán) megkísérlett keresztezés némi eredményre vezetett, de a virginiai szarvasnak (*Cervus virginianus*) meghonosítása (gr. Nadasdy Fer. Bakony-Nána) teljesen sikerültnek mondható. Ennek a szarvasfajnak különös agancsképződése van, amint az az ábrán látható.

nyivel silányabb. Az egyes testrészeket úgy nevezzük el, mint a rőtavadnál. Színe rendszeren vörösbarna, a has és a czombok hátsó része fehér; őszkor fejlődő téli szőreazete barnásszürke, helyenkint feketeszürke. A dāmivad is aprilisban, májusban vetkezik. A rendes színezettől gyakoriak az eltérések; néha-néha sötétebb sávok, fehér foltok láthatók, s nem ritkák a teljesen sárgásfehér példányok, melyeknek színe a vetkezéskor sem változik.

A dāmivadnál is csak a him fejleszt agancsot, melyet alakjánál fogva lapát-nak nevezünk és pedig ugyanazon egymásutánban, mint a gimivad.

A bikaborju az első évben 15 cm.-ig magas nyársakat, csapokat rak fel, a következő évben villát fejleszt, melynek agancstörzse azonban a csucs felé nem oly kerek, mint a gimszarvasé, hanem laposabb, de nem lapátformájú; ezért nem is nevezük villásnak, hanem gyenge dām bika-nak, csak a harmadik évben fejlődik az agancstörzs felső része többkevesebb csücskével szegélyezett lapáttá és ezentul a körülményekhez képest gyenge, jó, erős, pompás lapátos-nak modjuk.

A dām bika april végén, májusban (a gyengébbek juniusbán is) veti le a lapátot, mely azután épen úgy fejlődik, mint a gimszarvasnál, de sohasem pompáz oly gyönygös rózsával és agancstörzsszel, mint emezé.

Tartózkodás

A dāmivad magasabb fekvésű vidéken sohasem tenyész oly jól, mint a rőtivad, sem nem távozik messzire — mint emez — származása helyétől; inkább a sikvidéki, mezőkkel és rétekkal váltakozó lombos erdőket kedveli. Minthogy dagonyázni, azaz sárba, pocsolyába heveredni nem szokott, nemis igen keresi a vizenyős, mocsaras helyeket, hanem előnyt ad a szárazabb vidékeknek.

Tápláléka.

Táplálékát ugyanaz a növényzet és gyümöles képezi, mint a rőtivadét; különösen kedveli a vadonczok gyümölesét és a berkenyét.

Életmódja.

Életmódjában szintén hasonlít a rőtivadhoz: az ivarok — az üzekedési időszakot kivéve — elkülönített csapatokban élnek, bár elég gyakran erősebb lapátosokat is lehet a tarvad között látni, amint másrészt az erős lapátosok csapatjához néha gyenge dām bika is szegődnek. Sokkal bizalmasabb a rőtavadnál, s kevésbé tartózkodó az embertől; nem olyan ovatos, mint a szarvasvad.

A dāmivad csapáiról szintén a „csapa és nyomisme“ című fejezetben külön fogunk szólni.

Az üzekedés október közepe táján kezdődik s tart kb. Szaporodás.
négy hétig. Az erős lapátosok felkeresik a sutákat, s elverik a gyengébb bikákat, mely alkalommal szintén küzdelmek támadnak közöttük, de viaskodásuk nem oly heves, mint az agancsóké, sem oly tüzes, mint az őzbakoké. Ritkábban és kevesebbet *barcáznak* — bögnek, s nem is oly erős hangon, mint a szarvasok; szaporábban inkább csak az üzekedés vége felé. Ilyenkor a lapátosnak is felduzzad a nyaka, üzekedési folt is támad a hasán, mely nem csak a vadat, hanem a husát is kecskebakszerű büzzel telíti s csaknem élvezhetetlenné teszi.

Egy erős lapátosra 12 sutát lehet számítani. A suták Az ivarak közti arány
8 hónapig viselnek, s júniusban, júliusban ellenek. Ekkor a suta védő sűrűséget keres fel, a hol nem ritkán két borjut vet, melyeket 3—4 hétig kizárólag szoptatva táplál, s midőn tápra vonul, magukra hagy; csak ezen idő leteltével követhetik anyjukat, mely őket azután a csapathoz vezetí. A dāmborjuk vörösbarna csuhája rendesen fehéren van tarkázva, de a téli szőrzet fejlődésével ez a tarkaság megszűnik.

Márton napja után a bikaborjut *nyársasnak*, vagy *csaposnak*, a nöstényt *üszkeborjunak*, a következő évben gyenge *dám bikának*, illetve *üszőnek* nevezzük. A suta harmadik, a bika hatodik évében fejezi be fejlődését, s innen túl már csak termetben és a lapátban szaporodik.

Ellenségei és betegségei a dāmivadaknak a rőtavadnál leiróttak; minthogy azonban csak ritkán tenyész teljesen szabadon, hanem vadasokban óvatik, úgy ellenségeitől, mint a betegségektől könnyebben megvédhető, bár egyszer kiütött ragályos betegség — minthogy a rőtavadnál nagyobb csapatokba tömörül — tetemes pusztításokat tesz ezen vadban is. Ellenségek és betegségei.

8. §.

Az őzvad. *Cervus capreolus*. L.

A him: bak, őzbak. Elnevezés.

A nöstény: suta, őzsuta.

A nemzedék: gida, bakocska, bakgida.

Hossza, 1—1.3 m. Magassága, 70—90 cm. Sulya 15—25 kg.

Leírása.

Hazánkban alig van tágasabb erdőterület, melyet e kecses vadfaj ne élénkitene. Az egyes testrészeket ezen vadfajnál is ugyanazokkal az elnevezésekkel illetjük, mint a szarvasvadról; csak élénk, tüzes nagy szemei alatt nem bir könygödörösével, felső állkapcsában nincsen meg a gyöngyfog, s a fark kívülről csak csonka kupocskaként inkább érezhető, mint látható. A suta nemző részén — hüvelyén — nagyobb kiálló szőrcsomó van, melyet köténynek mondunk; a bak csékhüvelyén levő, szintén hosszú szőrcsomót pamacsnak nevezzük.

Színezete.

Az özvad színe nyáron sárgás vörhenyes, vagy barnás vörös, télen szürke vagy szürkés barna; a nyári csuha szőre szaporátlan és rövid, a télié sűrű, hosszú és puha. Ritkaságként előfordulnak fekete, tarka és fehér özek, mely utóbbiak rendszeren albinók, azaz piros szeműek. A czombok hátulso része mindig fehér s tükörnek mondjuk.

A vetkezés ideje aprilis, május havára esik, s ebben az időszakban gyakran látni tarka özeket.

A karcsu, fényes, fekete- csülkü lábak zömök, henger testet hordanak, melynek ékessége a karcsu nyak és a kecses kifejezést teljes fej. Az orr fekete, mindig hűvösen nedves; fényesen feketék, alul fehéren szegélyezettek az ajkak. A tojásdad kb. 15 cm. hosszú fül folytonos mozgékonyágban van.

Agancsok fejlődése.

A bak egymástól kb. 5 cmnyire elálló rózsatökön, a rőtvdhoz hasonló módon agancsot fejleszt. A suta — ritkán előforduló álképződmények kivételével — nem visel agancsot. Erős bakok novemberben, gyengébbek decemberben vetik azt le és februárban, márcziusban az új agancs kéreggel fedve ugyan, de már tökéletesen ki van fejlődve; ezután csak a kérget hámozzák le róla az által, hogy gyenge fatörzsekhez dörzsölik.

Az agancsot rendszeren a kor haladásával fejlesztik, de a villát kedvező körülmények között átugorják, azaz mindjárt a másik évben hatos agancsot fejlesztenek; az agancsok fejlődéséhez képest csapos, villás, hatos, azok alakjához képest keresztcsaposnak nevezzük. A hatos fokkal az agancs rendszeren elérte fejlődése tetőpontját, s csak vastagságra, a rózsák méretére, s gyöngyözetre nézve szaporodik. Tudnak ugyan nyolczas, tizes, tizenkettes agancsokról is, de ezek igen ritkák, s mindenkor igen rendhagyó alkotásuak. Másrészt nem lehet em-

lítés nélkül hagyni, hogy az agancsoknak rendhagyó fejlődése épen az őzeknél aránylag igen gyakori, s csaknem mindig egyes testrészek, különösen a nemző mirigyek megsértésére vezethető vissza.

Az őz különösen az előerdőket, a lomberdőket, a síkságoknak rétekekkel váltakozó ligeteit s ezekben a lehető legnagyobb nyugalmat, csendességet kedveli, a melynek megszünte igen könnyen az egész őzállomány kiváltását, esetleg pusztulását is maga után vonhatja. Nappal lombsűrűkben szeret tartózkodni, de nem kerüli a szálas erdőt sem, ha abban nyugalmat és kellő fedezetet talál. Kopár aljzatu bükkszálásban a legritkábban tartózkodik. Mielőtt lenyugszik, az erre kiszemelt helyről a mohát, meg a lombot előlábaival eltakarítja, s a nappalt — ha ugyan fel nem zavarják, estig, a midőn tápra vonul, fekvé tölti el. Az őz vad nem él csapatokban, hanem családonkint, melyek egy öreg sutából, a gidákból, s egy-két üszkéből állanak; ezeket a bak rendszeren követi. Hajnal pirkadásakor az őz vad ismét visszavonul a sűrűbe, de nappali tartózkodása helyét nem tartja be oly következetességgel, mint a szarvasvad, sőt nyáron a nagy melegben, vagy midőn a legyek és bögölyök üldözik, a vetésekbe heveredik nappali nyugalomra.

Tartózkodása.

Télen a családok néha csapatokba is verődnek, s szivesen felkeresik a friss vágásokat, melyekben a levágott fák rügyeiben tápra, különösen a fölötte kedvelt fagyöngyre akadnak. Ez az őz vadnak oly kedvencz eledele, hogy azzal a szomszédságból igen könnyen át lehet terelni.

Az őz vad sohasem heveredik pocsolyába — nem dagonyáz, s ivásra is csak tiszta, friss vizet keres fel, a mely egyik létfeltétele; a hol tehát folyóvíz nincs, ott az állóvíz medreit folytonosan tisztán kell tartani.

Tápra nézve egyezik a rőt vaddal, de nem rágja le a fák kérgét, s nem ássa ki a földben növe termékeket, mint a szarvasvad, míg ellenben zsenge ültetvényekben a rügyek lerágása által tetemes károkat okoz.

Tápláléka.

Az őz vad különféle hangokat hallat; a bak által üzött üsző sipit, félénken sipító hangot ad, — melynek utánzásával a bakot a puska elé csalják — hívásra vagy sipolva vadásznak (németül „blatten“, mert a hangot egy kis falevélnék az ajkak közé szorításával s fuvással idézik elő); az őz vad riad,

Hangja.

midőn megijedve ugatás módjára böffent; sir, midőn félelmében hangot ad, ha ember vagy eb megragadja; a suta sipit, midőn a bak úzi, vagy a midőn gidáját hívja.

Szaporodás.

Fölötte érdekes, a mit az özeknek üzekedéséről s a megtermékenyített pete fejlődéséről tudunk.

Az őzbak ugyanis július augusztusban, de november és decemberben is úzi a sutákat, a mi a vadászoknak már régen feltűnt, sőt abban a hiszeiben, hogy az őz — mint a szarvasfajok legkisebbike, — legrövidebb ideig is kell, hogy viselősen járjon, minthogy a rőt vaddal csaknem egyidejűleg ellik, azt következtették, hogy az igazi, termékenyítő üzekedés a november deczemberi — röviden a téli, nem pedig a július augusztusi — a nyári; ezt a véleményüket támogatta még az is, hogy elejtett sutákban csak deczember vége felé találtak megtermékenyített, fejlődő petéket, előbb sohasem. A vadászok más része a nyári üzekedést vitatta a következő érvekkel: minden vad akkor üzekedik, akkor gondoskodik fajának fentartásáról, a midőn az ivarok a legkedvezőbb testi állapotban vannak; pedig az őzbak július augusztusban van legteljesebb erejében; ekkor diszlik fején a teljesen kifejlődött agancs, s a másik ivar is ekkor van legjobban táplálva; teste tehát legfogékonyabb és legalkalmasabb a fajfentartást eredményező élettani működésre; továbbá köztudomásu dolog, hogy a himek épen a fajfentartás érdekében ebben az időben a nőstény birásáért a legelkeseredettebb, gyakran éltetáldozó harcokat vivják, — a mit az őzbakok szintén a nyári üzekedéskor tesznek. Deczemberben az erős bak elvetette az agancsot, s így a silányabb táplálkozás által ugyanis gyengült életerejének egy részét az agancs fejlesztésére szükségli; a suta is rosszabbul táplálkozik már; a bak kergeti ugyan az üszöket, de vetélytársra vagy nem akad, vagy megtűri, harcot nem viv vele, bár a sipra — néha ilyenkor is — beugrik. Egy tudós vadász, a ki szintén a téli üzekedés híve volt, az ellenféllel azon szavakkal közölte meggyőződését, hogy mindaddig hive marad a téli üzekedést vitató tábornak, a mig valaki be nem bizonyítja, hogy az özsuta méhében a megtermékenyített pete fejlődését a viselősségi idő feléig nem lehet észrevenni, — a mi nagyon merész kívánság volt, mert minden eddig ismert emlős méhében a pete rövid időre a megtermékenyítés után fejlődni kezd és folytonosan nagyobbodik.

De a tudományos vizsgálódás épen azt bizonyította be valónak, a mit az említett trédós vadász lehetetlenségnek tartott, hogy t. i. a julius augusztusban megtermékenyített pete az őz méhében deczember végéig teljes nyugalomban, minden látható fejlődés nélkül teng, s csak akkor kezd rohamosan fejlődni, mint a többi állatoknál rövidre a megtermékenyítés után.

A tudomány tehát a kérdést a nyári üzekedés javára döntötte el, de a petének e hosszú nyugalomát sem okára visszavezetni, sem céljára nézve indokolni eddig még nem sikerült, a mint nem sikerült sem okát, sem célját a téli — mondjuk — meddő üzekedésnek kikutatnia. Lehet, a mint Dombrovski hirneves vadászati író is véli, hogy talán arra vezethető vissza, hogy egyes suták a nyári üzekedéskor meddők maradtak.

A viselős suta májusban vagy júniusban ellik, s meglehetősen szapora, a mennyiben nem ritkán két gidát, kivételesen hármat is vet. Néhány nappal korábban elhagyja a családot, s távoleső, védett sűrűséget keres fel, a hol gidácskáit a legszorgosabban ápolja és őrzi. Az utóbbiak igen kecsesek, sötétbarnák, a test hosszában fehér sávokkal tarkáztak, s néhány nap alatt annyira megerősödnek, hogy anyjukkal a családhoz szegődhetnek. Az őszi szőrezet fejlődésével a fehér sávok eltűnnek s a nőstény gida üszkévé, a bakgida bakocskává válik — csapossá, mert deczemberben fejlődni kezd — bogoz — a fejdíszé, az agancs.

Az üsző második évében éri el teljes kifelődését s első ízben rendesen csak egy gidát szül; ha az öreg suta terméketlenné válik, meddőknek mondjuk; az ilyen nagyon meg szokott kövéredni s a lelövetésre megérett, mert üzekedéskor különben a fiatalabb sutáktól elcsalja a bakokat. Az özbak harmadik évében fejlődik ki teljesen s 15 évet él.

Gidákat igen könnyen meg lehet szelidíteni, de a bakok érettebb korokban vadakká lesznek s hegyes agancsaikkal neki támadnak az embernek — még akkor is, ha zsenge korokban kiheréltettek. Az ilyen herélt bakok különös visszas képződésü, igen gyöngyözött agancsot fejlesztenek, melyeket soha többé le nem vetnek.

Az özvad ellenségei és betegségei ugyanazok, mint a szarvasvadéi; minthogy azonban az utóbbinál sokkal gyengédebb és érzékenyebb, a különféle bajoknak amannál sokkal könnyeb-

Ellenségei,
betegségei.

ben esik áldozatul. A legnagyobb baj az őzvadra s legtöbb kárt okoz benne hosszantartó zord tél, különösen a cserepes hó, mely inait megsérti, vérveszteség által elgyengíti s ellenségeinek prédául kiszolgáltatja; magas hóálláskor igen gyakran hasukat hűtik meg és bélgyulladásban mennek tönkre; az ilyen beteg őzet a róka is megtámadja és elpusztítja. Sok kárt okoznak a tehetetlen gidákban a gazdátlan kóborló ebek. A bögölyök is igen bántják, s a ki nem elégitő téli táplálék által amúgy is kimerült őzeket nem ritkán annyira elgyengítik, hogy csontvázzá soványodva megfulladnak. A vérhas, a májrothadás és a lépfene, mint a szarvasvadnál — az őzek között is gyakran pusztítanak.

9. §.

A zerge. *Antilope rupicapra*. L.

Elnevezés.

A him: zergebak.

A nőtény: egyszerűen zerge, helytelenül zergekecske.

A nemzedék: gida, bakgida.

A köznép — különösen Erdélyben vadkecskének nevezi.

Hosszúsága 1—1.2 m.; magassága 75—80 cm.; sulya 30 kgr.-ig, kivételesen igen erős bakok 40 kgr.-ig.

Leírás.

A zerge szintén a kérődzők rendjébe tartozik, de a hüvelyalaku, üresszarvuak közé az antilopok osztályába, a melyektől azonban a hátra és visszafelé hajló szarvak által, melyeket alakjuknál fogva kampóknak, zergekampóknak nevezünk, lényegesen különbözik; a zergének négy emlőbimbója van, az antilopoknak csak kettő; mintegy közvetítőfajt képez a kecskék és az antilopok között, de az utóbbiakhoz közelebb áll.

A zerge színe nyáron világosbarna, őszkor, a téli szőr fejlődésekor sötét barna, télen fekete barna, néha teljesen fekete; a tavaszi vetkezés után a legvilágosabb. A szemektől az orrig gyepplőszerű fekete sáv vonul. A homlok a kampók alatt, az orr, az áll, a torok, az altest fehéres sárga; a háton végig egészen a farkáig, mely felül fekete, alul sötétbarna, szintén fekete sáv vonul el. Másféle színezetet a zergéknél a legritkábban lehet észlelni.

Szinezetre nézve az ivarok nem különböznek, a miért is csak igen élesszemű vadász által állapíthatók meg.

A szőrzet különféle hosszúságú; öreg vadaknál a fejen, a hátsó lábakon télen gyakran eléri az 5 cmt.; térdei sűrű szőrpamacsokkal vannak megvédve. A baknak hátgerincze fölött keskeny, de hosszú, az öregeknél gyakran 12—15 cmtnyi sörényféle fejlődik, melyet a vadászok kalapdisznek használnak (Gemsbart). Ezen sörény szőrmentén simitva tevőleges, ellenkezőleg nemleges villamosságú.

A kampó mind a két ivarnak tulajdona — és állandó; körülbelül 3 cmnyire a szemek fölött sűrűen egymás mellett állnak a szarvak, egy darabig merőlegesen futnak felfelé, azután oldalt hátrafelé hajolnak; a töben kerekék, haránt gyűrűkkel, melyek a korról számra nézve — állítólag évenként egygyel szaporodnak, miért is *é v g y ü r ü k n e k* nevezik. A kampó közepső része laposabb és sima, koromfekete fénylő csucsban végződik. A bak kampói magasabbak, tágabban szétállanak, s a töben erősebbek. Különös sajátága a zergéknek, hogy a kampók mögött mind a két oldalt kagylószerű mélyedésük van, mely egy mirigyet tartalmaz; ez az üzekedés időszakában a baknál igen kidagad és kiállhatlan — úgynevezett *b a k b ü z t* terjeszt.

Kampók.

A szemek nagyok, élénken fénylők, sötétbarnák, igen domboruak, csaknem gömbölyűek. A láb magas, erős, vastag; a csülkök, melyeknek szélei igen élesek, homoruak és igen szétterpeszthetők, a mi a zerge járását havon és jégen igen megkönnyíti. Négy gyomra sokkal határozottabban van egymástól elválasztva, mint bármely más kérődző. Különösen öreg bakok gyomrában néha kisebb-nagyobb golyókat lehet találni, melyek barna, meg nem emésztett gyökérszálakból tömörültek; børszerű, feketebarna, fényes héj veszi körül, a mely csak a levegőn szárad meg teljesen. Ezen golyóknak keserű ize és különös szaga arra indította az embereket, hogy bennök mindenféle baj ellen orvosságot véltek találni, s nem régi időkben még — *aegagropilae* név alatt — még a gyógyszerészek is tartották.

A zergevad táplálékát a különféle havasi növények, zsenge hajtások, havasi rózsák (*rhododendron*), borókabokrok, éger, fűzfa, és a fenyőfélék rügyei; télen száraz fű, moha és zuzmók; ilyenkor a gyenge fatörzsek kérgét is megrágja. Mondják, hogy a midőn nagy éhség idején a fenyő törzsekről a zuzmókat le-

Tápláléka.

szedegetve a törzsön felágaskodik, kampóival egy gyengébb ágba akad, s szabadulni nem tudván, elpusztul (?). A természetes nyalatókat a zergék igen kedvelik; ilyeneknek pótlásául sódarabokat ékelnek a sziklák közé, melyeket a zergék szivesen felkeresnek. Az ilyen helyen azonban lőni nem szabad, különben a zerge oda sohatöbbé vissza nem tér. Nyáron a zergék az örökös hó tájain tartózkodnak; tél kezdetén levonulnak a hegyi erdők széleibe, a hol tavaszig maradnak, s itt különösen zord, havas időben felkeresik a földig ágas, tehát jó fedezetet és oltalmat nyújtó öreg fenyőket. Nyáron át már hajnal hasadtakor fent legelésznek a havasok füves virányain; délfelé lepihennek — rendszeren sziklás helyen, délután hólepte síkokon szeretnek heverészni, s estefelé ismét visszatérnek reggeli legelőjükre; röviddel az éj beállta előtt felkeresik éjjeli tanyájukat kiugró sziklák alatt, sziklatömbök között, vagy más, biztos menedéket nyújtó helyen.

Életmódja.

A zergevad 6—12—20, sőt több darabból álló csapatokban él; nagyobbakban ott, a hol kevésbé, kisebbekben, a hol inkább üldözik. A csapatot öreg zerge vezeti, a mely a legeléskor a csapat mellett tartózkodik és folytonosan annak biztonságára ügyel. Midőn valami gyanusat észrevesz, éles, hosszú fütytyel figyelmezteti a csapatot, mely legtöbb esetben azonnal elrobog — elül a vezérzergével. Sokan azt állították, hogy a zergecsapat őrzergéket állít ki, s arra nézve a vadászok között heves viták vivattak, de véglegesen a dolog meg nem állapított.

Az öreg bakok elhagyják a csapatot és magányos életet folytatnak, a miért remetéknék nevezik; mihelyt azonban az üzekeedés időszaka közeleg, a csapathoz visszaszegődnek.

Érzékei

A zerge érzékei igen fejlettek; a legélesebb szaglás, igen éles látás és a hallás, a neszelés érzéke az, a mi a cserkelést igen nehézzé és sok esetben eredménytelenné teszi. Futásnak eredve bámulatos ügyességgel és gyorsasággal tudják a legbiztosabb és legkönnyebb utat választani s a veszélyeket kerülni. Rugékonyságuk oly nagy, hogy 4 m. magas sziklafalakra felszöknek, 5—6 méter széles meredékeket átugranak, 7—8 méter mélyugrásokra vállalkoznak. E mellett azonban mint a nyugalomban, ugy a menekülésben is fölötte ovatosak és okosak.

A zerge 15—20 évig, egyes bakok — a mint mondják

— 30 évig is élének. Harmadik évében mind a két ivar teljesen ki van fejlődve.

Az üzekedés novemberben kezdődik. A bak néhány napig üzi a kecskéket, a míg fedezi és — féltékenyen távol tartja a csapattól a leskelődő vetélytársakat, melyekkel gyakran élet-halál harczot viv. A kecske 20—21 heti viselősség után áprilisban vagy májusban ellik. A gidácskát — ritkán kettőt, melyek már néhány óra mulva követhetik anyjukat, a legközelebbi üzekedésig szoptatja, de a legközelebbi ellésig magánál tartja, s nem ritkán a frissen ellett gidácska a tavalival együtt veszi még tápját az anya emlőjéből.

Három hónapos korában fejlődnek a kampók s az első évben alig nőnek meg 4—5 cmnyire; csak a következő évben hajlanak meg hátrafelé.

A kár, melyet a zergevad okoz, nem igen vehető számba s legtöbbször csak arra szoritkozik, hogy télen, ha éhség kényszeríti, egyes fácskák törzséről lerágja a kérget; de aránylag oly csekély a haszon is, a melyet nyújt. A gidák husa kitűnő ugyan, de az állomány fentartása kedvéért inkább az öregeket lövik, melyek nem épen izletes és kemény hust szolgáltatnak.

Ellenségeik legnagyobbika az ember; követi a zord, hógörgetegekkel járó tél, mely több kárt tesz bennök, mint a betegség. A medve ritkán, gyakrabban a leskelődő hiuz tesz bennök kárt, de a ravasz rókának alig sikerül fiatal gidát is megkeritenie, hanem meg kell elégednie a megsebzetteknek kivégzésével. Ide számíthatjuk még a köszáli sast (*aquila fulva*) és Erdélyben talán a saskeselyűt (*gypaetus barbatus*), melyet azonban az erdélyi vadászok puszta dögevőnek állítanak.

10 §.

A vadjuh (mufflon.) *Ovis musimon*. Schreb.

Gróf Forgách Károly ghymesí nagybirtokosnak köszönhetjük, hogy vadállományunk ezen érdekes fajjal, mely az egyedüli juhivad Európában s hazánkon kívül még csak szülőföldén, Sardinia szigetén tenyész, megsaporodott. Ghymes tájékán ezen vad most már teljesen szabadon él s a szomszédos sziklás erdőkben is elterjedt, Nyitra, Nógrád és Bars megyékben.

A mufflon meghonosítója, elterjedése.

Elnevezés.

A him: kos, mufflon-kos.

A nőstény: juh.

A nemzedék: bárány — kosbárány.

Hosszusága 1—1¹ m.; magassága 75—78 cm.; sulya 30—34 kgr. (Gr. Forgách K.)

Leírás.

Külső alakjára nézve a mufflon hasonlít a házi juhhoz, de karesűbb, elevebb, vadhoz hasonlóbb. Szőreazete sűrű, s hosszabb, tuskézebb és rövidebb finom gyapjuszőrből áll, mely utóbbi azonban a fejen és a lábon hiányzik. Öreg kosok nyakán formaszerű sörény képződik. Szineazete a hátan, az oldalon, a czombokon s a nyakon vörhenybarna, egyes feketés szőrszálakkal vegyítve. A hátan végig sötétebb sáv vonul, melynek szinezetéhez hasonló a nyak alsó része, a lapoczkák s a haszinezet határa a véknyak hosszában. Az arcz eleje, a szemek tája, a czombok hátulsó része, a fark szélei, a has és a lábak alul fehérek, a lábak mellső része piszkosszürke. A száj sarkáról fekete vonás vonul alá, mely az áll alatt a tulsó oldal hasonló vonásával találkozik. A sárgás szürke szarvak hasonlóan a házi juh szarvaihoz, de ezektől mégis jellemzőleg különböznek, a mennyiben csavarvonásokat nem mutatnak és sarló alakú hajlásuk csaknem egészen egy síkban fekszik. A téli szőreazet mind a két ivarnál sötétebb, különösen a nyak alsó részein; a hátan végig vonuló sáv csaknem fekete.

Életmódja.

A juhvad egy-egy öreg juh* vezetése alatt álló nagyobb csapatokban él és más vaddal — különösen a dámmal — nem ritkán társul. Ősz felé a csapatok egy kosból és néhány juhból álló csoportokra oszlanak és októberben a kosok megkezdik az üzekedést, melynek időszakában — a szelideken megszkott módon — heves küzdelmeket vívnak, míg az egyik sérült szarvakkal vagy sebzett koponyával meghátrál. A juh aprilisban májusban, egy — nem ritkán két bárányt ellik, melyek anyjukat már néhány nap mulva követni képesek. Hangjuk olyan, mint a szelid juhok-é: bégetnek, de megközelíti a kecskék mekegését.

---

* Valamennyi természetrajzi és vadászati leírásban azt olvassuk, hogy a mufflon-csapatot a legerősebb kos vezetli. Ezt gr. Forgách K., kinek mint tenyésztőnek sok éven át alkalma volt e vadat a legközelebről megfigyelni, tévedésnek állítja. Ő mindig és kivétel nélkül öreg juhot látott mint vezérállatot a csapat élén.

Táplálékuk a különféle havasi fű, kedves eledelük a farkas-fütej, a melynek oly mohón neki esnek, hogy „a fütej csak úgy foly ki szájukból“. (Gr. Forgách K.); a tölgy leveleit sem vetik meg s néha megrágják a fiatal törzseket is.

Tápláléka.

Nálunk a mufflonok zöme Ghymes környékén él*, de máris elterjedt e vad Nyitrából Nógrád és Barsmegyébe és előre látható, hogy — ha kellő óvásban részesül, tovább is tért fog magának hódítani. Eredeti hazája Szardínia és Corzika magas hegyei. Kedvencz tartózkodási helye a sziklás, nehezen hozzáférhető hegység, melyben olyan vidékeket választ, melyek a tág kilátásnál fogva biztos menhelyet nyújtanak, — a honnan a közelgő veszélyt könnyen és idejekorán észreveheti. Mihelyt valami rendkívülit észlelnek, összetömörülnek, a lábakkal topognak, míg végre — sziszegő hangot hallatva — eszeveszett futásnak erednek, mely közben 10 m.-nél is tágabb ugrásokat tesznek.

Tartózkodása, elterjedése.

Ovatosságuknál és gyorsaságuknál fogva a medvétől, farkastól és hiutól nem igen kell tartaniok, — a rókának pedig alig sikerül más, mint egy sebzéseken vagy beteségben sinlődőnek prédára kapása. Betegségekről nem igen tudunk még közöttük, de a kergeségnek egy esetét gr. Forgách K. egy ízben megfigyelte.

Ellenségei, betegségei.

A mufflon husa hasonlít némileg a birkahushoz, de határozott vadize van.

11. §.

Az erdei. (Vaddisznó) *Sus scrofa*. L.

A him: kan, vadkan.

Elnevezés.

A nőstény: kocza, eme, emse, göbe.

A nemzedék: malac, kani, süldő, másodfű, harmadfű süldő.

Hosszúága 1·5—2 m.; magassága 70—90 cm.; — sulya 150—200 kgr.

Az erdei — házi sertésünk öse — zömök, erőteljesebb testalkatú; a neszélők — a fejhez lapulnak, az ormány erős, az erős fehér agyarak sarlóformára kifelé hajolnak; a vadkan agyarái jóval kinyulnak az ormány fölé, s vesze-

Leírás.

* A hol az állomány 500-ra rüg. Eddig — 22 év alatt csaknem ötöd-fél száz lövetett Ghymesen, az utolsó években átlag 45 darab évenként.

delmes fegyverét képezik; a felső agyarak rövidebbek, s inkább csak köszörülésre szolgálnak az alsóknak; midőn az agyarakat mérgében összeveri: agyarkodik. Az emse agyarai rövidebbek, s ez nem is ezekkel, mint inkább túrással, lökéssel és harapással védekezik. A bőrt kemény feketebarna, hegyükön szürkén festet serték fedik, melyek különösen a hátgerincezen végig hosszúra és sűrűn fejlődnek. A kan csékhüvelyén szintén erős sertepama cs van.

Tartózkodás.

Az erdei az erdőknek legsűrűbb bozótjait kedveli, különösen a keskeny völgyek, szakadások aljában s igen szeret a sárban, pocsolyában fetrengeni. Csapatokban — csürhékben él, nappal sűrű fenyvesekben szeret tartózkodni, hol az egyes darabok vaczkot túrnak maguknak; a vaczkok összességét katlannak mondjuk, melyben a csürhe hever. Este az egész csürhe tápra vonul, hajnal pirkadásakor visszavált a sűrűbe.

Tápláléka.

Az erdei mindentfaló; gombát, pondrót, kukacot, erdei gyümölcsöt, gyökereket, dögöt, szóval mindent felfal, a mihez juthat; — turásai s nem különben annak folytán, hogy a tejben álló tengeriben törés által szükségleteinél sokkal nagyobb kárt okoz, — a törvényhozás által a „kártékony“ vagyis azon vadak közé soroltatott, melyeket a föld birtokosa a saját földbirtokán elpusztíthat, s óvási időben sem részesíttetett, tehát bármikor elejthető.

Az erdei fákhöz, különösen a gyantát izzadó fenyőfélékhez szeret dörzsölni, s azokon nyomot hágy; ezeket máz fák-nak nevezzük; ellenben a vad sertéi is, különösen a lapoczkák táján a gyanta által annyira telítettnek, hogy ott valóságos pajzsot képeznek. A farkát futásban felfelé gyűrűzve, turáskor lógatva viseli; turás közben csamcsog.

Hangja.

Az erdei hangja rőfögés, rőffenés; az előbbit ritkán hallani, az utóbbit csak midőn megijednek, vagy valamire figyelmesekké lesznek; sebzett erős erdei szuszszant, malaczok és süldők élésen visitanak.

Az erdei bátor vad s borzasztó fegyvereinek ügyes használatában az emberre nézve igen veszedelmessé válhat. Bár ép testtel az embert kerüli, a vadászatnál különös óvatossággal kell eljárni.)*

*) Mint minden veszedelemben, itt is lélekjelenlét, higgadtság segíthet csak az emberen; há a nekirontó erdei elől a vadász a kellő pilla-

Á görgés vagy bűgás ideje november közepe táján Szaporodás. kezdődik s januárban is tart még. Az erős kanok a gyengébbeket a csürhétől elverik, s egymás között szintén heves harczokat vívnak. A görgés idejében a vadkan messzire érezhető, kiállhatatlan büzt terjeszt, mely husát is ellepi, s élvezhetetlenné teszi. A görgés megszűntével a fiatal kanok visszatérnek a csürhéhez, melynél a viselős emsék is aprilisig maradnak. Ekkor — 16—18 heti viselősség után — félreeső sűrűségben vaczkot készítenek, azt ágacskákkal, füvekkel, mohával kibélelik s 4—12-ig, néha többet is malaczoznak. A malaczkák igen fürgék és csinosak; a tapadó puha serték feketebarnák, a nyaktól kezdve a hátan végig sárgás sávokkal tarkázva. Néhány nap alatt annyira megerősödnek, hogy a vaczkot elhagyva anyjukkal a csürhéhez visszatérnek. Az emse legnagyobb bátorsággal, odaadással, sőt élete veszélyeztetésével védi malaczeit a csak képzelt ellenséggel szemben is, s egy malacz visitása a nem eléggé óvatos vadászt vagy járókelőt nagy veszélybe hozhatja. Őszkor a malaczkok elvesztik tarka mezüket, s barnásszürke színűekké válnak. Életük első évében malaczkok, azután másod-fü, harmad-fü sildők, később kanok és koczák, végre erős kanok és emsék. A koczák már a második évben fogamzhatnak, de csak a harmadikban érik el fejlődésüket, míg a kan ötödik, hatodik évéig is folytonosan fejlődésben van.

A szabadban az erdei 20—30 évet él. Piczinyen befogott malaczkok könnyen szelidíthetők.

Ellenségei közül néha a medve, s a farkas jöhet számba, de ez utóbbi csak akkor, ha egyes darabra törhet, mert a csürhe tömörülve védekezik több farkas ellen is; a rókának talán néha-néha egy-egy gyenge malaczkot sikerül elcsipnie; veszedelmesebb ellensége a hiúz, mely prédájával rögtön elmenekülni képes. Betegségek sem igen bántják a szabadban tenyésző sertevadat; de hosszantartó tél, különösen cserepes hó, annyiban tehet kárt bennük, hogy sebes lábaik áltl elgyengítve ellenségeiknek nem bírnak annyira helyt állani.

Ellenségei,
betegségei.

A sertevad egyike azon vadaknak, melynek ugyszólván minden porczikája értékesíthető, mi által legalább némileg pó-

Haszna.

natban — ezt azonban higgadtan kell megválasztani — oláalt ugrik, az erdei bajt nem ejthetve rajta, elrohan mellette.

tolja a tetemes kárt, melyet erdőben és különösen művelés alatt álló földterületeken életében okozott.

12. §.

A nyul. Lepus timidus. L.

A him: kannyul.

A nöstény: nöstény nyul.

A nemzedék: nyulfi, nyulfióka, süldő.

Hossza: 65—75 cm; magassága: 30 cm; sulya: 4—6 kgr.

A nyul oly mindennapi jelenség, hogy részletes leírásától bizvást eltekinthetünk.

Tartózkodás.

Erdő, mező, pusztaság egyaránt nyujt neki menhelyet. A tartózkodáshoz képest erdei, mezei nyulat s a t. szokták megkülönböztetni, de ez a megkülönböztetés nem külön fajt jelent, mert habár az erdei nyul testre nézve rendszeren jobb a mezei nyulnál, más külön jelleget rajta felismerni nem lehet.

Életmód.

Ugy az erdőben, mint a mezőn a talajba vaczkot kapar magának, melyben behuzott nyakkal, lekonyított fülekkel és nyitott szemekkel a nappalt tölti, — fekszik. Rendszeren s szelektól megvédett helyeken szokta vaczkát készíteni, melybe gyakrabban vissza is tér, amíg onnan ki nem üzik, míg fel nem verik. Estefelé a mezőre vonul ki tápra, ott tápot vesz, vagy legelész s reggel ismét visszavonul az erdőbe, ha ott van állandó tartózkodása, s beszőkik a vaczkába, melyet többszörös csalmenettel és csalugrással el szokott rejteni, ami különösen friss havon könnyen észlelhető. A nyul ugyanis nem megy egyenesen neki a vacskának, hanem egy darabig előre fut, saját nyomán visszatér, oldalt szőkik, újra előre fut, újra visszatér a nyomában, s ezt még egyszer kétszer ismételve végre beleugrik a vaczkba. Gyors futásában a nyul mindig szőkik, s ugrásaiban hosszú hátulsó lábaival, ugróival, a rövidebb előlábakat mindenkor megelőzi; a lábak különféle hosszánál fogva jobban fut a hegynek, mint a lejtőn lefelé; midőn lassan jár, bakdácso l.

Táplálék.

Tápul minden mezei veteményt felvesz: különösen kedveli a káposztát és a répaféléket. Télen száraz füvel is beéri, éhségében azonban megrágja valamennyi lombfa zsenge törzseit, első sorban almát és körtét. Nyárfa, rezgő nyárfa, nyírfa és ákác

rügyeit és gyenge hajtásait szintén összerágja; szereti a farügyöt, löherét és töretlen zabszalmát, melyet apró kévékben oly magasságban szokás felaggatni, hogy azokat épen elérje. Inkább pajzánságból, mint szükségből megrágja a fiatal fenyőket is különösen télen, midőn a fiatal hajtások épen csak kinyulnak a hóból.

Futásban a nyul néha ágaskodik, azaz hátulsó lábaira ül vagy merőlegesen feláll, körültekint a való vagy képzelt veszély után, s azután folytatja menekülését. A vetésekben, hogy a reggeli harmat bundáját meg ne áztassa, a mit nem kedvel — utakat vág magának s ezeket, mint rendes váltóit, míg komolyan meg nem zavarják, következetesen használja és betartja.

Hangot csak az ember kezében, vagy az eb fogai közt ad vagy ha a lövés hátgerinczét zúzza szét — s ezt veszékelésnek mondjuk; e hang hasonlít apró gyermek sirásához.

A nyul félénk állat, mely semmiféle más állattal szembe nem száll: minden szokatlan, a mi útjába kerül, eltéríti, vagy elriasztja, de ha biztonságban érzi magát, igen fürge és pajkos tud lenni, sőt a ravaszság bizonyos fokát sem lehet tőle megtagadni, amidőn a csaholó kopónak cselet vetve, tőle néhány lépésnyire meglapul, s azután az ellenkező irányban iparkodik bőrét megmenteni.

A bakzás legkorább tavasszal, mihelyt az első néhány meleg nap beköszönt — kezdődik, s tart az egész éven át szeptemberig, sőt októberig. Ilyenkor több kan követi nappal is a nőstény nyulat; az első közvetlenül oldala mellett, a többi sorban egymásután. Néha a vetélytársak közt heves pofozkodásban nyilvánuló viaskodás tör ki, hogy a szőr egész gombolyagokban repül ide-oda. Szaporodás.

A nőstény 4 hétig jár terhesen; közvetlenül a fiadzás előtt tengeriben, erdőben vagy mezőn széltől védett vaczkot kapar s abba helyezi el 3—4 fiókját, melyeket rövid ideig (1 ritkán 2 hétig) szoptat. Az első fiadzás kettőből, a továbbiak négyből, ritkán többől állanak; röviddel a fiadzás után a nőstény megint fogadja a kant, ami októberig 4—5-ször ismétlődik. Zsenge korukban a fiókokat az anya gondosan ápolja ugyan, de veleszületett félénkségénél fogva az ellenségektől nem igen védheti meg. A nemzedék tetemes része kedvezőtlen időjárás, tartós hideg vagy nedvesség következtében pusztul el, úgy hogy

szaporasága daczára is átlagos szaporulatnak egy-egy nőstény után 8, legfeljebb 10 darabot lehet évenként várni. Mihelyt a fiókok szopni megszűnnek, maguk keresik meg a tápot, de nem igen távoznak születésük helyétől.

A nyul már az első évben fejlődik ki teljesen, s a korán született nőstények még azon év őszen fiadzanak, de gyenge nemzedéket hoznak létre, mely nagyrészt elpusztul. Életkorát a nyulnak 8 évre becsülik, de ritka példány érheti e kort a sok ellenségtől, mely lépten-nyomon peesenyét les benne.

Ellenségek,
betegségek

Ritka állat van, a mely annyi ellenséget számlál, mint az izletes husu nyul. Az emberen kívül minden ragadozó a legnagyobbtól a legkisebbig, a sastól az ölyvig és a réti héjáig, de még a varjak serege s a szarkák csacska szemessége is halált-hozó ellenség számba megyen; s mi védelmi fegyvere van mindezek ellen? Félénksége és gyors menekülése lehet az egyedüli, mi ellenségeitől megmentheti.

A nyulállományt gyakran válságos módon dézsmáló betegségek leggyakoribbjá a májrothadás, mely rendszeren gyorsan beköszöntő tavaszkor lepi meg; különösen a repczével való táplálkozást tartják e betegség előidézőjének. — Hasonló veszélyességgel lépnek fel a hólyagos bélférgesek, melyek a szíven, a tüdön és májon nyuladásokat, gyakran halált okoznak. Ez a baj is rögtöni kitavaszkodáskor szokta érni a nyulakat. — Kevésbé veszedelmes a nemzórészeket s tájékukat gyakran ellepő hópörs, mely terjedelmes gennyedő daganattá változva, a nyulakat igen elgyengíti. — Gyakori betegség a nyulaknál a kankó, mely olyan területeken gyengíti a kannyulakat, ahol az ivarok közötti arány helytelen, azaz, ahol sokkal több a kan a nőstényeknél. — Az ilyen területeken sok nyulat ver fel a vadász mocsarak buczkaiból; az ilyenekre azonban kár löni, mert legtöbbje beteg.

13 §.

Az üregi nyul. *Lepus cuniculus*. L.

Az elnevezés ugyanolyan, mint a nyulnál.

Hosszasága 40 emig; magassága 48 em.; sulya 1·5—2·5 kgr.

Az üregi nyul, melyet nem régi időben nagy előszeretettel sok vidékre áthonosítottak, vadászat tárgyát hazánkban tulaj-

donképen nem is képezi, mert értékesíteni bizonyos előítéletnél fogva, melynek következtében élvezetre megvetik, alig lehet.

Az üregi nyul apró kiadása teljes hasonmása a közönséges nyulnak; lábai és fülei rövidebbek, testalkata zömökebb és termete kisebb, színenezete inkább szürke mint barna és — önásta földalatti üregekben, folyósókban él. Viselkedése is hasonlít a mezei nyuléhoz, csak hogy nem messzire fut, hanem üregébe iparkodik menekülni.

Alakja és életmódja.

Tápláléka azonos a nyuléval, de tetemessel több kárt csinál különösen az erdőkben, a hol a fák gyökereit aláássa, a mi a fák pusztulását idézi elő, mert szaporasága oly nagy, hogy egyes helyeken méreggel kellett kipusztítani.

Tápláléka.

Az üregi nyul nem veszékel, hanem sivit.

A bakzás, a fiadzás ép oly szapora, mint a nyulnál; számra nézve sokkal szaporább, mert a nöstény 4 hetenkint 4—8-at fiadzik.

Szaporodás.

Az üregi nyul legádázabb ellenségei a menyétfélék, melyek üregében felkeresik és ott vérért veszik. A betegségek is ugyanazok mint a nyulaknál.

Ellenségek, betegségek.

B. Ragadozók.

14. §.

A medve. *Ursus arctos*. L.

A him : medve, himmedve.

Elnevezés.

A nöstény : nösténymedve.

A nemzedék : bocs, medvebocs.

Hosszusága 2 m.-ig; magassága 1 m.-ig; súlya 200 kgig s ezen felül.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy csak egy faj medve él. A régiak ugyan két fajt különböztettek meg: a fekete medvét és a barna medvét; de az újabb kutatások beigazolták, hogy a fekete és barna medve között a színben és a nagyságban mutatkozó eltéréseknél egyéb — faji — különbség meg nem állapítható.

Egy faj.

A medve az összes európai ragadozók között a legnagyobb. Feje felül széles és lapos, s oly gyenge a koponyája, hogy ráért erős ütés az állatot megölheti. A neszelők rö-

Leírása.

videk és csapottak; az apró szemek mélyen feküsznek. Az aránylag rövid fej közvetlenül a homlok alatt megkeskenyedik és tág nyílású csapott orrba fut ki. A száj erős és éles fogazattal van felszerelve; az alsó állkapocs hosszabb a felsőnél s az alsó ajakon 18 piszleránc látható. A nyak rövid és erős, a test vastag és hosszú. Mancsai — előlábak — és talpai — hátulsó lábak — vannak; talpain felemelkedik s megtámadott ellenfelét, ha érheti, mancsaival átkarolva magához szoritja és megfojtja, vagy leüti. Az öt ujjú talpak nyoma emberi lábnyomhoz hasonlít, csak hogy rajta az erős karmok lenyomata is látható. A fark igen rövid.

Lassu jártában — testének súlyánál fogva — tehetetlennek tűnik fel, de futása bámulatosan gyors. Talpaira felemelkedve, tehát két lábon nagy könnyűséggel messze utat képes megtenni, s így szokta prédáját is elhúrozolni, melyet mancsaival leütött. Nagy ügyességgel felmászik a legmagasabb fákra. Az erdélyi vadászok azt állítják róla, hogy megszorítatva mancsaival betakarja fejét, s így veti le magát a szikláról vagy a legmeredekebb lejtőkön legurul, a nélkül hogy testében legkisebb kárt szenvedne.

Szinezete a vörhenyes barna és feketebarna közt váltakozik.

Tápláléka.

A medve tulajdonképen növényevő; megelégszik zöldséggel, gyökerekkel, erdei bogyókkal, vad gyümölcses-l, tölgy- és bükkmakkal és igen kedveli a még érő. tengerit, melyben nagy pusztitást visz végbe; de ha egyszer rákapott az élöre, nagy kárt tesz a hegyi nyájokban s nem igen szokik le többé a husevésről. Nagy inycnfalatja különben a szöllő, a hangyatozás, a zab és a méz, mely után a legmagasabb fákra is felmászik.*

Jó kedvét halk mormolással, kedvetlenségét dörögéssel nyilvánítja, de ha érzékeny testrészen, különösen hátgerinczén megsebesítettet, bömböl, ordít.

Tartózkodása.

Tartózkodási helyül nehezen hozzáférhető sziklát, sürtisegeket választ, s az ilyenekben készített szállását, vagy vá-

* Hogy pisztrángot és egyéb halakat tud fogni, nálunk legalább beigazolvva ninçsen — s alig is hihető, hogy ezen aránylag nehézkes állat a fűrge és fölötte óvatos pisztrángot képes lenne megkeríteni — legfeljebb ha a midőn a vizek gyorsan megapadnak, egyes mélyebb helyekre nem akad, ahonnan a hal nem tud menekülni.

lasztott barlangját — ha ki nem zavarják — nem igen hagyja oda, hanem napról-napra visszatérve ott tölti magános nyugalomban a nappalt. Alkonyat után tápra vagy préda után vonul s hajnal előtt hazatér. A tél közeledtével állandó szállást készít magának egy dőlt fa gyökérzete vagy törzse — vagy ágtörmelék alatt, vagy sziklabarlangot keres fel, abba tél elején behuzódik, sőt a bejárót is eltorlaszolja. Így tölti el azután az egész telet — nem ugyan folytonos álomban, mint régen hitték, de mégis mozgás nélkül, tétlen nyugalomban, s az őszkor 8—12 cm. vastag rétegre növesztett hájon élődik, lemondva minden tápról és prédáról. — Ha nem is való az, hogy életét a télen át mancsainak és talpainak nyalásával fentartja, bizonyos, hogy ez neki kedves szórakozást nyújt, a midőn ébren van, a mit legalább kedélyes mormolása bizonyítani látszik. Téli nyugalomban sarát sem hullatja, a melyet azután, midőn téli szállását már elhagyta, nagy fekete megkeményedett darabokban lehet találni.

Elölbaival a lábujjakon, hátulsó lábaival talpon jár. A vizet nem szörpölve (mint a ló), sem nyalva, hanem habzsolva — mint néha a kutya — mintegy darabokban iszszá.

Járása.

A párzás időszaka teljes biztonsággal megállapítva még nincsen; a talált bocsok kora után ítélve május-juniusba esik; a nőstény 8 hónapi viselősség után egyet, az öreg kettőt-hármat fiadzik; a bocsok eleinte mókusnagyságnak, négy hétig vakok, s a legközelebbi párzásig anyjuk emlőin táplálkoznak, melyeknek négy bimbója a mell, kettő a has alatt van. A nőstény medve gondosan neveli fiait, veszedelemben bátran védelmezi: megszorítottván s ha barlangjába velük nem menekülhet, szembe száll az ellenséggel, míg a bocsok a közel fákra felmásznak. A párzás idejében a bocsokat elveri, de a párzás után ismét magához eresztí a bekövetkező fiadzásig, a mikor az öregebb család széteszlik.

Szaporodás

Ellenségtől a medvének, mint legnagyobb és legerősebb ragadozónak — az embert kivéve — nem kell tartania; betegségeiről eddig nem igen van tapasztalatunk.

Ellenségek,
betegségek.

A hiuz. *Felis lynx*. L.

Elnevezés.

A him: Kan-hiuz, Kandur.

A nőtény: Hiuzmacska, nőstény h.

A nemzedék: Kölyök, h.-kölyök, kölyök-h.

A hiuz a macskafélék egy különös csoportjába tartozik, mely a többi csoportoktól fülpamacsok, merőlegesen megnyult szemfeketése (pupilla), magas lábak és rövid farkok által különbözik. Hosszasága — 1 m.-ig; magassága 70 cm.-ig; súlya 30 kg.-ig. A fark hossza 16—20 cm.

Leírása.

A test nagyságára nézve megközelíti a vizslát, de termete sugárabb, különösen keskenyebb a mellkas és a hátulsó lábak aránylag hosszabbak. Nyári szőreazete igen rövid, felül vörhenyesbarnás, alul fehér, az oldalon elmosódott foltokkal; a fülpamacsok 2—3 cm. hosszúak s feketék; szintén fekete a csak 16 20 cm.-nyi fark utolsó harmada; a téli szőreazet sokkal sűrűbb; felül szürkén-barnás, a has felé világosabba szürkülő sávokkal és világosan látható foltokkal különösen az oldalakon és a térddek körül; a fülpamacsok és a fark vége ekkor is fekete. Nyáron rövid barkója télen igen meghosszabbodik valószagos szakállá. — A lábak behuzható éles karmokkal vannak felfegyverkezve.

Tartózkodása.

A hiuz hazánkban meglehetősen el van terjedve: a magas kárpátok és Erdély bérceinek csendes, magános erdőrengetegei képezik e veszedelmes rabló hazáját. Jelenlétét a szarvas és az özvad nyugtalankodó magaviselete azonnal elárulja; elárulják lábainak nyomai is, de főképp az áldozatok véres maradványai, melyeket gyakran el szokott rejteni. Megszoritva vagy sebezve az embert is megáradja és veszedelmes sebeket ejt rajta, melyek fölötte nehezen hegednek.

Tápláléka.

A hiuz frissen ejtett vadak husából táplálkozik, vagy prédájának azon maradványait keresi fel, melyeket jóllakás után ott hagyott vagy elrejtett; ha friss vadat bőviben talál, a maradékhoz nem tér vissza, s dögöt alig érint meg; még veszedelmesebbé teszi e ragadozót, hogy ágra lapulva leselkedik a vad váltóján macska módjára, s 6—8 m. távolságnyira ráveti magát az áldozatra; különben meglapulva s kuszva közelíti meg és szin-

tén ugorva veti rá magát az azután hiába menekülni törekvő prédára. Egyetlen hiuz legrövidebb idő alatt tönkre teheti a legszébb vadállományt.

A pacsmagolás ideje kora tavaszra esik (február havára); mert már június elején találni apró hiuz kölyköket. A kölykezés előtt szikla alá, tágas faoduba vagy kotorékba húzódik, hol 3—4, kilencz napig vak kölykét gondosan ápolja, s élő prédán ragadozásra oktatja.

Szaporodás.

Érzékei közül legjobb a látás, mely éjjeli prédaszerzésre képesíti; finom a hallása, de gyarló a szaglása.

Ellenségtől az emberen kívül nem kell tartania, betegségeiről nincs tudomásunk.

Ellenségek, betegségek.

16. §.

A farkas. *Canis lupus*. L.

A h i m : Kan, kanfarkas.

Elnevezés.

A n ö s t é n y : szuka, farkasszuka.

A n e m z e d é k : kölyök, farkaskölyök, kölyökfarkas.

A farkas a kutyafélék családjába tartozik, és természetére nézve igen magaslábu, erős, de sovány kutyához hasonlít; a farkát azonban lelógatja.

Leírása.

Hosszasága 1·2 m.-ig; magassága 0·8 m.; farkának hossza 45 cm.

A farkas feje erős, felül széles, magas csonttaréjjal; elül — mint az ebnél hegyes orrba kifutó; a neszelők mint a mókusnál, hegyesek és mindig fölfelé irányítottak; a szemek különösen éjjel — feltűnően tüzelnek s kissé kifelé vannak fordítva; a csaknem a fülekig hasított száj négy igen erős agyarral van felszerelve, melyek hosszabbak és élesebbek, mint az ebeknél. A nemző részek oly alakúak, mint a kutyáknál.

Lábujjai hosszabbak, nyoma tehát a kutya kerekded nyomától könnyen megkülönböztethető, a mennyiben két középső lábujja igen előre felé áll, tehát hegyes nyomot hagy hátra.

A farkas színezete igen változékony — tartózkodási helye és az éghajlat szerint. A felső test sárgás-barnás, feketével tarkázott szürke vagy pedig vörhenyes-barna; az alsó test piszkosan barnásfehér. Öreg egyedek néha egészen szürkék.

Nálunk kétféle farkast szoktak megkülönböztetni; az úgynevezett erdei vagy közönséges farkast és a nádi

Változások.

farkast; amaz szürke, termetre nézve nagyobb, ez barnás, termetre nézve kisebb válfaj, mert valódi fajkülönbséget a kettő között megállapítani eddig nem sikerült.

Különösen erősek a farkasnak nyakizmai — olyannyira, hogy juhot, vagy özbakot hosszabb távolságra szájában képes elhúrczolni.

Ravaszságát és álnokságát csak határtalan gyávasága egyensúlyozza, mely válságos pillanatban teljesen tehetetlenné teszi; az embertől és a lángtól, a lobogó tüztől igen tart. Fölötte óvatos és gyanakodó természetű.

Télen utálatos orditással, vonitással árulja el közeledését és hívja társait csoportosulásra. Ordításának, illetve vonításának utánzásával lövésre csalható.

Szaporodás.

A koslatás december végével kezdődik s az egész télen át — gyakran márcziusig tart. Ekkor több kan szokta a szukát kísélni s azok gyakran véres harcokat vívnak egymás között; a közösülés úgy történik, mint az ebeknél. A szuka csak vagy 2 hétig folytatós, azután 11—13 hétig viselős; négykilencz, többnyire kankölyköt kölykez hozzáférhetlen sűrűségben vagy sziklák között, néha kibővített borzktorékban vagy rókaljukban; a kölykök 14 napig vakok és 5—6 hétig szopnak; a következő koslatásig anyjuk körül maradnak, 1½ éves korukban teljesen kifejlődtek és szaporításra képesek.

Emésztése oly gyors, hogy két juhot egyszerre bir felalni. Nagyobb állatokat v. örzött nyájakat csoportokban szokott megtámadni, míg az egyes apróbb darabokat belopja.

Betegségek.

Betegségei közül csak a víziszonyt ismerjük, az ebféléknek e nyavalyáját.

17. §.

A Róka. *Canis vulpes. L.*

Elnevezés.

A Him: Kanróka.

A nőstény: Szuka, szuka-róka, róka-szuka.

A Nemzedék: Rókakölykök.

Hossza 0·8—1 m.; magassága 35—40 cm.; farkának hossza — 40 cm.-ig; súlya 7—10 kgr.

A rókanak lapos a homloka; meglehetősen széles feje hegyes orrba fut ki; az előrefele irányított neszelőkhégyesek és rö-

vid szőrrel vannak fedve; a hengerded test sűrű és hosszú szőrrel van borítva; a lábak erősek, rövidedek, a hosszú lombos fark, melyet zászlónak is neveznek, fehér vagy fekete csucsban végződik, melyet bokrétának mondunk; a fark tövében zsiros és szagos anyagot tartalmazó mirigy van, melyet szagától ibolyának neveznek; ezen zsiradék a környékbeli szórt néha sárgára festi.

A róka színezete tulajdonképen kétféle; az egyik sárgás vörhenyes-barna, helyenkint világosabb árnyalattal fehér bokrétával, a másik sötétes vörösbarna, néha feketebarna, fekete bokrétával. Az előbbinek torka és hasa — a mál, rókamál — is fehér, az utóbbié hamuszürke; a rövidszőrű lábak alul, a lábujjak felé, feketék. A vörös és a barna róka rendes színezetétől egyes példányok többé kevésbé eltérnek, a menyinyiben szürkés, sárgás és feketés színűek is akadnak. Ezek azonban csak színváltozatok, melyek külön fajokat nem állapítanak. A róka téli bundája — novembertől februárig — sűrűbb, tartósabb és a nyárinál jobban értékesíthető.

A róka ugatását kemény télen gyakran lenet hallani, míg koslatáskor inkább vonításhoz hasonlít. Ha ebek megszorítják a rókát, ebmorgáshoz hasonló hangot hallat, sebezve pedig rísa fájdalmas hely felé kapkod.

Tágabb erdőkben, nádasokban a róka gyakori ragadozó, mely csak fiatal korában és a koslatás idejében él társasan, — különben magánosan jár a préda után. Földalatti üregekben, sziklahasadásokban, dülő fák gyökerei alatt él. Önásta lakhelyét kotoréknak, szállásnak, rókalyuknak nevezzük; vannak benne folyosók és tágabb helyek, katlánok, melyek lakó és kölykezési helyül szolgálnak; néha nyílt mezőn is ideiglenes lakóhelyet ás magának, rókamenedékeket, melyben azonban állandóan sohasem tartózkodik. — A kotorékba becsuszik, abban fekszik, abból kiront a róka. Gyakran sürségben, magas vetésben is meghúzódik, s ott marad, míg biztonságban érzi magát.

A mi él és a mi mozog, az a rókának mind táplálékul szolgál, sőt a dögöt sem veti meg. Bőségben csak nyullal, tengeri nyullal, egerekkel, szárnyas vaddal, különben mindenféle mással po. házi majorsággal, halakkal, rákokkal, bogyókkal,

Tartózkodása.

gyümölcsessel táplálkozik; inségben jó neki a cserebogár, a gyík meg a szöcske, de nagyon kedveli a szöllőt.

Életmódja.

A róka igen ravasz és éles elméjü ragadozó; nemcsak éhen, de kedvtelésből is gyilkol, a mi fölötte ártalmassá teszi. Télen a nyulat kopó módjára 3—4 róka hajtja és igen gyors és tartós futásu; futva és ügetve a farkát vízszintesen tartja, sompolyogva lelógatja csaknem a földig. Prédáját csúszva szokta megközelíteni, azután tág ugrással reá veti magát; a vadak váltóin is leselkedik, sőt néha egy vadmalacgot is sikerül elesipnie daczára az emse éberségének. Egerészni, bogarászni különösen szeret. Hogy kedvencz tápláléka a nyul és az egér, bizonyítja az is, hogy e két állat hangjának utánzásával puska elé lehet csalni a ravaszt.

A „róka ravaszsága“ példabeszéddé vált; mindazonáltal ott, hol kevésbé üldözik, a hol a megélhetés reá nézve nem jár nagy nehézségekkel, sokkal ügyetlenebb, sokkal gondatlanabb, mint az olyan helyen, a hol bundáját minden lépésével vásárra viszi. Szemtelensége is gyakran oly nagy, mint ravaszsága; ebek által őrzött udvarból is kilopja a majorságot.

A hol üldözik, inkább csak éjjel jár préda után, de télen akárhányszor nappal is megy vadászni, miután a reggelt és a délelőttöt nyugalomban eltöltötte a szállásában, bozótban vagy sűrű növényzet árnyékában; kényszerítve neki megy a viznek is és jó uszónak bizonyult.

Szaporodás.

A k o s l a t á s már februárban kezdődik, mikor a folytatós szukát gyakran több kan követi folytonos marakodás között. A rókának különben sem kedves illata ilyenkor kiállhatlan büzzé válik, úgy hogy jó szaglással bíró vadász a róka friss váltóját megszagolhatja. A bakzás rendszeren a katlanban, kivételesen és ritkán a szabadban történik. — A száraz lombbal, mohával és saját szőrével kibélelt katlanban a szuka 9 heti poczakosság után 3—6, sőt nyolczat is kölykez. A kölykök, melyek 10—14 napig vakok s eleinte tehetetlenek, 4—5 hétig a katlanban szopnak, azután verőfényes napokon anyjuk által kivezettetnek a b a r l a n g elé, a hol gondos felügyelete alatt pajzánkodnak. Hogy a prédaszerzésben a macskafélék módjára gyakorolja, — apró élő állatokat hoz kölykeinek, különösen egereket. Nyár derekán előszeretettel magas vetésekbe vezet, hol gazdag prédára tesznek szert és kedvök szerint egerészhetnek; ő s z u t ó n

a család feloszlik, s minden egyes kölyökróka külön szállást keres magának. A kan keveset törődik a kölykökkel s a koslatás után rendesen magános életet él.

A róka második évében éri el teljes fejlődését; hogy a szabadban minő kort érhet el, arról bizonyosat nem mondhatni; aház körül tartott rókák megérték már a 15 évet. Fiatalrókakölyköket könnyen lehet felnevelni és megszelidíteni; de ravaszságukat, öldöklési hajlamukat soha sem vesztik el.

A kutyákat kivéve nem igen kell a rókának más ellenségtől tartania; legfeljebb a sas és a héja ragad el egyet-egyét gyenge kölykeiből. Betegségei azonosak az ebekéivel; különösen veszedelmes a veszettség s a düh egy neme, mely az emberre nézve is ragályos. — Az élősdiék közül nyár derekán s későbbben különösen a balhák kinozzák.

Ellenségek,
betegségeik.

18. §.

A vadmacska. *Felis Catus. L.*

A him : kandur, kanmacska.

Elnevezés.

A nőstény : macska.

A nemzedék : kölyök, macskakölyök, kölyökmacska.

A vadmacska a macskafélék — felinae — csoportjába tartozik. Hosszasága 50—68 cm.; magassága 24—26 cm.; farkának hossza 30—32 cm.; sulya 5—6, sőt 8—9 kgr. is.

A vadmacska színezete általánosságban szürke — hol világosab, hol sötétebb. Egy sáv végig a gerincen, 4 a fejen, 7 a bordán lefutó, végre 6—7 gyűrű a farkon, melynek hegye fekete; a torok fehér, az alsó test sárgás fehér.

Leírása.

Nagy összefüggő erdőket és erdőrészetekkel vegyes tágnádasokat szeret, különösen azonban a tülevelű erdőrengetegekben tartózkodik, a hol széldöntések gyökerei alatt, borz és rókalyukakban szeret meghuzódni, a hol kölykez is. A pacsomagolási időszak kivételével csaknem következetesen éjjel jár rabolni s váltóját nagy pontossággal — az időre nézve is — szereti betartani. A földön kevésbé ügyes, de kitünő kúszó. A pacsmagolást februárban kezdi meg s befejezi márczius első napjaiban; 8 hétig pocakos; kölykeit faoduban, sziklaüregben, borz vagy rókakotorékban szüli, melyet előbb állandó tartózkodási helynek etőkészít. A 4—6 kölyök 10 napig vak s las-

Tartózkodása.

san fejlődik; ősz táján kb. házi macska nagyságát érik el, de a következő évben már szaporítanak.

A macska éles karmai behuzhatók; fogai tühegy-élesek; ezen fegyverek és fürgeségénél fogva igen veszedelmes ragadozó, mely a vadállományban pótolhatlan kárt okoz.

Tápláléka.

A vadmacska minden kisebb emlős, minden szárnyas állatot elragad; gyakran frissen ellett szarvasborjút vagy őzgidát is megtámad, sőt éhség által kényszerítve öreg őz-sutáknak is neki merészkedik.

Betegségeik.

Betegségeiről nincs tudomásunk.

19. §.

A Vidra. *Lutra vulgaris*. L.

Elnevezés.

A him: kanvidra.

A nőstény: vidra.

Nemzedék: kölyök.

Leírása.

A vidra a menyétfélék — mustalinae — családjába tartozik, s ebben a nyércczel külön csoportot képez. — A többi menyétfélékkel a más ragadozóktól fogazata, hosszú hengerded teste, rövid lábai és a végbél nyílása tövében levő különös mirigyek által különbözik, melyek erős, éles büzü zsiroskás folyadékot választanak ki, melyet a menyétfélék veszély idejében — ritkábban egyszerre a hullatékkal — kifrecescentenek.

A vidrának aránylag apró feje összelapítottnak tetszik; az ajkak duzzadtak s erősen fejlődöttek; fülei szintén igen kicsinyek s bőrlebbenynyel a víz elöl elzárhatók. A szemek kicsinyek, fénylő világosbarnák. A nyak oly vastag, mint a fej, aránylag rövid; a test hosszú, hengerded, hátul szélesebb mint elül; s mindig kissé balfelé lóg. A lábak zömökek, az 5 ujj uszohártyával van összekötve s erős karmokkal felfegyverkezve. A fogazat igen erős; az állkapesot mozgató inak oly erősek, hogy a fogakat, ha a vidra harapásban összecukja, csak igen nehezen lehet szétfeszíteni.

Szárazon kissé gyámoltalan, de utólérhetlen uszó; látása, neszelése, szaglása kitünő. — Legkedveltebb tartózkodási helye a víz s ennek közvetlen környéke; a vízben vadász, partjain — üregekben vagy fagyökérzet alatt tartja pandalját, oduját, melyben kölykez is. Pandaljának rendszeren két kijárója

van: egy a vízbe, egy a szárazra. A vízbe csuszik, vagy beleveti magát; a vízből kiszáll; sok helyen van kiszállója, mert nyughatatlan, kóbor állat, mely hosszabb ideig egy helyen csak kölykezés után tartózkodik; különben folytonosan változtatja tartózkodása helyét, de idővel visszatér korábbi pandájába. Néha mérföldekre terjedő utat tesz a szárazon, ha a vizeket kipusztította, s más helyet kell keresnie a megélhetésre.

A vidra hosszúsága: 1·20 m.-ig; magassága 28 cm.; sulya 15 kgrig.

Színezete felülről egyenletesen barna; a torok, a mell és a mál világosabb; a sűrű szőrzet alsó része különben egyenletesen világos szürke, s csak a szőrszálak végei barnák. Bőre annyira erős, hogy a legerősebb kutya harapása sem lyukasztja keresztül; téli prémje mindenkor sötétebb, de az egész éven át jó. Szőrének különös tulajdonsága az, hogy életében vízálló, halála után pedig ép ugy átnedvesedik, mint más állatnál.

A kanvidrának mirigyei igen kellemetlen büzü folyadékot választanak ki, mely azonban a levegőn megszárítva — pézsmához hasonló szagot terjeszt.

A különben igen félénknek látszó állat, ha — megtámadtatik, vagy kölykeit veszélyeztetve látja, vadon és bátran védekezik s egy harapással a legerősebb eb lábszárát képes kitézúzni.

A pacsmagolás — minthogy létföltételei az év minden szakában megadvák, — az egész éven át tart; a tapasztalás legalább ezt bizonyítja, mert találtak már agusztusban, de decemberben is apró kölyköket. A pacsmagolás idejében messzire hallható fűtyülés félével hivatgatják egymást az ivarok. — 9 heti poczakosság után a vidra 3—4, eleinte alaktalan, fekete kölyköt kölykezik, s ezeket három hónapig nagy gonddal — eleinte szoptatva azután halakkal táplálja; végre önálló prédaszerzésre kezdi oktatni, melynek tárgyai nemcsak halak, rákok, rosz időben békák és rovarok, hanem viziszárnyasok is és ezeknek fiókái.

A hol veszedelemtől nem kell tartania, fatörzsökre vagy öreg fűzfák tetejébe fekszik s oly mélyen elszunnyad, hogy óvatossággal puskalövésnyire könnyen meg lehet közelíteni.

Ellensége az emberen kívül nincs; betegségeiről nincs tudomásunk.

Ellenségek,
betegségek.

A nyércz. Foetorius lutreola Keys. Blas.

Oszályozása

A nyércz a vidrának kisebb kiadása; a reá vonatkozó vadászati kifejezések ugyanazok, mint a vidránál; hasonlóképen osztályozása is. Mintegy átmeneti alak a vidra- és a nyestfélék csoportja között.

A nyércz hazánkban is ritka állat; egyes példányokban a felső megyékben és Erdélyben él.

Leírása.

Hosszusága 50—52 cm.; farkának hossza ezenkívül 26—28 cm.; utóbbi aránylag hosszabb a vidráénál. Feje kicsiny, szintén kissé lapos; fülei rövidek; nyaka oly vastag, mint a feje, a test hátulja szélesebb, mint az eleje; a hátulsó lábak ujjai uszóhártyákkal vannak összekötve. Felső állkapcsában 8 zápfoga van, a vidrának 10.

Szinezete a fejen világosbarna, a torkon szürke, fülein fekete, különben sötétbarna; a szőrzet alsó kétharmada sárgás. Prémje igen értékes.

Lábainak nyoma — a hol az uszóhártyák lenyomata nem látszik — nagyon hasonlít a görény nyomához.

Egyébként minden tekintetben megegyez a vidrával.

A menyétfélék. Mustelinae. L.

A menyétek fajai.

A ragadozók ezen csoportját, az egyes fajok nagy hasonlatosságánál, életmódjuknak csaknem egyöntetűségénél fogva egy ezikk alatt ismertethetjük annál is előnyösebben, minthogy azoknak szoros egymás mellé állításából a fajkülönbsétek jobban szembetűnnek.

Ezen csoportot 6 faj képezi:

1. A nyuszt vagy nyuszt-menyét. *Mustela Foina*. L. (Edelmarder.)

2. A nyest vagy nyest-menyét. *Mustela Martes*. L. (Steinmarder.)

3. A vadász-menyét.*) *Mustela furo*. L. (Frettchen).

*) A vadász-menyétet a vadászathoz használt állatok között fogjuk ismertetni. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy a vadon, szabadban nem tenyész; sokan a görény és hölgy-menyét keresztezésének tartják, — s mint ilyen tulajdonképen nem is képezne külön fajt, hanem csak válfaja lenne a görénynek.

4. A görény. *Foetorius putorius*. Keys. Blas. (Ratz, Iltis.)

5. A nagy vagy hölgy-menyét. *Foetorius erminea*. Keys. Blas. (Zobel.)

6. A közönséges menyét. *Foetorius vulgaris*. (Wiesel.)

A him: kan.

Elnevezés.

A nőstény: nőstény.

A nemzedék: kölykök.

A nyuszt, a nyest és a nagy menyét kitünő mászók, ágról-ágra tág ugrásokat képesek tenni s a legmeredekebb falakra nagy ügyességgel, de merészséggel is fel tudnak mászni. A görény s a többi menyétfélék nem oly jó mászók ugyan s nem is olyan fürgék, mint amazok, de ép úgy mint a nagy m. vagy talán még tökéletesebb látó, halló, főképen pedig szaglási érzékkel bírnak.

Leírása.

A menyétfélék nappal alusznak, alva összetekerőznek, mint a macskák s a farkukkal befedik szemeiket; éjjeli rablásaiknál azonban nagy ravaszságot, kegyetlenséget és kielégíthetlen vérszomjat tanusítanak annyira, hogy előbb minden élő, amit megkeríthetnek, halomra öldösnek, azután jóllaknak áldozatuk friss meleg vérével, a többi hullát pedig bántatlanul ott hagyják. Kivételt csak a görény tesz, mely prédáját nem helyben költi el, hanem fészkébe viszi s ott halomra rakja a nyulfiókot, békát, halat, bogarat, kigyót.

Mondhatni a legveszedelmesebb a menyétfélék között az apró szárnyas vadra és a fáczánokra a nagy vagy hölgy-menyét, minthogy leginkább az olyan helyeken üti fel a tanyáját, a hol e vadak sűrűn tenyésznek; — bár kiméletet — a legcsekélyebbet is — egyik sem érdemel, mert önmaguknál sokkal nagyobb állatot is képesek megölni. Ismeretes ugyanis, hogy a hölgy-menyét özgidát is képes megölni az által, hogy nyakába ugrik s ott a véredényeket szétharapva a szegény áldozat vérének kiszopja.

A pacsmagolás idejé a nagyobb fajoknál január—februárra, a kisebbeknél február—márcziusra esik, de elég gyakran nyár derekán is lehet apró kölyköket találni. A nőstény 5—6, a nagyobbaknál 9 hétig poczakos; a 3—4, sőt 4—6 kölyök 9—14 napig vak és három hónapig szopik. Ha fészküket a legcsekélyebb veszély fenyegeti, ha csak sejtik, hogy az felfedezettett, a nőstény fogai között nyomban elhordja a kölyköket

Szaporodás.

A menyétfajok összehasonlító táblázata.

A faj	M é r e t e i		Altalános színe zete	A torok és a mell az alsó test	Metsző- agvár- zárp-	Súly kg-r-ökben	Egyéb fajjelleg.
	a test hossza	magasága					
A nyuszt	cm. 46—48	cm. 22—24	cm. 26	világos v. rivó sárga	6 2 10 6 2 12	3—4	Az alapszín világos szürkés barna.
A nyest	38—40	20—22	26	fehér sötétebb barna	6 2 10 6 2 12	2·5—3·5	Az orrmindig nedves
A görény	44—45	15—16		sötét-barna	6 1 4 6 1 5	2—3	Az orr száraz.
A vadászmenyét	mint a	görénynél		világos sárga			Szeme piros (albinismus?)
A hölgyenyét	26—34	4—5	10—13	fehéres sárga			A fark csúcsa mindig fekete
A közönséges m.				sárgás, télen fehér			A fark gyér szőrű és egyszínű, sohasem fekete

más, biztosabbnak látszó helyre. A félig kifejlődött kölyköket az anya vadászni tanítja s a tél beálltával elveri. Teljes fejlődésüket a kisebb fajok az első év betöltése után, a nagyobbak második évükben érik el, de szaporításra már tíz hónapos korban képesek.

Táplálékuk oly különféle, mint a rókéé; a kőmagu gyümölcsöt, a körtét, a kendermagot, különösen a friss tojást szeretik; mindenféle vad és házi szárnyast, különösen fiókákat öldösnek: de szükségben megelégszenek mókusokkal, vakandokkal és egerekkel; a görény, mint már említettük, békákkal és kigyókkal is.

Táplálék.

Tartózkodásra nézve a fajok inkább eltérnek egymástól: míg a nyuszt az erdők lakója, addig a nyest az emberek lakásainak közelét keresi fel; amaz madárfészkekben, fák gyökerei alatt vagy azok odvaiban, — emez csűrők, fészerek, padlások elrejtett zugában vagy ócska épületek falrepedéseiben üti fel tanyáját és neveli kölykeit; a görény pedig épen nem válogatós: erdő, mező, farakások, ághalmazok, kazlak, télen csűrök, pajták, istalók padlásai egyaránt nyujtanak neki menedékhelyet. Ilyenek lakás tekintetében a többi menyétek is.

Tartózkodás.

C) Kártékonyak.

Az ismertetett — részben hasznos, részben káros (ragadozó) — emlősökön kívül a vadászok ismernie kell még: a borzot, a mormotát, az evetet vagy mókust és a hörcsögöt.

22. §.

A borz.*) *Meles taxus*. L.

A him: kan.

A nőtény: nőtény.

A nemzedék: fiók, kölyök.

Hossza: 80 cm.-ig; magassága 25 cm.; fark hossza 18 cm.; sulya átlag 18—20 kg.

Leírása.

A fej hosszabb orrmányba fut ki, mely csaknem disznó

*) A borzot a tudósok különösen fogazatának alkotásánál fogva a menyétfélék közé sorolják, bár szerény vadászfellegás szerint ugy alkata, mint életmódjára nézve legalább is ép oly közel áll a medvék csoportjához; a menyétfélék és medvék között tehát és pedig a medvékhez legközelebb eső átmeneti alaknak tekinthető.

ormányához hasonlít; a nyak rövid és vastag; a szemek kicsinyek és mélyen fekszenek; az oldalt álló fülek kissé ki vannak kerekítve; az agyartfogak igen fejlettek; az erős test hátul legvastagabb; a lábujjak erős, kotrásra alkalmas karmokkal vannak felszerelve; a rövid farkon sűrű a szőrzet; ez alatt egy mirigyves ür van, mely bűzös zsiradékféléstől mindig nedves. Erről szól a mese, mely szerint a borz téli álmában ebbe dugván az orrát, a mirigyeken keresztül saját zsirját szopva táplálkozik.

A szőrzet hosszú, erős, sörtés, alatta puhább alapszőrrel. Szinezete szürkén és fehéren tarkázottnak látszik. A fej a homlokokon keresztül az ormányig fehér; oldalt a szemeken és a füleken végig — a fej hosszában két fekete sáv vonul el. A nyak és az alsó test sötétebb, a lábak feketebarnák. A nőstény és a kölykök rendszeren világosabbak. Hangot ritkán ad; csak ha a kutyák megszorítják, szokott a kan morogni.

Tartózkodása.

A borz erdőlakó; szereti a magányt, de mindig oly helyen telepedik meg, hogy táplálék után ne kelljen messzire járnia; a hol sziklák biztos menedéket nyújtanak, vagy a hol könnyű szerrel barlangot, szállást kotorhat, kotorékat készíthet. Ezen kotorék több hosszabb folyosóból áll, melyek egy tágabb ürbe, a katlanba összefutnak. Nappal a borz itt alva vagy nyugodva tölti az időt, csak késő éjjel hagyja el a szállást és kóborol legelni, gyökereszni, tápot keresni. A párzáson kívül magános életet él; párzáskor is külön-külön katlanban, ha több egyed egy nagy kotorékban tartózkodik. Gyakran rókával kénytelen megosztani lakását; ilyenkor a róka a kotorék magasabb, a borz annak mélyebb részét lakja.

Tápláléka.

A borz tápláléka gyökerekből, makkból, bükkmakkból, koriczából, édes répanemüekből, bogarak és férgekből, cserebogarak és pajorokból, békák, kigyók és gyíkokból áll; szereti a darazsmézet, az édes gyümölcsöt, különösen az édes tengerit, főképp a szőlőt; de felemészti, elpusztítja — ez által igen kártékony nyá válik — a földön költő madarak tojásait és fiókáit, a nyul és üregi nyul fiókjait. Válogatós nem igen lévén, tél felé fölötte meghizik, azután bevonul a mohával és lombbal kibélelt katlanba, a hol a telet alva és szenderegve tölti s csak szomjának csillapítására hagyja el azt szép verőfényes napokon a legrövidebb időre. Tavasz felé teljesen lesóványodva hagyja el téli szállását.

A borz igen óvatos, gyanakvó, de erős állat; jártában, kőborlásában ügyetlennek, nehézkesnek látszik, de igen ügyesen tud kotorni annyira, hogy az üldöző kutyák elöl a leggyorsabban beássa magát, beásakozik, azaz uj folyosót készít, s azt maga és a kutyák között a kotrott földdel eltorlaszolja.

Élete igen szivós; a fejre mért erős ütés is csak egy időre elkábitja, de nem öli meg.

A párzási idő novemberbe esik, s a többi emlősökéhez vizonyítva igen csendesen foly le. — A kan éjjeli utjában fölkeresi a nőtényt, elkiséri annak kotorékába s a párzás után ismét visszahúzódik a saját katlanába. Ha ilyenkor egy nőtény mellett több kan is tartózkodik a szállásban, ezek békés egyetértésben élnek. 9—10 hetes poczakosság után a nőtény 3—5 ólomszürke kölyköt vet, melyek 10—14 napig vakok. Ezeket a legnagyobb tisztaságban tartott szállásban ápolja, s a kölykök tisztátlanságát a katlan mellett ásott gödörbe eltakarítja. Két hónap múlva verőfényes napokon kivezeti őket a kotorék elé, hol velük játszani szokott, még későbben kiviszi őket tápot keresni, s öszutón annyira önállók már, hogy anyjukat a párzás előtt elhagyják és szétoszolnak. A borzfiókok második évükben fejlődnek ki egészen s képesek fajuk fentartására.

Az ebeken kívül a borznak ellenségei közé a róka csak annyiban számítható, hogy folyosójának berondítása által a tisztaságot nagyratartó borzot kotorékának elhagyására kényszeríti, melyet azután a ravasz róka elfoglal. — Betegségekről annyiban van tudomásunk, hogy elég gyakran vak borzokat lehet találni, s hogy velükszületett kövéredési hajlamuknál fogva a kosz bántja őket.

Szaporodás.

Ellenségek, betegségek.

23. §.

A mormota. *Arctomys marmota*. Schreb.

Hossza 60 cm.; magassága 20 cm.; farka hossza 14 cm.; a fej hossza 10 cm.

A mormota feje nagy és vastag, széles homloka kissé ívelt. Az orr tompa, az orrlyukak közt szőretlen; a fülek szélesek, kerekdedek, s alig látszóak. A felső test fakószürke, a hát közepén sötétebb, vörhenyen és barnán árnyalva; a fej barnánfeketés.

Leírása.

Az orr és a pofák szürkén sárgák, az ajkak világosabbak; a lapoczkák és a czombok verhenyes sárgák, a has élénken vöröskés sárga. A fark töve barnánsárga, vége felé fekete. A talpak feketék és egészen hidegek.

Tartózkodása.

Nálunk a mormota csak a magas Kárpátokon tartózkodik, a fák régiója fölött él és pedig gyér számban. Családokban él önásta kotorékokban, melyek egy fő-, több mellékfolyosóból és egy nagy, gyakran 2 m. átmérőjű katlanból állanak, melynek oldalai igen simák, alja finom szénával van kibélelve. Ugyanis már augusztusban lerágdossák a finom füvecskéket, melyeket azután mint szénát szájukban behordanak a katlanba; ez nemcsak melegséget, hanem ételmet is biztosít nekik azon eshetőségre, ha téli álmukból ébredve, kint a hó miatt nem találhatnak táplálékot. Téli álmukból márczius vége táján ébrednek.

Tápláléka.

Táplálékuk az alpesi zamatos füvekből áll. Kora hajnalban kitekintenek a folyosón s ha veszélyt nem látnak, szétoszlanak legelni, játszadozni, a napon sütkezéreni; játékukat nézni igen mulatságos; folytonosan csinostják magukat s hátulsó lábaikra ülve ágaskodnak, míg egyikük éles fütytyel vészt nem jelez, mire mint a villám eltűnik az egész kolonia.

Szaporodás.

A pacsmagolás ideje aprilisra esik, talán még május elejére is; meddig poczakos a nőstény — még nem tudjuk. A kölyköket hátulsó lábaira ülve s előlábait szétterjesztve szoptatja az anya s nagy gonddal ápolja.

Husa a mormotának élvezhető, bár frissen sütvé főzvé kellemetlen szagot terjeszt.

Ellenségek, betegségek.

Ellenségei közé az emberen kívül csak a nagy szárnyasragadozók számíthatók, mert a róka — nagy óvatosságuk mellett — nem igen tud hozzájok férni. Betegségükről nincs tudomásunk.

24. §.

Az evet, mókus — régen **mukics. Sciurus vulgaris. L.**

Leírása.

Hosszusága 20—25 cm.; magassága 8—10 cm.; farka hossza 20 cm.; sulya kb. $\frac{1}{4}$ kgr.

Az evet nem képezi ugyan a vadászat tárgyát, és ott, a hol nem szapora, mint kártevő sem igen jöhet számba, mindazonáltal ismernie kell a vadásznak természetét és szokásait, hogy — a hol erdő is van gondjaira bizva — ezt a mókus kár-

tevéseitől meg tudja védeni; mert a hol az evet nagyobb számban fellép, nemcsak az erdőben, de mint tojás- és fészekpusztító — a szárnyas vadban is nagy károkat okoz.

A csinos, minden erdős vidéken ismert állatka testét hosszú és puha, sárgászörös, világos- vagy sötétbarna, szürke vagy fekete szőrzet fedi; a torok és a has fehér, a fark hosszú, bozontos szőrű; ezt ültében a testtel párhuzamosan felfelé tartja. A hosszú fülek csucsan szörpamacsok vannak; lábujjai igen mozgékonyak, csaknem kezekhez hasonlók s éles karmokkal vannak felszerelve, melyeknek segítségével igen ügyesen kúszik fel-alá a fákon. Téli prémje sűrűbb és jobb a nyárinál és értékesíthető is.

Az evetet minden erdőben lehet találni, a hol valami rágni való van; ezzel foglalkozik ugyanis egész nap; ha jóllakott, pajzanságból megrág mindent, a mi útjába akad; csak ezért olyan kártékony, a midőn túlszaporodik.

Tartózkodása.

Éjjeli szállásul faodukat, elhagyott fészkeket választ, s ezeket gyakran be is fedi, hogy szélről, esőtől megóva legyen.

Táplálékul mindenféle erdei magot vesz fel, bogyókat, bogarakat, apró madártojásokat és fiókákat — s mind a mellett oly érzékeny, hogy barack és mandula magjától, különösen a keserűtől elpusztul. Pajkosságában lerágja a fenyők friss hajtásait oly mennyiségben, hogy régebben a földön látott számtalan rügy és hajtás hullását a fák betegségének voltak inkább hajlandók tulajdonítani, mint ezen kis kártevőnek.

Tápláléka.

Márciusban, áprilisban bakzik, s négy hétre rá hármathatot kölykezik. Az apróságot fölötte gondozza s midőn félig megnőtt, a kúszásban oktatja. Május végén — június elején újra bakzanak.

Szaporodás.

Az evet egy év alatt teljesen kifejlődik, a másodikban már képes a szaporításra. A szabadban 10 évig, fogságban alig 7 évig él.

Ellenségei különösen a nyuszt és a nyest, de a többi menyétfélék is; a héja, a karvaly és az éjjeli ragadozók. Betegségeiről nem igen tudunk; legnagyobb ártalmára van a tartós hideg esőzés, mely a nemzedéket tönkre teszi.

Ellenségek, betegségek.

25. §.

A hörcsög. *Cricetus frumentarius*. L.

Hossza 17—22 cm.; magassága 8—10 cm.; a fark hossza — 6 cm.

Leírása.

A fej egérialaku, a felső ajak hasadt, úgy hogy a nagy metsző fogak mindig láthatók; a kerek fülek csaknem szörtelemek, a pófák zacskókkal felszerelve; lábai oly erősek, hogy csaknem metermagasságu ugrásokra képesítik az állatot.

Színezete: hamuszürke alapon fehéren, sárgán, vörhenyesen, feketén tarkázva; a torok, a lábak, a fark csúcsa fehér, a mell és a has feketebarna.

Tartózkodás.

A hörsög önásta kotorékokban él vetésekben vagy ezek közvetlen közelében, s szintén téli álmat alszik, melyből koronkint ébredve — a kamarájában hihetlen mennyiségekben fölhalmozott készletekből táplálkozik.

Szaporodás.

Évenként kétszer pacsomagol: aprilisban és juniusban; a nőstény 4 hétig poczakos és 4—12 kölyköt vet, melyek igen gyorsan fejlődnek.

Kártékony-
sága.

A hol szaporábban föllép, nagy károkat okozhat a fáczán-és fogoly-állományban a tojások és csirkék pusztítása által; de még nagyobb kártevő a gazdaságban.

Ha a vadász talán nem is jár utána, adandó alkalommal e kártevőtől a lövést nem fogja sajnálni, mert prémjét is értékesítheti.

II. FEJEZET. SZÁRNYASOK.

A) Hasznosak.

26. §.

A tűzokfélék. Otididae.

Általánosán.

A tűzokfélék barangoló természetüknél fogva rendszeres vadászat tárgyát nem képezik ugyan, bár a nagyvad közé számítanak; — a vadásznak mindazonáltal, különösen a magyar vadásznak ismernie kell e pompás madarakat, hogy alkalom adtán, ha elejtésükre esély kínálkozik, tájékozva legyen életmódjukról s a módzatokról, melyek sikerre vezethetik.

A tűzokféléknek két faja tartózkodik hazánkban, melyeket alább ismertetünk — bár a kisebb faj nálunk is oly ritka, hogy csak kevés vadásznak sikerül egy-egy példányt elejteni.

1. A nagy tűzok — Otis tarda — a tágas puszták lakója; szereti hazáját, s csak a legkeményebb telekben vonul délibb vidékekre, — de kóbor, mint a cigány. A madár hossza 115—128 cm.; röptérje — azaz az egyik szárny csúcsától a másik szárny csúcsáig 180—190 cm.; súlya 6—14 kgig, csőre 8 cm.; — igen tekintélyes madár.

A csőr egyenes, elül kissé meg van hajlítva, igen erős, szürkén barna; a szemkör vöröses sárga. A nyelve alatt víztömölője van, a melybe kb. 2 liter víz fér. A láb kopasz, pikkelyes, szürke; a csüd (a láb a térden alul a lábujjakig) 20 cm. hosszú; a lábujjak nagyok. A fej és a nyak hamuszürke; az alsó csőr-káva két oldalán 10—14 cm. hosszú fehér pofaszőre van; a hát vörhenyesbarna, hullámos fekete és fehéres sávokkal; a nagy evezőtollak feketék; a tollszár fehér; az apró evező tollak s a takaró tollak fehérek. A 23—24 cm. hosszú kormány (a fark) 22 tollból áll és vörhenyesbarna, fekete sávokkal és fehér csúcscsal. A mell, a has, a czombok fehérek. Ez a kakas. — A tojó jó egy negyeddal kisebb, fakóbb színezetű, s pofaszőre nincsen.

Leírása.

A tűzok tavaszkor füvekkel, repeze- és borsózölddel, nyáron és őszkor mindenféle magvakkal, káposzta és répafélékkel táplálkozik; férgeket, csigákat és bogarakat is szedeget, apró kavi-
csokat pedig mindig lehet gyomrában találni. Az egyes családok együtt maradnak őszig, — ide-oda barangolva; ekkor 10—20, sőt százra menő csapatokba is verődnek. — Csak a legkeményebb hidegben, különösen ha soká tart a cserepes hó, húzódnak délibb vidékekre, de olvadáskor rögtön itthon teremnek megint. Nagyobb számban úgy a nagy, mint a kis alföldön*) található; ritkábbak, bár évente ott is megfordulnak, a Morvavölgyben. A tűzok érzékei igen élesek; mondhatni, hogy a legbizalmatlanabb, legóvatosabb, s igen jó megkülönböztető képességgel bíró vad, a mi a reá való vadászatot nehezé és gyakran sikertelenné teszi. Csak határtalan bizalmatlanságának és óvatosságának köszönhetjük, hogy még tetemesebb számban élénkíti tág pusztaságainkat.

Táplálko-
zása és élet-
módja.

A tűzok — mint valóságos futó madár — a földön bámulatos gyorsasággal és kitartással mozog; repülése nem gyors ugyan, de szintén kitartó és könnyű; csak a szárnyrakelés esik neheze, mely előtt mindig fut.

*) A Csallóközben, Fehér és Tolnamegye síkságain.

Dürgése.

A nagy tűzok márcziusban dűrög (párzik); a kakasok ekkor 2—3 tojóval, öregek 5—6-tal kisebb csapatokra szakadnak s pulyka módjára udvarolnak a tojóknak; a kakasok olykor kemény harcokat vívnak egymással a tojó kegyeiért, míg az erősebbnek a gyengébb kakast elvernie sikerül; a dürgés végével apró társaságokba verődnek, vagy egyenkint kóborolnak. A tojók vetésekben, legelőkön fészket készítenek, azaz karmaikkal elkaparják a földet, s a támadt kis mélyedésbe, melyet száraz füvekkel s néhány tollal kibélelnek, 2—3 olajbogyószinű barnán pettyegetett tojást raknak, s ezeket 28—31 nap alatt kiköltik. A fióka-tűzokok még az nap követik anyjukat, gyorsan fejlődnek, s őszutón már csaknem anyányiak. A fiatal tűzok húsa igen jó zamatú; az öregé is, de kemény és csak porhanyitva (páczolva) élvezhető.

Ellenségek.

A ragadozóktól a tűzoknak nem igen kell tartania, mert még a legmerészebb és legveszedelmesebb szárnyas rabló, a köszáli sas — aquila fulva — ellen is meg tud védekezni erős csőre és hatalmas szárnyainak csapásaival. Annál veszedelmesebb a tűzokoknak a hazánkban elég gyakori ólmos eső, mely tollaikat összefagyasztja s a szárnyra kelést teljesen megakadályozza. Ilyenkor a vadászati törvény óvó intézkedései daczára nem egy esik a parasztságnak áldozatul.

Reznek tűzok leírása.

2. A reznek tűzok — Otis tetrax — fáczántojó nagyságu madár, de valóságos tűzok-alak. Hossza 48—50 cm.; röpterje 88—97 cm.; súlya 1 kgig. — A csőr igen domború, oldalt kissé összelapítva, szaruszürke, hegyén fekete; alsó kávája sárgás; a szemgyűrű világossárga; a csüdök pikkelyesek, piszkossárgásak. A fej világosbarna, feketén tarkázva; a pofák és a torok ólomszürkék; a nyak, a nyakörv és a begy bársonyfeke; egy sáv a tarkótól előre felé a nyakra s az alsó nyak körül fehér. A mell fehérbarna, feketebarnán pettyezve, finom hullámmzattal; a hát sárgásbarna fekete csikokkal; a szárny széle és a szárnyfedő tollak, nemkülönben a kormány fehér (20 tollból áll); a középső két kormánytoll barnán sárga, két fekete sávval diszítve. Az evezőtollak feketék; az egész mál fehér. A nőténynek nicsen nyakörve s egész tollmeze fakóbb színű; a fiatalok anyjukra hasonlítanak.

Táplálkozása és életmódja.

A reznek inkább bogarakkal táplálkozik, mint magvakkal, s így alig okozhat kárt; életmódjában teljesen hasonlít a

nagy tűzokhoz. Midőn röptéből leereszkedett — egy darabig még fut, a mely körölményt a vadásznak mindenkor számba kell vennie. Amattól eltérő az a tulajdonsága, hogy az ember előtt meglapulni szeret.

27. §.

A siketfajd*). Tetrao urogallus L.

Hossza: 1·2 m.-ig; röptérje 1·5 m.; kormány-hossza 32 cm.; sulya 5—6 kgr. — A tojó egy harmaddal kisebb. Nagysága.

A kakas feje és nyaka sötét, feketekék, a szem körüli gyűrű piros, a csőr hajlott, az alsó káva alatt toll-szakállal; a begy fényesen aczélkék; a tollmez többi része fekete — fehéren és szürkén árnyalva; a szárnyat fedő tollak sötétbarnák — feketén és fehéren pettyezve. A kormány 18 széles fekete tollból áll fehér foltokkal. A tojó alapszínezete vörhenyes sárga — feketén, vörhenybarnán és fehéren pettyezve és sávozva. A csüd tollas le a lábujjakig. A barna szemet keskeny, élénken vörös pikkelykoszoru övezi, s a szarufehér csőr tyukesőr alakú. Leírása.

A siketfajd állandó vad, s csak igen tág és sűrű erdőségek mélyében tartózkodik, a hol a kellő nyugalmat találja; már ezért sem oly gyakori, mint egyéb szárnyas vad. Nappal — tápot keresve — sűrű erdőrészekben a földön futkos, éjjel erős faágon áll, közel a törzshöz, többnyire a korona közepén, a hova beesteledés után nagy zajjal beszáll; a fát, melyet elfoglal, esti beszálló-nak mondjuk. Táplálékát az erdei magvak, makk és bükkmakk, különféle gyümölcsök, bogyók, füvek és bogárfélék képezik; {inyenczfalatja a hangyatojás; mindezekon kívül — különösen télen — lecsipkedi a fák rügyeit s a tülevelűek gyenge hajtásait. Mint a többi tyukfélénél a siketfajd gyomrában is kövecskéket és homokot lehet találni, a mit talán az emésztés előmozdítására lenyel. Tartózkodása.
Tápláléka.

Repülése zajos és nehézkes, úgy szárnyrakeléskor, mint leszálláskor messzire hallható; de igen jó és kitartó futó. Igen bizalmatlan és óvatos annyira, hogy gyakoribb zavartatás tartózkodása helyének elhagyására készíti. Innen van, hogy az olyan erdőkből, melyek haszonüzembe vétetnek, nemsokára eltűnik.

*) Az erdélyi vadászok „vad pávanak“ hívják; a vadászok „nagykakas“-nak is nevezik.

Dürgése.

A siketfajd dürgése az enyhébb tavaszi szellők fuvallatával kezdődik, kb. márczius második felében, s a körülményekhez képest tart május elejéig — a бүкkrügyek fakadásáig. A kakasok és a tojók estefelé összegyűlnek a kiválasztott dürgési helyeken, az előbbieket nagy zajjal beszállanak a körülálló fákra, a mit a vadász esti beszállásnak nevez. Ezen helyeket a kakas gyakori hullatékáról is lehet megállapítani, mely a beszálló fát bőven köríti. Enyhe csendes időben a kakas már este kezd dürgögni, s néha le is száll a földön kodácsoló tojók közé, a hol a dürgést folytatja. Az igazi dürgés azonban szép csendes időben csak hajnali pitymallatkor és pedig különös kappogó hangon kezdődik, melyet a kakas folytonosan szaporábban ismétel; a kappogás előtt, különösen este, néha kotyog, azaz féligteltsutura hangjához hasonló torokhangot hallat. A kappogás csattanással végződik, mely igen erős nyelvsattantáshoz hasonlít; ezt követi végre a köszörülés vagy zizegés, ama várvavárt — kaszafenéshez hasonló hang, melynek alig néhány másodpercznyi tartama alatt a kakas „sem nem hall, sem nem lát“ (innen ered neve is: siketfajd); ezen rövidke időt a vadász felhasználja, hogy a dürgőkakast belophassa, beszőkhesse, azaz néhány tág — mindazonáltal figyelmes ugrással megközelíthesse. Abban a pillanatban, midőn a kakas a köszörülést befejezi vagy megszakítja — a vadásznak mozdulnia sem szabad többé, s gyakran a legkényelmetlenebb helyzetben kell a legközelebbi köszörülést bevárnia. Virradatkor a kakas leszáll a tojók közé s megtermékenyíti azokat. Egy kakasra 6 tyukot — öregre többet is számíthatnak. Ha egy dürgő helyen több kakas jelenik meg, heves harcokat vívnak tyúkkakasok módjára egymással.

Szaporodás.

A dürgés ritkán tart tovább három hétnél; ekkor a kakasok visszavonulnak korábbi tartózkodásuk helyére, míg a tojók alkalmas költési helyeket keresnek. Igen gyakran erdei fahordó utak, ősvények mellé a földbe kapart csekély mélyedést száraz fűvekkel kibélelik, s minden viszontagságnak és veszedelemnek kitett fészken az 5—8, ritkán több tojáson négy hétig kotolnak oly odaadással és türelemmel, hogy a különben igen bizalmatlan szárnyast a fészken meg is lehet érinteni. — A fiókák, alig hogy pöhelymezük megszáradt, azonnal követik a kotlót, mely őket az első időben fiókéhangyatojásokkal táplálja. Az első

tollak a szárnyakon s a farkon fejlődnek, s ilyenkor a fiókafajok már felszállanak a fák alsó ágaira. Az egész fészekalj egy csapatban marad öszutóig, a mikor az eddig anyjukhoz hasonló kakasok a szárnyakon s a kormányon fekete színt öltenek, míg nyakuk és hátuk a télen át szürke marad. A tavaszi dürgéskor a fiatal kakasok elhagyják a csapatot, a fiatal tojók már elpáranak, de a kakasok csak a következő évben kezdenek dűrögni.

A fajdféléknek egyáltalában sok az ellenségük. A kakas nagy erejénél fogva gyakran megküzd ugyan egy-egy ellenséggel, de a kotló tojók, a tojások, a fészekalj, — róka és minden menyétféle támadásának van kitéve, meg sem említve a sasokat és a héjákat, melyek az őket megillető dézsmát szintén kivesszik. Innen van, hogy ezen erdei tyukfaj oly igen szaporátlan. Betegségeiről nincs tudomásunk.

Ellenségel,
betegségek

28. §.

A nyirfajd.* *Tetrao tetrix*. L.

Hossza: 60 cm.; röptereje 95 cm.; kormánya hossza 20 cm.; Nagysága.
sulya 2 kgr.-ig. A tojó egy ötöddel kisebb.

Nagyságban a kakas és a tojó között nem oly nagy az eltérés, mint a siketfajdnál, de annál nagyobb a színezetre s a kormánytollak alakjára nézve. A tojó ugy alakra, mint színezetre nézve hasonlít a siketfajd-tojóhoz, csak hogy te-
temessel kisebb; a 18 tollból álló kormány csapott végű.

Leírása.

A kakas meze fekete; a szem körüli gyűrű piros; a fej, a nyak és a begy aczélkék fénynyel, a hát finoman barnán petytyezve; a szárny csuklóján tiszta fehér folt van — a tükör — s a 18 koromfekete kormánytoll közepétől kezdve lantformán két oldalt kifelé hajlitva. A barna szem fölötti cinóbervörös pikkelyes szemöld a dürgéskor különösen megélnkül. A csőr szarufekete; a csüd fehéres szürke gyér tollakkal van fedve.

A nyirfajd is állandó vad, s nem annyira a nyugodalom, mint inkább az erdők kedvező fekvése és változatossága készletli a maradásra; inkább a lomberdők lakója, melyeknek fiatalosaiban, tarvágásaiban, erdei rétek közelében s előerdeiben szeret tartózkodni, különösen ott, a hol sok a különféle áfonya-

Tartózkodása
Tápláléka.

* A vadászok „kis-kakas“nak is mondják.

bokor. Tápláléka azonos a siketfajdéval, előszeretettel szedi az áfonyát s a borókamagot. Repülése szintén nehézkes, futása jó és kitartó. Érzékei élesek, minélfogva igen bizalmatlan és óvatos; a nyugtalanitást inkább megtűri, mint a siketfajd.

Dürgése.

A nyirfajd dürgése egy-két héttel későbbben kezdődik, mint nagyobb rokonáé, a siketfajdé, s eltart néha — a körülményekhez képest — májusig. A dürgést ezeknél is már esti beszélés után, de az igazít szintén hajnal előtt kezdi meg a kakas messzire hallható doromboló hangon, mit bugyogásnak, bugyborékolásnak mondunk; ezt sziszegő hanggal fejezi be, melyet szintén köszörülésnek neveznek. Dürgés közben, mely rendszeren kopár erdei sikon foly le, különféle alkban — leeresztett szárnyakkal, kiterjesztett kormánynyal — ide-oda tipeg, forog, ugrik, neki fut vetélytársának s hevesen verekszik — a fiatal kakasokat elveri. Napkeltekor rövid szünet áll be rendszeren, de azután tovább foly a dürgés az előbbi hévvel. Vivás közben fúj, csuhúkol a kakas, végre elvonul fás vidékre, a hol azután valamely fa tetején néha még órákig bugyog, majd leereszkedik s a tojókhoz leszáll. Egy kakasra 6 tyukot számítunk.

Szaporodás

Májusban, június elején a tojó fészket készít s a 8—12 tojáson 3 hétig kotol oly szorgalommal és kitartással, mint a siketfajd-jércze, melyhez hasonlóan neveli csibéit; a jérczék a következő évben, a kakasok a másod következőben vesznek részt a dürgésben.

A nyirfajdnak ugyanazon ellenségekkel kell megküzdeni, mint a siketfajdnak; különösen a róka és menyétfélék rövid idő alatt kipusztíthatnak igen szép nyirfajd-állományt; a borz sem kíméli meg az utjába akadó nyirfajdfészket.

Betegségeiről nincs tudomásunk.

29. §.

A közép fajd. Tetrao hybridus.

Hossza 75 cm.; röpterje 120 cm.-ig; kormánya hossza 28 cm.

A közép fajd a nyirfajdkakas és a siketfajdtyuk korcsa; hogy ma már állandosított külön fajnak tekinthető-e, erre nézve különösen Németországban folytatnak megfigyeléseket és gyűjtik a tapasztalatokat.

A közép fajd,
a siketfajd és
a nyirfajd-
kakas kor-
csa.

A mondottakból folyólag természetes, hogy csak ott található a középfajd, a hol a leirt két faj vegyesen vagy legalább is egymásnak tőszomszédságában tenyész.

A középfajdkakast úgy alkata, mint tollmeze első pillanatra is korcsnak jellemzi; az utóbbi a siketfajd és a nyirfajd tollmezének rendszeres vegyülete, mégis különös jelenség a sötét-aczélkék nyaktollazaton látható biborárnyalat. Ugyanez áll a tojó mezéről. —

Hogy a középfajdkakas a középfajdtyukkal szaporításra képes-e, az sincs még megállapítva.

30. §.

A hófajd*) *Lagopus mutus*.

Hossza 43 cm.; röptérje 58 cm.; súlya 0·5—0·7 kgr. Szárnyainak csúcsai a kb. 10 cm. hosszú kormány közepéig érnek. A tojó valamivel kisebb.

Nagysága.

A 18 m/m. hosszú, kékes-fekete csőr dudorosán kidomborodik. A szájsaroktól a szemekig fekete kantár vonul; a szemek fölött skarlátvörös bibircsek mintegy szemöldöt képeznek. A fej, a nyak, a hát, a vállak és a szárnyak fedőtollai rozsdabarnák, fekete-szürke, finom vonalakkal szelve, néha fehérrel tarkálva; a szárnyak nagy evező tollai közül az első hat fekete, a többi, továbbá a has-, a far- és a kormányfedőtollak fehérek, míg maguk a kormánytollak közben rozsdabarnák, a szélük felé feketék, tiszta fehéren szegélyezve; a mell szürkés-barna. A tojó színezete fakóbb, a fekete kantár hiányzik, a szemöldöbibircs halványabb: sárgás-vörös.

Leírása.

Különösen jellemző e madárra nézve, hogy tollazata a táj északi fekvésének, magasságának mérvéhez képest télen mindinkább fehéredik, ami azonban nálunk még nem igen észlelhető.

Jellemző.

*) Hogy hazánk területén a hófajd tenyész-e, tudományilag beigazolva ugyan nincsen és a nemzeti muzeum gyűjteményében, mint honi példány nem fordul elő, sem az 1891-iki ornithologiai kiállításához készült programban nem szerepel, mint honi szárnyas. Minthogy azonban vele ugy egyes érdélyi löjgelyzékekben találkozunk, mint a Vadászlapban is (l. 1891. évi 24. szám 321. l.) honi madárként van ismertetve, kötelességünk volt rövid leírását adni, hogy a vadász, ha ilyennel találkozik, tudja, mivel van dolga.

Szerző.

A fekete kantár, a fekete szárny s a fekete kormány-tollak azonban állandó szintűek.

Honi vad. A Vadászlapban megjelent ismertetés szerint — „nálunk imitt-amott lakja a kárpátokat, s oly tájakon, a hol zergék tartózkodnak, gyakran lehet löni hófajdokát.“

A tudomány e madarat nálunk még nem állapította meg, de lehet, hogy a termetre hozzá hasonló császárfajddal lett eddig összetévesztve, amiért a tudományos kutatás figyelmét elkerülte.

31. §.

A császárfajd*). Tetrao bonasia. L.

Hossza 45 cm.; röptérje 62 cm.; kormánya hossza 13 cm.; sulya 1¹/₄ kgr.-ig; a tojó 1¹/₃-del kisebb.

Leírása.

A tollazat alapszíne vörhenyvörös-szürkés-fehér és fekete árnyalatokkal; a háton finoman tarkázva, a nyakon, a begyen, a hason hullámosan. A kakas élénkebb színű, fején bóbitával, torján fekete paizsfolttal. A szem barna, a rövid, hajlitott csőr fekete, a csüdök tollasak. A 16 tollból álló kormány kikerekített s a középső fedő tollak kivételével fekete.

Tarózkodás.

A császárfajd szintén állandó vad, mely a hegyi erdők egyes állományaiban szeret tartózkodni s még nagyobb nyugodalomra tart igényt, mint a siketfajd. Mihelyt tartózkodási helyén haszonüzemet kezdenek, azonnal más haza keresésére indul.

Tápláléka.

Tápláléka különféle fák rügeiből, erdej bogyókból és bogarakból áll s különösen kedveli a hangyatojásokat.

Életmódja.

A császárfajd, mint a fogoly, páros életet él; röpte rövid; alig felveretve máris beszáll egy közel fa vastag ágára — legtöbbször közel a törshöz, s úgy oda lapul, hogy ugyancsak éles vadászszem kell hozzá, hogy helyén felfedezze; elrejtőzésében előnyére van tollmeze, mely környezetéhez bámulatosan hozzásimul. Különösen sípegő hangját a vadászok *piszegés*-nek mondják s csalsípon utánozzák, hogy puska elé csalják.

Dürgése és szaporodása.

Dürgése a körülményekhez képest márczius végével, ápril elejével kezdődik. A kakas ilyenkor már az esti beszálláskor kezd piszegni, s csendes enyhe időben egész éjjel folytatja;

*) Magyarországon császármadár-nak, Erdélyben magyarországi k-nak hívják

hajnalban gyors piszegéssel kezdi meg az igazi dürgést, melyre a közel fák egyikén álló tyuk időnkint felel. A termékenyítés a földön történik, mely után a kakas a tojót az egész dürgés alatt többé el nem hagyja; ezért ritkábbak is a kakasok közötti viaskodások, mint a többi fajdféléknél. A tyuk erre jól fedett és biztos helyen fészket kapar s azt száraz fűvel és lombbal kibéleli. Májusban 8—12, sőt néha 16 tojást rak, melyekből a fiókák 3 heti kotlás után kibujnak s anyjukat nemsokára követik. Ezalatt a kakas közel tartozkodik ugyan, de sem a kotló tojóval, sem a gyenge csibékkal nem igen törődik; csak mikor ezek repülni képesek szegődik a családhoz s azzal él őszutóig. A csibék a következő tavaszig teljesen kifejlődnek és szaporítani képesek.

A császárfajdot ugyanazok az ellenségek veszélyeztetik, mint fajrokonait; állítólag a tojásoknak egy része meg nem termékenyül, zápon marad, úgy hogy 8—10 tagnál nagyobb családok ritkaság számába mennek. Betegségeiről nincs tudomásunk.

Ellenségek
és beteg-
ségek.

32. §.

Az örvös fácán. *Phasianus colchicus*. L.*

Hossza 1 m.-ig; röptérje 90 cm. kormányja hossza 50 cm.-ig; Nagysága.
sulya 2 kgrig.

* Gödöllőn egy újabb fajt, a fácánok legnagyobbikát: a királyfácánt — *Phasianus Revesii* — honosították meg, melyről az ottani kir. erdőmesteri hivataltól a következő tudósítást vettem:

„A királyfácán . . . . a gödöllői es. és kir. udvari vadászterülethez tartozó szigetmonostori kincstári erdőbirtokon 1890-ben honosított meg.“

„Ezen feltűnően szép tollazatu madárnak a mi éghajlatunk teljesen megfelel, és életmódja a nálunk honos örvös fácán életmódjával megegyezik. — A fiatal vágásokat, hol rügy, gyümölcs és bogyó kellő mennyiségben található, kiválóan kedveli; a telet általában győzi, sőt a legutóbbi évek rendkívül zord teleit is jól kibirta; éjjelre mindig fára száll és egyszer megválasztott helyét állandóan megtartja. — A kakasnak reggelenként és esténként hallható hívogató hangja a mi fácántojónk hangjához hasonlít. Mint figyelmet érdemlő jelenség megemlítendő azon körülmény, hogy dacára annak, hogy az örvös fácánnal egy társaságában él, keresztezés e két faj között eddig még nem tapasztaltatott“.

„Tenyésztésére nézve mindazon feltételek és szabályok tartandók szem előtt, melyek a közönséges — örvös — fácán tenyésztésénél alkalmazást nyernek“.

Leírása.

A kakas nemcsak nagyobb, mint a tojó, de színezetében is lényegesen különbözik. A tollazat alapszíne világosbarna, sötétebb söt fekete pettyekkel és foltokkal tarkázva és vegyítve; a kakas fénylő tollmeze vörösbarna alapszínen ugyanazon rajzokat tünteti fel barna, fekete és fehér színekben, mint a tojónál; feje, a felső nyak fénylőn acélzöld, a torok le a begyig vörös, rézszínű csillámmal; fülein hosszabb tollpamacsok vannak, s a sötétsárga szemet élénk vörös szemölcsös gyűrű köríti. A 16—18 egymást fedő tollból álló kormány hosszú ékalaku, a kakasnál tetemessel hosszabb, mint a nőténynél, mely utóbbié sokkal fakóbb színű is. A csőr szarusárga, a pikkelyes csüdök és lábujjak barnán szürkék; a kakasnak hátulsó lábujját sarkantyunak nevezük.

Tartózkodás

A fáczán Ázsiából áthonosított állandó vad, s ma már helyenkint teljesen vadon is tenyész. Származása helyét a legritkábban hagyja el. Lombosokat, különösen a síkvölgyi — nem összefüggő erdőket kedveli, de egyes erdőben is tenyész, bár a túlevelüeket nem igen szereti. Létföltétele rétek és mezők az erdőben vagy ennek tőszomszédságában s megfelelő terjedelemben. Röpte kezdetben lassú és nehézkes, zajos szárnycsapásokkal; a fák fölött huzva igen gyorsan halad. Nappal tápot keresve, futkosva a földön tartózkodik, este fára áll éjjeli nyugalomra. Futása könnyű és gyors; utóléretve inkább meglapul, s csak kényszerűségből repül fel nagy zajjal, de rövid huzás után ismét leszáll a földre — igen ritkán fára.

Tápláléka.

Táplálékát makk, bükmakk, bogyók és magvak, szöcskék, férgek és hangyatojások képezik; szereti a burgonyát és az édes répát, s lecsipkedi a zsenge füveket is. Télen szívesen felkeresi az etető helyet.

A fáczáncsibék anyjukkal őszutóig egy családban ülnek, de a kakasokat csak dürgéskor lehet a tojók társaságában látni;

A király fáczán 2.1 m. hosszú: ebből 1.6 m a kormányra esik, úgy hogy testben alig valamivel nagyobb az örvös fácánnál. — Feje bubja, a fültollak, s egy széles nyakörv tiszta fehér; a fej oldalai s elül a begyen szélesedő szalag fekete; a köpeny, a farcsík s a begy aransárga, feketén szegélyezve; a szárnyak aransárgák és barnán feketék; a kormány tollai ezüstszürke alapon feketén szegélyezett piros foltokkal sávozva és szélesen aransárgán szegélyezve. A szem vöröses, a csőr és a csüdök szarusárgák. — Hazája éjszakeleti China és Japán.

ezek különben magános életet élnek s igen barátságtalanok s veszekedők.

A dürgés márczius közepén veszi kezdetét s tart májusig. A dürgő kakas hangját egész nap, de különösen este lehet hallani, midőn böffögő kellemetlen hangon édesgeti magához a tyukokat; reggel a földön folytatja a dürgést, s egy erős kakas 8—10 tyúkot képes ellátni. Dürgéskor a kakas annál veszeke-dőbb, még a tyukok iránt sem igen szeretetre méltó. — A tojó még a dürgés idejében kapar magának fészket, kibéleli száraz fűvel és lombbal s 8—12 tojást rak bele. A tojás fokozására a rakott tojásokat kiszedni s a l t o j á s o k k a l pótolni szokták s így az erősebb tyúkot gyakran 20—24 tojás rakására készítetik. Május közepétől kezdve a tyukok kotolnak: a csibék 24 nap múlva kikelnek s alig megszáradva már is követik az anyjukat az élelem keresésében, mely az első napokban hangyatojásokból s puha bogarakból áll. Már két hét múlva repülni képesek, s az éjjeleket ekkor már fára állva töltik. Az őszi vedléskor a kakasok már kíváznak a jérézéből, de diszmezüket csak a következő évben öltik. A dürgésben a jéréczék egy éves korukban már részt vesznek.

Dürgése,
szaporodása.

A mesterséges tenyészdékben a tojásokat házi tyukok, még gyakrabban pulykák által, ujabban költő gépekkel költetik ki; a csibéket a legnagyobb gonddal folytonos felügyelet alatt nevelik fel s csak mikor már majdnem anyányiak, vadítják el és hagyják magukra. Erről különben a tenyésztésről szóló fejezetben fogunk bővebben megemlékezni.

Mesterséges
tenyésztés.

A fáczán életkorát 8—10 évre becsülik.

A fáczánál sokkal több megy ellenség számba, mint bármely más vadnál; a ragadozó emlősökön és szárnyasokon kívül ide számítandó a sün-disznó, a patkány, főképen a kóbor ebek és macskák, melyek számtalan fészket megrontanak már az által is, hogy a kotlót elriasztják. Káros befolyással van tartós nedvesség, hideg tavaszi esők.

Ellenségek,
betegségek.

Mint minden áthonosított, s részben még mesterséges tenyésztés alatt álló állat, a fáczán is sok betegségnek van alávetve. Ilyenek a görcsök, melyek kedvezőtlen időjárás következményei; a csiradagadás és az aszkór, mely rendszeren az első vedléskor veszélyezteteti; a pip, azonos azzal, mely a házi tyukoknál szokott előfordulni; az epehasmenés, mely

az epehólyag dagadásával jár; végre gyakoriak náluk a bél-férgesek, mely betegség a fiatal csibék közt nagy pusztítást végez. — E betegségek orvoslását szintén a „tenyésztés“-ről szóló fejezetben fogjuk tárgyalni.

33. §.

A vadpulyka. *Meleagris gallopavo*.

Hossza 85—110 cm.; röptérje 122—150 cm.; kormánya hossza 28—40 cm.; sulya 9 kgrig.)*

A szem sárgáskék, a csőr fehéren szaruszinű, a láb halvány viola vagy vörös színű; a fej és nyak kopasz bőrrészei épkékek, a szem alatt sötétebbek; a bibiresek pirosak. A kakas felül barnánsárga, fém zománczcal, minden toll bársonyfekete szegélylyel; a derékon s a kormány fedő tollain sötétén dióbarna, kevésbé éles szegélyezéssel; a szárnyak feketebarnák; a kartollak barnán fehéren, a kéztollak szürkén fehéren sávozva; a kormánytollak egyszínű alapon feketén, hullámosan, sávosan pöttyösen tarkálva. — A tojó színezete kevésbé élénk, különben igen hasonló a kakaséhoz.

Hazája.

Amerikai honából a pulyka már századok előtt került Európába, de szelidítve. Vad pulykáknak honosítása csak a legújabb időben lett megkísértve s annyira sikerült, hogy ma már honos madárnak mondhatjuk. Hazánknak sok (talán husz) helyén tenyésztik már, és pedig nagyobbára teljesen vadon.

Tartózkodása.
Szaporodás.

A vadpulyka a vizenyős ligetes vidékeket, a folyómenti berki erdőket szereti, melyekben igen kóbor életet folytat; áprilisban dűrög, a mikor a kakas, mint a házi pulyka — kerekbe vágott kormánynyal, felbodorzott tollazattal, leeresztett szárnyakkal forgolódik a tojó körül. Ez utóbbi a földön kapart s alig valamivel bélelt mélyedésbe rakja tojásait és pedig közel szomszédban több egymás mellett. Ez a körülmény is kedvező a tenyésztésre, mert soha sem hagyja el valamennyi tojó a fészket, ha élelmet mennek keresni, s így a fészken ülők megvédik a távollevők tojásait a tolvaj szarkáktól és varjuktól. A meddön maradt pulykák a kakasokkal csapatba verődnek s tovább folytatják kóbor életüket. Az apró pulykacsirkék már néhány nap múlva annyira röpképesek, hogy alacsonyabb faágakra felszáll-

*) A nagyobb számok a hímre, a kisebbek a tojóra vonatkoznak.

hatnak, ahol anyjok tollai alatt az éjszakát töltik. (Fischer-Colbrie E.)

A lapályos, dombos, de vízduz vidékeket szereti, s különösen fejlődése korában álczákkal és férgekkel, későbbben makkal s mindenféle erdei bogyóval, de szemessel és kukoriczával is táplálkozik.

Táplálkozása

Természete szívós; jól bírja a hideget, minélfogva a szabadban könnyen áttelel s a bekamrázást fölöslegessé teszi. Télen szívesen felkeresi az etető helyeket; nagyságánál fogva a ragadozók nem igen ejthetnek kárt benne.

Ezek mindmegannyi oly tulajdonságok, melyek a tenyésztésre érdemessé teszik.

34. §.

A fogoly. *Perdix cinerea*. Briss.

Hossza 26—30 cm; röpterje 52 cm; kormánya hossza 8 cm.; sulya 1 krgig. Nagysága.

A szem barna, a rövid hajlitott csőr kékesen szürke; a csüdök a fiataloknál viaszszárgák, az öregeknél barnánszürkék vagy kékenszürkék. A tollmez alapszine világos barna-sárgás, sötétbarna és fekete sávokkal, foltokkal és pettyekkel; a nyak, a begy, és az alsó test barnán szürke vagy hamuszürke, vörheny-barnán és gesztenyebarnán tarkázva. A kakas a tojótól az által különbözik, hogy termetre valamivel nagyobb, színezete élénkebb — barnább, — s hogy begyén patkóalaku gesztenyebarna pajzsot visel, mely a tojónál hiányzik. A 16—18 tollból álló rövid kormány a középső fedő tollak kivételével rozsdavörös.

Leírása.

A fogoly állandó szárnyas vad, mely legfeljebb télen hagyja el származása helyét s könnyebb tápszerzés céljából, de nem messzire — elvonul; tavaszkor azonban visszatér. Tartózkodásának helye a mezőség, a hol bő tápot talál; közbeszórt bozótok, sűrűségek, csenderesek a fogolyállományra igen kedvezők, minthogy azokban nyugodtabban fészkelhet és biztosabb menhelyet talál, különösen a szárnyas ragadozók elől. A fogoly sohasem száll fára, hanem mindig a földön tartózkodik.

Tartózkodása.

A fogolyok mindenkor társas életet folytatnak; egy-egy fo-

Életmódja. Vadászki-
fejezések.

goly-csapat, falka, sereg áll a kakasból, a tojóból, s a fészekaljából, melyhez néha oly idegen fészekalj szegődik, mely szüleit elvesztette. A vetésben a foglyok fekéüsznek; midőn maguktól felrepülnek, felszállanak, különben felrebbennek, tovaszállanak, elszállnak, leeresztkednek, szeles időben lecsapódnak. Legelés közben szerteszt futkosva elterülnek, bogarásznak; az öregek hívására: cserregésére vagy csirregésére összeszaladnak, összeverődnek; midőn egyenkint felrepülnek s az egyik ide, a másik oda száll vagy midőn a felvert csapat szétvál: szétrebbentek; ilyenkor csirregve vagy cserregve egymást hívogatják. Tavasz felé a csapatok párokra szakadnak és megkezdődik a dürgés, illetve a párzás.

A kakasok
főlös számá-
nak apasz-
tása.

Mihelyt a seregek párokra szakadtak, a kakas a választott tojót ez évben többé el nem hagyja. A párzás idejében a kakas és a tojó hívását este és reggel lehet hallani. Ha a kakasok tulnyomó számban vannak, a tenyésztés hátrányára viaskodások támadnak közöttük, és sok tojó meddő marad.

A foglyoknál tehát még őszton és télen is figyelemmel kell lenni arra, hogy a főlös kakasok ellövessenek, minthogy a törvény a párzási időben a lelövést többé meg nem engedi.

Párzás, sza-
porodás.

Április vége felé, kedvezőtlen körülmények közt csak májusban fészket kapar a tojó, azt száraz fűszálakkal kibéleli s ebbe 12—20 darabig naponkint egy-egy tojást rak, melyeken 3 hétig igen buzgón kotol. Fészkelésre rétet, lóherét, tavaszi vetéseket szeret választani, ritkán huzódik meg bokor alatt. Kotlás közben a tojó csak igen rövid időre hagyja el a fészket s a kakas mindig közelében tartózkodik. — Minthogy a kotlás épen a rétek s a lóherések kaszálása idejébe esik, a vadásznak gondoskodnia kell arról, hogy a fészkek kaszáláskor el ne pusztassanak.

A tojásból bujt csibécskék, alighogy pehelymezük megszáradt, már is futva követik szüleiket, melyek nagy figyelemmel fölöttük örködnek; különösen a tojónak önfeláldozása odáig megy, hogy a fenyegető veszélynek — bénának tetetve magát — közvetlenül kiteszi magát, hogy a meglapult csibéktől az embert, az ebet vagy más ellenséget elterelje. További 14 nap múlva a csibécskék már repülni képesek, s szállva követik szüleiket

távolabbi legelőkre, de rendszerint a fészek táját nem igen hagyják el. Midőn augusztus eleje vagy közepe táján fejlődésük felét meghaladták, legelőbb is a két szélső kormánytoll fejlődik ki előnyösebben, s ilyenkor sok vidéken villásoknak hívják őket. Ha kormányuk teljesen kifejlődött s pehelymezük teljesen eltűnt, de még nem anyányiak, azt mondjuk róluk, hogy kiszinesedtek.

A fogoly öszutó végével befejezi fejlődését, s termetre nézve eléri az öregeket.

A fogolynak igen sok az ellensége. A szörmés ragadozók pusztítják a kótlót és a fészket, a szárnyasok a csirkéket s az öregeket; a fejlődő apró csibékben még a varjúk, a szarkák, a gébicsek is sok kárt tesznek, de legtöbbit elpusztítanak közülök a kóbor ebek és macskák. — Betegségeikről keveset tudunk; de tartós kemény télben sok pusztul el éhen, jégesők sokat vernek agyon, tavaszi hideg vagy tartós esőzések sok tojást és csibét tesznek tönkre.

Ellenségek,
betegségek.

35. §.

A fűrj. *Coturnix dactylisonans*. L.

Hossza 20—28 cm.; röptereje 34—36 cm.; kormánya hossza 4 cm.; sulya $\frac{1}{4}$ kgig.

Nagysága.

A fűrj a fogolynak kisebb kiadása úgy alkatra, mint szinezetre nézve. A kakas vörhenyesszürke, — begyén fekete-barnás szinezettel; a tojó fakószürke.

Leírása.

A fűrj vándormadár, mely tavaszkor délibb tartományokból érkezik, itt költ, itt felneveli családját, azután megint — többnyire lábalva azaz futva, tehát gyalogszerrel — kora ősszel dél felé kezdi meg vándorlását. Május enyhe estéin már hallani pitypalatyolását a vetésekből, melyek kizárólagos tartózkodási helyét képezik. Legjobban szereti a buza s a kölesföldeket, melyekben bő táplálékot talál ugy magban, mint bogarakban és férgekben.

Tartózkodás

A fűrj páros életet folytat s családban él. Röpte nehéz, alacsony és rövid; vándorutjának nagy részét — legalább nappal — gyalog teszi meg; innen van, hogy a hol ma sok fűrjet találtunk, holnap talán teljesen sikertelenül kutatunk utánok. Jó futók, s a tyukfélék módjára szeretnek meglapulni. Fára

Életmódja.

sohasem szállanak; de azt mondják rólok, hogy midőn tenger feletti utjokban elfáradnak, leereszkednek a víz tükrére s ott megpihennek; azután felszállva folytatják vándorutjokat.

Párása,
szaporodása.

A fürj párása rögtön követi megérkezését, azaz májusba esik. A kakasok este, gyakran késő éjjelig hallatják hangjukat, s reggel hasadtíval újra megkezdik — folyton kísérvé a tojót, gyakran viadalra hiva a vetélytársat. Páráás után a tojó sekély fészket kapar s 8—14 tojást rak, melyeken 18 napig kotol. A csirkécskék, gyakran még tojáshéj-maradványokkal pehelymezükön követik már anyjukat, mert a kakas nem igen törődik a fészkekkel, bár más kakasokkal veszekedve — annak közelében tartózkodik. A család együtt marad őszig, s együtt teszi meg a vándorutat déli hazájába.

Ellenségek,
betegségek.

A fürj ellenségei számára ugyanazok mennek, mint a foglyoknál; legnagyobb az ember, ki vándorutjokban, midőn elfáradva a tengerpartokon pihenőre leereszkednek, ezer meg ezer számra öldösi le őket. — Betegségekről nem igen van tudomásunk.

36. §.

A haris. *Ortigometra crex*. L.

Hossza 25—28 cm.; röptérje 36—38 cm.; súlya nem egészen $\frac{1}{4}$ kgr.

Alakra nézve némileg hasonlít a fürjhez, minek következtében még nem régi időben a vadászok a fürj s a vizityuk korcsának tartották, mely balhíten megerősítette őket az a körülmény, hogy gyakran — különösen őszkor — fürjek társaságában találták.

Beosztása.

A haris a „guvat-félék“ közé tartozik s vándormadár, mely májusban a fürjek társaságában érkezik, őszkor ugyanúgy elvándorol.

Leírása.

Ösöre hosszukás ékalaku, oldalt kissé összelapítva; a felső káva szürkénbarna, az alsó testszínü; a szem barna; a csüd világos ólomszürke. A fej barnás — sárga és fekete foltokkal, a szemek fölött hamuszürke vonás a nyakig; a torok, a nyak, a has szürke, részben barnán pettyezve; a felső test vörösbarna, sötétbarna és sárgás szárvonásokkal; a tojó alig észrevehetőleg

kisebb, a szemek fölötti vonás fehéres, az alsó test világos szürke. A fiókaharis fekete, vörös csőrrel.

A párzás májusba esik. A himek heves verekedők. A 8—12 fióka fűrgén követi a tojót s oly ügyes, hogy ha meg nem lapul, az eb sem képes elfogni.

Különös sajátsága, hogy igen erős szimatja van, melyen még a vén vizsla is elszelesedik; fiatal ebbel tehát kár harist kerestetni.

Tápláléka férgemből és bogarakból áll; legszivesebben tartózkodik vizenyős réteken, őszkor fűrjek társaságában zabtarlókon; ilyenkor a húsa is kitünő, a mely különben többékevésbé halzsirzamatú.

Párzás.

Szimat.

Táplálék.

37. §.

Galambok. Columbidae.

Hazánkban három-féle galambfaj van, melyeket röviden ismertettünk.

1. Az örvösgalamb — *columba palumbus*; — ez a legnagyobb; hossza 43 cm.; röptérje 75 cm.; kormányja hossza 17 cm.; súlya 1 kgr.-ig. — Alapszínezete sötét kékes-szürke; a nyak és a begy érczfényűek — felül zölden, alul vörösösen; a nyak két oldalán s a szárnykönyökön fehér foltok vannak; a 12 tollból álló kormány feketés haránt szalagokkal. A szem kénsárga, a csőr sárgás-vörös, a lábujjak kékesen vörösek.

Leírás.

2. A közönséges vadgalamb — *columba oenas* — hossza 35 cm.; röptérje 67 cm.; kormányja hossza 13 cm.; súlya $\frac{3}{4}$ kgr.-ig. — A vadgalamb mákszürke; a felső test sötétebben, az alsó test világosabban; a nyak és a begy szintén érczfényű — zölden és rézvörösén. A fehér foltok hiányznak. A kormány amazéhoz viszonyítva igen rövid. A szem sötétbarna, a csőr halványsárga, a lábujjak elmosódva sötétvörösek.

3. A gerle vagy gerlicze — *turtur auritus* — hossza 30 cm.; röptérje 52 cm.; kormányja hossza 12 cm.; súlya $\frac{1}{4}$ kgr.-ig. Alapszíne sárgásszürke; a felső test sötétebb; a hát és felső szárny fedőtollai feketebarna középfoltokkal. Az ékalaku kormány szélesen féhéren van beszegve. A szem

barnán sárga, a csőr fekete, a lábujjak karmin pirosak.

A galambok magevő vándorok; a köz. vadgalamb márcziusban, az örvös galamb aprilisban, a gerle májusban érkezik legtöbbnyire már párokra szakadva. — Az örvös galamb a fák koronáiban, a közöns. vadgalamb többnyire odúokban, a gerle akárminő bokorban rakja fészkrét, s ha az első korai költés sikerült, július végén, augusztusban újra költenek.

38. §.

Szalonka-félék. Scolopacidae.

Ezen csoportba tartoznak:

Elnevezés.

1. A nagy gojzer vagy póling — *Numenius arquatus*; a vékonycsőrű gojzer — *N. tenuirostris* és a kis gojzer — *N. phaeopus*.

2. Az erdei szalonka — *Scolopax rusticola*.

3. A nagy sárszalonka — *Gallinago major*.

4. A közönséges sárszalonka — *Gallinago scolopacina*.

5. Az apró szalonka v. bekaszin — *Gallinago gallinula*.

Jellemző.

A gojzereket jellemzi: nagyobb termetük, magas lábaik, lefelé hajlitott hosszú csőr; — a szalonkákat aránylag sokkal rövidebb lábak, egyenes csőr.

Nagyság.

1. Hossza 75 cm.; röptérje 125 cm.; kormány hossza 12 cm.; sulya 1–1½ kgr. — h. 70 cm.; rt. 120 cm.; k. h. 10 cm.; sulya 1–1¼ kgr. — h. 52 cm.; rt. 90 cm.; k. h. 11 cm.; sulya kb. 1 kgr. — A kormánytollak száma: 12.

2. Hossza 32 cm.; röptérje 58 cm.; kormány hossza 9 cm.; sulya — ¾ kgr.-ig. A kormánytollak száma: 12.

3. Hossza 29 cm.; röptérje 52 cm.; kormány hossza 6 cm.; sulya 250 gr. — A kormánytollak száma: 16.

4. Hossza 24 cm.; röptérje 45 cm.; kormány hossza 6 cm.; sulya 200 gr. — A kormánytollak száma: 14.

5. Hossza 20 cm.; röptérje 40 cm.; kormány hossza 4 cm.; sulya 150 gr. — A kormánytollak száma: 12.

Leírás.

1. A gojzerek felső teste halvány zsemlyesárga, alsó teste rozsdasárgás és fehér alapszinű. A tollak sötétszinű közei csak-

nem egyenletes sorokat képeznek a fedő tollazaton s a fehéren fénylő alsó tollak röptükben is már messziről látszanak. A kormányon sötét csikok vannak. A nagy szem sötétbarna, a hosszú, lefelé konyuló csőr fekete, a magas csüdök kékenszürkék. A három faj leginkább csak nagyságban különbözik egymástól.

2. A szalonkák felső testén az alapszín vörösbarna, vörhenyesen, sötétbarnán, fehéren és feketén tarkázva; az alsó test barnánszürke, sötétebb sűrű, de keskeny csikokkal. — A szem barna s igen nagy, a hosszú, puha csőr s a lábujjak szaruszürkék. A kormánytollak fehéren és barnán vannak tarkázva.

A sárszalonkák színezetben igen hasonlítanak az erdei szalonkához, csakhogy mezük fakóbb s csüdeik aránylag sokkal magasabbak.

Egymástól a következők által különböznek:

A nagy sárszalonka vagy réti szalonka gerlicze nagyságu, csőrének hossza 65 mm.; farktolla 16 van.

A sárszalonkák megkülönböztetése.

A közönséges sárszalonka rigó nagyságu, meze inkább szürke, mint rőt; csőre aránytalanul hosszú — 66 mm.; farktolla 14 van; midőn fölrepül, olyan hangot hallat, mint a midőn az ember csizmája sarkát a sárból kihúzza; a magasban lebegve néha „megek“.

A bekaszin pacsirta nagyságu, a hátán végig 4 arany-sárga hosszú tollakból álló sáv vonul el; teste zömökebb, csőre csak 40 mm. hosszú, de aránylag vastag; farktolla 12 van. — Némán repül fel.

A szalonkafélék vándormadarak; kora tavaszkor érkeznek, részben hegységeinkben költenek, míg más részük északibb tájakra vonul s késő őszszel megint levonulnak délibb, melegebb tájakra. A gojzerek nálunk csak átvonulnak: tehát csak tavaszi és őszi vándorlásokor lehetők, a mikor is nálunk hosszabb ideig tartózkodnak.

A szalonkafélék vándorok.

Az erdei szalonka hűvös, nedves erdőket, sűrű vágásokat kedvel; nappal meglapul a bokrok alatt vagy táp után szaladgál, este felrepül és tavaszkor makogva vagy korogva és piszegetve keresi párját; őszkor némán húz. Vándorutját éjjel folytatja.

Tartózkodásuk.

A sárszalonkák szintén éjjel vándorolnak és nem erdőben, hanem vizenyős réteken, mocsarakban, legszívesebben

zsombékok között tartózkodnak — s nálunk csak kivételesen költenek.

A gojzerek legszivesebben nedves réteken és töréseken szeretnek tartózkodni; tavaszkor csapatonként gyülekeznek tavak partjaira.

Táplálék.

Valamennyi szalonkafélének táplálékát bogarak, álczák, apró csigák és férgek képezik, mely utóbbiakat csőrükkel a földbe szurkálva szedegetik ki.

Repülésük.

Repülésük nem annyira gyors, mint inkább tétova, ezik-kázó, a mi a találást megnehezíti.

Dürgés, szaporodás.

Az erdei szalonka a tavaszi vonuláskor már dürgög, s alig érkezik fészkelési helyére, a magas hegységekre, fészket kapar s rendszeren négyet tojik; 21 nap múlva a fiókák kikelnek, s ekkor a him szalonka is szegődik a családhoz, mely az őszi vándorlásig együtt marad. A többi szalonkafélék nálunk ritkábban költenek.

Október első fele táján leérkeznek a laposokba, s 2—3 heti tartózkodás után tova vonulnak téli szállásaik felé.

Ellenségek, betegségek.

Róka, nyest, görény, menyét, talán a mókus is pusztítja a fiókákat, nemkülönbén a repülőket a ragadozó madarak. — Betegségeikről nincs tudomásunk.

39. §.

Vadludak. Anseres.

A vadludak családjából nálunk a következők fordulnak meg s részben mocsarainkban költenek is.

A fajok elnevezése.

1. A vadlud — anser cinereus.
2. A lazsnak — vetési lud — anser segetum.
3. A gyöngyvér — anser brachyrhynchus.
4. A nagy- és a kis lilik — a. albifrons, a. erythropus.

Leírás.

1.) Hossza 98 cm.; röpterje 170 cm.; kormány hossza 16 cm.; sulya 5 kg.-ig. A szem világosbarna, a csőr halvány vöröskés; a csucsán levő köröm viaszsárga; az úszók (a lábak) testszinüek. — Nálunk költ.

2.) Hossza 86 cm.; röpterje 180 cm.; kormány hossza 14 cm.; sulya 4 kg.-ig. A szem sötétbarna; a csőr feketés, körme mögött széles világos sárgászöld gyűrűvel, sárgán szegélyezve, az úszók narancsszinüek; a szárny — daczára a kisebb természetnek — hosszabb mint a vadludé.

3.) Hossza 82 cm.; röpterje 168 cm.; kormány hossza 14 cm.; sulya $3\frac{1}{2}$ kgr.-ig. — A szem sötétbarna; a csőr feketés, gyűrűje rózsaszínű; ilyenek az úszók is; a szárny nem éri el a kormány végét.

4.) Hossza 70 cm.; röpterje 150 cm.; kormány hossza 12 cm.; sulya 3 kgr.-ig. — Homloka fehér; a csőr két oldalán sarló alakú fehér folt; a szem barna, az úszók élénk narancsszínűek. A szárnyak elérik a kormány végét. — — Hossza 60 cm.; röpterje 158 cm.; kormány hossza 9 cm.; a fehér toll feketén van szegélyezve; a szempilla széle élénk narancsszínű; a szárny csúcsa túlér a kormányon. Szavuk „liklik“-nek hangzik; innen elnevezésük is. — Az utóbbit „törpe ludnak“ is nevezik.

A vadludak vándormadarak. Elsőnek érkezik kora tavaszkor a vadlúd, a mely különben néha az egész telet nálunk tölti; követi a lazsnak nagy csapatokban, melyekhez szegődnek, de nem vegyülnek a lilikek. Mindezek rövid ideig tágrónáinkon, a Duna és a Tisza mentén levő mocsarak közelében a mezőkön kóborolnak, április közepe felé pedig már elvonulnak költési helyeikre.

Tavaszi
érkezésük.

A vadlud 8—14 tojást rak a mocsár száraz helyén s 4 hétig ül a fészken, melynek közelében a gunár örködik. A libák csak 2 hónap mulva röpképesek július vége, augusztus eleje táján. Szeptemberben csapatokba gyülekeznek, kiszállanak a mezőkre s csak tél felé vonulnak délibb tájakra.

Párosodás,
szaporodás

A rókát s a nagy fajta sólymokat kell a vadludak ellenségei közé számitani, melyek különösen a fiatalokat szeretik megtámadni. Betegségekről nincs tudomásunk, de meg kell említeni, hogy ha az öreg ludak korán ellövetnek, az egész fészekalj elpusztul.

Ellenségek,
betegségek.

40. §.

A kacsák. Anatidae.

Tavaszkor és őszkor, a midőn a vándor szárnyasok hazánk virányain átvonulnak, vizeinket különösen sok — k. b. 20 különféle — hol ritkább, hol közönségesebb kacsafaj élénkiti.

Mindezeket itt felsorolni sem a tér szűke nem engedi, sem nem szükséges; mert a ki azokkal megismerkedni akar, a gya-

A kacsák
sok faja.

korlati életben akadni fog alkalma, hogy hiányos ismereteit magán szorgalom útján pótolja.

Csak azon fajokra szorítkozunk tehát, a melyek nálunk költenek, s egyáltalában gyakoriabbak.

1. A töke kacsa — *Anas boschas*. L.
2. A kendermagos kacsa — *Chaulelasmus streperus*. L.
3. A kanalas kacsa — *Spatula clypeata*. L.
4. A csörgő kacsa — *Querquedula crecca*. L.
5. A fehérszemű kacsa — *Nyroca leucophthalmos*. Bechst.
6. A teelő kacsa — *Querquedula circia*. L.
7. A rőtfejű kacsa — *Aythya ferina*. L.
8. A nyilfarku kacsa — *Dafila acuta*. L.

Gácsér.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy az ivarok úgy természetben, mint mezben különböznek. — A gácsér, azaz a him élénkebb színezetű és természetesebb, míg a tojó, a kacsa, ha még annyira hasonlít is a himhez, fakóbb színű és kisebb.

Tükör.

A kacsák szárnyain látható színes foltot tükör-nek mondjuk.

Leírás.

1. A tökekacsa, melyet házi kacsánk ősenek tartunk, annyira ismeretes, — hogy leírását adni csaknem fölösleges; nagy mennyiségekben folyó vizeinken át is teel. A tükör kék bársonyfekete és fehér szegélylyel. A láb narancsszínű.

2. A kendermagos kacsa termetre nézve megközelelti, de el nem éri az előbbit. Főszínezete barnás szürke; a begy csikos, mint a karvalyé. Amazoknak társaságában látható, de nem nagy csapatokban. A tükör tiszta fehér. Hangja cserregő, kerepelő, melyet úgy ültében, mint röptében lehet hallani. A láb piszkossárga. Röpülése nem sziszegő, csak suhogó.

3. A kanalas kacsának jellemző tulajdonsága, hogy csőre a végén kanál formára kiszélesedik. Igen korán jó hozzánk, gyakran már márcziusban, s csak december táján távozik. A tükör aranyzöld, fehér szegélylyel. Valamivel kisebb a kendermagasnál.

4. A csörgő kacsa jó galambnagyságu; alapszínezete szürkés barna; a has fehér; a tükör elül fekete, hátul aranyzöld. Lába hamuszürke. Hangja krik-krik-krik.

5. A fehérszemű kacsa csőre hamukék, szeme fehér, lába feketés szürke; a nyak körül sötétbarna örv. A tükör tiszta fehér sötétbarna szegélylyel. A csörgő kacsánál valamivel nagyobb.

6. A teletelő kacsa olyan nagy, mint a csörgő kacsa; a tarkó fényes feketebarna, a szemek fölött fehér vonással. A tükörben fehéren szegélyezett zöld érczfényű folt; a láb zöldes szürke.

7. A rőtfejű kacsa aránylag ritka. Csőre hosszú, fekete sávval, a szemgyűrű narancsszínű; a láb kékes szürke. A színezet vörhenyes és fekete: a tükör szürke, kettős fehér haránt-sávval. Olyan nagy, mint a kanalas kacsa.

8. A nyilfarku kacsa csaknem olyan nagy, mint a kanalas k.; minthogy 25 cm. hosszú fáczánfarka van, eléri a tökekacsa hosszát. A tarkó alatt feketefehér szalagja van; a tükör zöld, rézfénnyel, fölül vörösbarna, alul fehér szegélylyel. A kormány négy középső tolla, a mint már említők, 25 cm. hosszú.

Valamennyi említett kacsafaj — a tőkés kacsák részben áttelelnék — kora tavaszkor érkezik, meglehetősen számban költ, s igen későn, november — december hóban távozik. A fiatal kacsákra a vadászat, ha kedvező volt a tavasz — július elején, különben július közepén megkezdhető.

Vadászat.

Téli vendégekként a következő kacsafajok tartózkodnak nálunk:

Téli vendégek.

1. A jeges kacsa — *harelda glacialis* L.
2. A lármas kacsa — *bucephala clangula* L.
3. A hamvas kacsa — *fulix marila* L.
4. A kontyos kacsa — *fulix cristata* L.

Különös ismertető jeleik:

ad. 1. A csőr alsó kávája élénk piros, a kormány középső tollai 30 cm.-ig hosszúak; a fej, a nyak, a begy, a váll, a has és a fark alja fehér, a mell sötétbarna.

Leírás.

ad. 2. A szem narancsszínű, a gácsér fekete, fején fehér pofafolt.

ad. 3. A szem élénk sárga; a színezet csaknem egészen fekete.

ad. 4. A szem királysárga; a csőr ólomkék; a gácsér kontyos, szintén fekete.

41. §.

Minő madarakat kell a vadásznak még ismernie?

Az ismertetett madárfajok képezik tulajdonképpen vadászatunk tárgyát s ezzel a szükséges ismertetés be volna fejezve.

A többi szárnyasok.

Mint hogy azonban a vadász a gyakorlati életben még sok más madárfajjal is találkozik, a melyek a vadászat körét legalább is érintik, ezeket itt systematikus sorrendben felsoroljuk tudva azt, hogy azoknak közönségesebbjeit nemcsak minden vadász, de ugyszólván minden ember ismeri.

Ilyenek :

a sárga rigó — *oriolus galbula*, e színpompás erdei lakó;

a rigófélek — *turdinae*, melyek között több kellemes énekes van; ezek közt különösen kitűnik a húros rigó, az ugynevezett fenyves madár (*turdus*), melyet a felső hegyi vidékeken cseklyékben szoktak fogni, hogy a városok piaczaiban mint keresett pecsénye-vadat áruba bocsássák;

a harkályok — *picus*, *dryocopus*, *gecinus* — az erdők áldása;

a pusztai talpastyúk — *syrrhaptus paradoxus*, mely nagyobb időközökben csapatokban látogat el hozzánk Ázsia sivatagjaiból, hogy a mint jött, úgy el is tűnjék ismét;

a daru és gémfélék — *grus*, *ardeae*;

a gólyák — *ciconiae* és a fekete batla — *ibis falcinellus*;

a vizityukok és guvatok — *rallus aquaticus*, *ortygometrae*;

a szárcsa vagy hóda — *fulica atra*;

a vöcskők — *podiceps*;

az északi buvárok — *colymbus* (téli vendégek);

a buvár kacskák — *mergus* (téli vendégek);

a hattyúk — *cygnus*, átvonuláskor, és végre

sirályok és pelekánok, *laridae* — *graculus*, *pelecanus*.

B. Ragadozók.

42. §. BEVEZETÉS.

A ragadozók meghatározása tekintetében a vadászok között nagy a tájékozatlanság, a minek oka az, hogy valamennyi faj majdnem minden vedlés után más színű mezt (tollazatot) fejleszt, mint a minő a vedlés előtti volt; de minél öregebb lesz a madár, — annál több fehér, vagy legalább is világos toll fejlődik

rajta. A mez színéből tehát a ragadozó madarak fajait alig lehet meghatározni; de vannak az egyes nemeknek egyéb sajátosságos tulajdonságok, a melyek után a madarakat úgy nemre, mint fajra biztosan lehet megismerni.

A sasokat nagyságuk után, s abból lehet megismerni, hogy a lábaik egészen le a lábujjakig (nemes sasok) vagy legalább a csüd feléig (nem nemes sasok) köröskörül tollasak. A legkisebb sas is — a törpe sas (*nisaetus pennatus*) nagyobb az ölyvnél (*buteo vulgaris*).

A sólymokat, a mik közé a véresék is tartoznak, arról lehet megismerni, hogy csorruknak alsó kávájában igen éles foguk (melynek a felső kávában sarkos vájat megfelelő) és kerek orlyukaik vannak, melyeknek közepéből kis bibiresők kiáll; csüdjük alacsony, lábujjaik igen hosszúak.

A kányáknak fecskefark alakú kivágott kormányuk van.

A héják (a közönséges héja és a karvaly) hasonlítanak a sólymokhoz, de sem foguk nincs a csorrban, sem orlyukaik nem kerek; csüdjük magas, tekintetük igen vad.

Az ölyvek hasonlítanak a sasokhoz; zömök, erős csüdű madarak; az orlyukak előtt hosszú szőrük van. Mezüik igen tarka; a legsötétebb barnától majdnem az egészen fehérig (különösen télen látni sok fehéret.) Meg kell említeni a gatyás ölyvet (*buteo lagopus*), melyet gyakran azért számitanak sasnak, hogy a csüdjei szintén tollasak le egészen a lábujjakig, de nem köröskörül, csak elül és két oldalt, míg hátul az egész csüd reczés, tollatlan.

A réti héjáknak a fején már valami bagolyszerű van; a szemek inkább előre felé állanak, egyes fajoknál koszoru is van a szem körül; karcsu, laza tollazatu, magas és vékony csüdű madarak ezek rövid lábujjakkal, de igen hegyes karmokkal.

43. §.

Sasok. *Aquilae*.

A sasoknak jellemző tulajdonságaik; a test nagysága; a merész tekintet; a fej, tarkó és felső nyak lándzsahegyialaku hosszukás tollazata; éles kampóba végződő csorr; éles karmu

Jellemző. lábujjak; erős, a lábtőig gatyás, azaz köröskörül tollas csüdök; röptükben a nagy evező tollak egymástól elállanak, mint a fűrészfogai.

8 faj.

1. A szirti sas — *aquila chrysaëtus* — és

2. A parlagi sas — *a. heliaca* a legnagyobb és legmerészebb ragadozók; különösen az előbbi önmagánál sokkal nagyobb állatokat is megtámad.

A kisebb fajok:

3. A lármás sas — *a. naevia* — és

4. A fekete sas — *a. clanga* — végre a legkisebb faj

5. A törpe sas — *nisaëtus pennatus*.

A nem nemes sasok közé, melyeknek csüdjei csak félig, azaz csak valamivel a térden alul gatyásak, számít:

6. A réti sas — *haliaëtus albicillus* — nagyságra nézve túltesz a szirti sason; csorra szarufehér, farka fehér;

7. A halászó sas — *pandion haliaëtus*, — melynek csorra és lábai zöldeskékek.

8. A kigyászó sas — *circaëtus gallicus* — nálunk ritka.

A sasok valamennyien nagy vadpusztítók — főképen tavaszkor, midőn mindig éhes porontyaikat kell bőven táplálniok — s mint ilyenek minden kitelhető módon pusztítandók.

44. §.

Sólymok. *Falcones*.

Jellemző tulajdonságaik: rövid, élesen hajlitott csorr éles foggal a felső kávában; rövid, erős csüdök feltűnően hosszú lábujjakkal; igen hosszú, élesen hajlitott, tühegy élességű karmokkal. Az orrlyukak teljesen kerekék — középen kiálló színes bibircsésel.

A sólymoknak két nagyobb és két kisebb faja tartózkodik nálunk. Az egyik nagyobb s az egyik kisebb sólyomfaj szeme alatt a pofáján végig a nyakig sötétszínű folt húzódik, melyet kantárnak vagy barkónak mondunk, mert pofaszakálhoz hasonlít; a más két fajnál ennek a barkónak alig van nyoma.

Kantár v.
barkó.

4 faj.

A nagyobb fajok (tyuknagyság):

1. A kerecseny sólyom — *hierofalco saker* — barkó nélkül;

2. A vándor sólyom — *falco peregrinus* — erős feketebarna barkóval;

a kisebb fajok (vércse nagyság):

3. A hosszuszárnyu sólyom — *falco subbuteo*, erős sötét barkóval és

4. A kis sólyom — *falco regulus* — barkó nélkül; ez különben csak mint téli vendég tartózkodik nálunk október elejétől april közepe tájáig.

45. §.

A héják. *Accipitres*.

Jellemző tulajdonságaik: sólyom-alak, vérszomjas sastekintettel; rövid szárnyak, magas csüdök, aránylag hosszú kormány; az öregek begye és mála sajátszerűen tarkázott (kendermagosan — gesperbert); az orrlyukak nem kerek; a csorr fogatlan.

Jellemző.

1. A közönséges héja — *astur palumbarius* a galambok réme.

2 faj.

2. A közönséges karvaly — *accipiter nisus* — a verebek és kisebb madarak hevesvéru üldözője.

46. §.

A réti héják. *Circinae*.

A rétek és mocsarak utonálló s nyugtalan kósza rablói és fészekpusztítói lepkéhez hasonló röptük által tűnnek föl, azaz portyázó röptükben szárnyaik végét a test fölé emelik. Átmenetet képeznek a sólyomfélék és a baglyok között; szemek kissé előre vannak irányítva s egyes fajoknál a baglyokra emlékeztető szemkoszoru — a fátyol — erősen ki van fejlődve.

Ált. leírás.

A legveszedelmesebb e csoportban,

1. a vörhenyes réti héja — *circus aeruginosus* — a legnagyobb kacsapusztító. Farka tövén felül hiányzik az a fehér tollfolt, mely fajrokonait jellemzi;

4 faj.

2. a fehér réti héja — *c. cyaneus*,

3. a hamvas réti héja — *c. pyragus*,

4. a fakó réti héja — *c. macrourus*.

Ezeket nehéz egymástól megkülönböztetni, mert különösen fiatal korukban igen hasonlítanak egymásra s mezüket igen gyakran változtatják.

47. §.

A kányák. Milvi.

Jellemző.

Jellemző: a villaszerűen kivágott kormány (fecskefark);

2 faj.

1. a vörös kánya — *milvus ictinus* — erősen,2. a barna kánya — *m. korschun* — kevésbé kivágott kormánynyal.

48. §.

Az ölyvek. Buteones.

Jellemző.

Jellemző: a lomha testtartás és röpködés — majd lassú szárnycsapásokkal, majd ezek nélkül (úszva) s a mez színezetének feltűnő változékonysága;

4 faj.

1. a fehér farku ölyv — *buteo ferox* — igen ritka;2. az egerész ölyv — *buteo vulgaris* — mindennapi jelenség mindenütt;3. a gatyás ölyv — *archibuteo lagopus*; ennek a csüdjei lábtól gatyásak ugyan, de nem köröskörül, hanem csak elül és két oldalt; hátul tisztán látható a reczés bőr;4. a darázs-ölyv — *pernis apivorus*; — a csőr tövén a többi ölyveknek tulajdon szőrtollak helyett pikkelyszerű apró, kemény tollacsokák jellemzik biztosan.

49. §.

A nappali ragadozók közé számitanak még:

Dögevők

1. a szakálas saskeselyű — *Gypaëtus barbatus*2. a dögkeselyűek: *Vulturidae* és pedig:a) a barát keselyű — *vultur monachus*b) a fakó keselyű — *gyps fulvus*c) a dögevő keselyű — *neophron percnopterus*. —

Nagyság.

Ezek nagyságra nézve Európa legnagyobb madarai, de mint rendszerint dögevők a vadállományban kárt nem igen okoznak. A hirhedt szakálas saskeselyű is, melynek a Svajczban gyermekrablásokat tulajdonítanak, hazai madárismerőink szerint szintén ártatlan dögevő, a mely a legkivételesebb esetekben egy-egy zerggidát képes a meredekről a mélységbe ledobni, de már gyenge lábainál és rövid karmainál fogva egyéb káro-

kat nem igen tehet. — Végre a legtöbbnyire egérfusztító és rovarrevő

3. vércsék. — *Cerchneis* — és pedig:

a) a közönséges vércse — *c. tinnuncula*,

3 faj.

b) a sárgakörmű v. — *c. naumannii* és

c) a vöröslábu v. — *c. vespertina*.

Hogy a vércsék, midőn tavaszkor porontyaikat táplálják, egy-egy tovakószáló fáczán- vagy fogoly-csibét elesipnek, nem lehet tagadni, bár az anya körül sereglőkben kárt sohasem tehetnek: a vadász tehát távoltartani fogja a tenyészdektől, de kimélni ott őket, a hol a vadban kárt egyáltalában nem tehetnek.

Kártékony-
ság?

50. §.

A baglyok. *Striges*.

Az apró baglyokról ugyanazt lehet elmondani, a mit a vércséről szólottunk; mint igazi ragadozók csak a nagy fajok jöhetnek szóba; első helyen

Ragadozó
baglyok.

1. az uhu — *bubo ignavus* — vagy nagy füles bagoly, melyről a vadászatnál használt állatokról szóló fejezetben külön is szólunk — és az

2. urali bagoly — *syrnium uralense*, — mely Erdélyben nem tartozik a ritkaságok közé és nappal is megtámadja a madarakat.

C. *Kártékonyak*.

51. §.

A kártékony szárnyasok közé azokat számítjuk, a melyek vagy mint mindentfalók, vagy pedig mint szorgalmas fészekpusztítók úgy a vadászatnak, mint az erdészetnek is kárára vannak.

Fészekpusztító.

Ezek közé számítanak:

1. A varjufélék egész családja: a nagy holló — *corvus corax*, a mely már valóságos ragadozó számba megy; a vetési v. — *c. frugilegus*; sőt a csóka is — *c. monedula*; főképen azonban a kisebbek közül: a szarka — *pica rustica* és a szajkó — *garrulus glandarius*;

2. A gébicsek — *lanii* — minden faja;

3. a gé'm- és különösen a gólya-félék — *ardeae et ciconiae*.

Ezeknek, mint egyáltalában minden ragadozó és kártékony vadnak pusztítása a vadásznak egyik főfeladatát képezze.

A természetbuvárok a harist is (*ortyometra crex*) az igen káros madarak közé számítják, mert más madarak fészkeit megrabolja.

II. RÉSZ.

A vadnak tenyésztése és óvása.

52. §.

Vadtenyésztés alatt összességét értjük mindazon intézkedéseknek, a melyek bizonyos vadállomány megalapítására, fentartására és szaporítására irányulnak.

Mit értünk vadtenyésztés,

Vadóvás alatt értjük azon tevékenységet, melylyel elejét vesszük, kevesbitjük, vagy megakadályozzuk ama veszedelmeket, melyek a vadállományt károsíthatják, apaszthatják, vagy megsemmisíthetik.

mit vadóvás alatt?

A vadóvás e szerint a vadtenyésztéssel oly kapcsolatos tevékenység, hogy egyik a másik nélkül alig gondolható.

A vadtenyésztés alapföltételei a következők:

A vadtenyésztés alapföltételei.

1. Bizonyos megfelelő számú törzsállomány, melyben az ivarok arányosan képviselve legyenek.

2. Az állománynak nagyságra és terjedelemre nézve megfelelő terület (pagony) ugy fekvésre, mint szomszédságra és éghajlati viszonyaira nézve olyan legyen, hogy a benne elhelyezett vadállomány életszükségleteit annak sajátos életmódjához képest teljesen fedezhesse.

3. Minden nyugtalanításnak a lehetőségig való mellőzése és megakadályozása különösen a szaporodás (ellés, vetés, kotlás) időszakában minden oly tényezőnek, mely a tenyésztés körül kifejtett tevékenységet eredményében kérdésessé tehetné. Ide számít:

a) a vadállomány megóvása kedvezőtlen természeti események és azoknak következményeitől, a melyek élelem hiányában, betegségekben, elhullásban nyilvánulhatnak;

b) az illető vadfajoknak megóvása és megvédése ragadozóktól s bennök kárt tevő egyéb állatoktól;

c) az állomány megvédése az emberek roszakaratától s elidegenítési vágyától.

Lehet-e minden vadat tenyészteni?

A tenyésztés tevékenységét minden vadfajra lehet kiterjeszteni, főképen azonban szarvasvadat, dámvadatot, őzvadat, helyenkint erdeit, nyulat, s ugyancsak helyenkint üregi nyulat tenyésztenek; a szárnyas vadak közül: a fajdféléket, a fáczánokat, a foglyokat.

Az üzemhez képest, a mely szerint a vadat tenyésztjük, megkülönböztetünk:

1. vadtenyésztést a szabadban,
2. vadtenyésztést a vadasokban,
3. vadtenyésztést tenyészdékben.

I. FEJEZET. VADTENYÉSZTÉS A SZABADBAN.

53. §.

Szarvasvad.

A szarvasvad kedvenc tartózkodási helyei.

A szarvasvad — gimszarvas — cervus elaphus — tág összefüggő erdőkben szeret tartózkodni, melyekben különféle korulombos vagy fenyves rétbő térségekkel váltakozik, a hol forrásokban, csermelyekben, nádasokban, mocsáros pocsoltyákban nincsen hiány; nagy előnyére van az ilyen területnek, ha szántók vannak benne, vagy legalább beléje szögellenek. — Ilyféle tartózkodási viszonyokat föltételezve szarvasvad-állományt létesíteni, vagy a meglevőt arányosan gyarapítani nem lesz nehéz feladat akár hegyes, akár lapályos területeken.

Szarvasvad állomány létesítése.

Ha az ilyen helyen szarvasvad-állományt létesíteni, megalapítani kell, a következőképen kell eljárjunk:

A betelepítendő pagony közepe táján, a hol az a legnyugodalmasabb, részben sűrű fiatalosokból álló kb. 30-40 holdnyi területet választunk, a hol a megtelepítendő vad kellő fedezetet, rejthelyet találjon. E területen legyen friss forrásvíz, vagy csermely, patakocska és dagonyák, továbbá legalább 2—2½ hold jó rét és szántó. Ezt a kis vadast vagy 3 méteres erős és sűrű

kerítéssel vegyük körül s a szántók egy részét répásoknak, másik részét veteményesnek használjuk (rozs, borsó, abrakborsóval vagy elegyessel bevetjük) s alkalmas helyen sózót, nyalatót állítunk fel.

Ébbe a kis vadasba az üzekedés után, tehát október végével 6—10 sutát és 2—3 gyengébb bikát telepítünk, a mely törzsállományt az egész télen át a legjobb minőségű szénával (nem sarjuval), lombtakarmánnyal, burgonyával, makkal, bükkmakkal, vadgesztenyével, vaczkorral s egyéb vadgyümölcsessel a leggondosabban s a legbőségesebben etetjük. Minél változatosabb a takarmány, annál kedvezőbb eredményt várhatunk; különösen arra kell ügyelni, hogy fagyos burgonyát vagy répát a vad sohase kapjon. — Kora tavaszkor megujítjuk a sózókat s közvetlenül a kerítésen túl bevetünk vagy egy holdnyi területet zabbal, zabborsóval vagy elegyessel. Mihelyt az öreg suták ellettek, a tavaszi szántók táján egész esendben lebontjuk a kerítést, s a törzs-állományt szabadon bocsátjuk. Ha ezentúl az alább leírt rendszabályokat követjük, minden nyugtalanítást kóbor ebek és ragadozó állatok részéről megakadályozunk, szóval következetesen és gondosan óvunk, a törzsállomány megkedveli új hazáját, s abban arányosan gyarapodni fog.

Ha gyengébb vadállományt erősíteni, illetve gyarapítani a célunk, a következőkre kell figyelemmel lennünk.

Ha gyenge vadállományt gyarapítani akarunk, mitévők lehetünk?

1. A föltétlen nyugalmon kívül, melyet az állomány részére biztosítanunk és fentartanunk kell — különösen az üzekedés időszakában sutákat egyáltalában nem, bikákat csak annyiban szabad ellőnünk, hogy az ivarok közötti helyes arány (1:6) mindenkor meglegyen.

2. A lelövést csak lesből vagy cserkézve foganatosítsuk, s csak biztos lövéssel, hogy a vad tűzben összerogyjon. Hajtatni sem emberekkel, annál kevésbé ebekkel nem szabad.

3. A vad által kedvelt helyeken sózókat kell felállítani.

4. A vad takarmányozásáról gondosan és bőven kell gondoskodni, esetleg törések által is.

5. Szigorú téiben, nagy hóálláskor alkalmas helyeken — etető fészerekben kell a vadat etetni.

Mindezekről a vadasokról szóló cikkben bővebben szólunk.

54. §.

A dámvad.A dámvad
természete.

A mit a szarvasvadról mondtunk, az teljes mértékben a dámvadra is alkalmazható. Vízben néha hiányt szenvedő, lapályos vidékeken, ha a terep e vad természetének különben megfelel, biztosabb eredménnyel tenyésztethető a szarvas- és az őzvadnál, a mely fajok nem igen lehetnek meg friss források nélkül, míg a dámvad ugy ebben a tekintetben, mint élelem dolgában is sokkal silányabb minőséggel tud megelégedni. Dagonyázni nem szokott.

Nyughatatlan természeténél fogva — éjjel-nappal folytonosan kóborol táplálék után — a szarvasvad még inkább megfér vele, de az őz kerül.

Eledele.

A dámvad kedvelője a vadgesztenyének, különféle vadgyümölcsnek, a makknak, bükkmakknak, a csicsókának s a galagonyabogyónak; nagy kárt okoz burgonyában, kukoriczában, zöld repczében; a zsenge hajtásokat kecske módjára felágaskodva csipkedi le cserjékről és fákról.

Mindezeket a tenyésztésnél számba kell venni.

55. §.

A moufflon vagy vadjuh.A vadjuh
honi vad

Ezt a vadnemet azért említjük fel, minthogy ma tényleg már honi vadnak lehet azt tekintenünk s kilátás van arra, hogy észszerű kimélest és gondozást föltételezve azok részéről, akiknek vadászterületeibe átlépni fog, az északi kárpátokban el fog szaporodni.

Terjedésé-
nek fölté-
telei.

Ha mindazokat figyelembe vesszük, a mit a szarvasról mondtunk, de főképen az első időben ezen érdekes vad részére föltétlen nyugodalmat tudunk biztosítani, fentartása érdekében mindent megtettünk. A továbbira a gyakorlat fogja a kellő utmutatásokat szolgáltatni.

56. §.

Ő z v a d. Az őzet zárt
vadásban
lehet te-
nyésztetni.

A vadászvilágban általánosan el van terjedve az a nézet, hogy őzvadat zárt helyen tenyésztetni, azaz őzvadállományt te-

lepíteni oly helyre, a hol eddig soha őzvad nem tartózkodott, lehetetlenség, minthogy ezen kényes vadfaj a kerítés korlátai közé szorulva elcsenevészedik, végre elpusztul.

Ez a nézet teljesen indokolt az olyan helyekre nézve, a melyek az őzvadnak egyáltalában nem valók, vagyis a melyek az őzeknek szükséges életfeltételeket nem szolgáltatják; — de nem az olyanokra nézve, melyek a vad igényeit minden tekintetben kielégíteni képesek.

Föltétlen nyugodalom, friss víz, — akár forrásokból, akár patakokból, — sűrű fiatalosok, buja erdei rétek s oly bokrozat és fák, melyeknek rügyeit e vad kedveli s héját esetleg rághatja, — ezek legyenek a terepen, a melyre őzvadat telepíteni akarunk s föltéve, hogy az legalább 200—250 holdra terjed, hogy az őzek részére tág mozgást biztosítson, bizonyosak lehetünk benne, hogy telepítési kísérletek nem fognak meddők maradni, ha mindazt szem előtt tartjuk, a mi a szarvasvadról mondatott.

Télen különösen gondolni kell az őzvadat, minthogy az a vágásokat keresi s nem törődve a közel emberekkel, kiknek így mindenféle garázdaságra alkalom nyílik, rágdossa a legtöbb lombneműnek rügyeit, hajtásait és héját. Főképen kedveli a gyimbert (fagyöngyöt — *viscum album*), melylyel biztosan lehet akárhova elcsalni.

Az ivarok aránya 1:3-hoz, a mely szerint az évi lelövést okvetlenül szabályozni kell.

Őzvas-
lak-
kellékei.

Téli gon-
dozás.

Az ivarok
aránya.

57. §.

N y u l.

Nyulat zárt helyen tenyészteni eddig nem sikerült és sikerülni alig is fog, minthogy a nyul első létfeltétele a tág mozgást megengedő terep.

Megapadt nyulállomány fölszaporítását — e vadfaj rendkívüli szaporaságánál és csekély igényeinél fogva — ugy érhetjük el, ha

a) a ragadozókat, különösen a kóbor ebeket és macskákat szorgalmasan pusztítjuk s a nyulakat az emberek, a vadorzók gazságaitól megvédjük; ha

b) a lelövést arányosan korlátozzuk; ha végre

c) magas hóálláskor, cserepes hó idejében jó szénával, stb.

Nyulat zárt
helyen nem
lehet ten-
yészteni.

Az állomány
gyarapítása.

takarmányozzuk. Ennek a legezélszerűbb módja a takarmány-csomókat a földbe vert póznácskákra oly magasságban felakasztani, hogy a nyulnak ágaskodnia kelljen utána.

Csenderesek.

Bő nyulállomány csak ott lehet, a hol a nyulak kellő fedezettel bírnak csenderesekben, a szántókba vagy rétekbe benyuló fiatalosokban stb. Ezeknek hiányában helyenkint új csendereseket kell létesíteni, a minőket legkönnyebben csicsókából (topinambur) lehet rögtönözni.

58. §.

Az üregi nyul.

Az üregi nyul kárteknő.

A mióta számtalan helyen meggyőződtek, hogy az üregi nyul neki megfelelő terepen annyira elszaporodik, hogy kártevése aránytalanul felülmulja a hasznót, melyet lelövése hajt s ez által az élvezetet, melyet tagadhatlanul érdekes vadásztatása nyújt, fölötte drágává teszi: telepíteni többé nem, de még óvni sem igen szokták.

Laza, homokos, dombos talaj, a melybe üregeiket könnyű szerrel kotorhatják oly faállomány alatt, mely sűrű aljnövényzetet nem tűr, a hol tehát az üregi nyulak akadálytalanul mozoghatnak, igényeiknek teljesen megfelel, ha szántók, vagy legalább csak rétek határolják területüket.

59. §.

A fajdfélék.

Óvás.

A fajdféléknek tenyésztéséről nem igen, legfeljebb azoknak hathatós óvásáról szólhatunk. Ez pedig azért fontos, mert legujabb időben a legszorgosabb megfigyelések beigazolták, hogy a fajdfélék gyakran oly helyekre, oly erdőkbe telepednek át, a melyekben — eddigi tapasztalatok szerint — sohasem tartózkodtak. Ilyenkor tehát csak az illető pagonyok gondozóitól függ, hogy ezen érdekes vadfajokat meghonosítsák, megállandósítsák.

Gondozás.

Ezen s egyáltalában e vadfajok gondozása és óvása körül a következőket kell megfigyelni:

a) a lehető legnagyobb nyugodalmat kell részükre biztosítani különösen a dürgés és kotlás idejében;

b) minthogy mind a három fajd a földön készíti fészkeit, a ragadozókat — rókát, menyétféléket, kóbor ebeket és macskákat, a borzot és a sünt, de még a mókust is lehetőleg ki kell pusztítani;

c) a lelövést csak a fölös kakasokra kell leszorítani, a tojókat és jérczéket — a vadászati törvény értelmében is — föltétlenül kimélni kell;

d) a siket- és a császárfajd erdei üzemet (vágásokat, szénégetést stb.) nem tűr meg; inkább a nyirfajd, ha csak különben kellő nyugalomban és óvásban részesül;

e) az ivarok aránya a siket- és a nyirfajdnál 1:3-hoz; a császárfajd párosával él.

Az ivarok aránya.

60. §.

A fogoly.

Ha fogolyállományt oly helyen akarunk létesíteni, a hoiddig egyáltalában nem tenyészett, mindenekelőtt azt kell megállapítani, hogy a helyi viszonyok, azaz a terep ugy geografiai, mint gazdasági minősége olyan-e, hogy fáradozásunk után eredményt egyáltalában várhatunk-e? Mert vannak oly vidékek, a melyeken minden fáradság meddő marad.

Fogoly állomány létesítése.

A szántóknak alkalmasaknak kell lenniök mindennemű magos és kapás növények, különösen buza termesztésére; a terepen legyenek bokrosok és csenderesek, melyekben a foglyok minden veszély elől meghúzódhassanak. A csenderesek különben, a mint már a nyulaknál említettük, rögtönzött csicsóka-sűrűkkel pótolhatók.

Az ilyen természetes, vagy előkészített terepen az átteleltetett foglyokat közvetlenül a dürgés (a párosodás) előtt — legalkalmasabban alkonyatkor óvatosan kibocsátjuk s biztosak lehetünk benne, hogy a terepet nem fogják elhagyni s kellő gondozás mellett egy-két év alatt tetemesen elszaporodnak.

A tenyészanyag kibocsátása.

Homokfürdő a foglyoknak egyik létföltétele; a hol tehát homok nincsen, ott homokot a foglyok részére bizonyos általuk kedvelt helyekre okvetlenül hordatni kell.

Homokfürdő.

Gyenge fogolyállományt megszorítani oly

Fogolyállomány gyarapítása.

terepen, mely e vadfajnak minden igényét kielégíti, nem lesz nehéz, ha a következőkre figyelemmel leszünk:

Ragadozók
és kártéko-
nyak pusztítása.

1) a foglyokat üldöző ragadozókat lehetőleg pusztítani kell; a szárnyasokat a bagolykunyhóból (l. ezt), csapdákkal, az emlősöket lesből, kiásás által, törökkel és csapóládákkal (l. ezeket). Különös ügyelettel kell lenni tavaszkor a varjufélékre, főképp a szarkákra, a gébicsekre, a menyétfélékre, mely utóbbiak sűrű bokrok alatt, rózserakásokban, köhalmazok alatt szeretnek tartózkodni s a fogolyállományban megbecsülhetlen károkat ejthetnek s a kóborló ebekre és macskákra, melyek, ha a vadpusztításra rászoktak, azt többé abban nem hagyják.

Etetés.

2) Télen — de különösen magas hóállásakor — a fogolyállományt gondosan etetni kell. A csenderesekben, ilyeneknek hijában fenyőágakból készített sűrűségekben szemes eledelt szórunk — közbe-közbe kelkáposzta-leveleket dobálva; hogy az ilyen etetőhöz hozzáférjenek, a helyről magáról s a hozzá vezető ösvényecskékről a havat el kell takaritanunk; kalászos kévécskékből a foglyok nagy előszeretettel vagdossák ki a szemeket.

Nyugalom.

3.) Dörgéskor a foglyokat nem igen szabad nyugtalanítani. Minthogy a fölös kakasokat a törvény ebbeli határozatainál fogva tavaszkor ellőni nem szabad, már őszkor kell róla gondoskodnunk, hogy fölös kakasokat a tavaszra át ne hozzunk.

Fészkek
felkeresése.

4.) Minthogy a foglyok előszeretettel buja rétekben és luczernásokban költenek, kaszáláskor nagy ügyelettel kell lennünk arra, hogy a tojók meg ne háborittassanak. Az ilyen helyeken nyugodt vizslával felkeressük a fészkeket, láthatólag megjelöljük, s intézkedünk, hogy a fészkek körül a takarmány le ne kaszáltassék; de ha már lekaszáltatott, a fészkek fölé faágakból egy kis sátorvázat készítünk, s ezt szénával és lombbal betakarjuk — oldalán nyilást hagyva; a fogoly az így elkészített tanyán igen gyakran ki fogja kelteni a tojásokat.

Ilyenkor összeszedett tojásokból házilag kiköltött fogolycsibék csak igen nehezen nevelhetők fel.

Lelövés.

5.) Az őszi lelővést gyenge fogolyállománynál vizsla előtt csak a fölös számú kakasokra korlátozzuk, a mit körülbelül úgy érünk el, ha a fogolycsapatnak legalább harmadrészét tenyészanyagnak meghagyjuk. Az öreg tojókat

lehetőleg kimélni kell, minthogy ezek költési helyeiket nem igen szokták elhagyni.

6.) Hogy az állományt minden eshetőséggel szemben biztosítsuk, a mennyeiben a szabadban hagyott foglyok télen a lakott helyek felé huzódnak, s ott az emberek által mindenféle módon törökbe ejtetnek és pusztítottatnak, vagy élelem hiányában megszire elvonulnak: az állomány bizonyos részét ősztón és télen a különféle hálók segítségével (l. ezeket) összefogdossuk, s teletelő kamarákban átteleltetjük; minél későbbben történik a befogás, annál előnyösebb.

Foglyok befogása.

Teletelő kamaráknak tág területű épületek használatnak, melyeket a következőleg kell berendezni:

Teletelő kamarák.

A padlót 8 cm. magasságig tiszta homokkal takarjuk, s a sarkokba fenyő- vagy lomb-ágakat állítunk fel, így mintegy mesterséges csenderest készítve. A tető alatt 2—2 $\frac{1}{2}$ m.-nyire a földtől laza vászonfedőt vagy sűrű hálót feszítünk, a melynek egyes szemeibe az állat feje bele nem akadhat, hogy az esetleg fölreppenő foglyok kárt ne valljanak. Víz és eleséget toló ajtócskával elzárt földszinti nyíláson át kapnak, úgy hogy az etető embert meg se lássák. Ennek az az előnye, hogy a foglyok meg nem szelidülnek, hanem az emberek irányában bizalmatlanok, vadak maradnak. Igen czélszerű az ilyen teletelő kamarákban 8—8 naponkint apróbb vályukba vetett buzát, rozsot kitenni, hogy a foglyok a zöld takarmányt lecsipdeshessék.

Ezen teletelő kamarákon kívül — különösen a hol sok foglyot teleltetnek, térnyerése céljából a kevésbé alkalmas és kevésbé egészséges

teletelő szekrényeket alkalmazzák. Egy-egy ilyen szekrény vagy jobban mondva láda 4 m. hosszú, 1 m. mély és 30 cm. magas faláda, melynek mellső hosszoldala s egyik mellékoldala sűrű sodrony (drót) vagy zsinégfonatból, teteje lazán feszített vászomból áll, míg a másik mellékoldalon kifelé nyíló faajtócskát alkalmaznak, melyen keresztül a láda lakóit vízzel és eledellel ellátják. Ezen ládának is a fenekét 3 cm. magasságra tiszta homokkal hintik be, hogy a foglyok kaparhassanak és a homokban fürödhessenek.

Teletelő szekrények.

Ezen teletelő szekrényeknek az az előnyük, hogy az egy fészekaljhoz tartozó foglyokat az idegen fészekaljtól el lehet különíteni, mi által minden verekedésnek, a mi a teletelő kamarákban mindennapi dolog, eleje van véve.

Eledel.

Az árpa, buza, köles és tatárkából (haricska, pohánka,) álló eledelt váltakozva vagy vegyesen kell a foglyoknak nyújtani, hébe-korba olaszkáposzta-leveleket közbeszórva.

Teelő kamarák elhelyezése.

Úgy a teelő kamarákat, mint a teelő szekrények befogadására szolgáló épületet czélszerű valamely csenderes szomszédságában felállítani, hogy a foglyokat a dürgési időszak közeledtével minden nyugtalanítás nélkül szabadon lehessen bocsátani, mely czélből alkonyat előtt egyszerűen nyitva hagyjuk az összes ajtókat, s a foglyok egymást követve egész csendben elhagyják téli tartzkodásuk helyét.

II. FEJEZET. VADTENYÉSZTÉS VADASOKBAN.

61. §.

A tenyészítés szüksége.

Elteltekintve a tetemes költségektől, melyet vadasnak berendezése és fentartása okoz, a vadásokban való tenyésztés nagy fontosságú magára a vadászatra nézve, a mennyiben a vadászható vadaknak fentartását a jövőre nézve is biztosítja, biztosítani fogja akkor, a midőn a szabadban való tenyésztés, ha nem is lehetetlen, de aránylag csekély területekre lesz szorítva.

A vadások üzemének ismerete.

A vadások üzemének ismerete tehát hazánkban is nagy fontosságú lesz, melyet nem annyira elméleti oktatás, mint inkább gyakorlati tapasztalás útján lehet elsajátítani. Mindazonáltal, hogy az, a ki vadásznak készül, a ki e fáradalmas, bár sok élvét nyújtó pályát választotta élete feladatául, utmutatással ellátásuk s helyes alapot nyerjen gyakorlati kiképeztetésére, a vadások üzemének főbb vonásaival, alapfogalmaival az alábbiakban megismerkedhetik.

62. §.

Vadások rőt-, dám-, özvad és erdei részére.

Külön és egyes vadások.

Vadásokban szarvas-, dám-, özvadat és erdeit szoktunk tenyészteni vagy vegyesen vagy külön-külön; ezen rendeltetéshez képest kell azután eljárunk a czélba vett vadas berendezésénél.

A szarvasvad és a dām vad igen jól megfér egymás mellett, mert úgy élelmi, mint egyéb életigényei csaknem azonosak; könnyen megfér a szarvasvad mellett az őz vad is, ha különben kényesebb természetének megfelelő tereprészek és zsengebb takarmány áll rendelkezésére; de a dām vaddal az őz vad csak igen nehezen fér meg, minthogy amannak nyugtalanabb életmódja az őz vadra sok tekintetben zavarólag hat.

Erdeit a többi most említett vadfajokkal egy vadásban tenyésztetni szintén nem czélszerű, egyrészt mert kóbor hajlandóságainál fogva a többi vadat folytonosan nyugtalanítja, másrészt, mert az elli idősokban sok kárt ejt a többi vadokban. Ha tehát a vadás terjedelménél fogva módunkban van abban erdeit is elhelyezni, legjobb azt megfelelő elkorlátolás által külön terepre szorítani.

63. §.

A vadás nagysága és alakja.

A vadás nagysága arányban kell hogy álljon azzal a vad mennyiséggel, a melyet abban tenyésztetni szándékozunk. Minél terjedelmesebb a vadás, annál megfelelőbb, minthogy így inkább nyújtja módját a vadnak arra, hogy eredeti állapotában, vadon maradhasson, el ne szelidüljön s így fokozottabb vadászéveket nyújtson.

A vadás nagysága.

Hogy egy darab szarvas-, dām-, őz-, erdeivadra területileg hány holdat kell számítani, azt elvileg meghatározni merő lehetlenség, a mennyiben ez a rendelkezésre álló terepnek minőségétől, az éghajlattól és sok egyébtől is függ; gyakorlatilag tehát az ilyen megállapodás legtöbbször értéktelen lenne. A vadászati írók — már egyenlő terepeket is véve számba — oly egymástól elütő számokat sorolnak fel, hogy azoknak fontosságot tulajdonítani épen nem lehet. A legjobb mester erre nézve a gyakorlat és a tapasztalás.

A vadfajok igényei terület tekintetében

A vadás alakját természetesen a terep helyi viszonyai határozzák meg; ha szabad választásunktól függ, a kört vagy a négyszöget fogjuk választani, melynek elkerítése a legkevesebb költséggel jár.

A vadás alakja.

A vadas terepének minősége.

Természetes
minősége.

A vadasnak kiszemelt terepnek oly természetes minőségűnek kell lennie, hogy az ott tenyésztendő vad életszükségleteit teljesen fedezze, természetének és hajlamainak teljesen megfeleljen, vagyis:

Terepviszo-
nyok.

1. a terep legyen váltakozó, ha nem is hegyes-völgyes, — vegyes és különféle koru faállománnyal benőve, magfákkal áldva, melyek bő gyümölcsöt szolgáltatassanak;

Szántók.

2. magába foglaljon a vadállománynak megfelelő terjedelmű szántókat, melyek takarmányt és kapást szolgáltatassanak a vad részére, továbbá jó füveket termő réteket és kisebb terjedelmű füves vigályosokat;

Rétek, dago-
nyák.

3. bőviben legyen a friss viznek — források, csermelyek, patakok alakjában, melyekből könnyűszerrel tavacskákat és dagonyákat, pocsolyákat lehessen előállítani, mely utóbbiakat különösen a rőt vad s az erdei nemcsak kedveli, de azok nélkül alig tenyészhet; végre

Nyugalom.

4. nyilvános járatos utak ne vezessenek keresztül, lehetőleg ne is érintsék.

A vadas berendezése.

1. kerítés.

1. A vadas kerítése legyen: (a méretekre nézve l. az ábrát)

a) annyira szilárd és sűrű, hogy a vad azon ki ne törhessen, és

b) oly magas, hogy a vad magát azon át ne vethesse, azt át ne ugorhassa: szarvasvad részére 3 m.; dán vad részére 2½ m.; őz vad és erdei részére 2 m.

Fal.

A legszilárdabb, de legdrágább kerítési anyag a kő, téglá, vályog; de ez utóbbi kő- vagy téglalapzattal és — az átázás ellen — tetővel megvédve.

Kerítés.

A közönségesebbek a fa-, újabban a sodronykerítések, melyek a legtartósabbak, legolcsóbbak és a legkönnyebben s legolcsóbban fenttarthatók és javíthatók.

Kapuk és
ajtók.

A szükséges kapuk és ajtók ép oly magasak legyenek

mint a kerítés, s megbízható zárossal ellátandók (kő- és tömör fakerítéseknél; a sodronykerítéseknél kapukra igen, de ajtókra nincs szükség.)

Az ugynevezett beugrók a kerítésen kívül készített olyan lejtők, a melyek a kerítéssel egy vonalban, a vadas felé meredekkel végződnek, hogy a vad kívülről a vadasba beugorhassék, de kifelé ne menekülhessen. Ezen beugrókat csak ott s azon az oldalon kell létesíteni, a hol a vadason kívül is bő állomány van s a honnan az a vadashoz közeledni szokott. — A beugrókat a terephez képest bejárókkal pótolhatjuk. L. az ábrát.

Beugrók.

2. Minthogy a vadasba zárt vad a szükséges tápot nem a maga kedve szerint keresheti, arról kell gondoskodni, hogy a szükséges tápanyag magában a vadasban természetessék s a hol az mennyiségileg nem elegendő, mesterséges takarmánnyal kívülről pótolassék.

2. Táp.

A természetes tápról az erdei rétek és fütermő helyek megfelelő művelése, a vadasban levő szántóknak alkalmas bevetése által, s olyan fáknak és bokroknak gondozása, illetve ültetése által gondoskodunk, a melyeknek gyümölcseit a vad tápúl kedveli.

a) Természetes.

Az erdei réteket úgy kell kezelni, hogy a vadnak a lehető leghosszabb időn át tápot nyujtsanak; az ilyen réteknek mesterséges öntözése mindig kívánatos; a hol tehát erre alkalom nyílik, a vízgyűjtőkre nem szabad a költséget kimélni. A kaszálást nem kell mindenütt egyszerre, hanem csak részletenkint szabad azt fogatosítani, hogy a szénafüben beálló hiányt az utána növő sarju kellőleg pótolhassa.

Rétek.

3. A vadasban levő szántókat részletekben el kell keríttetni, hogy a vad csak idején férhessen hozzájuk. Azok váltakozva zabbal, rozsossal, lóherrel, elegendő répával bevetendők, illetve beültetendők. Az elegendő és a rozs őszkor kitünő zöldtakarmányt szolgáltatnak. Tavasszal azután a szántók annak rendje szerint a vad részére a kerítés eltávolítása által megnyitvatnak.

Szántók.

4. Makkot, bükkmakkot, vadgesztenyét, vörös berkenyét, mindenféle vadgyümölcsöt minden vad kedvel; az ezen gyümölcsöket termő fákat fen kell tartani esetleg pótolni és szaporítani.

Gyümölcsök

Ha a vadas mindennemű termése a vadálló-

b) Mesterséges táp.

mány fentartására kevésnek bizonyul — a mi különösen az erdeire nézve szokott beállani — vagy ha télnek idején a természetes táp hozzáférhetlenné válik (magas hóállás, cserepes hó), megfelelő mértékben a mesterségesen előkészített s rendelkezésre álló takarmánnyal kell a vadat ellátni.

Száraz táp.

Kapás
termény.

Ez a mesterséges vadtakarmány jó minőségű szénából (nem sarju), lóherből és lombrözsékből áll, melyeket a nyáron át áterdülés útján gyűjtve megszáritunk s vadtakarmánynak elteszünk. Ide számítanak a kapás növények: burgonya, répa s kedves vadeledelül a murok; végre árpa, zab, bab, borsó, tengeri, abrakborsó, vadgesztenye, makk, bükkmakk, vadgyümölcs, erdei bogycók és kedvencz falatul gyimbor (fagyöngy.)

Ezt a mesterséges takarmányt megfelelő mennyiségekben legcélzszerűbb az etető helyek közelében felállított színekben tározni.

A táp mennyisége.

Föltéve, hogy a vad közbe-közbe kisebb adag magos, kapás és gyümölcs takarmányt kap, átlagos téli takarmány-szükségletképen számítunk darabonkint:

szarvasvadra 2·5 m. m., dāmvadra 1·5 m. m. jó szénát és lombtakarmányt, erdeire 3 m. m. magos takarmányt, vagy pedig 2 m. m. magos és 3·5 m. m. kapás takarmányt. — Az őzvadnak lóheret adunk ilyenkor és fákát vágatunk, hogy a hajtásokat és rügyeket lerághassa; közbe-közbe, ha szerét tehetjük, gyimborral örvendeztetjük meg, mely kedvencz eledele.

Az etetés
módjai.

A széna- és lombtakarmányt a szarvas-, dām- és őzvadnak fedett kettős jászolokban vagy jászolrácsokban nyújtjuk, vagy pedig csomókba kötve oly magasan felaggatjuk a fákra, hogy a vad épen kényelmesen hozzá férhessen. A hol szarvas őzzel van vegyesen, ott az őzek részére oly etetőket kell készíteni, melyekhez a szarvasvad hozzá ne férhessen; legjobb azokat oly sűrűn felállított karókkal körülvenni, a melyek között az őz igen, de a szarvas nem haladhat át. A magos és kapás takarmányt alacsonyra állított vályukba szórjuk. Az erdei vad részére erősen döngölt vagy legalább felnyesett, egyengetett sík talajra szórjuk az eledelt hosszukás rakásokba, hogy minden oldalról hozzáférhessen; ha e célra kő vagy favályukat akarunk alkalmazni, ezeket szilárdan le kell cözvekelni, minthogy a vad különben kitúrja.

Viz.

5. Víznek, a mint már említettük, a vadasban okvetlenül

kell lennie, inni és dagonyázní valónak; ha forrásai a vadasnak nincsenek, vagy patak nem foly rajta keresztül, más módon kell vizről gondoskodni: vagy vízfogók által, melyek a záporvizet felfogják, vagy hordókban kell vizet bevitetni, itató vályukat, tócsákat és dagonyázní való pocsolyákat létesíteni stb.

Nyalatók vagy sózóók a szarvas-, a dám- és az özvad részére a vadasban föltétlenül szükségesek. Ezeket a vad úgy a szabadban, mint a vadasban rendkívüli módon kedveli, s be van igazolva, hogy azok különösen a vetkezés idejében kedvezően hatnak a vad egészségére.

A nyalatókat a vad által kedvelt és látogatott legelési helyeken, réteken vagy fütermő vigályosokon, vagy pedig dagonyák közelében állítjuk fel.

6. Hogy a vadászatot a vadasban célirányosan gyakorolni lehessen, megfelelő számban barkácsolási utakat, cserkelő ösvényeket kell létesíttetnünk s azokat mindenkor jó karban tartatnunk. Számuk és berendezésük a vadas, illetve a vadászterület nagyságához arányos legyen; irányuk a terep minőségéhez alkalmazkodjék.

A vadas, illetve vadászterület birtokosának rendelkezéséhez képest létesítendőök továbbá lesállások, magas- és egyéb fedett leshelyek, cserkelő kunyhók s a t.

Nyalatók,
sózóók.

III. FEJÉZET. VADTENYÉSZTÉS TENYÉSZDÉKBEN.

1. Fácán tenyésztése.

66. §.

A fácán tenyésztése a vadászatra nézve nagy jelentőségű, minthogy egyrészt a fácánok elejtése a legelőkelőbb vadászszórakozások egyike, másrészt pedig ez a finom és izletes vad keresett ételmi, jobban mondva fényüzési konyhacikk.

Teljesen vadon a fácán nálunk sehol sem tenyész, mert emberi támogatás nélkül előbb-utóbb kipusztul az olyan helyeken is, a hol évtizedek óta csaknem teljes szabadságnak örvendő, kedvezően tenyészett.

A fáczántenyészdék a szerint, a mint a költés körül a tenyésztők többé vagy kevésbé beavatkoznak, kétfélék és pedig:

Vadfá-
czános.

1. Vadfáczános az olyan tenyészde, melyben a fáczánok, úgy mint a foglyok, teljes szabadságot élvezve, de különben óva és gondozva szaporítanak;

Tenyész-
fáczános.

2. Tenyészfáczánosnál a tojókat a tojásoknak arányos elszedése által szaporább tojásra készítetik; az elszedett tojásokat pulykák (ritkán tyukok), újabban költő gépek által kiköltetik; végre az úgyszólván, vagy tényleg mesterségesen felnevelt sarjadékot a szabadon tenyésző állomány közé eresztik.

A fáczános kellékei.

A) Általánosságban.

67. §.

Éghajlat,
terep.

1. Fáczánost létesíteni és sikerrel fentartani csak enyhe légmérséklettel bíró vidéken lehet — meglehetősen sik, vagy kelet és dél felé szeliden lejtő területen.

Szántók és
rétek.

2. A fáczánosban vagy közvetlen szomszédságában jól kezelt szántóknak és réteknek kell lenni, melyekbe a fáczánok szabadon ellátogathassanak.

Faállomány.

3. A fáczános álljon előerdőből vagy kisebb terjedelmű sikerdőből, vagy orgonafa, bodzafa, veresgyűrű, somfa, orsófa, vadvadpösméte (egres), ribizke, gyalogszeder és málnabozótokból előállított esenderesekből, továbbá aljerdőből, fiatalosból tölgyek, nyír-, éger-, fűz- és nyárfából; szükséges azonban, hogy kisebb csoportokban öreg fák és magfák is álljanak benne és pedig: tölgy, bükk, továbbá vadberkenye és vadcseresznye (ükörke). — Csak az ilyen vegyes állományt szereti a fáczán, de ebben azután kedvezően tenyész.

Ragadozók
irtása.

4. Minthogy tudvalevő dolog, hogy épen a fáczánt üldözi nagy szenvedélylyel valamennyi ragadozó, az óvás tekintetében a legkitaltebb módon kell gondoskodni.

Etetés.

5. Minden fáczánost a szükséghez képest, de különösen a téli időben megfelelő és a fáczán által kedvelt eleséggel kell ellátni.

Hegyvidékeken, vagy összefüggő erdőterületek mélyében fáczánost eredménynyel létesíteni alig lehet.

Víz.

Vizre a fáczánnak föltétlenül nincs szüksége; megelégszik bő harmattal.

B) Különös berendezések.

a) a vadfácánosnál.

68. §.

1. Ha vadfácánost az előzőleg leirt minőségű, megfelelő területen létesíteni akarunk, tavaszkor, közvetlenül a dürgés előtt bizonyos számú átteleltetett fáczánt bocsátunk ki oly módon, a mint ezt a foglyokra vonatkozólag leirtuk és pedig 6—10 tojóra egy kakast számítva, vagy pedig vásárolt fáczán-tojásokat kiköltetünk pulykák (kevésbé s csak szükség esetében, ha kottló pulykánk nincsen, tyukok) által vagy pedig költőgéppel; a csibéket az alább leírandó módon felneveljük s lassan-lassan elvadítjuk. Az utóbbi mód a fáradságosabb, de mindenkor biztosabb sikerű.

Vadfácános
létesítése.

2. Ha a fáczános az előző §-ban leirt kellékeknek mindenben megfelel, a nyáron át az etetésről nem kell gondoskodnunk; de télen eledelt kell szórniuk a következő módon:

Etetés.

Azokban a sűrűségekben, a hol a fáczánok leginkább tartózkodni szeretnek, nyugodalmass, védett helyeket szemelünk ki, ezeket 4—9 négyzetméternyi területen kiegyengetjük s tiszta homokkal behintjük; a négy sarokba 50—50 cm. illetve 120—120 cm. magas karókat veretünk, hogy a helyet könnyű szerrel betetőzhessük s így a fáczánokat esőtől, hótól s a ragadozó szárnyasoktól megvédjük. A tetőt fakéregből, nádból vagy szalmából készítjük; a szóró nyílása lehetőleg dél felé fekküdjék, hátulso része be legyen deszkázva, hogy a szórót a hó be ne fujja. A tél beálltával az eledelt, mely buzából, árpából, kukoriczából, tatárkából, lenmagból, de makkból, bükkmakkból, apróra vagdalt répából és burgonyából áll, a tető alá szórjuk és pedig lehetőleg napkelte előtt, kora hajnalban.

Szórók.

Nagy terjedelmű fáczánosban több ilyen szórót kell létesíteni és pedig már a nyári időben, hogy a fáczánok hozzászokjanak. Ebből a célból már öszfelé hosszabb távolságokból a szóró felé egyes buzakalászokat hintünk el, melyek után a fáczánok egészen a szórókig eljutnak s ha tapasztalják, hogy ott nyugodalmat lelnek, szívesen látogatnak el oda.

3. A szórók közelében apró kunyhókat szoktak felállítani, hogy azokból a fáczánokat megfigyelni s a fáczánfogást

Ellenőrző
kunyhó.

berendezni lehessen. A fácánok befogásáról a „fogó eszközök“ című cikkben tárgyalunk. — Lövöldözni a szorók közelében soha sem szabad.

Nyugodalom.
Övás.

4. A fácános létföltétele, hogy zavartalan nyugalom biztosítása mellett a mindennemű ragadozókat a legkitaltebb módon, a legszorgalmasabb utánjárással pusztítsuk, különösen a szaporítás, azaz dürgés, tojás és kotlás idejében. Ennek elősegítésére a fácánoson át zig-zugosan keskeny ösvényt (kaptány-ösvényt—Fallensteig) készítünk, ezt folytonosan tisztán tartjuk, hogy azon fű ne nőjön, s az ösvénybe egymástól bizonyos távolságokban kaptányokat, csapóládákat állítunk. Az apró ragadozók, kerülve a harmatos sűrű füvet, nagy előszeretettel használják az ilyen ösvényeket, s könnyű szerrel a kaptányokba kerülnek. (L. fogó eszközök.)

Kaptány-ösvény.

Hajtás.

Hajtókkal a legritkábban, s mindenkor a legnagyobb csendben, kopókkal a fácánosban sohasem szabad hajtatni.

69. §.

b) A tenyészfácánosnál.

A tenyészfácános tulajdonképen vadfácános, melynek állománya kisebb-nagyobb mérvben a pulykák által vagy költőgép segélyével házilag kiköltött és mesterségesen felnevelt fiatal fácánokkal kiegészítetik. A mi a vadfácánosról mondatott, az tehát erre is alkalmazható.

Eljárás.

A vadfácánok fészkeiből elszedjük az első tojásokat, mi által a tojókat szaporább tojásra készítjük, a tojásokat pulykák alá vagy költőgépbe helyezük, a csibéket nagy gonddal felneveljük, s mikor már annyira repülők, hogy fára szállhatnak, szabadon eresztjük; de nappal tovább gondoztatjuk késő őszig, a mikor rendszerint már ugyis teljesen elvadultak.

Berendezés.

A tenyészfácános berendezése a legegyszerűbb lehet, (gyakran csak néhány kotlónak tartására szorítkozik) a legegyszerűbb segédeszközökkel, — vagy pedig terjedelmes és nagyszerű, gyakran a szükségleten túlterjedve, inkább kedvtelésnek, mint szigoruan vett tenyésztésnek szolgál.

Fácánőrlakása.

A tenyészfácános berendezése a következő:

1. Vagy magában a fácánosban, vagy annak tözsomszéd-ságában a fácánőrlakásának kell állania a szükséges

költő, etető kamarákkal, költő gépekkel, melengető ládákkal, az élelem- és szerszámtárral.)*

2. Közvetlenül e mellett terjedjen a fączános, mely kisebb terjedelmű csendereseken kívül, magas növésű facsoportokkal réteket és lehetőleg szántókat is foglaljon magában s mindez kerítéssel, élősövénynyel, vagy legalább is árkolással legyen körülvéve. A fączánost utak és ösvények szeljék át, melyek mindenkor tisztán tartandók, hogy zajtalanul járhatók legyenek. Ugyanez áll az etetőkről s a szórókról.

3. Minden fączánoshoz bizonyos számú szelid természetű, jól kotló pulyka szükséges, melyeknek gondját viselni a fączánór kötelessége. Ezeket azonban költőgépekkel lehet pótolni.

Költők

70. §.

A tenyésztés üzemében a munkálatok egymásutánja a következő:

Az üzem menete.

Tavaszkor begyűjtjük a tojásokat; a csenderesekben s a réteken vagy vetésekben a fészkeket erre a célra különösen beoktatott, nyugodt természetű vizslával könnyen felkereshetjük s a fészkekből a tojásokat 2—3 kivételével kiszedjük; a tojó tovább fog tojni, különösen ha az elrabolt tojásokat áltojásokkal pótoljuk, melyeket meddően maradt tojásokból főzés által készítünk; de ezeket láthatólag meg kell jelölni, hogy később bármikor felismerhetők legyenek. Az így kiszedett tojásokat ritkán egymás mellé rakva korpa vagy fűrészpor-aljra tároljuk árnyas-szellős kamarában mindaddig, míg eleget gyűjtöttünk, hogy a kész kotlók alá rakhassuk.

Tojások gyűjtése.

Ha a tojásokat távolabb helyre szállítani, vagy onnan hozatni kell, azok kőciba, szőszbe, gyapotba vagy mohába egyenkint becsomagolandók; ha lehet, inkább vitetni, mint szállítatni, fuvaroztatni kell azokat, mert a fuvaro-

Tárolás.

Szállítás.

*) Ide számítanak: a kotláshoz, a csibék óvásához, tartózkodásához, az etetés és itatáshoz szükséges eszközök és berendezések, mint: kotló kosarak vagy k. ládák, etető deszkák, itató vályucsákák, a csapoládák, kapványok, vastörök és egyéb fogó eszközök úgy a ragadozók, mint a fączánók fogására. Készletben kell tartani a fączáncsibék, kotlók, a szabad fączának részére: hangyatojást, bizonyos mennyiségű buzát kalászokban, szórni való eleséget s a t. A tehéntejet és friss tyuktojásokat legjobb ha a fączánór háztartása szolgáltathatja.

zott tojások közül a folyton tartó rázkódás által sok meddővé válik. Ujabban külön e célra készített kosarakat használnak.

Kotló ládák,
kotló kosar-
rak.

A kotlóládák a legvékonyabb deszkákból készülnek oly nagyságban, hogy azokban a kotló pulyka vagy tyuk ül-hessen, de ne sokat mozoghasson; ezek pótlására néhol kotló kosarakat használnak, melyek szintén beválnak. Ezen ládák-nak vagy kosaraknak a fenekére 3—4 ujjnyira finom homokot szórunk s erre megtöltjük a ládát vagy kosarat száraz, puha szénával, melynek mélyedésébe pulyka alá 25, tyuk alá 15 fáz-
czántojást teszünk. Igen czélszerű a kotlókat néhány nappal előzőleg áltojások alárakása által kipróbálni. A kotlás ideje alatt a kotlókat — legezészerűbben déltájt — óvatosan a fészekről le-emelni s távolabb eső helyen s folytonos ügyelettel megetetni és megitatni kell, mi alatt a fázcángondozó a fészkeket rendbeszedi s esetleg megtisztogatja; végre a kotlókat óvatossággal újra ráül-teti a fészekre.

Kikelés.

Körülbelül 25 nap múlva a fázcángondozók kikelnek a tojásokból; a fázcángondozónak most igen ügyelnie kell, hogy a felizgatott és nyugtalankodó kotlók a csibécskéket össze ne tapossák. A meddön maradt tojások ki-szedetvén, megfőzetnek és áltojásoknak használhatók.

Melengető
ládák vagy
házikók.

A kikelt csibécskéket a kotló egy ideig melengeti, míg pehelymezük megszáradt s annyira megerősödnek, hogy futkos-hassanak, a mi rendszeren 48 óra alatt bekövetkezik. Ekkor a csibécskéket elosztjuk, hogy minden kotló alá 15—20 jusson s minden ilyen családot (falkát) elhelyezünk egy-egy melen-gető ládába. Ez a kotlóládnál valamivel nagyobb, hátul 20 cm., elül 70 cm. magas házikó, melynek mellső, legmagasabb oldala olyan farácsozatból áll, melyen keresztül az apró fázcán-kák kibujhatnak, míg a kotló benmaradni kénytelen.

Ezeket a melengető házikókat a kotlókamarákból kiviszszük a tenyészkerthbe, hogy a fázcángondozók kifuthassanak. Ezt azonban csak késő reggel tehetjük, midőn a nap a harmat-tól már elpárologtatta; borús napokon vagy eső után kivinnünk azokat nem szabad, mert a fiatal fázcángok a nedvességet meg a hideget meg nem tűrik. A melengető házikók külső telepe a napos oldalon legyen, teljesen megvédve a szelektől, kiegyengetve, tisztán tartva, legezészerűbben agyaggal ledöngölve. A kotló hívására naplemente előtt a csibék a melengető ládába gyül-

nek s ott töltik az éjjelt. A melengető ládákat csak akkor szabad a kamarákban éjjeleztetni, ha váratlanul hideg éjjelek beállanak, mert a ládák ide-oda hurezolása sok kárt ejt a gyenge fázzáncsibékben. Jó a csibéket már ilyenkor bizonyos hívásra szoktatni, a melynél azután következetesen meg kell maradni.

Első eledelnek a fázzáncsibék apróra vagdalt tojásfehérnyét kapnak (keményre főzöttet), amibe kevés apró hangyatojást vegyitünk; ezt az eledelt etető deszkácskára szórva a melengető láda elé tesszük. A míg az apróság ezen falatoz, addig a kotlót kemény magossal megetetjük és megitatjuk. Ezt 3—4 napon át kell folytatni. Már a negyedik napon tojáslepenyt készítünk számukra: friss forralt tehéntejbe néhány jól összehabart egészséges tyuktojásfehérnyét keverünk, az ugy keletkező pépet vászonzsákba öntve, préselés által kiszorítjuk a savót s a kihült lepenyt apróra vagdaljuk. Ezzel az eledellel, a melybe szintén apró hangyatojást, cicfarkot és keskeny levelű utifüvet jól összeapritva keverünk, kb. egy hétig etetünk. A hangyatojást ebben az időben elhagyni semmi szin alatt nem szabad, minthogy az a vizet pótolja; itatni ugyanis a fázzáncsibéket az első 8—10 nap alatt nem szabad,*) mert különben hasfolyást kapnak; csak a 11-ik napon adunk nekik az itató vályucskákban vizet is, hogy ahhoz hozzászokjanak.

Az etetésnek bönek és változatosnak kell lenni, de az egyik eledeltől a másikra csak óvatosan és átmenetileg kell áttérni. Később, 12—14 napos korukban reszelt zsemléből, apróra vagdalt sajtból, megfőtt és kihült burgonyából, tejben főtt kiszáritott buzadarából állhat. Megfőtt egész buzaszemekkel csak az ötödik hétben kezdünk etetni, s ehez az eledelhez egy hét múlva már egyes nyers kemény szemeteket vegyitünk, s ezeket folytatólag szaporítjuk, míg a csibék egészen kemény eledelhez szoknak. Ilyenkor jó nekik a szedett hangyatojások helyett egész hangyabolyokat nyújtani, a melyeket zsákból szórunk az etető helyekre.

Mindezeknél a legnagyobb gonddal a legszigorubb

*) Ujabbán igenis vizet adnak a fázzáncsibéknek már a negyedik napon s ez az eljárás igenis üdvösnek bizonyult; de az itatás módja az, hogy nem vályukban nyújtják a vizet, hanem faágacsakákat meritenek vízbe, a melyeknek ágairól és leveleiről a csibék a vízceppeket — ugyszólva lecsipdesik. Hangyatojást ilyenkor azonban sem közvetlenül az itatás előtt, sem utána nem szabad adni; legalább 1 óra időköznek kell közbeesni.

Eledel.
Tojás
fehérnye

Tojáslepeny.

Hangya-
tojás.

Viz.

Változatos
eledel.

Kemény
eledel.

Pontosság és
tisztaság.

pontosságra és végletekig menő tisztaságra kell ügyelnünk; különösen a kotlóknál, hogy el ne tetvesedjenek, mert a fáczánsibét ellepő tetű megölője lehet. Ugy a kotlók, mint későbben a fiatal fáczánok részére homok-, por-, különösen hamu-fürdőket kell létesíteni, melyek hathatós óvszert képeznek az élősdiék ellen.

Porfürdők.

Első hat heti időszak.

Ez az eljárás az első hat hét alatt. Az 5. és 6-ik hétben a kotlót is ki lehet már eresztetni a melengető házikóból, de hogy a fiatalokat el ne vezesse, jó, ha félfedelű kerített fészkerkében tartjuk.

Ezen hat hét múlva

71. §.

a fiatal fáczánokat kibocsátjuk a szabadba.

A fáczánsibék kibocsátása.

Allandóan nyugodt időjáráskor ugyanis, meleg nyári estén a fáczánsibéket a kotlópulykákkal együtt a fáczánosba oly helyre vitetjük, a hova már eleve tápot szórtunk és a közelfekvő magasabb fákhöz létrafélétet támasztottunk; az esti etetés idejében azután óvatosan kieresztjük, s a közelfekvő kunyhóból megfigyeljük az apró fáczánokat. A pulykák — szokásukhoz képest a létra fokain csakhamar felszállanak a fákra, — a fiatal fáczánok nyomban követik. A fáczán-örnek az első néhány éjszakát okvetlenül a közelben kell töltenie, hogy esetleg beálló bajoknál vagy csak zavargásoknál is nyomban segédkezzék. Virradatkor újraeledelt szór, s ezentúl a fiatal falkákat egészen magukra hagyja, de a naponkinti esti etetésre a rájok szoktatott hívással össze csalogatja, hogy a közelben levő fákra felállhassanak. Ezt így néhány napig ismételjük, a míg a fáczánok a szabadságot megszokják, a mire azután a kotlókat eltávolítjuk, s a fiatal fáczánokat teljesen magukra hagyjuk.

Egyideig még megfelelő és fölötte rendes etetésről és fölöttlen nyugodalomról kell gondoskodnunk, hogy jó eredményt elérjünk.

72. §.

A fáczánok betegségei.

Görcsöt kapnak a fiatal fáczánok hideg időjáráskor, különösen ha hideg esőben megáznak. Több napig melegített

költő kamarákban kell őket elzárni s a görcsös tagokat a következő keveréssel kenegetni: 10 gr. merc. subl.; 3 unz. borseszeg; 8 unz. bodzavíz és 1. unz. viola szirup.

Csiradagadásban rendszeren az első vedléskor szoktak szenvedni; a dagadt csirát (a farcsikon lévő mirigyet) faolajjal meg kell lágyítani, éles késsel felhasítani és kiszorítani.

Pip-et akkor kapnak legtöbbször, midőn a puha eledelekből a keményre kénytelenek áttérni. A megkeményedett nyelvhártyát éles késsel lefejtjük a nyelvről s a sebes nyelvet bekenjük faolajjal.

Hasmenés idő előtti itatás folyamánya szokott lenni. Gyógymód: melegített költő kamara, az itatás beszüntetése, száraz eledel hangyatozás nélkül.

Az epehasmenés zöldes folyós hullatékot idéz elő s erről megismerhető; gyógymód mint az előbbinél, de ritkán nagyobb sikerű.

Dugulás ellen bő hangyatozás eledelt adunk és faolajat csepegtetünk a torokba s a végbélbe.

Apuffadást a habzó prücsök álczája idézi elő, melyet a fázán lenyelt. Ilyenkor a begye annyira felpuffad, hogy a fázán alig bír állani. Vagy alulról felfelé való gyöngéd kenés (szorítás) által iparkodunk a puffasztó habot a begyből kiszorítani, vagy finom tüvel kívülről átszurjuk a begyet, hogy a puffasztó gázoknak utat nyissunk.

Élősdiek-től a fázánokat homokfürdők által óvhatjuk, lenmagolaj, dohányle, tetűzsír által megszábadítjuk; a legjobb óvszer változatos, tiszta egészséges táp, és általános tisztaság.

A füstölés, mely sok helyen mai napig is divik, s a mivel a fázánokat különféle betegségek-től megóvni vélik — haszontalan, semmire való költsékezés.

IV. FEJEZET.

A VADÓR TEENDŐI A VAD TENYÉSZTÉSE ÉS ÓVÁSA
KÖRÜL.

A) A vad tenyésztése körül.

73. §.

A vadak természetének ismerése.

1. Ugy a szabadban, mint a vadásban tenyésző vadaknak legközvetlenebb gondozója a vadőr lévén, mindenekelőtt megismerkedni tartozik az egyes vadfajokkal, azoknak természetével, sajátos tulajdonságaikkal, szokásaikkal stb., a miket elméletben „a vadak természetrajzi leírásából“ elsajátíthat magának; de az ugy merített ismereteket szorgalmas és lelkiismeretes megfigyelések által gyakorlati úton bővíteni és tökélyesíteni fogja.

A terep és az állomány ismerése.

2. A legalaposabban meg kell ismerkednie a gondjaira bízott vadászterületnek, vagy vadásznak terepviszonyaival; meg kell tudnia, mikor hol tartózkodik a vad a legszívesebben. Ez föltétlenül szükséges azért, hogy a vad mennyiségét, úgy fajra, mint számra nézve, a lehető legnagyobb pontossággal számon tarthassa, hogy a vad lelövése az ivarok számarányában megállapítható legyen.

3. A vadőr a vadas kerítésének épsége fölött őrködik, s a hol annak szüksége beáll, a támadt hiányokat nyomban pótolja, vagy legalább is oly intézkedéseket tesz, hogy a vad a támadt részen át a vadászból ki ne törjön.

A kőfal-kerítések régiek s csaknem mindig darabról-darabra létesültek, a mig az egész vadászterület nyílt pagonyból zárt vadassá lett. Ilyeneket most már nem igen építenek, mint-hogy a sodrony-kerítésben az elkerítésnek olcsóbb, gyorsabb és tartósabb módját ismerjük. — Ha a vadőr a kerítésben rést talál, melyet nyomban nem pótolhat, — hogy a vad a vadászból ki ne törjön, — közelálló fák ágaira, vagy felállítandó farudakra oly idegen, rivószínű vagy másként feltűnő tárgyakat (ruhadarabokat) aggat, melyek a vadat, mely eddig nem látott dolgok irányában mindenkor bizalmatlankodik, a kitéréstől visszatartják. Erre nyomban jelentést tenni siet és segítséget hozván, a rést legalább ideiglenesen helyreigazítja.

A hol sok és nem igen értékesíthető fa van, ott fakerítések is szoktak alkalmazni, a melyek a rendelkezésre álló legolcsóbb faféléhez képest különféle szoktak lenni: vagy egyes deszka- és lécz-kerítések, vagy lécz-kerítések. A egyes és a lécz-kerítések hézagosak; alul közönséges vagy szél-deszkákból, magasabban különféle közökben egymástól távolfekvő léczekből állanak, míg a pusztai lécz-kerítések alul sűrűbben, magasabban ritkábban egymás fölé helyezett léczekből készülnek, — a mint ez az ábrákon látható, a hol a méretek és a léczek távolságai is ki vannak tüntetve. A karók, melyek a deszkákat vagy a léczeket tartják, alul — a mennyre a földbe ásatnak — megszenesíttetnek, vagy kátránnyal megkenetnek, hogy a rothadás ellen megóvassanak. — A deszkák és a léczek a mellső, azaz a vadas felőli oldalon szegeztenek a karókhoz. Ha a lécz-kerítésen rés esik, a kerítésléczet guzszsral kell megtatarozni addig is, míg a végleges javítást foganatosíthatjuk.

Fakerítések.

A mai időben mint legolcsóbbat, legtartósabbat, s így aránylag legjutányosabban fentarthatót, sodrony (drót)-kerítést szoktak készíteni. Alul erősebb, felül gyengébb sodronyt alkalmaznak, melyet éles fogású fogóba zárva csigasorral megfeszítenek és kampós szegekkel — mindig a mellső oldalon — hozzá szegeznek az eleve beásott keményfa-oszlopokhoz. Az ilyen kerítéseken támadt hiányokat a vadőr — ideiglenesen legalább — könnyebben pótolhatja. Az ehhez szükséges szerszámokat: a srófós fogót, két kis csigát, az ezekhez való erős kötél-kenderzsineget, bizonyos mennyiségű könnyű sodronyt ugyanis a vadőr az ellenőrzési járatkor mindig magával hordja, s a szükséghez képest alkalmazza.

Sodronykerítések.

A kerítéskarók egymástóli távolságát a rendelkezésre álló kerítésanyag hosszúsága határozza meg; sodronykerítésnél a legtávolabb állhatnak egymástól, minthogy az alsó sodronyok részére közbe-közbe alacsonyabb karóval pótolhatók.

A kerítéskarók távolsága.

Mindezekre az ábrák szolgálnak utmutatásul.

A kerítések annál magasabbak, minél nagyobb vadfaj részére rendezzük be a vadast: legmagasabbak szarvas-, alacsonyabbak däm-, legalacsonyabbak öz- és erdei-vad részére, de az utóbbit illetőleg a legerősebbeknek kell lenniök. A kerítésléczek vagy sodronyhuzalok egymás közötti távolságát ugyan ezen szempontok határozzák meg. Az alsóbb léczek és huzalok

A kerítések magassága.

sűrűn, a közepesek kevésbé sűrűn, a felsők ritkásan huzatnak az oszlopokra, a mire nézve szintén az ábrák szolgáltatják a kellő méreteket.

Fogoly- és
fácán-fész-
kek biztosí-
tása.

4. A kaszálás közeledtével a vad-, illetve a fáczánörnek már tudnia kell, a lekaszálandó réteken hol vannak fogoly- vagy fáczánfészkek; ezeket csévével megjelölve gondoskodik, hogy a fészkek körül bizonyos körben, legalább 1 □ ölnyire kaszátlan maradjon a fű, míg a csibécskék kikelnek. Midőn a kaszálást a vadasban foganatosítjuk, ott a munkás népre gondosan felügyelni kell.

Itatók tisztántartása.

5. Az itatók tisztántartásáról szintén a vadőr gondoskodik s feladatai közé tartozik az etetést foganatosítani, az etető berendezéseket fentartani, sőt ilyeneket létesíteni is, sózókat, beugrókat, bejárókat és mesterséges csendereseket készíteni.

A nyulak, foglyok és fáczánok téli etetéséről az illető ŐS-okban már megemlékeztünk; bővebb magyarázatot erre nézve is az ábrák szolgáltatnak.

Jászoletetők
és etetőszí-
nek.

A szarvas-, dám- és özvad számára a vadasokban állandó jászoletetőket vagy etetőszíneket is kell létesíteni. A jászoletetők ugy készülnek, mint a juhjászolok, de könnyebb vázfából és könnyű tetővel befedetnek; az etetőszínek vagy miuden oldalról hozzáférhető, vagy az északi oldalról eldeszkázott pajta-félék, a melyekben az etetőjászlak, mint a juhaklokban felállítatnak, de természetesen a vadhoz mért magasságban.

Idéigl. ete-
tők.

A teljes szabadságot élvező vad mindenkor sokkal bizalmatlanabb lévén a vadasban tartózkodónál, a részére készülő mindennemű berendezésnek olyannak kell lenni, mintha azt maga a természet nyújtotta volna; azért legjobb, ha már a nyárutón mélyen, de sűrűn ágas, különösen magányosan álló terebélyes fákat szemelünk ki, a melyek sűrű ágaikkal már maguk természetes tetőt képeznek; ezek alatt azután télen eltakarítjuk a havat*) s az eleséget csomókban úgy aggatjuk fel a faágakra, hogy a vad azokat épen elérje, de azeledelt szét ne szórhassa, el ne gázolhassa. Ilyen fák hiányában sűrű galyakból valamely erősebb fa körül mesterségesen készítünk olyanforma tetőt s az eleséget ép úgy aggatjuk oda; figyelemmel

*) Az olyan, különösen hegyi pagonyokban, a hol attól kell tartani, hogy a hó lehullása után a vadőr az etetőkhöz többé hozzá sem férhet, ez utóbbiakat a kellő takarmánnyal még hóesés előtt kell ellátni.

kell lennünk azonban, hogy az eledelt több helyen tegyük ki, hol magasabban, hol alacsonyabban, hogy az őzvad és a gyengébb, alacsonyabb szarvasvad is hozzáférhessen, mert a létért való küzdelemben az erősebb vad kinéletet nem ismerve, a gyengébbet okvetlenül elveri s pusztolni kényszeríti. Az ilyen etető helyeknek pótlására, különösen magas hóállású telek idején vagy pedig, ha az etetőknek takarmánnyal ellátását váratlanul kora nagy hóesés megakadályozta, a vad által kedvelt fákat (kecskefűz-et = Saalweide; rezgő nyárfát = Aspe; nyirfát = Birke) szoktak ledönteni, hogy azok ágacskáin és rügyein a vad táplálkozzék, a mit szintén a mesterséges etetéshez lehet számítanunk.*)

Nyalatókat vagy sózókat a következő módon kell készíteni.

Nyalatók v.
sózók készi-
tése.

A kedvezőnek tapasztalt helyen — a bizalmatlan vad megkivánja, hogy onnan tágabb áttekintése legyen mindenfelé — öt—hat négyzetméternyi területet tisztára takarítunk s annak közepére keményfapallóból 1—1½ méternyi fenékterülettel készített vályut mélyítünk (őzek részére vajt fatörzsből készült vályu is elegendő), körül az egész területet ledöngöljük és 2—3 cm.-nyire finomabb homokkal behintjük, hogy ott a vad nyomait mindenkor figyelemmel tarthassuk. Magát a vályut tiszta, homoktalan, jól meggyurt agyagból s negyedrészen apróra törött s kissé megnedvesített konyhasóból álló keverékkel jó keményre megtapasztjuk s megtöltjük a körül fekvő talaj színéig, vagy kissé ezenfelül is — dombocska alakjára; (Ponetz) vagy: szitált, teljesen homoktalan agyagot vízzel keverve, sűrű péppé gyúrunk s ennek minden 25 kg-jára 5 kgr. konyhasót vagy 7 kgr. marhasót keverünk, melyet előbb, de csak annyira megnedvesítünk, hogy azt egyenletesen begyurni lehessen; ehhez még — folytonos keverés között — 5 kgr. porrátört gubacsot — gallus aleppo — vegyítünk s az így nyert keveréket jó keményre belegyurjuk a vályuba; végre a felületet kevés porrátört violagyökérrel könnyedén behintjük. Az ilyen sózókat a vad fölötte kedveli s abban hagyja a fák kérgezését (a fakéreg lerágását). Egy ilyen sózó 60 holdra elég (Dombrowski: Lehrbuch für Berufsjaeger).

*) Az őzvad különösen kedveli a gyimbert (= fagyöngyöt = Mistel) mely az öregebb fák csucsain élődiként szokott tenyészni; a hol lehet, ezzel bőven kell ellátni a vadat.

Beugrók,
bejárók.

A beugrók földhányásból készült lejtők, melyek a vadas kerítésében hagyott űrt betöltik s a vadas felé meredekkel végződnek, hogy a szabadból közelgő vad a vadasba beugorhassék, de onnan többé ki ne menekülhessen. Sodronykerítésekénél a beugrókon kívül czélszerűeknek bizonyultak a bejárók. Két kerítésoszlop között ugyanis az összes sodronyok el vannak vágva s a vadas felé egymásra keresztbe téve; a kívülről jövő vad a sodronyokat szétfeszítve bejuthat a vadasba, de ki abból többé nem törhet. Igen előnyösnek bizonyult, ha a kerítésnek a bejáráshoz vezető egyik oldala 35–40 öl hosszban a másik oldallal élesebb szögöt képez; a vad — restelve a hosszabb kerülőt, könnyebben áthalad a bejáró sodronyain. Bővebb magyarázatot az ábra ad.

Mesterséges
esenderesek.

Mesterséges esendereseket vagy az olyan növényeknek sűrű termesztése által létesítünk, melyeknek kóroi foglyoknak, fáczánoknak, nyulaknak a télen át is elegendő fedezetet szolgáltatnak, — vagy pedig póznákra erősített, galyaikkal lefelé helyezett erős faágakból készített apró sűrűségeként alkotjuk azokat, hogy fáczán, fogoly, nyul az azok alatt készített szóró és etető helyeken a ragadozóktól legalább némileg megvédve legyenek. Az ábra után a vadőr könnyű szerrel fog ilyeneket is készíthetni.

Téli takarmány
beszerzése és
tárolása.

6. Kötelessége a vadőrnek a téli takarmány beszerzéséről is gondoskodni. Tudvalevő dolog, hogy mindenféle vad nagy kedvelője a vadoncok gyümölcseinek (vaczkor), a makknak, bükkmakknak, áfonyának, vadgesztenyének. Ezeket tehát a vadőrnek idejében gyűjtenie és tárolnia kell. Nálunk még nem igen, talán csak a legkritkább helyeken, szokták a vadat szárított falmal takarmányozni; pedig ez a takarmány természetesen megfelelőbbnek bizonyult a szénával, burgonyával, murekkel való takarmányozásnál és sokkal olcsóbb. Takarékosági szempontból is tehát s hogy nagyobb változatosságban nyújthassunk tápot a vadnak, nemcsak szénát (sarjut soha) és luczernát, hanem a fekete nyárfa, az éger, a rezgő nyárfa, a jávor, a köris, a szil, a füz julius—augusztusi lombját kell gyűjteni, rőzsékbe kötni, száraz helyen a levegőn megszáritani és téli takarmánynak tárolni. Ha szénával és luczernával etetünk szarvast és özet, jó friss fenyőágakat is kiaggatni, melyeket a vad a vastag fág szívesen lerág. A hol sok a vadszeder, letakaríttatjuk róla a

havat s a vadat így olcsó és egészséges táppal látjuk el, mert a szeder indáit és a hó alatt is zöldelő leveleit a vad igen kedveli. Mint nyáron a vadjázmin levelével és virágával, úgy télen a fagyönggyel bárhová lehet a vadat édesgetni. A szabad pagonyokban a vadat nem szabad a takarmányozás bőségével elkenyeytetni, mert az átmenetet a téli száraz tápról a tavaszi zöld tápra — kevésbé ugyan a nyílt pagonyban, inkább a zárt vadasban — csak nagy veszélyek között bírja meg.

7. A vadőrnek kötelességei közé tartozik: lesállások, leshe-
lyek, leskunyhók, barkácsolói utak és cserkészösvények készítése.

Egyszerű lesállások úgy készülnek, hogy vastagabb fák, fedezetet nyújtó sűrű bokrok tövében 60—70 cm. átmérőjű körben a gáz és a lombot eltakarítják, hogy az oda álló vadász azon a szűk helyen legalább zajtalanul állhasson; a hol erre a célra fedezetként fa vagy bokor nem áll rendelkezésre, a lesállásnak a hajtás felőli oldalán kötésig érő kerítésformát állíttatunk, hogy az ott álló vadász legalább félig fedve legyen. A leshe-lyek vagy gödrök, melyekbe a vadász lehuzódik (vadludakra, vadkacsákra) vagy fákra vagy cölöpökre elhelyezett ülőkék, — magas leshe-lyek, — melyekről a vadász némileg kényelmes helyzetben várja be az arra váltó vadat. A lesgödröket úgy kell készíteni, hogy az ülő vadásznak csak a feje nyuljon ki a gödörből, hogy a vidéket áttekinthesse; a gödörből kihányt föld a gödör szélein földhányást képezzen, melynek azonban feltűnőnek sohasem szabad lennie. A magas les-
t vagy erős fa alsó ágai közé készítjük, mindig arra ügyelve, hogy a vadász részére a szabad mozgás biztosítva legyen, vagy pedig egy erős, vagy 3—4 gyengébb cölöpre fabodécskát állítunk legalább 2 ölnyi magasan, melybe létrán juthassunk.

Lesek, les-
helyek.

Hogy a vadőr barkácsolási utakat és cserkész-
ösvényeket készíthessen, mindenekelőtt a legalaposabban kell a terepet ismernie; tudnia kell, hol vannak azok a sűrűségek, a melyekben a vad leginkább tartózkodni szeret, hogy a barkácsolási utakat és cserkészösvényeket azok mellett elvezesse.

Terep ismerete.

A barkácsolási utaknál különösen arra kell ügyelni, hogy a kocsin ülő vadászt lelógó ágak semmi módon ne akadályozzák; hogy éles fordulásokat, kanyarodásokat ne tegyenek; hogy végre a kocsis részére az utirány láthatólag, félremagyarázhatlan módon megjelöltessék. — A barkácsolási utat a sűrűn

Barkácsolási
utak.

keresztül csak akkor vezessen, ha ez elkerülhetlenül szükséges, s ilyenkor az utat a sűrűben ki kell vágni; szálas erdőben azzal jelöljük az utirányt, hogy az ut melletti fák kérget az utnak mind a két oldalán — jobbról, balról — szekerczével vagy ösvényvágóval meglehetősen nagy tojásdad alakban le, illetve csak megfaragjuk (mert a fa husáig a kérget sehasem szabad levágni) úgy, hogy a kocsis ezen jelek után bizvást haladhasson.

Cserkészös-
vények.

Nem annyira ezekről a barkácsolási utakról, — minthogy a vad ló és koci irányában sokkal bizalmasabb, — de mindenkor a cserkészösvényekről, a melyek csak egyetlen gyalog-vadász részére készülnek, le kell tisztítani, el kell takarítani mindazt, a mi a cserkelőt puskájának szabad használatában akadályozhatná, a mi lábai alatt zajt okozhatna. Az ösvénybe lógó ágak letisztításán, azaz levágásán kívül tehát legjobb az ilyen ösvényről kapával lehuzatni minden száraz ágacskát, s a lehullott száraz lombot, hogy a cserkelő a pusztai erdei talajon haladhasson. Természetes, hogy ezt a tisztítást gereblyével, kapával időről-időre ismételni kell.

Barkácsolási
utak és cser-
készösvények
főkel-
léke.

Ugy a barkácsolási utnak, mint a cserkészösvénynek az a főkélléke, hogy azon haladva a vadász zajtalanul és észrevétlenül megközelíthesse azokat a helyeket, a hol a vad tartózkodni szeret; úgy kell azokat tehát irányítani, hogy a tisztásokat is érintsék.

B) A vad óvása körül.

74. §.

Már az 52. §-ban említettük, hogy a vadóvás három irányu tevékenységnek összessége, a mennyiben a vadat meg kell óvnunk:

1. kedvezőtlen elemi eseményektől, illetve ezeknek következményeitől,
2. a kártékony és ragadozó állatoktól, végre
3. az emberek elsajátítási hajlamától és rozlelkűségétől.

Elemi ese-
mények és
betegségek.

Az elemi eseményekkel szemben legfeljebb arra szorítkozhatik a vadór működése, hogy a megtizedelt, vagy tönkre tett állományt újra felségélje. A vadak betegségében nem igen nyújthat segílyt — különösen szabad vadászterületen, nemesak azért, mivel azokat eddig sem okozatukban, sem fejlődésükben nem ismerjük, hanem már a vadnak bizalmatlanságánál fogva sem.

A ragadozó és kártékony állatoktól a vadállományt közvetlen ellövés, üldözés, fogás s minden néven nevezendő pusztítás által óvja a vadór, a miről a „vadászati műtan“-ban részletesen megemlékezünk.

Ragadozó és kártékony állatok pusztítása.

Hogy az emberek garázdálkodásaitól megóvhassa a vadat, mindenekelőtt tudnia kell, mi módon folynak be azok a vadállomány apasztására s minő ellenintézkedések alkalmazása által akadályozhatja meg a vadállomány károsítását vagy legalább is, miként szoríthatja azt le a legkisebb mérvre.

1. Gazdák és bérlők átöröklött szokása, hogy séták, mezei munkák stb. alkalmával magukkal viszik ebeiket, a melyek természetesen ritkán maradnak gazdájuk közelében, hanem kóborlásaik közben — különösen a szaporodás időszakában — a vadállományban nagy kárt okoznak. A gazdák nélkül kóborló ebeiket a vadór a vadászati törvény (1883. évi XX. treziki) III. fejeletének 14. §-a értelmében elpusztíthatja. — A hol az ilyen visszaélést szaporábban szokták elkövetni, ott czélszerű eb-fogókat felállítani. Ezek kerek vagy szögletes — karókból készített, betetözött kunyhócskák — csapóajtóval, mely a csalófalatnak érintésére lecsapódik. Sok helyen eb-fogásra is olyan akasztócsapót állítanak, mint a vakandokokra szokás; a csalófalathurokban fekszik úgy, hogy az eb, hogy a csalófalathoz juthasson, a hurokba kénytelen a nyakát dugni; mihelyt a csalófalatot megérinti, a ravasz elpattan, a meghajlított rugófa kiegyenesedve meghúzza a hurkot az eb nyaka körül, magát az ebet pedig felrántja a levegőbe. (L. fogó szerszámok és eszközök.)

Kóbor ebek.

2. Nagy kárt ejt a vadállományban a szaporítás idejében való mindennemű nyugtalanítás. Ide számít a tojásoknak avatatlanok által való elszedése és elidegenítése vagy elpusztítása, továbbá a még tehetetlen szarvas- és damborjúk és őzgidák elfogása. Ezt rendszeren gombakeresés, eperszedés alkalmával vagy ürügye alatt szokták a vadorzók tenni, haugyan ilyen czímen szabad mozgásuk van a pagonyban. A hol szerét lehet ejteni, ott április, május, június havakban az embereket az erdőben való kóborlástól föltétlenül el kell tiltani.

Nyugtalanítás, tojások elszedése, fiatal vad elorzása

3. A hurok- és törvetés és a cseklyészs a vadállományt nemcsak megapasztja, de tönkre is juttathatja. A hasz-

Hurok- és törvetés és cseklyészs

nos vadaknak hurokkal, törökkel, cseklyékkal, hálókkel s bármilyen egyéb fogó eszközökkel való befogását a vadászati törvény (1883. évi XX. t.-cz. III. fejt. 15. §.) egyáltalában tiltja ugyan — kivételt csak a vadászterület tulajdonosa vagy bérlőjére nézve engedve, de ekkor is csak tenyésztési czélból, — csakhogy a vadászok az ilyen törvényes tilalmakkal nem igen törődnek.

A vadászok hurokot vetnek:

Hurokvetés
szarvas-,
dám- és őz-
vadra.

a) szarvas-, dám- és őz-vadra erős égetett vas-, vagy sárgaréz-sodronyból és pedig föl pattantó készülékkel; a vad forgóin ugyanis meghajlitanak egy-egy fiatal fát s arra erősítik rá a hurokot; az ebbe került vad elrántja a ravaszt, s a kiegyenesedő fa felrántja a hurokban lévő vadat. Ez az orzó hurok az emberre is igen veszedelmes. A vad váltóit tehát folytonosan figyelemmel kell kíséni. A szemes vadőr, a ki a károsítást a hurok elszedése által megakadályozza, nagyobb réme lesz mindig a vadászoknak, mint az, a ki őket egyébként üldözi, s más uton-módon iparkodik talán az esetleg már megrögzött ilyen szokásokat kiirtani.

Nyulakra.

b) nyulakra szintén ezeknek váltóin a sűrűben, fiatalosokban, a mezei csenderesekben, különösen a falvakat övező kertek táján, hol a nyulhurokot karóra, vagy bokortörzsre erősítik. Úgyesnek kell lennie a vadőrnek, hogy az ilyen hurokvető vadászokat, kiknek rendesen tág kilátásuk van, tetten érhesse. Pedig épen erre kell törekednie, hogy az eféle gazokat az osztó igazságnak átszolgáltathassa.

Foglyokra.

c) Leggyakrabban, különösen téli időben, a helységek, tanyák közelében kazalok, kertkerítések mellett, barázdákban foglyokra cseklyéket (lószőrből fonott hurokokat) szoktak felállítani; vagy karóhoz erősítik azokat, vagy bokortörzshöz, vagy gaz kórójához, frissen bevetett szántók, burgonya- és répa földek barázdáiban, csenderesekben, cserjésekben s i. t. helyezik el, a hol csak remény van fogásra; gyakran odáig megy az ilyen hurokvetők merészsége, hogy a foglyokat a környékből lassu hajtással oda terelik, a hol a cseklyéket felállították. Itt is szemesnek és úgyesnek kell lennie a vadőrnek, s minden módon oda kell iparkodnia, hogy a hurokvetőket tetten érje.

Minden esetben, a midőn a vadőr a hurokvetőt tetten érte,

főgondja az legyen, hogy az illetékes hatóság nyomban házmotozást eszközöltessen, a mely rendszeren a legerősebb bizonyítékokat szolgáltatja a bűnös ellen, míg ellenben, ha hozzátartozóinak idő engedtetik, minden gyanus eszközt és szerszámot iparkodni fognak mihamarább láb alól eltenni.

4. A vadorzás egy neme az, a midőn egyesek vagy többen társaságban puskázva orozzák a vadat. Egyes vadorzók leszen, cserkészve, dürgéskor vagy hívásra (őzeket) szokták a vadat pusztítani, míg a csapatokba verődött vadorzók — a hol ez történik, a vadász-személyzet rendszeren maga az okozója — egész vakmerő módon valóságos hajtásokat szoktak rendezni.

Puskás vadorzás.

Természetes, hogy a vadörnek ilyen körülmények között életének veszélyeztetésével is kell kötelességét teljesítenie, a miért annál óvatosabb is legyen. Elszánt bátorság, hideg vér, gyors meggondoltság az ilyen elvetemedettekkel szemben is meghozza gyümölcsét.

Ha a vadör a pagonyban puskás vadorzóra akad, felhívja, hogy adja meg magát; ha a vadorzó e felhívásra fegyverét leteszi, a vadör az ilyen körülmények között mindig szükséges óvatossággal hatalmába keríti a fegyvert, vállára teszi azt, de úgy, hogy a vadorzó magához ne ragadhasssa; a lefegyverzett vadorzót pedig elkiséri a legközelebbi csendőrségi őrhöz, vagy szolgabíróséghez vagy a községi bíróhoz, vagy felebbvalójának lakására, a ki a továbbiakat majd elrendeli. — Ha a vadorzó a vadör elől menekül, addig kell őt üldöznie, a míg vagy hatalmába keríti, vagy legalább is teljes biztossággal megismeri, hogy hit alatt tehesse a feljelentést akár csak megkísérlett, akár végrehajtott vadorzásért. Ha a vadorzó fegyveresen szembeszáll, vagy ha többen vannak, a kik erőszakkal és fegyverrel ellenszegülnek, s a vadör életét veszélyeztettnék látja, jogosítva van életének megvédésére fegyveréhez nyulni.

Eljárás puskás vadorzóval szemben.

Óva-intésül s nehogy a derék vadör maga rohanjon a szerencsétlenségnek, meg kell jegyeznünk, hogy menekülő hátat fordító orvvadászra fegyverét sohase használja, az elfogott vadorzót hiába testileg ne bántalmazza, vagy más módon ne kinozza.

Menekülő ellenre nem szabad löni.

A midőn tehát a vadör a pagonyban egy vadorzót meglep,

iparkodják őt cserkelve megközelíteni, közelből meglepőleg, (de mindig fedett állásból) s a legnagyobb erélyvel reá kiáltva, puskáját hatalmába keríteni. Az ijedtség, a meglepetés, a rossz lelkiismeret az első pillanatban bénítólag fog hatni a vadorzóra, s a vadór — ha különben a terepviszonyok is az ilyen eljárást megengedik — talán nem egy veszedelmesebb összetűzést fog elkerülni.

C) A vadászati törvény (1883. évi XX. t.-cz.) rövid ismertetése a vadóvás szempontjából.

75. §.

Vadászati és tilalom-idők a különféle vadnemekre.*)

Vadnemek	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Auguszt.	Szept.	Október	Novemb.	Decz.
Agancsos	■	■	■	■	■	■				■	■	■
Dám-bika	■	■	■	■	■	■					■	■
Szarvas-, dām vad- és öz-suta	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Öz-bak	■	■										
Zerge	■	■	■	■	■	■						■
Nyúl							■					
Zergogida- siket- és nyirfajd- jércze, éneklő madarak	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Siket- és nyirfajd-kakas	■	■									■	■
Császármadár	■	■	■	■	■	■	■					■
Fácán és tuzok		■	■	■	■	■	■					
Fogoly	■	■	■	■	■	■						

Általános
tilalom.

1. Az általános vadászati tilalom tart február hó 1-től augusztus hó 15-ikéig; ezen idő alatt hajtókutyákkal semmiféle vadra sem szabad vadászni; tehát olyanra sem, a melynek tilalmi idejét a vadászati törvény az általános tilalomtól eltérőleg megállapította. (A hajtó-ebek közé a vadászati törvény a kopón és agáron kívül a taeskrét is számítja). (III. fej. 9. §.) A ki tilalmi időben vadász, 5—50 frtig büntetendő. (V. fej. 29. §.) A tilalmi időszak alatt sem a vadak fiait elfogni, sem a

* A fekete mezők a tilalmi, a fehérek a lelövési időt jelentik.

madarak fészkeit szándékosan érinteni, vagy tojásaikat elszedni nem szabad. (III. fejr. 9. §.) — A ki ezt cselekszi, 1—10 frtig büntetendő. (V. fejr. 30. §.)

2. Madarak tojásait elszedni csak azon tulajdonosoknak vagy bérlőknek szabad, a kik a tojást épen a vadtenyésztés czéljából szedetik. (III. fejr. 9. §. i) p.)

Madarak
tojásait el-
szedni.

3. A vándor és vízi madarakat mindenkor szabad löni; ott azonban, a hol a vízi madarak költenek, a párosodás és költés időszaka alatt a tilalom reájuk is kiterjed. (III. fejr. 11. §.)

Vándor és
vízi mada-
rak minden-
dig lőhetők.

4. Vadludakra, vadkacsákra, vad és szelid galambokra a tilalmi időben is szabad vadászni mindaddig, a míg seregesen járnak; (III. fejr. 12. §.) mihelyt azonban párokra szakadnak, a mi a szaporitási időszak kezdetén történik, mindezek is oltalomban részesítendőek.

Vadludak,
vadkacsák,
vad és szelid
galambok.

A vadászati törvény ezen §- a tehát feltétlenül megengedi, hogy a vadászterületen seregekben kóborló házi galambokat a vadászatra jogosult ellőhesse.

5. A ragadozó és kártékony szárnyasok természetesen bármikor elpusztíthatók (III. fejr. 12. §.) s tojásaik is elszedhetők. — A ragadozók közé a törvény a keselyűket, a sasokat, a sólymokat, a vércsüket, a héjákat és az ölyveket, illetve ezeknek minden nemeit és a nagy suholyt számítja; a kártékonyak közé hollókat, szarkákat, varjúkat, verebeket, és seregélyeket; de ez utóbbiakat csak szőlőkben és gyümölcsösökben; ezeknek tojásait és fiait, minthogy csak is a szőlőkre és gyümölcsösökre nézve vannak károsoknak kijelentve, elszedni és elpusztítani nem szabad.

Ragadozó és
kártékony
szárnyasok.

6. A ragadozó és kártékony emlősöket: a medvét, farkast, rókát, hiuzt, vadmacskát, nyestet, vaddisznót, borzot, üregi nyulat, ürgét, görényt, menyétet, nyusztot és vidrát a saját földjén a birtokos bármikor elpusztíthatja akkor is, ha a vadászat bére van adva; (III. fejr. 13. §.) A menyenyiben azonban, a vad elejtése fegyverrel történt, az elejtőnek vadászatra jogosultnak kell lennie, — a mit a vadőr a hatóság útján mindenkor ellenőrizni képes, mert vadászatra alkalmas fegyvernek tartását, megadóztatás czéljából a fegyver birtokosa a hatóságnál bejelenteni és vadászjegyet váltani köteles. (1883. évi XXIII. t.-cz. „A fegyveradórol és a vadászati adórol.“ — III. fejr. 14. §.)

Ragadozó és
kártékony
emlősök.

Házi macskák és kóbor ebek.

7. A vadászati területen talált házi macskákat és kóbor ebeket a vadászatra jogosított, tehát a gondozó vadőr is, elpusztíthatja. (I I. fej. 14. §.) — A vadászati területre a vadászatra jogosítottakon kívül egyáltalában senkinek sem szabad bármi faju ebeket bocsátani; (III. fej. 16. §. 3-ik bekezdése); a ki ez ellen vét, 1—10 frtig megbüntettetik. (V. fej. 32. §.) Kivételt képeznek a nyájörző ebek, de ezeknek nyakába olyan fakolonezot kell aggatni, mely első lábaik térdein alul 5 cmtnyire lelóg (III. fej. 16. §. 3-ik bekezdése); a ki ez ellen vét, 1—10 trtig megbüntettetik; (V. fej. 32. §.)

Gazdája mellett járó ebet elpusztítani nem szabad.

A vadászati területen gazdájával járó ebet a törvény ezen rendelkezése szerint elpusztítani nem szabad ugyan, de az eb gazdáját a kihágás megtorlása céljából a közigazgatási hatóságnál föl kell jelenteni; (VI. fej. 47. §.)

Tőrökkel, hálókkel, hurokkel vadat nem szabad behajtani.

8. Tőrökkel, hálókkel, hurokkel elfogni vagy megölni a hasznos vadat soha senkinek sem szabad; különösen tuzokokat ölmos eső alkalmával behajtani vagy agyonverní.

Kivételek.

Kivételt képeznek a fenyves madarak, melyeket aug. 1-től január végeig hurokkel és léppel szabad fogdosni.

A vadászat tulajdonosa vagy bérlője maga vagy szakértő személyzete tenyésztségi céllokból a vadat befogathatja. (III. fej. 15. §.)

D) Egyéb tudnivalók a vadászati törvényből.

76. §.

Mínthogy a vadőr sok tekintetben a vadászat tulajdonosa vagy bérlője érdekében vagy képviselőjében lesz kénytelen eljárni, a vadászati törvénynek következő rendelkezéseiről is kell tudomással birnia :

A vadászati jog a föld birtokosáé.

1. A vadászati jog a földtulajdonnak elválaszthatlan tartozéka (I. fej. 1 §.); azaz, a kié a föld, azé kizárólag a vadászati jog is. Ezt az általános elvet azonban a törvény korlátozza, a midőn kimondja, hogy önálló vadászterületet csak 200 (1600 □-öles) holdas birtok képezhet (I. fej. 2. §. 1. p.), ha pedig kisebb ennél, kerítéssel vagy árokkal körülvéve kell hogy legyen vagy belső telket, szőlőt vagy állandó szigetet képezzen. (I. fej. 2. §. 2. p.)

2. A fővadak (szarvas-, dämvad) által okozott kárért azon birtokos vagy bérlő, a kinek vadászterületén az illető fővad tenyésztetik, teljes kárpótlással tartozik (II. fej. 7. §. 1. bekezdés), haugyan a kár a hatóságnak az elkövetéstől számítandó 8 nap alatt felvehetés czéljából bejelentetik. (II. fej. 7. §. 2. bekezd.)

Fővad által okozott károk.

3. A vadászat közben okozott kárt a vadászók szintén pótolni tartoznak, ha az idejekorán, azaz 8 napon belül a hatóságnak megállapítás végett bejelentetik. (III. fej. 16. §. 2-ik bekezdése.)

Vadászat közben okozott károk.

4. A vadörnek a vadászati kihágást az illetékes közigazgatási hatóságnál (szolgabirónál s a t.) a tett elkövetése napjától számítandó három hó alatt panaszképen fel kell jelentenie, mert későbbi bejelentés esetére a büntethetőség elévül. (VI. fej. 46. §.)

Vadászati kihágás bejelentése.

5. A vadászati területre való felvigyázzattal megbizott személyeknek (tehát a vadörnek is) hit alatt teendő vallomása teljes bizonyító erővel bir mindaddig, mig annak ellenkezője be nem bizonyittatik (VI. fej. 40. §.); csakhogy a vadörnek, mint ilyennek, a hatóságnál bejelentve kell lennie; ezért

A vadör vallomása bizonyító erejű.

6. a vadör jogosítva van mindenkit, kit tilos vadászaton kap, ha magát fel nem ismerhetővé tette, nevét eltagadta, vagy állandó lakhelye ismeretlen, a legközelebbi hatósághoz kisérni, hogy ott kiléte kiderítették (VI. fej. 42. §.)

Tilosban vadászó be-kisérhető.

7. A sebzett vadat a szomszéd területére követni nem szabad, ha csak kölesönös megállapodás ezt meg nem engedi. Ebeinket, melyek a szomszéd területre követik a vadat, ott elfoghatják s mi kártérítést és az ebek tartási költségét vagyunk kénytelenek fizetni; ez viszont áll szomszédainkra nézve is. (III. fej. 17. §.)

Sebzett vadat idegen területre követni nem szabad.

8. Ragadozók vagy kártékonyak pusztítására a hatóság által elrendelt hivatalos vadászatok alkalmával hasznos vadat lőnie senkinek sem szabad; a ki megteszi, vadászati kihágást követ el, melyért feljelenthető. (IV. fej. 22. §.)

Hivatalos vadászatok hasznos vadat lőni tilos.

9. A vadászati kihágásokért kirótt büntetéseknek fele a feljelentőnek fizetendő, másik fele a község szegényeit illeti. (V. fej. 36. §.)

A büntetés fele a feljelentőt illeti.

10. Kerítéssel elzárt oly helyeken, melyeken a vad ki nem válthat, a tulajdonos vagy a bérlő bármikor vadászhat,

Zárt vadásban bármikor szabad vadászni.

III. RÉSZ.

Vadászati műtan.

BEVEZETÉS.

77. §.

A vadászati
műtan.

A *vadászati műtan* azon eszközöknek és módoknak ismertetése, a melyekkel és a melyek szerint a vadat hatalmunkba kerítjük, elejtjük.

Szerszámok
és eszközök.

Hogy a vadat megkerithessük, elejthessük, bizonyos szerszámokra és eszközökre van szükségünk, melyeknek berendezését és kezelését a vadásznak, — hogy azokkal helyesen bánni tudjon, — alaposan ismernie kell.

Vadászatra
idomított
állatok.

A vadnak felkeresésére, hajtására, terelésére befogására, bizonyos állatokat használunk illetve idomított, melyeknek természetét és életmódját a vadásznak szintén ismernie kell.

Csapák és
nyomok.

A vadnak könnyebb feltalálására, annak szakszerű meghatározására bizonyos jeleket kell figyelembe venni, melyeket a vadásznak nemcsak minden kétséget kizárólag ismernie, de a melyekből a helyes következtetéseket is levonni tudnia kell.

Vadászati
módok.

Végre ismernie kell a vadásznak mindazon szakszerű vadászati módokat, a melyeknek idő és alkalomszerű alkalmazása által a vadászatot „igaz vadász módjára“ gyakorolni kell úgy, hogy a tenyészállomány minél kevésbé veszélyeztessék.

Ezek szerint a vadászati műtan ismerteti:

1. a vadászati szerszámokat és eszközöket;
2. a vadászat körül használt állatokat;
3. a vadak csapáit és nyomait;

4. a vadak elejtésének és befogásának módjait, vagyis a szorosán vett vadászatot.

I. FEJEZET.

Vadászati szerszámok és eszközök.

78. §.

A vadászati szerszámok és eszközök, melyekkel a vadászok kezdettől fogva éltek, mindenkor a legnagyobb befolyással voltak magára a vadászat gyakorlására; nem lesz tehát okszerűtlen azoknak fejlődésére röviden visszapillantani.

Az első vadászszerszámok közé a husángot, a buzogány ösét s a köparittyát számíthatjuk; ezeket követte a dobott hurok s az ásott verem, végre az íjés a hajító dárda — előbb állatok esontjaiból, később kemény kőből, végre ércből, vasból készült hegygyel. Az ágyra alkalmazott íj már a középkor vivmánya; eredete Ázsiába vezethető vissza. Erős, jól készült ágyas íj a nyilat 200 és több lépésre vetette meglehetősen találati biztossággal.

Ös fegyverek.

A puskaport Ázsia népei igen régi idők óta ismerték ugyan, de csak világítási czélokra és tüzi játékoknál, később elleges hajók felgyújtására használták.

Puskapor.

Puskákat csak a XIV. század végén kezdtek készíteni Olaszországban, de csak hadi czélokra; vadászatra a puska általánosabban — a mai korban ez majdnem hihetetlennek látszik — csak a XVII. században terjedt el, annak második fele táján, a midőn az ugynevezett „fránzia szerszámot“ feltalálták, melylyel már futó és repülő vadra is löni lehetett.

Puska.

Nagy vivmány volt az ezen század elején (1818-ban) feltalált gyutaesos rendszer, mely a kovaköves puskákat egy esapásra kiszorította, a mint amazt használaton kívül helyezte nálunk előbb L e f a u c h e u x (ejtsd: lefosé), azután L a n c a s t e r hátultöltő rendszerre. Németországban a gyütüs puskák terjedtek el inkább, de Lancaster rendszere ezeket is — legálább a vadászat terén — nagyobb részt kiszorította.

Gyutaesos, hátultöltő rendszer.

A puska szerszáma (Schloss) kevés változással a régi maradt.

Szerszám.

Mint hogy nálunk legáltalánosabb a Lefauchaux és a Lancaster-féle (különösen az utóbbi rendszerű) puska, ezeket fogjuk részeikben alaposabban ismertetni; a számtalan egyéb, különösen a tárrendszerű puskák a vadászatnál csak ritkán használatnak. A vadőrnek elegendő, a divó rendszert alaposan ismerni, s nem fog nehezeére esni azután bármint más rendszerű puskával elbánni.

A vadászati szerszámok és eszközök a következők:

1. puskák;
2. vadászkések;
3. vadászati szerelvények;
4. fogó eszközök.

79. §.

I. A PUSKÁKRÓL.

A puskák elnevezése.

A puskát a szerint, a mint csövei göbecs- vagy golyó, vagy pedig vegyesen göbecs és golyó lövegekre vannak berendezve illetve készítve: göbecs-puskának, röviden puskának, golyópuskának és vegyes lövegű puskának nevezük; a golyópuskának egyik válfaja a cserkész-kurtály.

Alkatrészei.

Minden puska áll: a csőből vagy csövekből, a zárvatából, a szerszámából, az ágyból és a kényelmi alkatrészekből.

A csövek.

1. *a puskacsövek* főkelléke, hogy oly erősek, tömörek és szívósak legyenek, hogy a por felrobbanása által támadó erős feszítő erejű gázoknak minden körülmények között ellenállhassanak. — Készülnek pedig egy vastövésre csavaralakban körülfont és pontosan ötvözött puha, ugynevezett patkószegvasból, vagy öntött aczéллеmezekből, vagy pedig és legtöbbször vas és aczélsodrony fonatokból készített lemezekből, szalagokból se szerint elneveztetnek; egyszerű, aczél-, patkószegvas- és drótcöveknek.

Drótcső, damaszt.

A drótcövek fonását maró folyadékkal láthatóvá téve a vasdrótok feketéknak, az aczéldrótok fehéreknek látszani, s a csövek felületén különféle rajzok fognak képződni; ezt az eljárást damascirozásnak nevezük; a drótfonadék különféleségéhez képest a legsilányabb damascirozást szalagda-

masztnak mondjuk; az angol damasztnál széles szalagokat látunk, azok közt pedig pávatolszem alakú kerekded foltokat; a Bernard vagy moiré (ejtsd: moaré) damaszt hullámos szerkezetet mutat (mint az ugynevezett moiré szövetek); végre a török vagy rózsadamaszt a legfinomabb sodrony-fonat, mely sűrűn egymás mellett fekvő csillagocskákat és rózsácskákat mutat.

Ezeken kívül van még többféle damaszt, melyek az előzőknek kombinációjából, elegyítéséből származnak; ilyen a laminette-damaszt, mely az angol és török sodronyfonat összetétele, s szintén igen finom csövet szolgáltat.

A csöveket csillogó-fényesen nem szeretjük hordani, a miért is azokat rendszeren barnítva hozzák már a kereskedésbe.

A csövek felső öbéhez közel, az azokat összetartó felső sínen, világos fémből készült golyócskát vagy lemezkét alkalmaznak, mely a czélzást közvetíti; ezt czél-nak, helytelenül és németesen légy-nek nevezik. — Golyópuskáknál a czél hosszukás lemezke, de ezenkívül a csőpár közepe táján más, rúgatos lemezke is van alkalmazva, mely a pontos czélzást közvetíti; ezt irányzék-nak mondják.

Czél és irányzék.

Az összeforrasztott csövek szilárdítására felül, a csövek egész hosszában sánt forrasztanak a csövekre, a melybe a czél mélyítve és az irányzék betolva van. — A csöveknek összeforrasztása, ha az nem a legpontosabban készül, azoknak irányos voltára káros hatással lehet. A Pieper-féle rendszer ezt az által iparkodik elkerülni, hogy a csöveket nem forrasztja össze, hanem alul-felül hüvelyekkel köti egymáshoz.

Sín és csőhüvely.

Mindezekon kívül a csöveken — azok közepe táján — a szíj beakasztására szolgáló kanyarvas van odaforrasztva, a csövek alján pedig alul a závarzatnak részei.

Kanyarvas

Göbcepuskák csövei rendszeren 75—80 cm. hosszúak; golyócsövek rövidebbek. Oroszországban és déli Németországban 65—70 cm. hosszú csöveket, Északamerikában és a keleten 100—110 cm. hosszukat is használnak.

A csövek hossza.

2. A závarzat a puszkának zárókészüléke, mely a csöveket a puska ágyához erősíti; ez három részből áll: az egyik, az ugynevezett „bascul“ (ejtsd: baszkül), a puska nagy ágyához van erősítve; a másik, mely ennek ugyszólva alkatrészét képezi, a kulcs, mely a csövek nyitását és zárását emeltyű mód-

A závarzat v. bascul.

jára közvetíti; a harmadik a csőpár alsó végére van forrasztva; az egyesülést a csuklóval a nagy ágyhoz erősített kiságy közvetíti.

A legcélszerűbb závarzat a „Lefauchaux“-féle, szilárdabb a „Lancaster“-féle, mely értékesebb puskáknál hármass závarzattá átalakul, hogy az összeköttetés szilárdságát a legtökéletesebben biztosítsa.

A kulcs.

A závarzat kulcsa vagy a kiságy alatt fekszik: hosszú kulcs; vagy az ágy kengyelvása alatt: kengyelkulcs; vagy végre a závarzat felső részén (a kakasok között): felső kulcs.

A szerszám
és alkat-
részei.

3. A szerszám a puskának azon része, mely mechanikai szerkezetével — rendszeren ütés által — a gyutacs közvetítésével a puskaport fellobbantja. A szerszám a závarzat mellett a puska nagy ágyában van elhelyezve, két oldalt a puskaágy nyakában, a hol a szerszámnak következő részei láthatók: a szerszámlemez, a sárkány vagy kakas, mely a roppantó, dob, vagy dió négy- vagy többsarku tengelycsapjára a sárkánycsavarral rá van erősítve. A szerszám belső részei: a roppantó (dob-nak és dió-nak is nevezik), mely a sárkány talpával egy irányban fekszik, két csappal; ezeknek egyikére a sárkány van ráerősítve, másika a roppantó-fedő megfelelő nyílásában mozog. A roppantó a roppantófedő alatt kerékként mozog és a sárkánynak mozgását, ütését közvetíti; két rovás van rajta; az alsót biztonsági rovásnak nevezzük, mert oly mélynek kell lennie, hogy inkább a rovás foka, vagy a belenyúló diófog eltörjék, semhogy a sárkány a ravasz meghúzása által mozgásba jöhessen; a felső rovás igen sekély, hogy abból a diófog könnyedén kiugorjék; a roppantó felső részén van a láncztag, melybe a nagy szerszámrugó két kampója kapaszkodik. A diófog szintén egy kis rugóval van kapcsolatban — a diófogrugóval, mely a diófogat a roppantó rovásaiba szorítja. A roppantó még két szigonnyal is van ellátva; a felső arra szolgál, hogy a szerszámrugót túlfeszíteni ne lehessen, az alsó arra, hogy a szerszámrugó soha se nyílhasson, vagy lazulhasson meg annyira, hogy a puskaágy fáját érintse.

A szerszám
kiegészítő
részei.

A szerszám kiegészítő részeit képezi a ravasz, a kengyel, esetleg a rögtönző vagy szalasztó és a csavarok.

A ravasz az emeltyű, melylyel a sárkánynak ugynevezett felhuzása által a roppantó második rovásába helyezett diófog a rovásból kiemeltetik, mi által a megfeszített szerszámrugó megszabadulván, a roppantó közvetítésével a sárkányt mozgásba hozza. A rögtönző vagy szalasztó az a készülék, mely a diófogat oly érzékeny, mozgékony állapotba helyezi, hogy a ravasznak legkisebb érintésére a rugó feszült helyzetéből kiszabadul, s a sárkányt mozgásba hozza. A kengyelvas a ravaszokat fedi, hogy ezek csak „szándékos“ érintésre működjenek. A csavarok rendeltetésük és helyzetük szerint nevezetnek el: diófedő csavar (felső, alsó, végső), fogrugó-csavar stb.

A ravasz és a rögtönző.

A csavarok.

Midőn a szerszámot alaposan meg akarjuk tisztítani, szét kell azt egyes alkatrészeire bontanunk, a mi körül a következő módon járunk el: mindenekelőtt kicsavarjuk a szerszámlemez csavarát, mely vagy elül, vagy hátul fekszik a szerint, a mint a szerszám rugója a szerszámban vagy elül, vagy hátul van elhelyezve; rendesen azonban — különösen a hátultöltőknél — a kakas előtt fekszik. Erre a csavar helyén kiemeljük az egész szerszámot az ágyból, kicsavarjuk a kakascsavart, s leveszszük a kakast. Most már csak a belső alkatrészekkel van dolgunk. Mindenekelőtt rugószorító segítségével összeszorítjuk és könnyű szerrel kiemeljük a szerszám nagy rugóját, s ezt a rugószorítóban hagyjuk, s abban tisztítjuk. E mellett nagy óvatossággal kell eljárunk, mert ha a rugó — figyelmetlenségünk következtében a rugószorítóból kiugrik, vagy a szétpattanás vagy a leesés következtében könnyen törést szenved, s az egész szerszám használhatlanná válik. — Erre kicsavarjuk a roppantó fedő három rugóját, leveszszük a roppantófedőt, mire maga a roppantó magától kiesik; vége kicsavarjuk a diófogrugót és leveszszük a diófogat. Ha a szerszámlemezt és az alkatrészeket mind egyenkint gondosan megtisztogattuk és a legfinomabb olajjal (órásolajjal), ennek hiányában tiszta kőolajjal (petroleummal) könnyedén megkentük, a szerszámot (a megfordított sorrendben) újra összeállítjuk és visszahelyezzük rendeltetése helyére.

A szerszám szétszedése.

4. Az ágy a puskának fából készült az a része, melybe, illetve a melyhez a závarzat közvetítésével a csövek a helyes irányzás tekintetéből bele, illetve hozzáillesztetnek. A puskaágynak részei: a tus, a puskatusa az alsó, lapos farész; a

Az ágy és részei.

fogantyú vagy a tus nyaka, a tus vékony felső része, melyet a jobb kézzel megmarkolunk és a kiságy, a csövek alatti nyulvány, mely a csöveget tartja. Az ágy aczél- vagy vas-szereléséhez tartozik a závarzat, a szerszám a kakassal és a kengyelvassal. Golyópuskák tusának egyik oldalában vagy annak végében néha egy kis, — tolódeszkácskával és rugóval elzárható — üreg van, mely 2—3 golyós töltény befogadására szolgál; ezt tölténytárnak nevezük.

A szíj, a pofa, a tölténytöltő és t. tár.

5. A puskák kényelmi alkatrészei közé számítjuk a szíjat; a csöveken és a tus alján levő kanyarvasakat, melyekbe a szíjat akasztjuk (ezeknek alsóját néha széles laposfejű csavar pótolja); a tus pofáját; golyópuskáknál a már említett kis tölténytárt, végre a tölténykamara szélein alkalmazott tölténytöltőt, mely a töltényhüvelyt a puská nyitása által mozgásba hozott rudacska közvetítésével a kamarából vagy teljesen kilöki, vagy legalább annyira kitolja, hogy azt kényelmesen kihuzni lehessen.

80. §.

Rendszertan.

A puskák rendszertanilag különféleképen osztályoztatnak; és pedig:

I. A csövek száma szerint vannak:

Egy csövű.

1. egyesövű puskák, egyesövű göbecspuskák, egyesövű golyópuskák: ezek tehát csak egyetlen csövel bírnak;

Két csövű.

2. kétesövű puskák, kétesövű göbecspuskák, kétesövű golyópuskák, kétesövű vegyes lövegű puskák, melyek két egymás mellé helyezett vagy egymáshoz forrasztott csövel bírnak;

Három csövű.

3. háromcsövű vegyes lövegű puskák; a két felső cső göbecseső, az alattok fekvő apró öbű cső golyólövésre van berendezve;

Több csövű puskák.

4. az egymás fölé helyezett kettős csövű (Bak), a kettős és többcsövű forgópuskák (Dreher u. Revolver Gewehre) a gyakorlatban nem igen váltak be, s nem is igen használtak.

II. A csövek minősége szerint:

A csövek belső minősége.

1. simacsövű, azaz göbecspuskák,*) melyeknek csövei belül teljesen simák;

*) A puskacsőnek ürét, mely hol tágabb, hol szűkebb, öb-nak hívjuk (caliber); ennek átmérete szerint a puskák 10. 12. 14. 16. (és i. t. páros

2. vont csövű, azaz golyópuskák, melyeknek csöveiben belül párhuzamosan haladó rovatok vannak, a melyek

a) a cső irányában egyenesen: egyenesen vont csövű puska vagy

b) abban csigaalakban haladnak: csigavonású cső.

A vontesövű puskákat csakis golyók lövésére lehet használni. A vonást a szerint, a mint a kilőtt golyó még magában a csőben $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ vagy $\frac{5}{4}$ fordulást kénytelen a saját tengelye körül tenni feles, $\frac{3}{4}$ -es, egy egész vagy $\frac{5}{4}$ -esnek mondjuk.

A löveg az által, hogy a csőben fészeken halad kifelé, időt enged a löpornak a teljes elégésre, tehát a gázoknak teljes kifejlődésére s így nagy kezdő sebességgel hagyja el a cső öbét s utja az által, hogy igen nagy sebességgel csavar alakjában tengelye körül forog, lehetőleg irányossá válik.

III. A töltés módja szerint.

1. Előtöltők, vagy gyutacsos rendszerű puskák, melyeknek csövei a tussal szilárd összeköttetésben állanak s puska-
vessző segítségével a cső felső öbén át töltendők;

2. hátultöltők, a csöveknek mozgó berendezésével, melynél fogva a hüvelybe fojtott töltényt hátulról tolják be a tölténykamarába.

A hátultöltő puskák a gyújtás módja szerint három csoportba, illetve három rendszerbe sorakoznak:

a) Lefaucheux rendszere. A gyújtás a puskaportöltés fenekén történik az ott elhelyezett gyutacs által, melybe a sárkány ütése által a merőlegesen benyúló gyújtószeg belehatol.

b) Lancaster rendszere. A gyújtás a töltényhüvely fenekének közepébe elhelyezett gyutacs által történik, melyre a kakas a závarzatban elhelyezett rugós gyúszeg közvetítésével ráüt.

c) A gyútűs rendszer. A gyújtás a portöltés fojtásának alján alkalmazott robbanó szer fellobbantása által történik

számokban 28-ig) öbűek; a golyópuskák 22—50. öbűek a következő táblázat szerint:

10 öbű cső a francia fokozat szerint	19.4 mm., az angol fok. szerint	19.8 mm. átmérőjű
12 " " " " " "	18.8 " " " " " "	19.2 " " "
14 " " " " " "	18.2 " " " " " "	18.2 " " "
16 " " " " " "	17.6 " " " " " "	17.4 " " "
18 " " " " " "	17.2 " " " " " "	16.2 " " "
20 " " " " " "	16.6 " " " " " "	16.6 " " "
50 " " " " " "	10.2 " " " " " "	11.8 " " "

egy a závarzatban alkalmazott hosszú tű segítségével, mely a portöltésen keresztül spirál rugó által a gyújtó anyagig hajtatik.

Minden más berendezésű puská e három rendszerre vezethető vissza.

81. §.

A t ö l t é s .

A töltés áll: a robbanó anyagból, mely a hajtó erőt adja, a gyújtó anyagból s a lövegből.

1. A robbanó anyag egyelőre még s rendszerint a puskapor — salétromnak, kénnek és faszénnek szemcsés keveréke.

A lőpor.

A puskapor készítését a legtöbb állam magának tartotta fenn s így az legtöbbnyire állami monopóliumot képez; különféle országokban különféle vegyítési arányok vannak előírva, hogy a robbanó anyag erejének egyenletessége biztosítottassék; így

Auszt.-Magyarországban	75	rész salétr.,	12	r. ként,	13	r. szenet;	
Svajczban	76	" "	14	" "	10	" "	
Franciaországban	78	" "	13	" "	9	" "	és
Angolországban	79	" "	13	" "	8	" "	

vegyítenek össze.

A fellobbantott puskapor a zárt csőürben saját eredeti térfogatának kb. 5600-szorosával felérő térfogatra törekvő gázokat fejleszt (légenyt, szénsavat és szénéleggázt), melyek a föléje helyezett löveget nagy erővel a csőből kiröpitik.

A lőpor fajtái.

Nálunk háromféle puskapor készül:

a) az egyenetlen, igen durva szemcséjű robbantó por;
b) a vadászlőpor, finom rendetlen alaku szemcsékből, mely könnyen gyulékony, erős hajtóerővel bír, de sok salakot hagy a csőben;

c) a golyópuskákhoz való lőpor (Scheibenpulver) rendes alaku nagy szemcsékből áll, nehezebben lobbant, de tökéletesen elég s kevés salakot hagy a csőben.

Jó lőpor.

Jó puskapor az, a mely teljesen száraz s ha az ujjal a tenyéren dörzsöljük, nem piszkít; a mely fehér papíron fellobbantva, élénken és salak nélkül elég.

Lőportartá-nyok.

Nagyobb mennyiségű lőport legjobb bádoggal edényben, üvegpalacszkában, apróbb mennyiséget lőporszarokban tárolni.

A közönséges lőporon kívül vannak még más robbanó anyagok is, melyek tömény-kénsav vagy tömény-salétromsavval telített farostozatból készülnek (Nitrocellulose, Pyroxilin, Collodin, lögyapot, az új füst nélküli lőpor, fehér lőpor s a t.). Mindezek azonban vagy igen gyulékonyak, vagy oly nagy robbantó hatást gyakorolnak, hogy vadászpuskákba nem használatnak, minthogy azokat veszélyeztetik.

Egyéb robbanó anyagok.

2. A gyújtó vagy lobbantó anyag durrsavas higanyélegből vagy chlorsavas kali-ból áll kénantimonnal; amazzt a gyutacsokba teszik, emezt a puskapor-fojtás vájátába kenik (a gyütüs rendszernél). Ezek a lobbantó anyagok könnyü ütésre vagy fémen való dörzsölésre élénk lobbanással gyulnak s a támadt láng igen magas hőfokkal bír.

Lobbantó anyag.

3. A vadászatnál használt lövegek golyók vagy göbecsek (kisebb-nagyobb átméretü golyócskák), melyek puha, vagy keményített ólomból készülnek.

Lövegek.

A golyók vagy teljesen gömbölyüek, vagy hengeralakúak — elül kupba kifutók. Puha vagy keményített ólomból (9 rész ólom, 1 rész ón) golyóminta vagy sám segítségével öntik, vagy préselik; nagyságuknak a cső öbéhez kell arányitva lennie.

Golyók.

A göbecset ma már csak gyárilag készítik. A felolvasztott, $\frac{3}{10}$ rész— $\frac{8}{10}$ rész arzénfémmeel kevert ólomot szitákon keresztül 25—30 m. magasságból vízbe öntik s a kihült göbecseket azután ismét szitákon keresztül nagyság szerint kiválogatják s ehhez képest számokkal ellátják. A nálunk gyártott göbecseket tíz számjeggyel jelölik:

Göbecsek.

00 és 0 borsónagyságu golyócskák, melyeket postáknak, ficzkóknak, futóknak nevezünk;

2. 4. nyulgöbecs — rókára is alkalmas;

6. 8. kacsagöbecs;

10. 12. fogoly- és szalonkagöbecs;

14. 16. erős lőpor szem nagyságu fűrjgöbecs.

Jó göbecs az, a mely nehéz, egyenletesen gömbölyü, sima és fényes.

Jó göbecs.

Különféle nagyságu göbecsből vegyített töltés igen szór, tehát semmi körülmények között nem ajánlatos.

4. Minthogy a puskaporgázak a fölējök helyezett göbecsre csak úgy gyakorolhatják a kellő hatást, ha a lőporra fojtást

Fojtás.

teszünk, másrészt a göbecs is csak úgy maradhat változatlan helyzetben, ha a töltényban szintén fojtással leszoritjuk, a fojtásnak a lövésnél nagy szerep jut.

A fojtás kétféle vastagságban készül; vastag porfojtások, vékony göbecs fojtások; az előbbiek vastagon rétegezett itatópapir-nemezkből, vastag kalapnemezéből, szörnemezéből, a legjobbak viaszszal és fagygyuval telített szörnemezéből; a göbecsfojtások vékony, de erős papirlemezekből gyártatnak.

A löporfojtás rendeltetése, hogy a puska csövét a gázok elől teljesen, áthatlanul elzárja; oly szélesnek kell tehát lennie, hogy már a tölténykamarának azon a helyén, a hol a töltényhüvelyt elhagyja, a csövet légmentesen elzárhassa; mert ha a löporgázak a cső fala és a fojtás szélei között a göbecsek közé hatolhatnak, az utóbbiakat igen szórva fogják a cél felé hajtani. A göbecsfojtásnak pedig azért kell lehetőleg könnyűnek lennie, hogy a göbecsek az utjukban levő ezen akadályt könnyen legyőzhessék.

Minden fojtásnak oldalai kell, hogy merőlegesen álljanak annak talpára; a rézsutos fojtást tehát, mint a lövésre károsat, el kell dobni.

Töltény-
hüvely.

5. A hátultöltő puskáknál a töltést nem veszi fel közvetlenül a puska csöve, mint az elöltöltőknél, hanem *töltényhüvely*, melyet azután mint kész *töltényt* a puskacső tölténykamarájába tolunk. A töltényhüvelyek kemény, de vékony papirlemezekből — fém fenékkal, melyben vagy belül (Lefauchaux) vagy kívül (Lancaster) a gyutacs van elhelyezve, vagy pedig — újabb időben — egészen fémbádogból készülnek.

A töltényhüvelyek természetesen mindenféle átmérővel és különböző minőségben gyártatnak.

Fémhüve-
lyek.

Golyópuskákhoz csaknem kivétel nélkül fémbádogból gyártják a töltényhüvelyeket, a melyek teljesen megtöltve, azaz a golyóval is felszerelve bocsáttatnak áruba.

82. §.

A lövés.

A töltés előkészítését képezi a lövésnek. — A midőn bármely vadász puskát vesz a kezébe, hogy megtöltse, vagy azzal egyáltalában bánják, az általános

biztonság szempontjából mindenek előtt meg kell győződnie, vajjon a kakas nincs-e felhuzva, a puska nincs-e máris megtöltve, a minek elmulasztása már sok szerencsétlenséget okozott. A hátultöltő puskák Lefauchaux rendszerénél ezt a kiálló gyuszegyek bizonyítják, a Lancaster rendszerénél pedig a puskát fel kell nyitni.

A hátultöltő puskák töltése.

A hátultöltő puskákat úgy töltjük meg, hogy a már előkészített töltényt beletoljuk a csöveknek e célra bővebben kivájt alsó ürébe, a tölténykamarába, — mire a puskát elzárjuk. Habár ez a művelet nem nyújt alkalmat oly veszélyekre, a mik hajdan az előtöltők töltésénél ügyetlen kezelés mellett napirenden voltak, mégis nagy figyelemmel és óvatossággal a hátultöltőknél is kell elbánnunk: a tölténykamarában akadozó töltényeket soha sem szabad erőszakkal beletolni, vagy ütésekkel belevetni, minthogy a hátrafelé robbanás könnyen veszedelmes sérüléseket okozhat; nem szabad továbbá a töltés alkalmával a puskát úgy tartani, hogy annak esetleges elsülése a környezetre veszedelmet hozhatna; — azaz a puska csöveit mindenkor lefelé a földre, oldalt az üres tér felé, hordozás alkalmával pedig legalkalmasabban fölfelé a levegőbe kell tartani.

Miként töltjük a puskát.

A puskának töltése a hüvelyeknek töltésétől függvén, ennél a következőkre kell figyelemmel lenni:

A Lefauchaux- és Lancaster-féle rendszerhez minden öbü puskához a töltényhüvelyeket gyárilag készítik; ezeket tehát a kereskedésben többféle minőségben lehet kapni; ugyanaz áll a fojtásokról.

A puskaport „puskapor-mércze“ segélyével beleöntjük a töltőgéphez helyezett töltényhüvelybe, s befojtjuk erős, azaz vastag fojtással. A fojtást erősen leverni nemcsak veszedelmes, de nem is jó, mert a lazábban álló lőpor könnyebben lobban és erősebb lövést ad; a fojtást tehát épen hogy rászoritjuk a puskaporra. Erre ugyancsak a löpormérczéből beleöntjük a göbecset, de ezt már csak igen vékony, de kemény fojtással ugyszólván csak letakarjuk, befedjük, hogy az ki ne hullhasson s a hüvelyt esetleg becsavarjuk.

Puskapormércze becsavarás.

Hogy milyen legyen az arány a töltényben puskapor és göbecs között, azt minden egyes csőre nézve hosszas és költséges kipróbálás által lehet csak megállapítani. A vadászok

Az arány lőpor és göbecs között.

gyakorlati felelete e kérdésre a következő. — „Űrmérték szerint annyi göbecset teszünk a tölténybe, a mennyi puskaport tettünk“ — de ez csak a közép nagyságu 6—10 számú göbecsekre illik; a nagy göbecsekből valamivel többet, a aprókból valamivel kevesebbet kell venni. A rendes súlyarány a lőpor és a göbecs között 1 : 6—8; — azaz a göbecs 6—8 szor olyan súlylyal bírjon, mint a lőpor.

Külött hüvelyek használása.

Minthogy a jó minőségű töltényhüvely csak ritkán reped meg, azaz válik haszonvehetetlenné az első lövésre, azt kétszer sőt háromszor is használhatjuk, ha rajta a gyutacsot ujjal pótoljuk, a mit külön „gyutacszó készülékkel“ (Kapselmaschine) tehetünk. Csakhogy ezen műveletnél igen óvatosan és lelkiismeretesen kell eljárunk, ha nem akarjuk, hogy a lövés — talán épen válságos alkalommal — csütörtököt mondjon.

Izlés dolga tehát és kényelmi szempont alá esik, ha valaki inkább silányabb minőségű hüvelyeket vásárol, melyeket csak egyszer használhat, olcsóbb pénzen, vagy drágább jó minőségűeket, melyeket kevés fáradsággal és költséggel 2—3, talán négyszer is vehet igénybe.

A hüvelyek töltését, mint a lőporral való kezelést egyáltalában nappalra kell tenni, távol minden tüztől. A pipázást és szivarozást tehát ilyenkor feltétlenül félbe kell szakítani.

A jó lövés felételei.

A jó lövés feltételei:

- a) a puskának, illetve a csőnek minden tekintetben hibátlan volta,
- b) a töltési anyagok, azaz a lőpornak és a göbecsnek helyes súlyaránya, — végre
- c) a puskának a lövés alkalmával helyes kezelése — a lövő részéről.

A puska fekvése.

Jól megművelt és minden részeiben kifogástalanul készített puska jó lövést is fog adni, a miről a puskamives jó hírnevével szavatol. Diszitések, cifraságok, fényűzési berendezések a puska jó lövésére természetesen befolyással nincsenek, de igenis annak ugynevezett jó fekvése. A puskáról akkor mondhatjuk, hogy jó fekvése van, ha arczhoz kapva azt, minden keresés, tétovázás nélkül oly helyzetben van, hogy akár nyomban lehetnénk a kilátásba vett célra. A puskának ez a tulajdonsága tehát alanyi; vagyis nem minden puskának van jó fekvése mindenki részére. Hosszú ágyu puska

p. o. legtöbbször csak hosszú karú puskának lesz kellemes és megfordítva; de éppen ezért kell a puska ezen tulajdonságára súlyt fektetnünk — saját személyünket illetőleg, mert ettől függ a gyors, ugynevezett kapásra-lövés lehetősége.

A puskát továbbá mindenkor és minden részében tisztán kell tartani, hogy élesen, biztosan löhessünk s a puskát könnyen kezelhessük. Egyes vadászoknak az az állítása, hogy puskájuk piszkos állapotban élesebben lő, csak a lustaság mentegetésére szolgál.

A töltési anyagok sulyarányáról már megemlékeztünk; itt csak a kipróbálás módjáról kell még szólnunk.

1. Golyópuskáknál a belövés tulajdonképpen a puska-mives dolga, a ki ezért — legtöbbször azonban csak a drágáknál — szavattal is; olcsóbb puskát a birtokos maga lesz kénytelen magának kipróbálni, vagy a mint mi vadászok mondjuk — belőni. Ezt fokozatosan 100—150—200 lépésnyire szokták tenni, mert a távolabbi lövés (a szem korlátoltságánál fogva) nem lehet biztos. A puskát mindenekelőtt oly szilárd helyzetbe kell hoznunk, hogy a lövéseket a lehető legnagyobb biztonságossággal tehessük; ezt úgy érjük el, ha egy előttünk álló asztalra fektetett teli zsákokra támaszthatjuk a puskát. Erre a 100 lépésre vagy 75 meterre távol célba — mindenkor egyforma irányzással 8—10 lövést teszünk, s a következőt fogjuk tapasztalni:

a) vagy a célpont körül van a találatok nagyobb része, akkor a puska jól hord;

b) vagy a célponttól jobbra vagy balra,

c) vagy a célpont fölött vagy alatt van azoknak zöme.

Az a) esetben a puskával meg kell elégedni;

a b) esetben az irányzékot balra, illetve jobbra kell tolni — mindig a megfordított irányban;

a c) esetben a portöltés erős, illetve gyenge. Az utóbbi esetben más gyárnak kész töltényeivel kell a próbát megtenni, vagy azokat magunknak kell készítenünk.

E helyen meg kell jegyeznünk, hogy a golyópuskával háromféle módon szoktunk célózni a szerint, a mint a célzott irányzékban nézzük; és pedig:

finom célállal,

fél célállal,

vagy teljes célállal.

Kapásra-lövés.
A puska tisztán tartása.

Golyópuskák belövése.

Miként célozunk golyópuskával?

A puskát „fél célra“ szoktuk belőni, s így szokás rendszerint célozni is. Ha azonban tetemessel közelebb, vagy tetemessel távolabb áll a vad, miut a minő távolságra puskánk be van löve, az első esetben *finom*, a második esetben teljes céllal célozunk. Mint hogy ugyanis a golyó röppályája nem egyenes, hanem a föld felé hajló, ha fél céllal céloznánk a közel álló vadra, a célpontnál magasabb helyen, a távolabb állót lejjebb fekvő helyen találjuk. Más esetben: tudvalevő dolog, hogy a levegő az alsóbb rétegekben sűrűbb, a felsőbekben hígabb; a fénysugarak annál élesebben törnek meg, minél hígabb levegőből minél sűrűbbe kerülnek. Ha tehát magas hegységekben állásunkból meredekebben fölfelé, vagy lefelé kell lőnünk — tekintettel arra, hogy a sugártörésnél fogva a vad tényleg nem ott áll, a hol látjuk — nem célozhatunk fél céllal, hanem fölfelé *finom*, lefelé lejtőnek *teljes céllal* kell céloznunk, ha a vadat egy bizonyos ponton akarjuk találni.

Az olyan puskáknál (express rífle), a melyek a golyót 300—400—500 méterre vízszintes irányban lövik, a sikban mindig fél céllal célozhatunk; de a fölfelé vagy lefelé való lövésnél épen úgy kell céloznunk, mint a közönséges golyópuskáknál.

Ugyanerre kell figyelemmel lenni, midőn magasan (repülő) húzó nagy madárra golyóval akarunk lőni.

Göbecspuskák belövése.

2. Göbecspuskákat úgy szokás belőni, hogy 5—5½ gramm löporra (12 öbű puskánál) 25 méterre (kb. 30 lépés; jobb a méterekkel való kimérés, mert a lépéssel való mérés váltakozó) egy méter magas és egy méter széles (1 □-m.) céltablába különféle nagyságu göbecsesel hasonló terjedelmű papírivekre lővünk, s a legtömörebbeknek mutatkozó lövéseket megállapítjuk, a mi azért szükséges, mert ugyanazon löporadag mellett ugyanazon eső rendszeren csak egy fajta göbecset lövi a legtömörebben, míg a többieket többé-kevésbé szórja. Ha még a legtömörebbnek mutatkozó célállapon is aránylag szórt lövést látnánk, a löporadagot valamivel apasztanunk, s a belövést ismételnünk kell, míg elég tömör lövést kapunk, bár csak egy fajta göbecsnél.

A puskának ilyenén belövése már azért is jó, hogy annak tulajdonosa alaposan ismerje; hogy tudja, minő eredményekre számíthat.

83. §.

A puska kezelése a vadra való lövés pillanatában s az azzal való bánás egyáltalában.

A vadra való lövés pillanatában meg kell itélni a távolságot, hogy az nem rövid-e vagy nem nagy-e? Az első esetben a vadat dőggé löjjük s hasznavehetetlenné teszszük, a másodikban megsebezük s a vad ragadozók prédájává lesz. Göbecslövésnél a megfelelő távolság 25—30 meter, a legtávolabb 50 meter; ennél távolabb lövés mindig kétes, hazard-lövés. A szűkített öbű (choke bore) puskákkal rövid távolságra löni alig lehet, mert a vadat darabokra löjjük; de 50 meternél távolabb lövést ezeknél is csak gyakorlott lövő kockáztathat. Vont csövekből golyókkal 120—150 lépésre lövünk; 200 lépésre a puska célja a vadnak már olyan nagy részét takarja, hogy *biztos* lövésről szó sem lehet. Kezdők göbecscsel ne löjjenek tovább 40 lépésnél (30 meternyire), mert a gyakori hibázástól elkedvetlenednek.

Mire kell ügyelni a lövésnél?

A távolságok megállapításában úgy kell gyakorlatot szerezni, hogy a távolságot gyakrabban léptekkel megmérjük; egy lépésre 75—80 cmetert, 100 méterre tehát 120 lépést számítunk.

Távolságok begyakorlása.

Biztos lövést csak nyugodt vérmérsékletű ember tehet, a ki ugyanis a távolságot megállapítani, a vadat célba venni, a puskát elsütni egy pillanat alatt higgadt nyugodtsággal, nagyobb felindulás nélkül képes. A vadászláz nemesak a kezdőt, hanem válságos pillanatokban, a midőn esetleg valami különöset nem várt pillanatban észreveszünk s a t., a gyakorlott vadászt is elfogja, szivét hevesebben megdobogtatja, kezét megremegteti; ilyenkor rá sem pillantva az ingerültséget okozó vadra, meg kell várni a pillanatot, míg a hevesebb vérkeringés lecsendesedik s inkább nem löni, mint ingerült állapotban tett eredménytelen lövéssel a vadat elriasztani. Szeles vadász mindig sok hiábavaló lövést teszen.

Biztos lövés.

Vadászláz.

A puskát csak akkor szabad arcához kapni, a midőn a vadra a következő pillanatban minden akadály nélkül lőhetünk; e tekintetben oly gyakorlottságot kell szerezni, hogy a puskát az arcához kapáskor már a teljesen helyes fekvésbe fogjuk, azaz a szem az irányzékon, a célon keresztül

A puskát arcához kapni.

már a vadnak helyes irányában legyen, hogy a vadat arczhoz kapott puskával ne kelljen keresnünk.

A futó vagy repülő vadnak követése a czélzaskor ritkán jár jó eredménynyel; a kapásra lövő vadász rendszeren jó találó, jó lövő.

Oldalról
s a t. jövő
vadat meg-
célozni.

Hogy az oldalról, elülről közeledő, vagy távozó vadra miként kell löni, különféle szabályokat alkottak, melyek azonban a kellő gyakorlat nélkül teljesen meddők; ezeket a dolgokat tehát gyakorlatból kell megtanulni. — Megemlitendőnek tartjuk csak azt, hogy meredek sziklán álló vad alantabbnak, vizen úszó magasabbnak látszik. Szörmés vadra golyóval a fejre, a nyakra, a kamarára (a szívre), ritkán szügybe, vékonyaira sohasem szabad célozni; hátulról nagy vadra löni egyáltalában nem kellene.

Miként kell
a puskát
hordani.

A töltött és lövésre kész puskát a vadász csöveivel csak fölfelé vagy lefelé hordja; soha se tartsa a csöveket oly irányba, a melyben emberek állanak; sőt még a czélzásnál is ügyelnie kell, hogy a csövek irányában — bár nagyobb távolságban is — nincsenek-e emberek, vagy házi állatok, melyekben kárt ejthetne. — A csövekkel hátrafelé vállra akasztott puska sziját elül mindenkor meg kell feszíteni; elül vagy hátul ide-oda kalimpáló csövekkel hordani a puskát — *neveletlenség*, társaságban *vétkes könnyelműség*, mely már sok szerenestlenséget okozott.

84. §.

A puska tisztítása és tárolása.

Ha jó puskát soká akarunk hasznavehetőnek fentartani, nemcsak tisztán kell azt tartani, hanem oly módon kezelni és tárolni is, hogy kártékony behatásoknak ne legyen kitéve.

a) A puska tisztítása.

A puska
tisztítása.

A csöveket mindenkor azoknak használása után a tisztító vesszőre rácsavart kőczezal tisztára kell törülni.

A tisztító vessző fogantyúval és alul az éleken fogakkal felszerelt fémtoldalékkal ellátott erős pálcza, melynek fémtoldaléka körül a kőczet, vagy csepüt (szöszt) csavarjuk. Ha a csövek igen piszkosak, vízzel telt edénybe állítva takarítjuk azokat ugyancsak a töltővesszővel, azután kiveszszük és a kő-

ezot megújítva tisztára és szárazra töröljük. Végre megolajozzuk vagy kőolajjal (petroleummal) megkenjük a kőzot s végig huzzuk azt a csöveken, de azután újra száraz kőzeczal töröljük ki, hogy csak igen finom zsiroskás réteg maradjon bennök.

Sok vadász előnyösebbnek tartja a csöveket szárazon tárolni.

Ha gyakori lövöldözés után ólomrészecskék tapadnának a csövekhez, ha „beólmozódnának“, a mit a leirt töltőveszszövel ki nem lehet takarítani, külön e célra szolgáló fém-toldvánnyal kell azokat kidörzsölni, a mely toldvány körül sárgarézsdrony van lazán csavarva; ezt „frisítés“-nek mondjuk. — Az ilyen munkát, hogy az egyenletesen végeztessék, legjobb a puskamivesre bízni.

Beólmosódás.

A puskának többi alkatrészeit, ha a tisztogatás szüksége beáll, széjjel kell szedni, be kell olajozni, azután jó erős kefével ledörzsölni, végre tiszta vászonronggyal megtörölni. Ha a piszok már beleszáradt, petroleummal telt edényben áztatjuk a kisebb alkatrészeket, s csak azután takarítjuk meg, a mint előbb mondatott.

A durvább alkatrészeket és csuklókat táblaolajjal vagy szarvas-lábcsontokból készült zsiradékkal, a finomakat órás olajjal, vagy csak tiszta petroleummal kenjük fogolytollal. Avas zsiradékot sohasem szabad használni.

Kenőszere k

b) A puská kezelése és tárolása.

Esőben a vadász a puskát csöveivel lefelé tartja, lehetőleg úgy, hogy az egész szerszám, a melyet leginkább kell az esőtől óvni, a hóna alá kerüljön. Az esővittől a puská leginkább rozsdásodik.

A puská kezelése.
a) Esőben.

Midőn a vadász télen vagy nedves hideg időben hazajő, nem jó a puskát meleg szobába bevinni, minthogy a meleg párák nyomban rárakodnak a hideg vasalkatrészekre, s szintén rozsdásodást okoznak.

b) Télen.

Midőn a puskát — po. barkácsolva kocsiban viszzük — akár az e célra szolgáló agytokban elhelyezve, akár szabadon tartva azt kézben, lövés előtt az irányzékra vetett pillantással meg kell győződnünk, hogy az — ütés vagy surlódás által — nem lett-e helyéből tolvá; ha igen, a miről a csövön és irányzéken látható rovásból megtudunk, helyre kell azt igazítanunk

c) Irányzék helyreigazítása.

Töltött puskát sohasem szabad a házba bevinni, mivel az már sok szerencsétlenségnek volt okozója.

d) Töltve.

A puskát tárolása.

Ha a puskát a hidegből mégis be kell vinni meleg szobába, vagy a meleg kályha mellé állítjuk, hogy a lerakodott párák ismét hamarosan elpárologjanak, vagy nyomban megtörülve azt, ágyba teszszük, hogy a meleg párák ne érhessék.

A puskát tárolni legjobb az előszobában felállított zárható szekrényben; de bárhol szoktuk azt tartani, egy helyen tartsuk mindig s meg ne engedjük, hogy ahhoz bárki is hozzányúljon. A teljesen megtisztított puskákat puskatartókba, puskatokokba, vagy puskaládikákba is szokták tenni, s így azután biztos helyen tárolni. A puskatokok és ládikák nagyobb részben úgy vannak készítve, hogy azokban a töltő és tisztító eszközöket is el lehessen helyezni. — Kocsikázáskor és vasuton való utazásnál előnyösöknek bizonyultak.

85. §.

II. A VADÁSZKÉSEKRŐL.

A vadászkések a vadászati viszonyok fejlődése folyamán annyira vesztettek jelentőségükből, hogy manapság az ember már csak ritkán lát vadászt, a ki olyannal felszerelve lenne; ott, a hol hordják, már csak mint átörökölt szerelvényt, inkább az egyenruha kiegészítő részeképen szerepel.

Szabály azonban, hogy a vadászszemélyzet különösen erdei pagonyokban mindenkor oldalfegyverrel járjon; a régi időkből átvett jó szokás, hogy a fővad cserkelésénél és vadászatánál a vadász ur is vadászkést viseljen az oldalán; az oldalfegyver nemcsak önvédelemre szolgál, hanem annak gyakorlati használatára a vadászatnál máskép is igen gyakran nyílik alkalom.*

Háromféle vadászkés van még használatban és pedig:

Vadászkés.

1. a szoros értelemben vett *vadászkés* (Hirschfänger) keresztfogantyúval; kardszélességü, erős, hegyes, csucsán kétélü erős 60—65 cm. hosszú pengével; bőrhüvelye alul-felül vasbádóg vagy sárgarész diszitással és felül vendég-hüvelylyel a tarkókés részére. — A német vadászkésnek kardféle fogantyúja van. — Mind a kettőnek pengéje fölött kagyló alaku pajzsocska

Német vadászkés.

* Hogy egy kiváló esetet említsünk: A kíséző vadász a cserkelő vadásznak, a ki fővadat ejtett, a vad véérébe mártott „örömszöldet“ levett kalappal a vadászkés pengéjén nyújtja át.

van, mely a vendéghüvelyt illetve a tarkókést takarja illetve biztosítja.

A vadászkes ősidőktől fogva a tanult vadásznak hivatal-jelvénye volt, melyet csak felszabadított vadászsegédnek volt szabad viselnie. Szarvasoknak és vaddisznóknak kivégzésére használták, sőt erős vaddisznókat is neki futtattak. Most már csak galyak levágására használják lesállítások készítésekor.

2. *A tarkókés* 20–22 cm. hosszú pengéjű, élesen hegybe kifutó egyszerű fogantyus kés, melyet külön tokban a vadásztarisznyában vagy a vadászkes vendéghüvelyében szoktak hordani. Ezzel a kisebb szőrmes vadakat, däm vadat és özet, (ragadozót soha) és a nagyvadak közé soroló szárnyasokat letarkózzák azaz a koponya és az első nyakcsigolya közé irányzott szurással, mely az agy nyulványát keresztül metszi, kivégezik. — Ezen kívül még a vad lefejtésénél és feldarabolásánál használják.

Tarkókés.

Igen ritkán, de kivételesen néha mégis használják:

3. *a dákost* vagy *gerelyt*; ez széles pengéjű, vadászkeshez hasonló, keresztvassal ellátott, erős dárdanyélre erősített (lándzsahegy-forma) kés, melylyel ezelőtt medve, most már csak vaddisznó vadászatok alkalmával (és pedig csak igen kivételesen) az előrohanó vagy a vadásznak támadó vadat elfogják, azaz felszurják.

Dákos v. gerely.

A divatból teljesen kiment, s hazánkban sohasem látható — talán ereklyeként is ritka:

4. *a nehéz vadászkes*, melyeknek pengéje 40 cm. hosszú, 6–8 cm. széles, és 1 cm. vastag; bőrhüvelyben hordták a jobb csipő fölött. A vad feldarabolásánál a csontok szétvágására, az agancsoknak a koponyáról való levágására*) s végre eszközül használták a vadászbüntetésnél.

Nehéz vadászkes.

Meg kell még említeni:

5. *az ösvényvágót*, (Standhauer) kard alakú kést, mely a ösvényvágó. kerülők felszerelését képezte; barkácsolási utak és cserkész-ösvények készítésénél galyak és faágak levágására használták.

* Most le szokták fűrészelni; fűrészszel szabatosabban lehet e műtétet végezni.

III. A VADÁSZ-SZERELVÉNYEKRŐL.

A vadász-szerelvények közé számítjuk:

Vadásztarisznya.

1. *a vadásztarisznyákat, vadásztáskákat.* Ezek kerekített sarku, kissé hosszukás négysegletű borjubőr-táskák, melyeket szijon a vállon hordanak. A vadásztarisznya fedele gyakran vadesülkőkkel, rókalábakkal, préselt bőrképpel van diszítve, vagy borzbőrből készült. A vadásztarisznyában löszereket, apró vadászszerszámokat (esavarhuzót), kész töltényeket és egy zsiroskás vászonrongyot visz magával a vadász, hogy a legszükségesebb apró helyreállításokat a puskán nyomban maga fogatosithassa.

A tarisznya fedőjét néha kötött — többé kevésbé finom madárzsák takarja.

Háttarisznya.

2. *a zergezsák vagy háttarisznya* (Rucksack) egy zerge vagy őz, vagy 4–6 nyul czipelésére készült zsák, melyet különösen a hegyi vadászok használnak; a hátton való hordásra vállszijakkal van készítve, s hegyes vidékeken teljesen pótolja a vadásztarisznyát.

Tölténytok, töltényöv.

3. A hátultöltő puskákhoz szükséges tölténykészlet hordására *tölténytokok és töltényövek* készülnek; amazok kemény bőrből készült, szijon függő katulyaformák (hasonlitanak az utazások alkalmával használt szivartartókhoz); az utóbbiak hüvelyekkel felszerelt vászon- vagy bőrovek.

A tarisznya felszereléseként említendő még:

Aggató.

a) *az aggató*; ez bőrből vagy kenderzsinegből font hurkóból áll, a melyekbe az elejtett szárnyasok fejét belehurkoljuk:

Ebvezeték

b) *hosszabb ebszineg, ebvezeték*;

Ebkorbács.

c) *ebkorbács*, a mely azonban az idomitási módszerek változásával lassan-lassan kimegy a divatból;

Jelzőkürt.

d) *jelzőkürt* és

Ebsip.

e) *ebhívó* (ebsip)

IV. A FOGÓ SZERSZÁMOK ÉS ESZKÖZÖKRŐL.

Azokat az eszközöket és szerszámokat, melyekkel a vadat élve befogjuk, megöljük, szállítjuk, megközelítjük, magunkhoz

esaljuk, valamennyit a fogószerszámok közé számítjuk, s az alább elősorolandó csoportokba osztályozhatjuk.

E munka szűk terjedelménél fogva a részletes leírásnál természetesen csak azoknak fogunk bővebb leírásába bocsátkozni, a melyek a gyakorlatban bővebben és általánosabban használatnak, míg a többinek csak rövid felsorolására szorítkozunk.

A fogó-szerszámok közé számítjuk:

1. *A szöveteket és rémhálókat*, melyek a vadnak bekerítésére, illetve terelésére szolgálnak;
2. *a hálókat*, melyekkel a vadat élve befogjuk;
3. *az utvesztőket*;
4. *a vastöröket, kelepceket és vermeket*, melyekkel a vadat élve vagy halva megkerítjük;
5. *a csalvörteket, a dög- és uhu-gunyhókat*;
6. *a hurkokat, cseklyéket és a megkerítés egyéb módjait*;
7. *a hívókat*, melyekkel vadak hangját utánozzuk;
8. *a vadszállító szekrényeket*.

88. §.

1. Szövetek és rémhálók.

A szövetek és rémhálók arra szolgálnak, hogy bizonyos erdő- illetve pagonyterületet azokkal körülvéve, a körülfogott vadat szűkebb, újra körülkerített területre szorítsuk.

Szövetek és rémhálók.

Manapság ezeket csak az uralkodók vadászterületein használják, a hol sok vadat aránylag rövid területre szorítva az előírányzott vadászatnak kellő sikert akarnak biztosítani.

Az ezekkel való vadászat különben — eltekintve is a nagy költségektől — korunk izlésének többé egyáltalában már meg nem felel.

A szövetek, melyek magas szövetek, középszövetek és redőny-szövetek lehetnek, erős kender- vagy lenvászonból készülnek. A magas szövet $3\frac{1}{2}$ m. magas és 136—150 m. hosszú, fölül a kelmébe varrott gyűrűvel vagy hálózattal ellátva, melyen keresztül erős, a szövetnél 20 m.-rel hosszabb feszítő zsineget húznak. A magas szövetek szarvasvad beterelése-

Redőny-szövetek.

Magas sz.

Közép sz. sére használtatnak. — A középszövetek 2,7 m. magasak, szintén 135—150 m. hosszúak, és erdei, dám- és özvad bekerítésére szolgálnak. — A félszövetek 2 m. magasak, szintén vaddisznó és öz, továbbá farkas, nyul és róka bekerítésére alkalmaztatnak. — A redőnyszövet olyan magas és hosszú, mint a magas szövet, de öt részre van vágva és alul-fölül feszítőzsinagre van feszítve, a melyen függönyként széthuzható. Arra szolgál, hogy a bekerített, de valami által megriasztott vadnak kapuként megnyithassuk.

Társzekerek
és szerel-
vényük.

Ezen szöveteket rendeltetésük helyére társzekerekkel szállítják, a hozzátartozó szerszámokkal, a melyek 12 álló dorongból, több kötőzsinagból, lyukverőkől, horogból, melyekkel a szövet alsó részét a földhöz erősítik, támrudakból, melyek ott alkalmaztatnak, a hol a szövet iránya megtörik, azaz sarkot képez, több fakalapácsból és emelővillából, két fagyfuróból és több csákányból állanak.

Rémhálók.

A rémhálók teljesen kifeszített hálók, ugyanazon rendeltetéssel, mint a szövetek s ugyanazon méretekkel.

Vaddisznók terelésénél a szövetek elé még rémhálókat is szoktak felállítani s azt úgy nevezik: „a szöveteket rémhálókkal kettőzni.“

Ide számítandók még a rémczafatok és a rémzsinagok, melyeknek szintén csak az a céljuk, hogy a vadat a meneküléstől — abban az irányban legalább, a hol fel vannak állítva, — visszariaszák.

Rémczafa-
tok

A rémczafatok hosszú zsinagokra kötött apró kendők, rongyok, melyek néha két rétből egymás fölött aggattatnak ki; rendeltetésükhöz képest, hogy tán nagyobb vagy kisebb vadat riaszsanak-e, 1—2 m. magas villákra feszítettnek.

Rémzsinag-
gek.

A rémzsinagokra bizonyos távolságban egymástól 2—3 lud-, pulyka- szóval nagy toll van aggatva ugyanazon célból, mint a rémczafatoknál a kendők vagy rongyok. Ezek — könnyűségüknél fogva a legalkalmasabbak, hogy különösen nyulvadászatoknál, ha kevés a hajtó, a meghajtandó területet különösen arról az oldalról, a hová a nyulak menekülni szoktak (p. o. a szomszédterület felől), elhatároljuk s így a nyulakat a magunk számára biztosítsuk.

89. §.

2. Hálók.

A *hálók* a vadnak élve befogására valók, eladás, áttelepítés vagy más módon való értékesítés céljából. A rémhálóktól, melyekkel magasságra, hosszúságra és erősségre nézve megegyeznek, annyiban különböznek, hogy amazoknál a szemek egyenes, emezeknél ferde négyszögek; amazok feszesen, ezek pötyögösen, redősen állíttatnak fel.

A hálókat felosztjuk: nagy hálókra (szarvas-, däm öz-, vaddisznó-fogó háló) és kis hálókra. A nagy hálók, úgy mint a szövetek és rémhálók, ma már nem igen használtatnak, minthogy eladás vagy áttelepítés céljából a vadat most más berendezéssel, melyet útvesztőnek nevezhetünk, szokás befogatni.

A *kishálók*-ból foglyok befogására a következőket használják: a csúcsos fogolyhálót, a fedeles hálót, a szilárd fedelű fogolykelepezét, és a kissővényhálót; ritkábban a nagy sővényhálót, a terítő hálót, és a haranghálót; fáczánok befogására legtöbbször a csápóhálót; üregben lakó ragadozókra, rókákra, vidrákra, továbbá borzra és üregi nyulra kisebb-nagyobb zsákhálókat és apróbb terítő hálókat.

a) A csúcsos fogolyháló vagy terelő három részből áll: a szárnyakból, a menyezet (hid vagy fedél)-ből és a csúcsból (zsák); összeállítását legjobban az ábra magyarázza. A foglyok nyugodt vizsla vagy csalvért segítségével a szárnyak közé, onnan a menyezet alá, végre a csúcsba tereltetnek. A háló szemei 3—4 cm-esek.

b) A fedeles háló, melyet csak télen, hóálláskor lehet használni, négy kb. 50 cm. magas oldalból és $1-2\frac{1}{2}$ m-es menyezetből áll; az erősen kifeszített oldalakban csapóajtócskák vannak, a melyek mindaddig, míg a foglyokat szokatjuk, nyitva állanak; mihelyt a fogolycsapat teljes bizalommal jár ki-be, az ajtócskákat fogásra állítjuk, s az egész fogolyfalkát megkerítjük. A háló szemei 3—4 cm-esek.

c) A szilárd fedelű fogolykelepező csak 25 cm. magas oldalfalából és egy m-nyi, könnyű deszkából készült

szilárd menyezetből áll; egyébként egészen úgy van berendezve mint a fedeles háló.

Kis sövény-
háló.

d) A kis sövényháló 10—20 m. hosszú, 35 cm. magas háromrétű háló; a külső hálók zsinegből készülnek 10 cm. bő szemekkel; ezek között fekszik a finomabb czérnából készült, 3—4 cm. szemű belső háló; fáczánokra a háló magasabbra, bővebb szemekkel, fűrjekre alacsonyabbra, apróbb szemekkel készül. A hálót fűben, vetésben, kenderben s a t. zeg-zugosan felállítják (az állító pálczák 2—2 méternyire vannak a hálóba beillesztve) s a vadat halkan beszélgető vagy füttyürésző hajtók által tereltetik a hálók felé, a hol átbujni akarva, bentakad.

Magas sövényháló.

e) A magas sövényhálót a rebbenékeny foglyok befogására használják; ez 25—30 m. hosszú, 7—9 m. magas, 3—4 cm-nyi szemekből álló igen könnyű háló, melyet igen redősen állító dorongokra erősített zsinegre ráaggatnak, hogy a felröptentett fogolycsapat annak neki szállva, benakadjon.

Terítőháló.

f) A terítő hálót, mely 18—20 m. hosszú, és 12 m. széles, erős czérnából készül 3—4 cm-nyi szemekkel; két férfiú viszi a két oldalára erősített rúdon, s a vizsla előtt meglapuló szárnyas vadra (fáczán, fogoly, fűrjre akár a vizslával együtt) ráborítja.

Harangháló.

g) A harangháló harang alakjában a középén 1.7 m. magas dorongra feszített négyzetleges apró szemű háló, melynek négy sarka a földhöz van erősítve; midőn a foglyok az alája szórt szemesen összegyűlnek, elrántjuk a dorongon álló peczket, s a háló leborítja a szemező vadat.

Csapóháló.

h) A csapó háló négyzetgüti, fakeretre lazán ráfeszített háló, melynek szemei a középén egy darabra szét vannak vágva és zsineggel összefonva, hogy a fogott vadat ezen a nyíláson át a háló alól ki lehessen szedni. Ez a háló a fáczánok és foglyok etető fészereiben állandóan van felállítva, hogy hozzászokjanak. A szemező vadra a hálót a közel figyelő kunyhóban elrejtett vadász zsineg segítségével lerántja.

Zsákháló.

i) A zsákhálók rendeltetésükhöz képest kisebb-nagyobb négyzetletű hálók, a középén redős kötéssel, bővebb zsákkal. Ezt a borz és rókabarlang vagy üregi nyulkotorék fölé úgy helyezik el, hogy a belül (eb vagy vadászmenyét által) nyugtalanított vad kirontva, a hálóba bonyolódjék. Ezen zsákhálókat úgy is készítik, hogy azoknak csucsába erős vasgyűrűt kötnek,

hogy a kotorékba menekülő vad magát a hálóból hamarosan ki ne rághassa (róka, borz); a vidrára vízben állítják fel szárnyak közé. Üregi nyulakra egyszerű apró négyszegletes terítő hálócskákat használnak, melyeknek széleire ólomgolyócskák vannak erősítve, melyek a kotorékból kirontó üregi nyul mögött összecsapnak.

Mint lényegükben hálóból álló fogó berendezések említendőek még:

k) A verem- vagy árok-háló (Stossgarm), a mely ragadozó szárnyasok élve fogására alkalmas; áll pedig 3 méter távolságban egymástól négyzetben a földbe vert négy 3·7 méteres póznából (80 cm. a földben), melyekre belül 2·5 m. magas, 12·5 m. hosszú hálót akasztunk úgy, hogy az kívülről való lökésre a négy pózna által határolt térbe beleessék. Ezen hálókretrecz közepébe szintén hálókalitba zárt fehér galambot teszünk. Ha a ragadozó madár (héja, karvaly) oldalról csap a galambra, magára rántja a hálót; ha felülről csap rá, úgy kell a fogásról gondoskodni, hogy a háló uégy sarkát átlóban finom, de erős czérnával összekötjük, mire a háló, mihelyt a czérnaszálak bármelyikét megérinti, a ragadozót leborítja.

Verem v.
árokhaló.

Ez a fogási mód, a hol héják és karvalyok járnak, igen jól fizet.

l) A hálós tör (Bömsch) nem egyéb, mint fából készített csapótör, melynek kengyeleire háló van alkalmazva, melynél a rugó szerepét könehezék viszi; a kengyelek kettős mogyoró pálczákból készülnek. Ugy vizen, mint szárazon lehet használni.

Hálós tör.

m) A héjakas (Habichtskorb) felül 60 cm. hosszú, alul 40 cm. hosszú, 1 m. magas négyzetes favázból áll, melynek oldalait vassodrony-háló veszi körül. Ennek a kasnak belsejét ugyancsak egy sodronyháló egy alsó és egy felső részre választja; az alsó részben fehér galamb helyeztetik el, de úgy, hogy a felső részbe került ragadozó (héja v. karvaly) meg ne sérthesse, míg az elválasztó háló közepébe ülőke van alkalmazva, mely a billentyű szerepét viszi; a kas felső peremén hengerre göngyölt háló van alkalmazva, mely összefüggésben áll a kas alján lelógó vassulylyal. Mihelyt a héja a galambra lecsap, az ülőke érintésére a vassuly mozgásba jön a hengerre göngyölt háló leborítja és elzárja a kas felső nyílását.

Héjakas.

Ujabbán a hálószerkezet helyébe csapóvasat állítanak fel, mely az ülőke megérintésére összeesapódván, a madarat összeszorítja; s ez tényleg alkalmasabbnak is bizonyult.

Kacsafogó.

n) Vadkacsák befogására „*kacsafogókat*“ rendeznek be a csúcsos fogólyháló mintájára. Olyan tavon ugyanis, a hol sok kacsá szokott megfordulni, oldalt kanyarodó és csúcsba kifutó csatornákat ásatnak, ezeket kifelé szűkülő hálókkal betakarják, a partokat nádfalakkal maszkirozzák s a vízbe ereszkedő vadkacsákat az ott tartott szelidített kacsák s egy erre idomított vörös eb segítségével betereleik a csatornába s ott élve kifogják.

Hazánkban csak egyetlen ilyen kacsafogó telep van. Holics mellett Nyitramegyében, a hol 20—30,000 kacsát is fogtak már egyes években.

90. §.

3. Útvesztők.

Útvesztő.

Az ezidőszerint szarvas-, dám-, özvad és erdei befogására használt fogó-berendezés, melyet *útvesztő*-nek elneveztünk, a következő:

Bizonyos kisebb területet az erdőben, — a hol a vad különösen szeret tartózkodni, — körülveszünk erős és oly magas kerítéssel, hogy onnan a vad könnyű szerrel ki ne menekülhesen és könnyen forgó kapuval, vagy — erdei részére — csapó ajtóval látjuk el azt, míg a kapuval szemben szintén elzárható nyílást hagyunk, mely folytonosan keskenyedő folyosót rejt el.

A külső kapu folytonosan nyitva, a belső folytonosan zárva áll, hogy a vad egyrészt hozzászokjék a kerítésen belül kitett takarmányhoz ellátogatni, illetve, hogy csak egyetlen nyílásról legyen tudomása.

Midőn a vad ezen berendezéshez teljesen hozzászokott s teljesen bizalmasan ki-be jár, de másrészt a vadnak befogása szükségessé vált, az egész berendezés a legnagyobb óvatossággal és egész csendben fogásra állíttatik s a fogáshoz ki-rendelt vadász elfoglalja a helyét, melyhez a kapuzáró-billentyű zsinoge vezet. A tengelyen forgó kapu zárására földbe mélyesztett nehéz suly, a csapóajtó zárására az ajtó önsulya szolgál-

tatja a mozgató erőt; a billentyűnek, mely a súly működését akadályozza, igen érzékenyen kell beállítva lennie, hogy az a zsineg legkisebb rántására a rovásból kiugorva a kapu zárását, illetve az ajtó lecsapódását okozza. Mihelyt tehát a rendesen magas leshelyen ülő őrszem látja, hogy a befogandó vad bent van a kerítésben, megrántja a zsineget, a kapu záródik, az ajtó lecsapódik és a vad be van fogva. Ezután várni kell, a míg a zörej által nyugtalanná és bizalmatlanná vált vad kissé lecsendesedik, mire egész csendben a folyosóba — utvesztőbe — nyíló ajtó megnyittatik, a kiszemelt vaddarab lassan feléje, azután a folyosóba,*) végre ezen át az annak végébe állított vadszállító szekrénybe betereltetik.

91. §.

4. Vastörök, kelepczék, csapdák és vermek.

Ezeket a vadovás szempontjából leginkább ragadozó vadak befogására használják, — csak ritkán hasznos vadra (vadludakra).

a) Vastörök vagy csapóvasak.

Vastörök v.
csapóvasak.

Ezek négy csoportra oszlanak s az egyes csoportokban vagy csak nagyságban, vagy csak egyes alkatrészeknek különemű berendezése által különböznek egymástól.

1. A berlini tör (Schwanenhals) jól záró, 40—60 cm. átmérővel bíró félkörű két kengyelből áll, melyeket kívülről működő, igen erős, patkóalaku rugó szétfeszít; a záró készülék szintén a kengyeleken kívül fekszik s csak egy vékony csövecskén keresztül futó finom, de erős czérnaszállal, illetve lőszörzsineggel van a családokkal összekötve.

Berlini tör.

Részletes leírását mellőzzük, mert a kereskedelemben minden egyes példányhoz használati utasítást mellékelnek. De kötelességünk figyelmeztetni a vele bánókat annak veszedelmes voltára: a rugó oly erős, hogy a kengyelek erős ember lábszárát összezuzni képesek; meg az a veszedelmes tulajdonsága van, hogy a megszábadult rugó az egész — magában véve ne-

*) Erdeinél a folyosó nem szükséges; ezt a vadat a hátulsó kapun át egyenesen a vadszállító szekrénybe lehet terelni.

héz csapóvasat — különösen ha kemény aljzaton bánunk vele, — néha egy meter magasra fölveti, s így a velebánó lehajló fejét is veszélyezteti. — A kengyelvasakat tehát mindaddig nem szabad elereszteni, míg a biztonsági készülék teljesen helyes működéséről alaposan meg nem győződünk.

Tányérvas.

2. A tányérvas két félkörű vagy kétsarku, jól záró, sima vagy fogas vaskengyelből áll, melyeket a csapón kívül elhelyezett egyoldalú vagy kétoldalú rugó feszít. — A zárókészülék és a mentőbillentyű a csapónak közepén elhelyezett vastányérral van összekötve, melyre a csalétket erősítjük. A csapóvas nagysága s a rugó erőssége a befogandó vadnak nagysága szerint különböző; e szerint vannak tányérvasak medvére, hiuzra, 60—80 cm.; rókákra, vidrákra, borzokra 60 cm. kengyelátmérővel; kisebbek a nagyobb menyétfélékre s a nagyobb ragadozó szárnyasokra; a legkisebbek 20 cm. átmérővel apró szárnyas ragadozókra s a kisebb menyétfélékre. — Kezelésük mindenki előtt ismeretes.

Rudas v.
kétkaru csa-
póvas.

3. A rudas vagy kétkaru csapóvas (Stangeneisen).

E csapóvasnál a rugó két egyenes, erős, széles, sarokban mozgó, éles fogban végződő és hosszában még négy-négy éles foggal ellátott vaskarra gyakorol nyomást s e csapóvas lecsatantásánál a két kar oly erővel csap össze, hogy még a leg-erősebb vad sem képes belőle kiszabadulni. A felállítás ravasz segítségével eszközöltetik, melynek felső vége tokban végződik, a melybe azon tartó ágacs-kát helyezük, melyre a felállításnál a lehúzó zsineg egyik vége van kötve. A zsineg vagy lószőr egyrészt a ravasz felső tokjában elhelyezett galyacs-kába, másrészt a csapóvas kifeszített karjai fölött és azok irányában a más oldalon a földbe beszurt galyra van erősítve, s hogy a vad veszedelmet ne sejtjen, előbb a zsineget vagy lószőrt nádszálon huzzuk keresztül s így kötjük meg. A felhúzó zsinegnek elég faszosnak kell lennie, minthogy különben a csapóvas az elhaladó vadat csak hátul vagy épen csak a farkánál fogná meg. E csapóvasnál tehát csalfalat nem alkalmaztatik, hanem az egyszerűen a vad váltójára állittatik fel.

Veszedelmes voltánál fogva ezen csapóvassal igen-igen óvatosan kell bánni.

Horogvas.

4. A h o r o g v a s n a k, melyet leginkább rókára használunk,

négy (német h.-vas), vagy két (francia h.-vas) horga van. Az egész oly nagy, hogy egy közepes madár, p. o. egy rigó testében elfér. A róka neki ugrik az ágra felakasztott vélt prédának, a mikor a horgok szájapadásába verődnek, s annál jobban szétfeszülnek, annál nagyobb fájdalmakat okoznak, minél nyugtalanabb a fogott vad.

Ezt a fogási módot épen ezért nem tartják vadászhoz illőnek, s nem is igen alkalmazzák.

Csalétkül frisen lőtt madarat, vadnak máját, vagy sült macskahúst tesznek a horgok körül.

b) A kelepczék.

A kelepczék közé számítjuk: a csapóládákat, a beugrókat, az ebfogókat, a farkasfogót, a vidrafogót és a zúzócspadákat.

1. A csapóládák fából készült szekrények, melyeknek ajtai a láda belsejében alkalmazott készülék megérintésére becsapódnak, s a ládába jutott vagy azon keresztül haladó vadat elzárják. Csapóládák.

A csapóládák ugyanis

a) egyajtósak vagy

b) kétajtósak. — Az utóbbiak kb. másfélszer akkora, mint az egyajtósak; hosszukás négyszegletes faszekrényből állanak, melynek mind a két végén egy-egy csapóajtó van alkalmazva: a felhuzott csapóajtók a láda belsejében elhelyezett deszkácska alá rejtett billentő szerkezettel vannak kapcsolatban; mihelyt a szekrényen keresztül haladó vad e deszkácskára lép, megnyomja az érzékeny ravaszt s az ajtók mind a két oldalt becsapódnak.

Egy ajtós,
két ajtós
csapóládák.

Ezeket a csapóládákat csak a menyétféléknek befogására szokták alkalmazni. Tudvalevő dolog ugyanis, hogy az apró ragadozók, de még a róka is, a nedves füvet és lombot kerülve, a járt váltókat szeretik portyázó! utjaikon használni; az óvándó pagonyban tehát (különösen fáczánosokban) ösvényeket takarítanak s ezekbe állítják a két ajtós csapóládákat; hogy pedig a vad a gyanussá vált helyet el ne kerülje, úgy a mellső, mint a tulsó oldalon gátsövényt készítenek 1—2 méter hosszúságra. A vad ezt a sövényt nem szívesen ugorja át, mert így megint csak nedves fübe vagy lomb közé kerülne, hanem inkább rá-

szánja magát a ládán való keresztülhaladásra, a melyben azután benreked.*)

Az apró menyétek fogására ilyenféle ládákat a földbe sülyesztenek és mesterséges üreignyilást készítenek feléjük, fenekükön pedig apró csapóvasakat állítanak fel, a melyek a ladába ugró apró menyétet — összezapódva — megragadják.

Beugrók ragadozók részére.

2. A beugrók, melyeket a ragadozó vad részére készítünk, a vadaskerti beugróktól annyiban különböznek, hogy előttük vermet ásatunk, annak nyilását vagy egyszerűen maszkirozzuk, vagy csapóajtóval ellátjuk; hogy a beugró ragadozó a verembe essék. — Természetes dolog, hogy ezeket a beugrókat a hasznos vadra nézve hozzáférhetlenné kell tenni.

Ebfogók.

3. Az ebfogók, melyek a kóborló ebek befogására szolgálnak, a következőképen rendeztetnek be: a pagonynak egy-egy helyén, a hová a kóbor ebek (hajtó ebek) el szoktak látogatni, $1\frac{1}{2}$ — 2 □ meter térfogatu kamarát állítunk elő úgy, hogy köröskörül egymást érintő karókat verünk a földbe, s a bejárat fölé nehéz csapóajtót alkalmazunk, a mely a tulsó oldalon felakasztott csalfalattal zsineggel van összekötve; mihelyt az eb a csalfalat szaggatni kezdi, az ajtó becsapódik. Ha a karók csak 2 meternyire állanak ki a földből, a kamarát erős fedéllel is kell betetőzni, hogy a fogoly ne menekülhessen.

Farkasfogó.

4. A farkasfogót úgy készítjük, hogy egy kis kört két meter magas, szorosán egymást érintő karókból állítunk elő, s e körül 60 cm. távolságban egy más kört készítünk; a kettős kerítés között tehát a farkas megfordulni nem tud; a kisebb körbe bárányt teszünk ki, mely bégetésével a farkast oda csalja; a külső kör falába pedig csapóajtó van alkalmazva, a mely — akár jobbra, akár balra tér be a farkas — lecsapódik s a vadat fogva tartja; a két karófal közötti folyosót erősen be kell fedni, hogy a farkas ki ne ugorhasson.

Vidrafogó.

5. A vidrafogó kétféle; vagy olyan mint az ebfogó, de szemben egymással álló két csapóajtóval s a középen alkalmazott szabadító készülékkel, vagy pedig ablakráamához hasonlít,

*) Ujabban olyan egyajtós csapóládákat használnak, a melyeknek egyik vége kettős sodronyhálóval van elzárva; e két sodronyháló közé fehér galambot vagy nyulat teszünk, s az ilyen csapóládban ilyen módon rókát is lehet fogni, a mely különben a csapóládákat következetesen kerüli.

a melyben fel alá erős vasszegekkel felszerelt kereszt-gerenda mozoghat; mihelytt a vidra ez alatt eluszik s az utjába akadó billentő zsineget megérinti, az oldalfelek közt mozgó gerenda lecsuszik s a vidrát agyonzúzza.

A billentő-zsineget a víz alatt alkalmazott deszka is pótolhatja.

6. A zúzó csapdákat a fogó eszközöknek tökéletessége és olcsóságánál fogva ma alig használják már; mindazonáltal érdekes azoknak berendezéséről legalább is fogalommal birni. Ezek ugyanis a legrégebb fogóberendezések, melyekkel vadász-
 öseink farkast, hiuzt, vadmacskát, rókát, vidrát, nyestet, görényt és menyétet fogtak; természetes, hogy a vad nagyságához képest a csapda berendezése — legalább is a nagyságra nézve — más-más volt.

Zúzó-
csapdák.

Berendezésük lényegben a következő: erős, vagy a talajba mélyesztett, vagy fatörzsekre, esetleg oszlopokra fektetett alátétfának egyik végére csapó dorong van erősítve, úgy, hogy lecsapódva nemcsak az alátételre egész hosszában teljesen ráillik, hanem különféle terhelés által oly erővel rányomatik, hogy a nyomás a dorong alá került vadat nyomban megölje, vagy legalább is menekülésre képtelenné tegye; nagyobb biztonság elérésére az alátét lapjára rövid vashegyeket szoktak alkalmazni, hogy a részben alája került vad testét a csapdából ki ne huzhassa.

c) A v e r m e k .

A hatalmas nagy vadakat, a bölényt, a medvét, de a farkast és a rókát is a régi időkben veremekben is fogták. Az állat nagyságához mérten nagy gödröt ástak, a melynek tetejét lazán álló faágakkal betakarták s a vadat, p. o. a bölényt nagy zajjal arra felé hajtották; ilyen vadászatoknál természetesen a legnagyobb csendben sok ilyen vermet kellett előkészíteni.

Vermek.

Főkellékei a veremnek, hogy a befogandó állathoz viszonyítva elég tág és elég mély legyen s oldalai meredekek legyenek, hogy a vad ugrással ki ne szabadulhasson, de főképen, hogy befedése olyan legyen, hogy a vadnak bizalmatlankodásra okot ne szolgáltatasson.

A hol a jelen időben még vermeket alkalmaznak, tengelyük körül forgó csapóajtókkal szokták azokat befedni.

5. Csalvérték, dög- és uhu-gunyhók.

Csalvérték ;
mozgók és
állandóak.

a) A csalvértéknek az a czéljok, hogy a vadásznak szilárd és fedett leshelyet nyujtsanak, vagy a bizalmatlan vad megközelítésében őt segítsék, fedezzék. E szerint vagy szilárdak, helyesebben kifejezve állandóak, vagy mozgók. Amazok közé tartoznak az állandó leshelyek, az ugynevezett fedett állások, a magas állások, lesgödrök, lesállások nyirfajokra, lesgunyhók kacsákra, fogógunyhók fácánokra, a dög- és az uhu-gunyhók; ezek közé: a könnyü keretekre alkalmazott fedőberendezések, melyekkel a vadat megközelíteni lehessen; ilyenek: faövek, melyekbe nádat, faágacsákat szúrunk, hogy a vadász mozgó bokorhoz hasonlítson és könnyü keretre festett képek (ló vagy ökor képe közel természetes nagyságban), melyek mögé húzódva a vadász a vadat megközelíti.

Az állandó csalvértékről már a vadak természetrajzában és más fejezetekben megemlékeztünk; a mozgó csalvérték ma már nem igen használatosak, mert messzehordó puskákkal rendelkezünk; ugy tehát csak a dög- és az uhu-gunyhó berendezését kell még ismertetnünk.

Döggunyhó.

b) A két fülkéből álló dög-gunyhót alkalmas, védett helyen és szagtalanítás szempontjából legczélszerűbben kisebb patakoknál vagy kevésbé járt utaknál lehetleg a földbe építjük s befedjük pázsittal, kívülről pedig minél kevésbé tesszük feltünővé. — A gunyhó két fülkéje közül a belsőt lehetleg kényelmesen berendezzük, hogy abban — esetleg átfázva — kissé fölmelegedhessünk. Az első fülke ellenben arra szolgál, hogy lesben ülve, a kitett dögre közeledő avagy leszálló ragadozót a löfegyverrel elejthessük. Rendszeren a hátsó fülkébe egy fel nem tűnő kis ajtó vezet, az első fülkének a dög felé fordított fala pedig kis nyílással van ellátva, melyen keresztül a dögön lakmározó ragadozót megczélozhatjuk és elejthetjük. E nyílás alsó része rendszeren ugy van berendezve, hogy a löfegyver abba lefektetve már olykép van elhelyezve, hogy azt csak elsütöni kell és a lövés a dög körüli közvetlen térre hat s így a dögre jött vadat is eltalálhatjuk, a midőn sötétben biztosan czélozni nem tudunk.

A gunyhó előtt közép-lőtávolban s legezélszerűbben a patakon vagy uton túl kiteszünk egy döglött lovat vagy megölt kutyát, bárányt stb. s naponkint utána nézünk, megfigyelendők, vajjon valami ragadozó nem próbálta-e azt megközelíteni, illetőleg megkezdeni. Ha csakugyan észreveszszük, hogy a ragadozó a döghez jár, — estefelé óvatosan a dög-gunyhóban elhelyezkedünk, kerülve minden legkisebb feltűnő zajt, mint például köhécsélést, lábbal való dobogást, valamint a dohányzás, avagy szeszes italok élvezete által előidézett szag terjesztését. Magától értetődik, hogy az eredmény annál bizonyosabb, ha a dög-gunyhó akép van berendezve, hogy a rendes széláram a dög-től a gunyhó felé terjed, miért is annak telepítésénél e körülményre, valamint arra is kell ügyelni, hogy az esetleg körülálló fák, sziklák vagy egyéb tárgyak holdvilágos időben a dögterre ne vessenek árnyékot, a mely a biztos czélzást megakadályozhatná.

c) Az uhu-gunyhó berendezése a következő:

A bagoly-gunyhót az erdők kiszögelésein a nyílt Uhungunyhó. mezőkre, tágas erdei nyílások egyik oldalán, legalkalmasabban dombos helyeken építjük a következő módon: 1-50 m. széles, 2 m. hosszú, 40 cm. mély gödröt ásunk s közepén hosszában még 50 cm.-rel kimélyítjük úgy, hogy a két hosszoldalon 40—40 cm. széles padka maradjon — ülőhelynek a gunyhóban tartózkodó vadászok részére; az erdő felől bejáró lejtőt készítünk; a gödröt befedjük fatetővel, ezt pedig betemetjük a gödörből kapott földdel, hogy az egész kívülről földdombnak lássék. — A tetőbe természetesen úgy a mező, illetve az uhu felé, mint pedig mindkét oldalon lövésre való réseket készítünk, hogy a gunyhóból kifelé löni lehessen; az ajtónak kifelé kell nyílnia, hogy a vadász a gunyhóból a leggyorsabban kiugorhassék. 20—30 m.-nyire a gunyhótól erős, 60—70 cm. magasságban igen oldalt hajló ágat ásunk a földbe, ülökének az uhu számára, s ettől 10 m.-nyire rézsutos irányban gyenge, ágas, száraz fiatal fát beszállónak az uhura csapó madarak részére. Az uhut a vadász a zsinegnél fogva odaköti az ülökéhez, maga pedig a gunyhóba huzódván, várja a ragadozó madarak érkezését. Az uhuval való vadászatra legalkalmasabb a kora tavasz és az ősz, a ragadozó madarak vándorlásának ideje és pedig reggeli 9—10 óráig és délutáni 3—4 órától az est beálltaig.

6. Hurkok, cseklyék és a vad megkerítésének egyéb módjai

Hurkok.

a) A hurkokat leginkább orvvadászok használják nyulak és őzek fogására; vadász legfeljebb, — de ritka eredménnyel rókára alkalmazza, de erre oly erős sodronyt kell használni, hogy a róka el ne rághassa, el ne szakithassa.

Cseklyék.

b) A cseklyék szintén az orvvadászok szerszámai közé számítanak, mert a vadászati törvény úgy a hurokvetést, mint a cseklyézést egyáltalában tiltja, kivételt engedve pusztán csak a rigók (fenyő-rigó) fogására nézve, melyeket augusztustól január végeig cseklyékkel szabad fogdosni.

Róka- és borz-ásás.

c) A kiásást rókáknál és borzoknál szoktuk alkalmazni — leginkább akkor, mikor az egész rókacsaládot van alkalmunk ezzel elpusztíthatni. Az eljárás pedig a következő: a szálláshoz érkezve mindenekelőtt megállapítjuk, hogy a rókacsalád benn van-e a kotorékban, azután bekiáltunk minden folyosó nyílásába, hogy a róka ki ne ugorjék; ezután — puskával elállva a nyílásokat — tacsókát eresztünk be a rókalyukba, hogy azoknak hangjából a róka hollétét megtudjuk, mely célból a földre szoritva fülünket, egész biztossággal megállapíthatjuk a tacsókák helyét. E fölött dübörögve azonnal azt is megtudjuk, a róka sarokba van-e szoritva, vagy beljebb huzódik-e a katlan felé; midőn megállapítottuk, hogy a rókát a tacsókák megszorították, ásni kezdünk úgy, hogy a készitendő verem a tacsókák és a róka közé kerüljön. Mihelyt az 1·2—1·5 m. bő veremmel anynyira haladtunk, hogy a folyosót elértük, vigyázni kell, hogy a tacsókát meg ne sértsük; ha a folyosót áttörtük, a rókát horroggal vagy rókafogóval (borzvilla, borzfogó) kihuzzuk és agyonütjük. Erre a tacsókát megpihentetjük, azután újra beuszítjuk a kotorékba, annak megállapítására, nincs-e benne még más róka, a mit azok ugatással jeleznek. Ha némák maradnak, a munka be van fejezve, ellenkező esetben az ásást más helyen kell folytatni.

Borzfogó, b. villa.

A borz ásásánál ugyanígy kell eljárni.

Kifüstölés.

d) A kifüstölést ugyancsak róka- és borzbarlangoknál alkalmazzuk az olyan helyeken, a hol ásóval, kapával dolgozni

nem lehet, p. o. sziklák között, köves helyeken. — A barlang folyosóit jól, légmentesen betömjük s az egyik — nyitva hagyott nyílásnál erős tüzet rakunk, melybe kénkövet szórva, ennek hiányában nedves és pedves fát és félig száraz füveket rakva, nehéz, fojtó füstöt gerjesztünk, mely az egész kotorékot megtölti, — mire ezt az utolsó nyílást is légmentesen, erősen elzárjuk. — A fuladozó róka levegőt keresve, az egyik vagy a másik nyílás felé törekszik, s ha az légmentesen el volt zárva, ott pusztul el; de ha csak egy kis levegőt kaphat, bizonyára elmenekül. Jobb azonban az egyik nyílást nyitva hagyni, s az ott kirontó rókát kész puskával fogadni.

A füstölésnél fuvóval felszerelt kis hengerforma kemenczéskét is szoktak használni, melyből a füstöt a fuvóval a nyílásba fújják; ezt a kemenczéskét igen fojtó gőzöket fejlesztő anyaggal szokták tölteni.

e) Az önlövést ma már nem alkalmazzák, mert hatóságilag meg van tiltva.

Önlövés.

f) A mérgezés ellen a vadászok — mint nem vadászias elejtési mód ellen — sokáig küzdöttek; ma azonban — bár mindig vannak még egyesek, a kik e pusztítási módot elítélik — annyira általánosan elfogadott vadóvási eszköz, hogy azt nemcsak figyelmen kívül hagyni nem lehet, sőt minden kitelhető módon terjeszteni, beajánlani kell, mint a legkártékonyabb vadaknak leghathatósabb pusztítási módját. A vadászlekiismeret pedig nyugtassa meg az a meggyőződés, hogy a strychnin — e rögtöni halált okozó mérég — rövidebb idő alatt és kevesebb fájdalommal öli meg a ragadozó vadat, mint sok vadásznak puskája! Különösen ott, a hol a dúvad nagyon elszaporodott, alkalmazása elkerülhetlen.

Mérgezés

A mérgezést leginkább télen foganatosítjuk, fagyos időben, a midőn egyrészt a dúvad nehezebben jut jó falathoz, tehát minden kínálkozót felvesz, másrészt, mert a strychnin lágy időben igen keserű, a csalfalatot átjárja s a ragadozót a veszélyre figyelmezteti, de más — hasznos állatot is veszélyeztet.

Mínthogy a strychnin fölötte hatásos mérég, mely csekély mennyiségben is a gyomorba jutva, rögtöni vérbomlást és gyors halált okoz, annak megszerzése is hatósági engedélyhez van kötve, melyet a vidéken a szolgabíróság adhat; e hivatalnak feladata azután arról intézkedni, hogy a környék lakosságát kihirdetés

Strychnin.

utján figyelmeztesse, hogy a mérgezés egy bizonyos területen foganatosittatik, nehogy emberek és hasznos állatok belőle kárt valljanak.

A további eljárás a következő:

Czeruza vastagságu pálczikának alul kikerekített végét egy centimetryire belemártjuk felolvasztott fagygyuba, rögtön kiveszszük, ismét belemártjuk s újra rögtön kiveszszük addig, míg elég szilárd kis tokocsát kapunk (ha ugyanis a fagygyut a pálczikáról óvatosan lehuzzuk), melyet strychninnel megtöltve, a felső nyilást újra fagygyunak rácsepegtetése által elzárjuk, mi által kis mogyoró nagyságu fagygyu-labdaecokat (pilulákat) nyerünk, melyeket a használatba vételig hűvös helyen elteszünk, hogy a fagygyu jól megkeményedjék.

Fagygyu-
labdaecok.

Ezt megelőzőleg is arra a helyre, melyre a mérgezett dögöt kihelyezni szándékunk, odaszoktatjuk a ragadozókat az által, hogy apró husfalatokat, nyul máját, szivét, veséjét, tüdejét, beleit, apró madarakat elszórunk, vagy mindjárt a megmérgezendő nagyobb dögöt kiteszszük. Mihelyt észreveszszük, hogy a ragadozó az elvetett falatokat felvette, a kitett dögöt megkezdette, az ugyanolyanforma falatokat megmérgezzük, vagyis a husdarabokat szagtalanított (sótalan vajjal, fagygyuval vagy libaszirral bekent) késsel szétvágjuk, a dögbe metszéseket teszünk s az így támadt résekbe elhelyezzük a méreglabdaecot; a madárnál vagy a szeme helyébe, vagy a belsejébe teszszük a mérget. Ezen eljárásunknál úgy kell elbánnunk, hogy a falat külsejét méreg ne érje, minthogy ennek keserősége a vadat minden bizonynyal elriasztaná. Ha rókát madárral akarunk mérgezni, legjobb azt oly magasságban gyenge cseklyébe akasztani, hogy a róka felágaskodva vagy gyenge szökéssel elérje.

Szarkák, varjuk, mátyások (szajkók) ellen, különösen ott, a hol fáczánok és foglyok megóvásáról van szó, a következőképen járunk el: a csenderesek, erdők szélein, a réteken és tarmezőkön hüvelykujj-iz nagyságu mérgezett húsdarabkákat teszünk ki s ezeket fél tyúktójáshéjjal befedjük; ezek a kíváncsi ártalmosok a tojáshéjak alól elszedik a husfalatokat és elpusztulnak.

Méregfalat-
ok nyitvántartása.

A kitett méregfalatok számát és helyét folytonosan nyilván kell tartanunk, hogy a felszedésnél egy se maradjon vissza, minthogy azt később saját kárunkkal megfizethetnők.

A strychninnel mérgezett ragadozó bundáját, prémjét mi-

nél előbb le kell fejteni, különben szőrét hagyja. A lefejtésnél ügyelni kell, hogy magunkat meg ne sértsük, mert a legcsekélyebb seb is végzetessé válhatik. A mérgezett dúvad testét mélyen a földbe kell ásni, hogy emberre és házi állatra vérszt ne hozzon.

Lefejtés.

94. §.

7. Hívók.

Hívók-nak különféle hangszereket nevezünk, melyekkel az egyes vadfajok hangját utánozva, a vadat magunkhoz csalogatjuk. Hajdan a hívókat a vadászok magok készítették; ma a kereskedelem útján juthatunk azoknak birtokába; az előbbieket azonban ma is megbízhatóbbak.

Hívók.

Hogy a hívókkal a vadat csalogathassuk, mindenekelőtt ismernünk kell azt a hangot, a melyet utánozni akarunk, azután pedig az utánozást oly helyesen kell begyakorolnunk, hogy a természetes hangot egészen megközelítse; mert rossz hangutánzással vagy eredménnyel nélkül, tehát hiába fogunk fáradni, vagy pedig — épen el is riasztjuk a vadat; már pedig a hívóval elriasztott vad ugyanabban a vadász-idényben nem igen fog többé hívásra közeledni.

A használatosabb hívók a következők:

a szarvashívók, az őzhívók, a császárfajdhívók, a veszékelő, az egérsip;

a kevésbé használatosak:

a nyírfajdhívó, a fogoly- és a fürjhívó és a galambhívók.

Mindezen hívókról a „esalhívással való vadászatról“ szóló §-ban fogunk bővebben megemlékezni.

95. §.

8. Vadszállító szekrények.

Hogy az élve fogott vadat rendeltetése helyére szállítani lehessen, különféle szállító szekrényeket készítenek, melyek a vad nagyságához képest különféle méretűek.

a) A szarvasszállító szekrény 25 cm. vastag kö-

zönséges fenyődeszkából készül; 2 m. hosszú, 2,3 m. magas, alul $\frac{1}{2}$ m., felül $1\frac{1}{2}$ m. széles. Elül-hátul ajtók vannak, melyek lakatokkal elzárhatók, az oldalakon pedig nagyobbacska, négyszegletes szelelő lyukak, hogy az elzárt vad kellő friss levegőt kapjon. A szekrény, hogy szilárd legyen, a sarkok körül vaspántokkal van megerősítve, oldalt 2—2 vaskarikával felszerelve, melyen keresztül rudat húznak, hogy a szekrényt könnyebb szerrel emelni és szállítani lehessen.

Hosszabb szállítás esetére a szekrényt belül szénával, szalmával s i. t. jól ki kell béleltetni.

Őz-szállító sz.

b) Az őzszállító szekrény ugyanolyan, csak a méretekben különbözik; 1,5 m. h., 1,5 m. m.; alul 0,45 m., fölül 0,60 m. magas.

Erdészszállító sz.

c) Az erdészszállító szekrény sokkal erősebb anyagból készül (3,5 cm. vastag keményfadeszkából) 2 m. hosszúságra, 1,2 m. magasságra, alul 0,45, fölül 0,80 m. szélességgel. Kisebb erdeire kisebb szekrényt kell készíttetni, mert egy szekrénybe egy darab vadnál többet sohasem szabad zárni.

Nyulszállító sz.

d) A nyulszállító szekrény vékony fenyődeszkából készült 3,5 m. hosszúságu, 0,60 m. széles és 0,30 m. magas, apró rekeszekből álló ládaforma, melyen minden rekeszbe fölülről letolandó ajtócska és külön szelelő lyuk vezet. Oldalt a szekrény targonczafurma fogantyúval van ellátva.

Fácán- és fogolyszállító zsák.

e) A fácán- és fogolyszállító zsák 60—75 cm. hosszú, 60 cm. átmérőjű, alul börrrel bevont kemény fenékkal van ellátva; fent a zsák, mint egy dohányzacskó összefűzhető, alább szelelő lyukacskaival bir. 5—6 fácánt, 10—12 foglyot lehet benne hordva szállítani.

Fácán- és fogolyszállító szekrény.

f) A fácán- és fogolyszállító szekrény következően van berendezve: 1 m. hosszú, 60 cm. széles deszkán 25—35 cm. magas szekrény van készítve, melynek két hosszoldala kifeszített vászonnál, két homlokoldala fa- vagy sodronyrácsból, a tető lazán feszített vászonnál áll. A homlokoldalakon jól zárható ajtócskák vannak alkalmazva, a hosszoldalakon pedig fogantyúk, mint a nyulszekrénynél.

Fácán- és fogolyszállító kosár.

g) A fácán- és fogolyszállító kosár fűzfonedéből készült kerek kosárféle, de oly alacsony, hogy benne a vad felfelé ne ugrálhasson, magát meg ne sérthesse.

Különös utasítás a vadór részére.**(Az I. fejezethez.)**

Mint minden embernek hivatása betöltésében a legnagyobb tökélyre kell törekednie, a vadórnek is iparkodnia kell, hogy hivatása körébe eső minden teendőben derekasan helyt álljon.

Akárhányszor alkalma lesz magasabb rangu vendég személye körül szolgálatot tenni. Ilyenkor szerény, szolgálatkész magaviseletet tanusítva, iparkodni fog a vadászvendég megelégedésére lenni, a minnek pedig alapföltétele az, hogy mint vadász jártas legyen a puska kezelésében, a mint ezt a vonatkozó §-ban tárgyaltuk.

Személyi szolgálat

Puska kezelése.

A midőn a puskák tisztításáról van szó, bármennyire fáradt és pihenésre vágyó legyen a vadór, legelső kötelességének fogja ismerni, a puskát, e nélkülözhetlen kisérőjét oly állapotba helyezni, hogy az — elhanyagolás által kárt ne valljon; szóval legalább is annyira meg fogja tisztítani puskáját vagy esetleg a reá bizott idegen puskákat is, hogy azokban elrozsdásodás által kár ne essék. Puskáját és az ahhoz való szerelvényt a legnagyobb rendben tartja s készleteit mindenkor úgy iparkodik kiegészíteni, hogy soha se legyen kényszerítve pagonyába csak egy lépést is tenni üres puskával, a mi nagy hanyagságra vagy egyáltalában rendtelenségre vallana. Puskájáról ismered a vadászt!

P. tisztítása.

Midőn a vadór szolgálatban hajlékát elhagyja, úgy ruházat, mint felszerelés tekintetében kifogástalan legyen; a fogadott parancsokat megfontolva teljesítse; ha pedig szolgálatában önálló, már a czél tudatával induljon el hazulról, ne pedig céltalan kóborlással időt vesztegetve, csak menés közben készítse a tervet napi teendőinek beosztására. Sohasem fog szégyenére válni, ha oly valamire nézve, a mi a gyakorlati életben — előtte még ismeretlen — előfordul, illetékes előjárójától, vagy gyakorlottabb társától felvilágosítást fog kérni; mert a jóakarát, a tanulmány mindenkor csak dicséretére válhatik s előnyösebb is reá nézve, mint tudatlanul tapogatózva önmagának s a felebbvalónak is esetleg bajt vagy kárt okozni.

Megfontolva cselekvés.

Hogy mint lövő úgy saját, mint mások érdekében óvatos, körültekintő lesz, az magától értetődik; azért a fegyverrel való

Óvatosság, körültekintés.

bánásban akkor is, a midőn egyesegyedül jár-kezel pagonyában, sohasem fog magának olyat megengedni, a mit meg nem engedne neki a jó vadászszokás másoknak társaságában. Az e tekintetben önmaga ellen gyakorolt szigor mindenkor önmegelégedésre szolgál, míg az e tekintetben megengedett hanyagság a társaság előtt igen gyakran megszügyenyíti a hivatásbeli vadászt, a midőn eljárásában *vadászvendégek* kifogásolni valót találnak.

Minden tekintetben higgadt, megfontoló magatartás beajánló tulajdonság különösen a vadőrnél, a ki körültekintésével talán a reá bizott vadászvendég testi épsége fölött is örködik.

Akárhányszor megessék, hogy a vadőr furfangos vaddal állva szemben, rendes körülmények közt alig várhatja annak megkerítését, alig remélheti annak elejtését. — Hogyan segít magán? miként teszen túl észszel a vadnak furfangján? — Szelleskedéssel czélt sohasem fog érni; eredményre csak a higgadt megfontolás, — néha pillanatnyi megragadása a kínálkozó kedvező alkalomnak vezethet.

Bánás a fogószer-számokkal.

A fogószer-számokkal való bánásmódot a vadőrnek okvetlenül meg kell tanulnia. Hogy a szükséges hálókat kötni is tudja, hajdan követelték ugyan a vadőrtől ép úgy, mint a vadásztól; de ma is legalább tájékozottsággal kell bírnia, hogy a szövetekkel, a hálókkal mikor és miként kell elbánni; — föltétlenül bánni *kell* tudnia azonban a vastörökkel, csapóvasakkal, csapóládákkal és csapdákkal; sőt jó, ha a fából készülő fogószer-számokat önmaga tudja előállítani, a mihez ugyan nem is kell igen nagy ügyesség.

A ki a puska szerszámát, a patkányfogó-csapóvas ravasz-szerkezetét, az egérfogó facsapda billentő szerkezetét figyelemmel megtekintti s azokat megérti, alig fog oly csapóvas, csapóláda vagy facsapdára akadni, melynek billentő szerkezetével rövid próbálgatás után elbánni ne tudna.

Itt is a legcsekélyebb részre terjeszkedő tisztaság, ovatos-ság, fáradhatlan szorgalom és el nem csüggedő célfelétőrekvés az eredmény alapföltétele.

A siker ösz-tünöz.

A siker, hogy az ember a legfurfangosabb állatot kitartó fáradtsággal megkerítette, hogy észszel és ügyességgel túljárt ravaszágán, ösztönzője és bátorítója lesz a vadőrnek további

buzgó tevékenység kifejtésére, a mely pedig nemcsak örömmel, hanem anyagi haszonnal is jár.

Ha a vadőr, pedig módjában van, a vadak hangjának utánzásában is gyakorlatot szerez, ez minden esetre előnyére fog válni, s tudásának érvényesítése gyakran nagy öröme lesz.

A mérgezésnél nem lehet elég óvatosságot ajánlani, de talán nem is kell, mert minden lelkiismeretes ember azon lesz, hogy se magán, se máson, se a saját, se más vagyonán könnyelműleg kárt ne ejtsen. Erről különben a 93 §. f. pontja alatt épen ezért bővebben szólottunk.

Vadak
hangját
utánzó.

Mérgezésnél
óvatosság.

II. FEJEZET.

A VADÁSZAT KÖRÜL HASZNÁLT ÁLLATOK.

97. §.

A legfontosabb, a vadászatnál nélkülözhetlen állat, melynek az ember a legszebb eredmények mellett a legélvezetesebb gyönyöröket köszöni, az *eb*. — Minden vadásznak ennél fogva ezen állat tulajdonságait és képességeit s az ezeket befolyásoló körülményeket a lehető legalaposabban ismernie kell.

Eb.

Az eb mellett az üregi nyul vadászatánál a *vadászmenyétet*, a ragadozó szárnyasok pusztításánál az *uhut* használják; régi időkben a *paripát* csalvértnek használták, manapság csak agarászásnál, a farka vadászatoknál, ritkán a nyulhajszaánál játsza az elsőrendű szerepet.

Vadászme-
nyét, uhu,
paripa.

Régibb időkben a repülő vadakat *vadászsólyom*-mal pedzették; azaz a sólymokat úgy idomították, hogy a magasröptű szárnyas vadat üldözték, azaz fölébe kerekedtek és levágták, vagyis karmaikat az üldözöttnek testébe vágva azzal együtt lehullottak. Később az alacsonyan repülő vadra, fáczán, fogoly, fűrj, vadkacsára (alacsony röptű vadászat) az apróbb sólymokat (vándor s., verebész s.) s egyéb ragadozó szárnyasokat (hétját, karvalyt) idomították és használták. Ezekkel azután vadásztak: darvakra, gémekekre, tűzokokra, kányákra, vadkacsákra, varjakra, szarkákra, foglyokra, fűrjekre, a hétjakkal nyulakra is. — A legnagyobb élvezetet a magasröptű gémekek pedzése nyújtotta. A sólyomvadászat a szolgaszemélyzet nagysága, a be-

Sólyom, ped-
zés.

rendezés pazar voltánál fogva igen költséges volt. A vadászó társaság, melyben nagy kedvvel hölgyek is részt vettek, paripákon követte a magas légben lefolyó harcot. A vadak felkeresésére és fölürítésére rendszeren a gár alakú kajtár ebeket használtak.

A puska e vadászati módot Európában teljesen kiszorította, s ma már csak mint sportot Anglia egyes főurai gyakorolják.

Boszniában ma is vadásznak még a benszülöttek apróbb sólymokkal és karvalyokkal.

A sólymokkal való vadászattal, mint elavult vadászati móddal az előbbieken túl nem fogván foglalkozni, a vadászebekről, a menyétről és az uhuról fogunk csak részletebben szólni.

98. §.

A) A z e b.

Ezen állatról, a mely ősidőktől fogva törhetlen hűségü és érdekét nem hajhászó kísérője az embernek, kötetekre szóló munkákat irtak már s így iparkodtak az emberiségnek iránta való elismerését kifejezésre juttatni. S valóban nincs is oly állatfaj, mely tulajdonságainál fogva, okosság és sokoldalú használhatóság által nagyobb hasznára lenne különösen a vadásznak, mint a *vadász-eb*. S így midőn vadászatról szólunk, lehetetlen meg nem emlékeznünk a vadászebről, melynek tehetségeit a vadász élete pályájának megkönnyítésére mindenféle módon felhasználja, minélfogva főkötelességének ismerje, hogy a kezére bízott vadászebnek ápolásáról, neveléséről és oktatásáról gondoskodjék.

Vadász-eb.

Itt csak azon eb fajokat fogjuk ismertetni, melyek hazánkban a vadászat gyakorlásában alkalmaztatnak; csak azon elveket fogjuk elősorolni, melyeket követni kell az ebek megválasztásában, nevelésében, idomításában, ápolásában; a többi ebeket csak megemlítjük.

99. §.

I. Hányféle a vadászeb ?

1. *A véreb* kizárólag szarvas és dämvadra, kivételképen özre.
2. *A hujtóeb* falkavadászatra.

Vadász-ebek
különféle-
sége.

3. *A kopó* mindenféle szörmés vad felkutatására és csaholva hajtására.

4. *Az agár* nyulaknak üzésére és fogására.

5. *A vidrakopó* vidrák kutatására és üzésére.

6. *A borzeb* vagy *tacskó* borz és róka kiűzésére, meg lassu kopóként használható.

7. *A vizsla* az apró vad felkeresésére, jelzésére és előhozására.

8. *Egyéb vadászebek.*

100 §.

1. A véreb a szarvasvadra való vadászatnál nélkülözhetlen; feladata: a vadászt a sebzett vad nyomán kétségbevonhatlan biztossággal annak állásáig vagy fekhelyéig elvezetni, s a sebzett vadat megállítani. A sebzett vad nyomát még akkor sem szabad elhagynia, elveszitenie, ha az egy darab utat egész csapat vad között tett, vagy ha utját frisebb vadnyomok kereszteznék.

A véreb.

Ebből következtethető, hogy a vérebnek rendkívüli — mondhatni bámulatos — szaglási érzékkel kell bírnia, s jól idomitva kell lennie.

Vérebnek bármily faju ebet lehet ugyan idomitani, de főfeltétel mindig a kitünő szaglási érzék és természetadta hajlam a szarvasvad üldözésére; továbbá, hogy ne legyen igen nagy, minthogy a sebzett vad az igen nagy ebtől megriadva — utolsó lehelletéig menekül, sem igen kicsiny, hogy az iramodó vadat utólérhesse s megállithassa.

De mint minden vadászebnél, úgy a véreb-nél is a faj tisztaságára kell ügyelni, minthogy ez már magában véve egyik biztosíték az iránt, hogy használható egyeddel lesz dolgunk.

A faj tisztasága.

Eredetileg a vérebnek több faja lehetett; ma azonban csak kettő ismeretes: az angol- és nálunk csak a német véreb.

Ez középtermetű, zömök testalkatu eb, nem magas, erős, egyenes lábakkal. A fej hosszúkás, széles, az orj tompa és erős, mély pizlékkel, széles lelógó fülekkel; a hegybe kifutó fark végén hosszabb szőrezt. Színe sötétbarna — fekete gerincz-sávval vagy feketén tarkázva.

Angol, német véreb. Leírása.

Tenyésztes.

Nálunk eddig — tudtunk szerint — eladásra a vérebet sehol sem tenyésztik; de Németországban több helyen.

101. §.

Hajtó-ebek.
Leírás.

2. *A hajtó-ebek* a vérebnek és az agárnak keresztezéséből származnak; a vadnak felferésére, üldözésére és elfogására használják; általános jellegök: magas lábak, hosszú fej, csinos lelógó fülek, jó orr, csengő hang, alacsony szimatolás.

A hajtó-ebnek négy fajtát különböztetik meg:

Szarvast
hajtó eb.

a) A német h. eb. vagy szarvas-eb 120 cm.-ig hosszú, 60 cm.-ig magas, hosszú orjjal, széles orral, lefüggő piszlékkal, széles fülekkel; rövid szőrű, vörös- vagy világosbarna színezettel — a torkon és a lábakon fehér vonásokkal. — E faj ma már igen ritka.

Francia
h. eb.

b) A francia h. eb nagyságra és testalkatra olyan mint az előbbi, de fülei hosszabbak, szőre hosszabb és durvább, különösen a hason; színezete azonban fehér, barnán vagy feketén tarkázva.

Angol h. eb
rókakopó.

c) Az angol h. eb. vagy rókakopó sokkal kisebb és alacsonyabb, mint az előbbieket; feje kicsiny, orja vékony, fülei rövidek; színe fehér, feketén, szürkésfehéren — legtöbbszörre pettyezve.

Lengyel
h. eb.

d) A lengyel h. eb durva, a német h. ebnél nagyobb ebfaj, hosszú fülekkel, fehérésszürke vagy barnán fekete göndör szőrrel.

Rókakopó.

A legelterjedtebb a rókakopó, mely az agár gyorsaságával, a szelindek bátorságával, a véreb kitünő szaglásával és futásban páratlan kitarással bír annyira, hogy jó lovakkal is versenyt fut, s akár egy fél napig is bámulatos kedvvel üzi a rókát.

A rókahajszánál 10—20 sőt több pár ebet használnak, melyek külön-falkában szoktak tartatni, s egymáshoz vannak szoktatva. Két-három párjával pórázon, vagy erre alkalmas kocsiban szokták a vadászatra kivinni. Mihelyt a falka együtt van, s a társaság is — paripákon ülve összejött — a kopókat leoldják a pórázról, illetve kieresztik és megkezdődik a keresés; mihelyt az egyik eb rókára vagy annak fris nyomára akad, hangot ad, s utána megszólal az egész falka, mely a menekülő róka után hangos, vidám csaholással iramodik. Hiábavaló a ravasz-

dinak minden furfangja, hiába minden cselvetése; a jóorru sereget meg nem csalhatja; újra megszólal a vezérkopó, újra utána ront nagy rivallással az egész falka a vörös kabátosnak, míg 2—3 órai futam után kimerülve, bőrével és életével fizet.

A vadászok közül az, a ki a róka halálának színhelyére elsőnek érkezik, a róka farkát kapja kitüntetésül.

102. §.

3. *A kopók* faja hazánkban, a hol emberek által áthatatlan sűrűségek kikutatásáról van szó, tehát terjedelmes erdőségeinkben, igen el van terjedve; míg ott, a hol a vadászati viszonyok rendezettebbek, különösen a hol az ál'andó vadat szakszerűen óvják, a kopó alig ismeretes.

Kopók.

A kopó közép nagyságú eb, hosszú orjjal, széles, hosszú fülekkel, vége felé vékonyodó, kissé felfelé kunkorított farkkal. A sima, rövid szőrzet fehér, barna, fekete, de ritkán egyszínű; rendszeren fekete fehéren, van sötétbarna vörhenyesen tarkázva; az orj és a lábak rendszeren világosabb színezetűek.

Leírása.

A kopó feladata a vadat szimat után felkeresni s hangos csaholással addig üzni, míg puska végre kerül. Rendszeren több, 3—4, sőt 10—12 kopót is használnak a vadászatnál, de az utóbbi esetben egyszerre csak 5—6-ot eresztenek a pórázról, míg a többit peczerek pórázon viszik a következő hajtásra. Rendszeren a vezérkopó az, (a legjobb orru eb), mely első akad a vad nyomára, a mit különös, szakadozott vonításhoz hasonló hanggal (nyíffantással) jelez, mire valamennyi kopó hangosan követi a vad nyomát, míg cselhez érve, elnémulnak; itt újra a vezérkopó veszi fel a vad nyomát s így többszöri megszakításokkal addig üzik a vadat, míg puska elé kerül, vagy a hajtásból kimenekül. A kopó nem iramodva, csak ügetve hajt — fedett helyen; de nyílt téren, mint az agár — szemre is hajtja a vadat kitarító iramban.

A kopó feladata.

103. §.

4. *Az agár* nagy, magas, legtöbbsnyire simaszőrű eb, feltűnően karcsu és szikár testalkattal. A kicsiny, hosszú fejen hegyes orj és gyenge — fölfelé meredő, de középen lekonyuló fülek; a nyak keskeny, a mell (szügy) széles, a lágyék igen vékony, a lábak magasak, s szintén igen vékonyak. A hosszú,

Agár leírása.

vékony, rézsutosan lefelé tartott fark a végén csaknem karikába kunkorodik. Színezete többnyire fehér, sárgás, szürke, barnás, fekete, ritkán tarka.

Az agár igen önző, hűtelen, nem igen ragaszkodó, álnok, hátulról támadó ideges eb faj, melyet csak nagy gyorsaságánál fogva kedvelnek.

Szemre hajt.

Az agár szeme élénk és igen jó, míg szaglása az összes vadászebek között a legsilányabb, s alig számba vehető, mert az agár csak szemre hajt, azaz csak azt a vadat veszi üzőbe, a melyet lát, s az üldözést azonnal abbahagyja, mihelyt a vad akárminő sűrűben szeme elől eltűnik.

Harapása veszedelmes, különösen kisebb ebekre nézve, mert fogai igen élesek s azon tulajdonsága van, hogy ellenét nyakon ragadva s felemelve a levegőben hevesen megrázza.

104. §.

Vidrakopó.

5. *A vidrakopó* nálunk még nem honosodott meg. Alkatra nézve emlékeztet a taesckóra, de magasabb és egyenes lábú; feje nagy, hosszú — tompa orjjal, nagy pizlékkel, hosszú fülekkel; farka bozontos. Szőre hosszú, erős, göndör; színe fehér vagy barna, vagy e két színből tarkázva. Fölötte kedveli a vizet s a sűrűben szívesen kajtárkodik.

105. §.

Borzeb,
taesckó.

6. *A borzeb* vagy *taesckó* általánosan ismert eb faj. Termetre nézve kicsiny, alacsony; elölábai a bokában befelé, a lábujjak kifelé hajlók (kajsza- v. löcs-lábu). Feje vastag, hosszú orjjal, vékony orral, éles fogakkal, széles lelógó fülekkel; a hosszukás test kerekded, behajló derékkel; a fark hosszú, íves, végén kissé kunkorodó; a szőr sima, rövid; színre nézve fekete, barna vagy vöröses, ritkán szürke, még ritkábban tarka; az orj és a lábak alsó része a sötétszínűeknél vörhenyes; néha a torok és a szügy egy része is.

Születésétől fogva marakodó lévén, nálánál sokkal nagyobb ebekkel is kikezd; szenvedélyes hajtó; különösen nagy ellenése a rókának, dühét a rajta (rendesen orján) ejtett sérülések csak fokozzák.

Igen ragaszkodó, hű ebecske; éber házőrző is, de könnyen haragra lobbán.

106. §.

A v i z s l a.*)

A síkvidékbeli igaz vadász e gyönyörűsége a legtanulékonyabb eb faj. — Sokoldalúsága bámulatra ragad; ragaszkodása páratlan, vadász-szenvedélye mérhetetlen.

Hazánkban két faja van elterjedve:

1. *Az angol vizsla*, melynek két válfaja van.

Az angol vizsla.
Pointer.

a) A rövid szőrű angol vizsla — *pointer*. — Feje hegyes, néha rókaszerű, orja sohasem hasadt, a piszlék nem függnek le; a fülek puhák, nem hosszúak; a fark hosszú, csaknem egyenes, vége felé vékonyodva. Alapszíne fehér — barna vagy fekete foltokkal; néha egészen egyszínűen fehér, barna vagy fekete.

Nagyságához mérten a rövid szőrű angol vizslát nehéznek, ha 30 kgron túl van, közepesnek, ha 25—30 kgr. nehéz, könnyűnek nevezik, ha 25 kgron alul van.

b) A hosszuszőrű angol vizsla — *setter* — feje hosszú, nagy, tompa orjjal; fekete, nem hasadt orral; a piszlék nem függnek le; a fülek közép hosszúak, csak felül szőröseek; a test nyulánk erős lábakkal, hosszú farkkal, melyen a hosszú szőr lobogószerűen lelóg. Ebben a válfajban megkülönböztetünk:

Setter.

α) angol settert fehér alapszínnel — vörösen, barnán vagy feketén tarkázva, vagy pedig egy színben vöröset, barnát vagy feketét; az orj mindig fekete;

Angol setter.

β) a skót- vagy Gordon-settert (tenyésztője után így elnevezve) fekete alapszínnel sárga vagy vörösbarna, de soha fehér foltokkal; az orj fekete;

Gordon-setter.

γ) az ír-settert vörösbarna színezettel, silány fehér mellfoltokkal; az orj testszínű.

Ír-setter.

2. *A német* (nálunk csehnek is nevezett) *vizsla* tisztán tenyésztve igen ritka, minthogy gyakran angol és francia vizslákkal keresztezték, s így az eredeti tiszta faj csaknem kipusztult; ennek jellege:

A német vizsla.

a) a simaszőrű német vizslánál széles fej, széles orjhát, tompa orj, lefüggő piszlék, hosszú lelógó fülek, széles

A simaszőrű n. v.

*) Erre vonatkozólag l. *Az angol vizsla és fajbeli tiszta tenyésztése*. Kynophil (Hanvay Z.) Budapest, 1893. Eggenberger-féle könyvkereskedés.

mell és hát; a fark középhosszu, kissé hajlott; a lábak egyenesek és erősek, a szőrzet sűrű és testhez tapadó. Az alapszín legtöbbszörre fehér — világos vörhenyesen vagy sötétbarnán tarkázva; ritkán egyszínűen barna vagy fekete. Az egész testalkat erőre, kitartásra vall.

A hosszúszőrű n. v.

b) A hosszuszőrű német vizsla ép oly nagy és oly erős, mint az előbbi; feje hosszukás, pizsléi lefüggők; a fülek középhosszuak, kerekdedek, lelógók; a lábak magasak, a fark közepes, hosszú lobogóval. A szőrzet hosszú, hullámos, puha. A színezet rendszeren sötétbarna, keskeny fehér szegélyzéssel a mellen és a lábakon; fehér-barna foltokkal vagy szürkés-barnán pettyezve; ritkán fehér, többszínű sohasem.

107. §.

8. Egyéb vadász-ebek.

Vezetékek.

a) *A vezeték-ebet*, melynek faja valószínűleg teljesen kipusztult, — tisztán legalább már alig található, — hajdan a szarvas-hajsza-vadászatoknál arra használták, hogy a „kereső vadászt“, vagyis azt, a ki a szarvasnak „indításával“ volt megbízva, a már megállapított nyomon a szarvas fekhelyéig vezesse. Apró eb faj volt ez, a melyet könnyen ölben lehetett vinni.

Szelindek.

b) *A szelindekeket*, melyek a fejedelmek korában Erdélyben is dívtak, mint ma is luxus-ebeknek tartották s erejüknél fogva bölény, medve és erdei üzéséré és lefűlelésére használták. Mai napság ezen eb faj a vadászat terén alig jó már számba.

Francia vizsla.

c) *A francia vizslák* közül, különösen Németországban, a griffon kezd divatba jönni. Ez nagy, erős eb, kemény, sertés szőrzettel; hosszú, szőrös fülekkel és farkkal. A fekete orj tompa, nem hasított; az alapszínezet piszkos-szürke, fehér vagy sárgás, barna vagy fekete foltokkal. *A hosszuszőrű francia vizsla* — *épagueul* (ejtsd: epanyöl) — közép nagyságú eb széles orjjal, hosszú fülekkel, erős, magas lábakkal, bozontos (nem lobogós) farkkal. A szőrzet hosszú, selyemszerűen habos; az alapszín fehér, gesztenyebarna foltokkal vagy pettyekkel. A

Épagneul.

rövidszőrű francia vizsla — *les braques* (ejtsd: lő brak) — közép nagyságú eb erős fejjel, nagy, de nem hosszú fülekkel. A fark erős. Termetre az agarakra hasonlít és igen szeles eb.

Les braques.

Angolországban, a hol az ebtenyésztésre nagy súlyt fek-

tetnek, már rég belátták, hogy a legtöbb vizslát a vadnak előhozása (apportozása) rontja meg, minek folytán erre, és kizárólag csak erre a célra idomitanak, illetve tenyésztének

d) retriever-eket; ezek a vizsla (setter) és az újfundlandi keresztezéséből, vagy a pudli és a vízi spaniel keresztezéséből tenyésztett ebek, melyeknek egyedüli feladata, hogy a pointer vagy setter által jelzett és megindított (felvert) s a vadász által elejtett vadat előhozzák, apportírozzák. Az angol vadászok grouse-madaraikat (skót fajd — lagopus scoticus) vadászva, mindig két ebet használnak: pointert vagy settert és retrievert.

Retriever.

e) A terrier sok válfaja azon tulajdonságban találkozik, hogy mindmégannyi üreghászó s így a vadnak földalatti koto-rékokból való kiűzésére használható.

Terrier.

108. §.

II. A vadászebek tenyésztése, nevelése, ápolása.

Ha tiszta fajú ebet akarunk nevelni, a szukához kizárólag csak azon tenyészkant szabad eresztenünk, a melytől ivadékot óhajtunk. A szukát tehát a többi ebektől el kell különítenünk, (elzárunk) és — leghelyesebben az éjjelen át — a kant hozzá eresztenünk; ezt a folytatás időszaka alatt többször tehetjük; háromszoros kötözést a szaporításra elegendőnek ítélnék. A kant ne ereszszük előbb a szukához, mint a midőn ez utóbbinak vágya a legmagasabb fokra hágott, a mit a dagadt s kissé vérző hüvelyről megtudunk. A kötözés után a folytatás végeig (azaz 10—12 napig még) a szukát még mindig elszigetelve tartjuk, hogy idegen kan hozzá ne férhessen, hogy a tiszta fajtenyésztés meg ne rontassék.

Tiszta faj
fentartása.

A legkedvezőbb kölykezést a január—február havi folytatás szolgáltatja, minthogy az ivadék a következő télíg megfelelően megnő és megerősödik. A későn folyató, s egyáltalában a fiatal szukához nem eresztünk kant, hanem elzárjuk s megfelelő etetéssel lohasztani iparkodunk vágyát. Eledele ilyenkor inkább folyékony legyen s hűtő és gyenge hashajtó szereket alkalmazunk, mint: glaubersót, tört puskaport, salétromot, rhebarbarát, jalap-pát tejben. Szappandarabkák vagy kámforlabdacok izgatók. — Hideg vízzel való mosogatás és fűrésztés szintén igen előnyös.

Legkedve-
zőbb kölyke-
zés.

Ha azonban mindezek sem lohasztják le tüzeit, jobb a tenyészkant hozzáereszteni,^{*)} s az esetleg használhatlan kölyköket elpusztítani. Szándékosan kiemeltük, hogy a tenyészkant kell és mást nem szabad a szukához ereszteni, — ha későbbi kölykezéseknél a faj tisztaságát biztosítani akarjuk.

Alom.

A kölykezésre, mely kilencz heti viselősség után bekövetkezik, száraz, esőtől és széltől mindenképen megóvott helyen almot készítünk a szuka részére szénából vagy puha szalmából s hogy az ebet könnyen támadható gyuladásnak ki ne tegyük, a kölykök egy részét csak 3—4 nap mulva vesszük el tőle s csak azokat hagyjuk meg, a melyeket fel akarunk nevelni. Ha az összes kölyköket akarjuk elvesztetni, lassan-lassan vegyük el az anyától s emlőit sótalán vajjal kenegessük.

A szukával való bánás.

A viselő szukával nemcsak jól kell bánni, hanem a viselősség felén túl nem szabad vele szolgálatot tétetni; a kölykezést követő időben pedig könnyű, hűtő eledellel, tejbe aprított kenyérrel kell ellátni.

Az ebkölyköket idejekorán kell könnyű eledelre szoktatni, hogy legkésőbb három hónap mulva anyjuktól teljesen elválaszthatók legyenek.

Korai nevelés.

Már idejekorán azon kell lenni, hogy a fiatal ebeket nevelésben részesítsük, azaz mindenféle természetadta rossz tulajdonságaiktól elszoktassuk, különösen pedig azokat, a melyeknek a szobában való tartózkodást megengedjük, tisztaságra oktassuk. E mellett vagy gyenge kutyakorbács vagy hajlékony vesszőcskének fog nagy szerep jutni, de csak olyan értelemben, hogy az eb büntető eszköznek megismerje és lassacskán rávezettség, hogy a büntetést tulajdonképen miért kapta. Óvakodnunk kell azonban minden oly büntetéstől, mint rugás, az eb után való dobálás, fülcibálás, fülrázás s a t., a mit később magunk is megbánnánk; az eb nyakát, fejét, füleit, különösen orrát mindenkor kimélni kell; egyáltalában úgy kell büntetni, hogy az ebet gyávává, félnékké ne tegyük, el ne verjük, mert az elvert ebből sohasem fogunk használható vadász-ebet nevelhetni.

Helytelen büntetés módok.

^{*)} Egyáltalában és föltétlenül jobb a kant a folytatás szukához ereszteni, de ez mindenkor a kiválasztott tenyészeb legyen

Az ebet már fiatal korától rendes életmódra kell szoktatni úgy az eledel, mint teendői tekintetében. Az az eb, melyet gazdája fiatal korától kezdve maga etet, sokkal tanulékonyabb, sokkal ragaszkodóbb lesz s nagyobb kedvvel fogja gazdája akaratát teljesíteni, mint az, a mely az idomításra idegen kezekbe kerül.

Rendes életmód.

A tápot az ebeknek mindenkor tiszta edényben kell nyújtani s a maradékokat, melyek rendesen meg-savanyodnak, el kell távolítani; a hosszufülű ebeknél különösen arra kell ügyelni, hogy az eledelben bemocskolt fülszélek megtörültsenek.

Az ebek tápláléka tiszta legyen.

A legjobb táp zab- vagy kukoricza-dara, melyet még főtt burgonyával vagy kenyérdarabokkal lehet vegyíteni, esetleg savóval, tejjel vagy aludt tejjel higitani s kissé megsózni. Forrón az eledelt az ebeknek sohasem szabad nyújtani, soha nyers hust velük etetni. Csontot csak olyat szabad az ebnek adni, melyről a porcokat l-rághatja ugyan, de magát a csontot összezúzni nem képes. Borsó, zabborsó, árpadara nem való ebtápnak, de igenis jók az ugynevezett kutyapogácsák, ha tisztán, megfelelően készítvük. A konyhahulladékot szintén fel lehet használni, ha nem igen zsiros.

Forró táp.

Csontok.

Sok ebnek az a kellemetlen szenvedélye van, hogy dögöt és hullatékot eszik, vagy hogy dögön szeret hemperegni; erről erélyesen le kell szoktatni.

A fiatalabb ebeket naponkint kétszer, — reggel és este, az öregebbeket egyszer szokás etetni. Vadászat előtt nem kell az ebet jóllakatni, mert ellustul és rosz lesz a szaglása; nagyon kimerült ebeket előbb ki kell pihentetni, mielőtt a tápot nyújtjuk nekik. —

Az etetés ideje.

Itatni az ebet kizárólag csak tiszta friss vízzel szabad; szeszes italt bármi módon nyújtani az ebnek — halálos vétek.

Ital.

Az ebnek alomja száraz, esőtől, hótól és széltől óvott legyen; a hol az ebnek csak fából összetákolt — de mindig esőtől, nedvességtől mentes — ólat nyújthatunk, azt mindenkor szalmával, szénával kell ellátnunk, hogy az eb a kellő meleggel birjon; az almot minél gyakrabban újítani kell, hogy élősdiék el ne lepjék, benne ne szaporodhassanak. A szobában való éjjeleztetés nem jó, mert az ebet elkényezteti.

Alom.

III. Beteg ebeknek ápolása.

Hogy a vadász leghűbb kísérőjét, melynek sok életet és hasznot köszön, minden körülmények között a rosztól megóvhassa, behatóbban kell ismernie azon betegségeket, melyek ebét veszélyeztetik, hogy azoknak káros hatását megelőzhesse vagy legalább is enyhíthesse.

E betegségekről csak röviden szólunk, arra szoritkozva, hogy a veszedelmesebbeket és gyakoribbakat alaposabban megismertessük, a többieket csak megemlitsük.

A legveszedelmesebb ebbetegség, a mely jól tartott, jól ápolat ebeknél ritkaság számba megyen: az ebdüh, köznyelven veszettség, vagy helytelenül elnevezve, viziszony; a leggyakoribbak a zsigora (köznyelven kutyabetegség, szopornyika vagy szopornycza), a rüh, a bőrbetegségek és a fülzsír megkeményedése (köznyelven fülfene v. fülrák).

110. §.

Ebdüh.

1) Az ebdüh a legborzasztóbb ebkór, melynek gyógyítási módját a jelen kor legértékesebb vívmányai közé kell számítani. Ez marás, harapás, tehát a dühnyálnak beoltása által a vérbe, az emberre is átvihető és fölötte kínos halállal végződik. Különösen rosszul tartott, sokat szomjazó és éhező ebeknél észlelhető, de tulságos melegnek és hidegnek, vagy a nemi ösztön ki nem elégíthetésének is tulajdonítják; gyakorta döggel vagy rothadó állati maradványokkal táplálkozó ebeknél is fordul elő.

Előjelei.

Kezdetben az eben feltűnő változás észlelhető. Vagy feltűnően szomorú, vagy ellenkezőleg feltűnően vidám, azután elveszti étvágyát, gyakran iszik, de mindig kevesebbet; ürüléke kemény, sötétszinű; orra száraz, meleg; szeme bágyadt; kevésbé vagy épen nem hallgat ura szavára; csendesen visszavonul, vagy feltűnően rekedt hangon ugat; nem alszik, vagy csak igen röviden és görcsös rázkódásokkal.

Futó düh.

Ezen előjeleket 6–7 nappal későbbben a betegségnek határozottabb jelei követik s fellép vagy a rendszeres avagy futó ebdüh, vagy pedig a maró düh. Az elsőnél fehér tajték jelen meg a szájszéleken, a sötétszinű nyelv mélyre kilóg; az eb behuzott farkkal, ingadozva futkos uton-utfélen, gyakran közben a levegőbe kapdos, de az utjába kerülőt meg is marja.

A maró dühben szenvedő ebnek kékre kigyuladt nyelve tá-
 tott, tajtékkal telt szájából szintén messzire kilóg; a szabadban
 — szintén behúzott farkkal — szinte vakon rohan egyenes
 irányban, míg valamibe bele nem ütközik, ami utját állja; fel-
 tűnően kerüli a vizet s neki harap élőnek, élettelennek, a mint
 utjába akad. Minthogy a dühödt eb marása minden élőre, de
 különösen az emberre fölötte veszedelmes: minden ebet, mihelyt
 rajta ezen betegségre valló előjelek mutatkoznak, a legnagyobb
 figyelemmel kell kísérni, sőt lehetőleg minden egyéb állattól
 azonnal el kell szigetelni, el kell zárni.

Maró düh.

Ha csak gyanus eb harapott meg valakit, nem jó amazzal
 azonnal megölni, mert ha bebizonyul, hogy nem volt dühös,
 ezzel a sérültnek a legnagyobb megnyugtatót nyújtjuk; az
 ilyen ebet lánczra kell fűzni s hosszabb ideig megfigyelni. Mi-
 helyt azonban akár a legkedvesebb ebünkön az
 ebdüh biztos jeleit észleljük, legjobbat kimé-
 letlenül elpusztítani, mert az ebdüh gyógykezelése
 veszedelmes és a legtrikábban sikeres.

Gyanus eb-
 bel való
 bánásmód.

111. §.

2) A zsigora rendszeren nedves fekhelyek, hűlés, vagy
 meg nem felelő táplálás következménye, különösen fiatal ebek-
 nél; rendszeren az ebek orrából és szájából kiömlő bűzös genny
 árulja el a betegséget; ha ez a belső szervezetet megtámadja,
 az eb gyakori prüszkölés, köhécselés mellett tápolyog, hátulja
 megbénul, lábai megmerevednek, lélegzete megbűzödik, belsőleg
 teljesen elrothad.

Zsigora v.
 kutya-beteg-
 ség leírása.

Hevesen fellépett zsigorából kilábadt ebek teste rendszeren
 gyenge, reszketős, hátulja könnyen bénuló marad; könnyen meg-
 siketülnek, fogaik megfeketednek. Oly veszedelmes betegség ez,
 hogy az ebek fele elpusztul benne.

Kezdetben lenolajat és sok édes tejet adnak az ebnek;
 igen jó óvszer a fiatal ebeknél, hogy italukba egy darabka kén-
 követ teszünk, vagy ha hetenkint egy kanál kénvirágot olajjal
 és tejjel vegyítve adunk be nekik. A betegség kitörése kezdetén

Gyógy-
 módja.

1.67 gramm salétromból,

0.30 „ édesgyökérnedvből és

1.40 „ vízből álló folyadékból

két óránként egy kávéskanálnyi adunk be.

Ha nagy a nyákfolyás és az eb igen bágyadt:

1·45 gramm aranykén,

0·17 „ édes gyökér és

0·17 „ gyalogboróka-porból készült porból háromszor

naponként $\frac{1}{2}$ kanálnyi adunk be vízben.

Ha a nyákhártyák gyuladtak:

0·43 gramm káliból és

1·67 „ czukorból 3 port készítünk s háromszor na-

ponta egy-egy port adunk be.

Az ebet száraz, meleg helyen kell tartani, gőzben fürösztetni, testét kipárologtatni, hűléstől minden módon óvni. Eledeleül agy- vagy csont-velőből készült levest, italul friss vizet nyujtunk.

112. §.

Rüh.

3. A rüh élődsi állalkáknak a bőr alá való befészkelődése által támad; a közönséges rüh apró gennyes pattanásokban jelentkezik s nagy gyorsasággal ellepi az egész testet; igen ragályos, még az emberre nézve is veszélyes kór; a nehéz rüh nem igen ragályos ugyan, de csaknem teljesen gyógyíthatlan, mert az élősdiek a bőr mélyében, a szőr gyökerei táján fészkelődnek be, s ottan vagy épen nem, vagy csak igen nehezen elpusztíthatók.

Gyógy-
módja.

A beteg ebet magára kell elzárni és lenmag- vagy riczinus-olajat, vagy lenolajat vegyítve kénporral és tejjel kell neki adni és száraz fekhelyet részére készíteni. Eledele gyenge, könnyen emészthető legyen.

1 kgr. dohányt 15 liter vízben főzünk mindaddig, míg az egész 10 kgr.-ig lepárolog, s az e folyadékból készült fürdőben az ebet megfürösztjük. Ha már var képződött, az ebet előbb meleg lugban fürösztjük, fehér házi szappannal megmossuk, s úgy teszszük a dohányle-fürdőbe.

Az ebnek fekhelyét folytonosan, legalább is napról-napra ujítani kell s a helyét is karbolsavval kell fertőtleníteni, mint-hogy a betegség különben ugyanazon vagy más eben újra kiüthet.

113. §.

Bőrbeteg-
ségek.

4. A bőrbetegségek vagy silányan és tisztátalanul tartott fiatalabb vagy jól tartott öregebb ebeknél, a melyek kevesebb mozgást tesznek, szoktak gyakrabban előfordulni. A bőrbeteg-

ségek részben ragályosak; azért minden ebet, a melyen a bőrbaj első jelenségeit észreveszszük, azonnal el kell különíteni.

a) A bõrsenny. Az eb nyakán, de különösen a hátán, keménykés dudorodások támadnak; a szőr tüskéssé válik s kihull; a bőr színe elsötétül és feszül; var is képződik. E baj nem ragályos. Bõrsenny.

Orvosság: gyenge hashajtó*) és langyos fürdő.

b) A korpás sömör. A fejen, különösen a szemek körül megfakul a szőr, a bőr megkorpásodik s a betegség rohamosan elterjed az egész testen. E baj ragályos, de nem veszélyes. Az orvosság ugyanaz, mint előbb, a táp langyos és hig legyen. Korpás sömör.

c) A piros sömör. Világos színű ebeknél a szőr vörhenyes lesz; a betegség az eb hátán, hasán, a czombok mellső részein támadó apró piros pattanásokban nyilvánul. Szintén ragályos. Piros sömör.

d) A maró sömör vagy kosz. A test valamely táján apró hólyagocskák támadnak, melyeknek felpattanása után folyton táguló daganatok képződnek, a mennyiben a sebszövetek egyre terjednek; az eb erőlesen vakarózik, a mi gyakori vérzést okoz. Kosz.

Orvosságok:

ad c) 1.67 gramm kénvirág Gyógy-
módok.
210 — „ vízben; a sebes helyek bedörzsölésére; ha már var is képződött, meleg vízzel kell azt előbb lemosni, azután

17 gramm kátrányból és

140 „ lenolajból készült kenőccsel bedörzsölni.

ad d) Hust az ebnek egyáltalában nem, csak hig eledelt szabad neki adni és a következő hashajtót:

0.22—0.36 gramm kalomel és

0.22—0.36 gramm gummi guttából labdacsoot készítenk és beadjuk.

3.34—5 gramm barnakő

34 „ zsirból vagy pedig

17 gramm kátrány,

8 „ terpetin,

8 „ fehér higanyüledékből és

53 „ zsirból kenőcsöt készítenk s ezzel kétszer

naponta bekenjük a sebhelyeket s azok tágabb környékét.

*) Evókanálnyi táblaolajban feláztatott egy töltésnyi törött puskapor igen jó hashajtó szer.

Fülzsir ke-
ményedése.

A fülzsir megkeményedése, mit helytelenül fül-féregnek, fülfenének neveztek s a mit gyógyíthatlan betegségnek tartottak, nem egyéb, mint a fülzsir megkeményedése folytán támadt viszketés okozta gyuladás. Mihelyt az ebnak füle viszketni kezd, előbb fejét rázva, folytonosan a koponyacsonthoz verdesi füleit, a minek folytán ezeknek szélei is kigyuladnak, feltörnek: azután a füllebny belső oldalát kezdi kaparni, a széleken támadt sebvarakat lekaparja, minek folytán a fül szélén lévő seb folytonos vérzések között terjed.

Gyógy-
módja.

Ha a megkeményedett fülzsirt — petroleumnak a fülkagylóba való becsepegtetése által — föllágyítjuk és gyengéden kikaparjuk, a betegség okát eltávolítjuk s így a betegség maga is csakhamar el fog mulni.

Egyéb gyakori betegségek.

Giliszták.

Giliszták ellen törött tökmagot és tejet adunk be, de előbb az ebet megkoplaltatjuk.

Csúz.

Csúz ellen meleg fekhely, langyos fürdő, gyenge hashajtó, homokfürdő használ.

Sebek.

Sebeket arnikával mosunk ki s karbolos vattával bekötjük; oly helyeken, a hol az eb nyalhatja, ha nem nagy a seb, erre sincs szükség.

Törések.

Csonttörést csak hozzá értő sebész köthet be helyesen.

Szemgyula-
dás.

Szemgyuladást nyugalom s bodzatheával való mosogatás gyógyít; ha ez nem használ, állatorvoshoz kell fordulni.

Torokgyu-
ladás.

Torokgyuladást koplaltatás, friss vizital és hideg nyakborogatás gyógyít kevés hashajtó mellett; heves foku bajt állatorvosra kell bízni.

Mérgezés.

Mérgezés ellen minél több tejet itatunk az ebbel és bármi módon hányásra készítjük, de egyidejűleg rögtön orvost is hivatunk, mert a hányatás csak óvszer, nem gyógyítás.

A többi betegségek sokkal súlyosabbak, semhogy azoknak kezelését a vadász vagy bármely ebtulajdonos, a ki nem szakértő, magára vállalhatná. A használható eb kedvéért, annak jólétéért gyakran nehéz anyagi áldozatot kell hoznunk; el-

hanyagolni azt betegségében oly véték, mely önmagát csakhamar megbosszulja. Jó e bet tehát azonnal ahoz értő orvossal kell megvizsgáltatni és kezeltetni; ebet ugyanis eleget kapunk; de pótolhatni fogjuk-e a hanyagságunk által elpusztult jó ebet, mikor, és mennyi vesződség után, — ezeket a kérdéseket mindig szem előtt kell tartani.

Végre még meg kell említeni az élősdiéket; — a balhák, ritkábban a tetvek, a kullancsok, néha az ebet elkinózzák. Ezekről a tisztaság, gyakran ujitott alom, időszerű fürösztés — ha szükséges szappannal való bedörzsölés és fésűvel való kefélés óvja illetve szabadítja meg az ebeket. Ha az élősdiék igen elszaporodtak, azokat a helyeket, melyekhez az eb maga nem férhet, olajjal vagy zsiradékkal bekenjük, hogy az élősdiék kihulljanak. Dohánylével való mosatás is jó. Leggyökerebben higanykenőcs segít, csakhogy mérgező voltánál fogva igen ovatosan kell vele bánni, hogy az eb nyaldosás által magát meg ne mérgezze.*

Élősdiék.

116. §.

IV. Az ebeknek idomítása.**Általánosságban.**

Idomítás alatt azt a bánásmódot értjük, melylyel az ebeknek úgy veleszületett tulajdonságait és tehetségeit fejlesztjük, mint pedig gyakran természetükkel ellenes tehetségeket is észszerű módon beléjük oltunk a szerint, a mint a vadászat körül különféle célokra szándékozunk az ebeket használni.

Idomítás.

Az idomítónak

Az idomító
kelléket.

1. derék tapasztalt vadásznak kell lennie, a ki gyakorlatilag ismerje azon szolgálatokat, melyeket a vadászat körül az ebtől követelünk;

2. az ebeknek természetrajzát, testi és értelmi tulajdonságait alaposan ismernie kell;

3. nyugodt vérmérsékletűnek, türelmesnek kell lennie; a ki ezen tulajdonsággal nem bír, hagyja abban az idomítás kísérletét is, melylyel sok hasztalan fáradságot vállal, de jó ebre soha sem fog sajátjából szert tenni.

Az idomítás, — a mint már említettett, — két részre oszlik:

* Balhák és tetük ellen igen jó a perzsa rovarpor is.

a) az ebbel veleszületett tulajdonságok és tehetségek ok-szerű fejlesztésére,

b) azon tulajdonságoknak beoltására észszerű bánásmód útján, melyekkel az eb a természettől csak kisebb mérvben vagy éppen nincs megáldva, de a melyeket tanulékonyágánál fogva gyorsan elsajátítani képes.

Az ebbel veleszületett tulajdonságokat és tehetséget az idomitás tehát csak fejlesztheti; csak oda hathat, hogy azok a legcélibírányosabb módon a tökély lehető fokáig fejlődjenek.

Kényszer- és
játssza ido-
mitás.
Azoknak beoltására, melyek az ebnek természetével néha ellenkeznek is, két módot alkalmaznak: a kényszer, az ebkorbácsot, s a játssza tanítást, kedveskedéssel és jutalmazással tápadalékokkal.

Ebkorbács. A z ebkorbács alkalmazásáról az idomitásnál sokat irtak már; a kényszeridomitás (par force ejtsd : par forsz) hivi nélkülözhetlennék vallják, míg az ellentábor teljesen elveti s szükség esetére is csak vékony vesszőcskét enged meg. Mint

Kemény eb. mindenütt, itt is a középut az ajánlatos. Kemény ebbel, azaz az olyannal, mely nyakas, mogorva, harapós, ebkorbács nélkül alig fogunk czélt érni, míg az engedelmes, simulékony, kedvvel tanuló ebet azzal megfélemlítjük, elriasztjuk. Az idomitónak tehát, még mielőtt munkáját megkezdi, tisztában kell lennie az iránt, melyik ebnél minő módszert alkalmazzon.

Engedelmes-
ség.
Az idomitás alapja a föltétlen engedelmes-ségre való szoktatás, az idomitó részéről: semmi által meg nem ingatható következetesség.

Sokan azt tartják, hogy az idomitást csak akkor kell megkezdeni, a midőn az eb élete első évét meghaladta. Elfogadva is ezt az elvet, igen czélszerű, az ebet már előbb is, kb. fél éves korától fogva engedelmességre, tisztaságra és rendre szoktatni. — Ez utóbbit szobaidomitásnak nevezzük, melyet azután követ a külső idomitás.

117. §.

A véreb idomitása

A véreb
kellékei.

A jó véreb en a következő tulajdonságokat keressük:
1. Csendesen, nyugodtan járjon a vezetékszíjon;

2. csendesen, nyugodtan maradjon bárhol, ha megkötjük, bár gazdája tőle egészen eltávozik;

3. a míg a vezetéken van, ha lát is vadat, hangot ne adjon (ne ugasson);

4. ép vadat sohase üldözzön, vagy az üldözést azonnal abban hagyja;

5. a vezetéken az ép vad nyomát is megtartsa;

6. hogy a sebvéres nyomon úgy a szíjon, mint szabadon biztosan haladjon s azt el ne hagyja;

7. hogy a sebzett vadat, mihelyt meglátta, megcsaholja, s csaholva üldözzé, míg megállithatja, vagy a míg az összerogy;

8. hogy végre dermedtre csaholjon (azaz az elejtett és dermedten fekvő vadat ugassa), s a vadat soha ki ne kezdje (azt meg ne tépje, meg ne szaggassa).

Az 1.—3. alatti tulajdonságokat az eb idomítás által szerzi meg; a 4. alattit úgy sajátíttatjuk el, hogy soha egészséges, mindenkor csak sebzett, beteg vadnak csapáján vezetjük; a tartós csaholva hajtás és a dermedtre csaholás tisztán fajtulajdonságok, a melyekre tanítani az ebet alig lehet.

A vérebet a következő módon idomítjuk:

Mindenekelőtt a vezetékszíjon való helyes járásra szoktatjuk, mely czélből vezetékre fűzve kivisszszük az erdőbe s ott vele ide-oda járkálva a baloldalon kissé hátul való csendes, nyugodt járásra oktatjuk, a mit az eb, ha gyenge vesszőt is alkalmazunk, csakhamar megtanul. Erre egy fához kötjük, megnyugtatóására melléje teszszük tarisznyánkat vagy kalapunkat, s tovább-tovább távozzunk az ebtől, de úgy, hogy folytonosan lásson bennünket. Ha nyugtalaná válik, vagy a vezetéken harapdálni kezd, visszatérünk, hogy kiméletesen megbüntessük; azután ismét eltávozzunk, s lassan-lassan minél hosszabb időre elmaradunk, végre teljesen eltününk az eb látóköréből. Ha ekkor nyugtalanodik, újra visszatérünk és megbüntetjük; ha nyugodt marad, néhány perczre megmutatjuk magunkat, de újra eltününk hosszabb időre. Ily módon rá lehet szoktatni az ebet, hogy órahosszat nyugodtan maradjon a melléje helyezett zálog mellett.

Ha ezt megtanulta, oly helyre vezetjük, a hol vadat láthat, melyre löni nem szándékozunk. Ha ilyenkor elcsaholja magát, vagy csak vinyog, vagy a vad után akar rontani, kimé-

letesen megbüntetjük a vesszővel, mire lassan-lassan a vadnak láttára is ép úgy nyugodt fog maradni, akár meg van kötve, akár a vadász mögött megyen, mintha vadat nem is látna.

Hogy a vadat meg ne kezdje, azt úgy akadályozzuk meg, illetve arról úgy szoktatjuk le az ebet, hogy dermedt vadat czibálni, harapdálni soha meg ne engedjük, hanem ilyenkor kiméletesen megbüntessük.

Sebvéres
csapán való
munka.

A sebvéres csapán való munkára a következőképen oktatjuk be az ebet.

Ha az eb az egy évet elérte vagy éppen meghaladta, alkalmas területen lehetőleg a reggeli időben egy darab vadat lágy lövéssel vagy czomblövessel megsebezni iparkodunk; erős szarvast (agancsost) erre a célra soha sem szabad kiszemelnünk, minthogy ez a még oktalan, elővigyázatlan eb súlyosan megsérthetné. A sebvéres nyomra töretet helyezünk, (lombos fágacsokát teszünk) s a sebzett vadat tovább nem nyugtalanítva, annak időt engedünk a megbetegedésre; ez ugyanis béllövéllyel csak a legközelebb sűrűségig szokott elvonulni, s ott leheveredik és megbetegszik. 1½—2 óra múlva rávezetjük a tanítványt a sebvéres csapára és: „keressed, — keressed szépen“ biztatással előre eresztjük a szíjon, hogy a sebvéres csapán haladjon előre. Mihelyt e nyomot elvesztette, a mit azzal árul el, hogy az orrát felemeli és szimatolni kezd, azonnal visszavezetjük arra a helyre, melyről még tudjuk, hogy az eb a helyes csapán volt és újra: „keress szépen!“ biztatással felszólítjuk a helyes csapára követésére. Először igen lassan kell az ebbel haladnunk, és sebvér felkeresése által meggyőződünk, hogy az eb a helyes csapán jár, hogy „igaza van.“ Néha a sebzett vad igen csekélyet vérzik; különösen ilyenkor a sebvért meg kell töretelni, hogy azon esetre, ha az eb a csapát eltévesztené, ne kelljen vele egészen a sebzés helyére visszatérnünk. — Ha az eb több ilyen gyakorlaton megy keresztül, soha a sebvéres csapát el nem fogja hagyni, el nem téveszti, még akkor sem, ha sokkal frisebb egészséges és melegebb, azaz későbbi csapákon is kellene keresztül haladnia. Ilyen módon tovább kell dolgozni, s a talált sebvér által meggyőződve, hogy az ebnek „igaza van“, haladni, a míg a beteg vadat heverve látjuk, vagy utolsó meleg fekhelyére érünk. Ekkor az ebről leoldjuk a vezetéket, s a biztatással: „hajsza neki!“ a vadnak uszítjuk. A vad erre — ha ugyan

még teheti, — felugorva eliramodik, az eb csaholva hajtja, a mig eléje kerülhet, s ekkor a vadat megállítja, azaz előtte állva s ugatva a vadat, elzárja előle az utat a további menekülésre. E ténykedésében az ebet egy ideig biztatva, végre a szemek fölé vagy a neszelők (fülek) mögé irányzott kegyelemlövással a vadat kivégezzük, az ebet pedig magatartásaért megdicséjük.

Sok fiatal — bátortalanabb ebek — az a rossz tulajdonsága van, hogy a leterített vadhoz hátulról közeledik; gyenge vad-darabnál ezt megengedhetjük, mert a heves rugás által, saját kárán az eb legkönnyebben okul, és soha többé a vadat hátul meg nem támadja; de erős vadtól az ebet el kell kergetni, minthogy ennek rugása az ebet teljesen tönkre teheti.

Nagy baj a fiatal ebre, ha az ilyen hajsza sikertelenül végződik, a minek ismétlődése néha teljesen elkedvetleníti; ilyenkor — ha szerét tehetjük — öregebb ebnek példájával buzdítjuk kedvét.

A megdermedt vadat a hely színén kizsigerelve a fiatal vérebnek kevés aludt vért és a vadnak lépéből egy darabkát „kapzsira adunk“ (vele megetetjük), de soha meg ne engedjük, hogy a vadat bármi módon is fogaival czibálja.

Kapzsira
adás.

Ha a fiatal ebnek több ilyen hajsza sikerült, s ha a vezetőkre fűzve vezetjük a tűzben összerogyott vadhoz is a sebvérés csapán, az folytonosan tökéletesedni fog, s megbizhatónak fog beválni olyankor is, a midőn a sebzett vad kevés vért veszít, vagy a midőn azt közbejött eső részben vagy teljesen elmosta.

A be nem avatott embert a véreb munkája bámulatra kell hogy ragadja, a midőn látja, mily következetességgel, mily biztossággal halad az a legnehezebb körülmények között a sebzett és csakis a sebzett vadnak csapáján.

118. §.

Az ebfalka idomítása.

Az ebfalka
idomítása.

A francia — ugynevezett „par force“ vadászatnál használt ebek idomítását az erre alkalmazott szakértő falkezők végezik.

119. §.

A kopó idomítása.

A jó kopótól megköveteljük:

1. hogy magát úgy egyedül, mint társaságban nyugodtan és kényelmesen a pórázon vezettesse;

A kopó
kellékei.

2. hogy feltétlenül engedelmeskedjék a vadász hívásának, akár szó, akár fütty, akár kúrthang legyen az;

3. hogy mélyen és buzgón keressen és jól találjon;

4. hogy ne legyen csahos, hanem csak fris nyomon, de ekkor kitartással és vig csaholással hajtson;

5. hogy a vadat meg ne kezdje;

6. hogy házi állatot meg ne támadjon.

Midőn a kopó a $\frac{3}{4}$ évet elérte, kettesével pórázva füzve kivezetgetjük s arra szoktatjuk, hogy a vezető bal oldalán, kissé hátul, nyugodtan járjanak. Kiméletes büntetés és buzdító elismerés ezeknél is alkalmazandó.

Hajtásra
szoktatás.

A hajtásra való szoktatás könnyű dolog, ha van néhány megbízható, jó öreg kopónk, a melyeknek társaságában s mintegy felügyeletük alatt a fiatal ebeket bevezethetjük; de kifárasztani a fiatal ebeket sohasem szabad. A peczér, a ki a kopókat a pórázról ereszti: „haj-haj!“ biztatással ösztönzi a keresésre; ha az öreg vezérkopó vezetése alatt friss nyomra akadnak, a hajtást maguktól kezdik meg s folytatják a vad elejtéseig.

Vozérkopó.

Föltétlen engedelmesség itt is az első követelmény.

Hogy a fiatal eb buzgóságát növeljük, a kopónak is kapzsira kell adni az őz vagy a nyul beleiből kevés kenyérrel keverten s ezt a jutalmazást későbbben is néha-néha ismételni kell.

Hogy a vadat az ebek meg ne kezdjék, úgy kell velük bánni, mint a vérebbel.

Dermedtre
csaholás.

Némely kopónak az a jó tulajdonsága van, hogy szintén „dermedtre csahol“ s hogy az elejtett és megdermedt vad fölé állva, a többi ebeket fogainak vicsorgatásával, sőt marakodással távol tartja; az ilyen kopót „védő“-nek mondjuk.

Védő.

120. §.

Az agárnak idomítása.

Az agár
kellékei.

A jó agártól követeljük:

1. hogy a pórázon úgy a gyalog, mint a lovas vadász által magát nyugodtan vezettesse;

2. hogy szemes legyen, azaz az elfogatásra alkalmas vadat idejekorán és távolról meglássa;

3. hogy gyorsan és ügyesen fusson;

4. hogy a vadat helyesen felvegye és fogja és

5. hogy jól vágjon rajta, azaz, hogy az irányát változtató vadat, a midőn iramodásábn tulront rajta, megragadja.

Az agarak között is akadnak „védők“, mint a kopók közt, de a legbecsesebb egyedek az ugynevezett „egyes fogók“ (solo-agár), a melyek egyedül — más agárnak segítségével — képesek a nyulat elfogni.

A „behajszolást“ őszkor kezdjük, a mikor sok a fiatal nyul, mely az agarat annyira, mint az öreg igénybe nem veszi.

Idomitásról az agárnál alig lehet szó; a melyik a kellő tulajdonságokkal a természet által megáldva nincsen s azokat öreg, jó agarak társaságában sem sajátítja el, azt kár a mindennapi táppal ellátni. Az idomitás tehát ezeknél inkább csak a nyugodt vezetésre, az engedelmességre, az összeférésre és arra irányítandó, hogy az agár a vadat ki ne kezdje.

Védő.

Egyesfogó.

Behajszolás
ideje.

121. §.

A vidrakopó idomitása.

A vidrakopókat, midőn félig nőttek, vízbe kell szoktatni, a mit úgy érünk el, hogy kiéheztetjük, azután kenyeret dobálunk nekik a vízbe. Később fiatal borzokra, rókákra, görényekre, macskákra uszítjuk, melyeket előbb a vízbe dobtunk; legjobb azonban, ha fiatal vidrát szerezhettünk, melyet hosszabb lánczra kötve sekély vízben a kutyákkal megcsaholtatunk, esetleg egy kissé megezbáltatunk, a mi a vidrára nem igen jár veszélylyel, mert keményen küzd a fiatal ebek ellen. Ha a fiatal ebek így megpróbálkoztak, öreg ebnek vezetése alatt kivisszük a vadászatra, melyet az öreg ebbel szenvedélyesen űzni fognak.

Vidrakopó
idomitása.

122. §.

A borzeb vagy tacsó idomitása.

A borzeb hivatása borzokat és rókákat vagy kotorékaikból kiűzni, vagy azokban megszorítani és addig megcsaholni, míg a föld színéről ázott veremmel keresztül törjük a kotorékot és a vadat megkerítjük.

Borzeb hiva-
tása.

Jó borzebtől azt követeljük:

1. hogy a kotorékba kedvvel belemászszék s abban szorosan kutasson;

Kellékei.

2. hogy ha benne borzra vagy rókára akad, csaholjon s addig szorongassa a vadat, míg a veremmel a vadig lejutunk s azt elejtjük;

3. hogy különben is minden emlős vadat és ragadozót hajtson.

Mindezeket — ha nem fajbéli tulajdonai — beleoltani a fiatal tacsκόba nem igen lehet; az idomítás főképen abban áll, hogy engedelmességre szoktatjuk s vadászni öreg tacsκό által bevezettetjük, a melytől a mászást, keresést és csaholást elsajátítja. A tacsκόkat tisztán és jól kell tartani, sohasem szabad verni, hanem a verekedés közben rajtok ejtett sebeket nagy gondnal kell gyógykezeln.

Egy éves kora előtt a tacsκόkat nem kell kotorékba eresztetni; különösen nem, ha tudjuk, hogy öreg rókaszuka van benne, melynek harapásai a fiatal ebet mindenkorra elijesztenék. — Vannak egyes tacsκόfajták, melyek csak 2 éves koruktól kezdve mászszák a kotorékot; azért a vadász, ha fiatal ebe a mászástól vonakodik, né mondjon le a reményről, mert az a tacsκό, a mely későn kezdi a vadászást, rendesen igen be szokott válni.

123. §.

A vizslának idomítása.*)

A vizsla, minden igaz vadásznak e kedvence, az apró vadra való vadászatnál nemcsak a legfontosabb, de csaknem nélkülözhetlen kísérője és segítője a vadásznak; néha olyan szolgálatokra is használják, melyek hivatása körén túl esnek, p. o. sebzett nagyvadnak csapázására s a t. — s ez által — elvonva azt feladatától, kizárólagos hivatására nézve is megrontják.

Haszná-
lati eb.

Az ugynevezett használati eb, melyről az utolsó években oly sokat irtak és vitatkoztak, s a melyet a vizslából nevelni szándékoztak — merő képtelenségnek bizonyult.

Az olyan vadásznak, a ki ebét *mindenre* fogja használni, lesz kutyája, de jó vizslája soha.

A föltétlen engedelmesség úgy intésre, mint füttyre és szóra egyetlen ebfajnál sem olyan fontos, mint a vizslánál, mely

*) Vizslaidomítás. Fónagy József. 1893. Az Athenaeum kiadásában. A par-force idomításról. Dr. Mika Károly-tól — kiadás alatt.

egyetlen helytelen mozdulatával a vadász örömét megrontani, fárads'ga eredményét kétséssé tenni képes.

A jó vizslának — mindenkor feltételezve a jó orrot, azaz kitünő szaglási képességet -- a következő tulajdonságokkal kell birnia:

1. szóra és füttyre, sőt pusztá intésre is feltétlenül engedelmes legyen — (legyen appell-je) gazdája baloldalán kissé hátul nyugodtan menjen, ne pedig idétlenül kajtárkodjék;
2. magasra tartott orral szorgalmasan keressen;
3. jól állja a vadat, — vadszámába nem menő egyéb állatok által meg ne zavartassa magát;
4. midőn a vadat állja, füttyre vagy hívásra ott hagyva a vadat térjen vissza gazdájához;
5. sem nyulat, sem a tovavonuló szárnyasokat ne üldözze, utánok ne fusson;
6. az elejtett vadat úgy a szárazon, mint a vízből tétovázás, mellesztés és szoritás nélkül előhozza (apportirozza);
7. az elvesztett vadat nyugodtan megkeresse.

Mindezen tulajdonságokat — a jó orr kivételével, a mi mindig természeti adomány — különösen a tiszta faju vizslákba célirányos és öntudatos idomítás által a tökély legnagyobb fokáig lehet bele oltani, illetve bennök fejleszteni. Ennélfogva tanácsos, hogy tiszta faju ebet iparkodjunk szerezni, mert holmi korszakkal nagyobb fáradozás mellett sem fogjuk a remélt és czélül kitűzött eredményt elérhetni.

Ha jó faj vizslát akarunk magunknak nevelni, az idomítással korán kell kezdenünk; az idomításba számítjuk ugyanis az ebbel való azon bánást, midőn játszva megfigyeljük és neveltlenségeiről leszoktatjuk; ezt pedig a félig nőtt kölyökkel már megkezdhetjük. — Az udvaron, utcán, a szomszédba való kajtárkodást, a mi sok hibát olt a fiatal ebbe, melyekről azt leszoktatni későbbben nagy fáradsággal jár — nem szabad tünnünk, hanem a fiatal ebet folytonos felügyelet alatt kell tartanunk. — Igen nagy előny az minden tekintetben, de különösen a fiatal vizslánál, ha tenyésztője illetve idomítója vele folytonosan és kizárólag csak ő foglalkozik, s az ebet táppal is ő látja el.

Korai idomítás.

A szobaidomításban a fiatal ebet a következőkre oktatjuk: Szobaidomítás.

1. az engedelmességre, hívásra, füttyre, intésre;

2. a hasalásra e parancsszóval „hasalj!“ vagy „feküdj!“;

3. az előhozásra e parancsszóval „hozd ide!“ vagy „apport!“

Rövid pa-
ranesra
szoktatás.

A fődolog az idomításnál az, hogy az ebet rövid és mindig ugyanazon parancsszókra szoktassuk és sok beszélgetéssel zavarba ne hozzuk; hogy az ebbel a legkönnyebben és legrövidebben megértessük, hogy mit akarunk tőle, mit tevő legyen; hogy a helyes módját válaszszuk meg annak, hogy az eb azt, a mit tennie kell, hamar meg is tanulja; hogy neveltlenséget, pajkosságot soha meg ne tűrjünk; hogy az érdemelnél szigorubban, — de enyhébben se büntessünk s főképen, hogy harag által magunkat soha el ne ragadtassuk.

Hasalás.

Hogy ebben az irányban általános érvényű szabályokat és idomítási módokat megállapítani nem lehet, tekintettel az idomítónak úgy, mint a vizslának egyéni tulajdonságaira és hajlamaira, — nyilvánvaló dolog. Csak a hasalás tanítására nézve meg kell jegyeznünk, hogy a fiatal vizsla, midőn hasonló helyzetbe hozzuk, igen gyakran oldalt szeret fordulni; ennek úgy vehetjük elejét, hogy a midőn a vizsla fejét gyengéd szorítással előlábai közé helyeztük, az orra elé egy darabka kenyert teszünk; ezt az eb szem elől veszteni nem akarván, nyugodtan fog maradni.

A bak.

Az előhozásra a bak segítségével szoktatjuk a vizslát. A bak a két végén keresztfával ellátott, szalmával, nyulbőrrel vagy tollal körütekert gömbölyű rövid farudacska, melyet az ebnek oda dobunk, hogy előhozza; a kereszték arra szolgálnak, hogy az eb eleinte ne legyen kénytelen az előhozni valót közvetlenül a földről felvenni. Későbbben kitömött és 4—4½ kgramm súlyra megnehezített zsákokskát vagy nyulbőrt használunk, hogy az eb hozzászokjék az előhozandó tárgyat súlypontjánál megragadva előhozni.

Külső ido-
mitás.

Ha az eb egy, legfeljebb másfél éves és a szobaidomításban minden tekintetben tökéletes lett, a külső idomítást kezdjük meg vele, melynél a következő szabályokat kell szem előtt tartanunk:

Kajtárkodás.

1. az ebnek sohasem szabad — sem a mezőn, sem a ház körül magára hagyatva futkosnia, hanem mindig az idomító mellett tartózkodjék; ha nem lehet a szobában tartani, egymagára el kell zárni, hogy a fiatal ebek által kedvelt „kajtárkodást“ meg ne tanulja, a miről későbbben alig lehet többé megszoktatni.

2. A tanítás, illetve vadászat után lehetőleg az idomító nyújtsa az ebnek a tápot. Etetés.
3. Az egész idomítási időszak alatt, s későbben a vadászat alkalmával sem szabad az ebet más ebek társaságában használni mindaddig, a míg tökéletesen kiképezve nincsen. Más ebek társasága.
4. Különösen az első időben igen rövid keresésre kell fogni az ebet; sohasem szabad neki megengedni, hogy 40—50 lépésen túl a vadástól távozzék; ha a talált vadat meg nem állja, idomító pórázra kell fűzni, esetleg a korallt (szegekkel kivert golyókból készült nyaklót) kell alkalmazni; ha ezen eszközök célhoz nem vezetnek, kár az ebbel tovább foglalkozni; tökéletes vizsla sohasem lesz belőle. Rendesen annak a jele ez, hogy az eb nem fajvér. Rövid keresés.
5. Az ebet be kell gyakorolni arra is, hogy a jelzett vadtól szóval, fütytyel, intéssel visszahívassa magát; ezt azonban eleinte nem szabad igen gyakran ismételni, nehogy az ebet megzavarjuk s elkedvetlenítsük. Visszahívás.
6. Az eb által jelzett vadat magunk verjük fel, s iparkodjunk azt le is löni, mert a hibás lövések a tanuló ebre mindig nagy hátránnyal vannak. Hibás lövés.
7. Lövés után ne engedjük meg az ebnek a futkosást, hanem minden lehető módon tartsuk vissza s szoktassuk rá, hogy kizárólag csakis *parancsra* hozza elő az elejtett vadat. Parancsra előhozás.
8. Az előhozásnál ne tűrjünk semminemű játékot, babrát, hurczát, tépést, mellesztést, szoritást; ez különben jó és helyes szobaidomítás után nem igen szokott előfordulni. Előhozásnál pajzánkodás.
9. Szoktassuk rá az ebet, hogy a jól megragadott vadat lábaink elé hozza s ott letegye vagy magasra tartott fejjel kézbe adja; sohasem szabad az előhozó ebnek elébe menni, mert ezáltal rászoktatjuk, hogy a vadat idő előtt elejtse s a vadástól szinte megköveteli azután, hogy ő vegye fel magának; valahányszor az eb a vadat szépen előhozza és átadja, meg kell simogatni, dicsérni. Óvakodnunk kell természetesen attól, hogy oly vadnak előhozását követeljük tőle, melyet nehézségénél fogva (p. o. öreg nehéz nyulat) előreláthatólag nem lesz képes elhozni; ez által az ebet elcsüggesztjük. Az előhozó ebet helyben kell megvárni.
10. Apró — vad számba nem menő — madarakat, külö- Apró madarakat nem

szabad elő-
hozatni.

nösen az erős szimatu pacsirtákat a fiatal eb előtt löni, annál kevésbé vele előhozatni nem szabad.

Közös elő-
hozás.

11. A fiatal ebet — ha még olyan jól dolgozik is egyedül — mindenkor vissza kell tartani attól, hogy a szomszédos ebekkel közösen apportirozzon.

A vizsla
számba ne-
vegye a nyu-
lat.

12. A legritkább erénye a különben jó vizsláknak az, hogy a kiguruló nyulat — különösen lövés után is — számba se vegye (ist hasenrein). — Óvakodnnnk kell mindenekelőtt, hogy a tanoncz-eb előtt nyulat hibázzunk; határozottan vesztére van a fiatal ebnek, ha a sebzett nyulnak „hord elő” — „apport” kiáltással utána indítjuk. — Inkább veszszen a sebzett nyul, minthogy kárba menjen az addigi fáradság, talán végleg megromolják a különben kitünő tulajdonságokkal bíró vizsla. Mihelyt a vizsla a nyul után indul, illetve indulni készül, erélyes „fuj!” kiáltással eszméletre térítjük, a mi, ha nem késve történik, midőn már az eb távol van, ritkán marad siker nélkül. A fődolog az, hogy az ebet folyton kézen tartsuk, azaz első sorban az ebre figyeljünk, hogy már a szándékot is — ugyszólván — észrevegyük rajta, s erélyes parancsszóval figyelmeztessük helytelen viselkedésére.

Vizslát köl-
csön adni.

Végre még meg kell jegyeznünk, hogy nagy helytelenség jól idomított vizslát másnak a vadászat czéljaira kölcsön adni.

Mindezek szolgáljanak a vadásznak utmutatásul és szabályként arra nézve, miként bánják a gondjaira bizott, már idomított vizslával, mitől tartózkodják önmaga, hogy az ebet meg ne rontsa, s miként óvja meg a rábizott kincset a silányulástól. — Különösen az ebkorbács időszerűtlen alkalmazásától óvakodják az idomító főképen akkor, mikor föлиндulásban van, mert a finom érzékű, kiméletes bánásmódra szoktatott vizslát meg nem érdemelt vagy időszerűtlen büntetéssel, jobban mondva veréssel, mindenkorra el lehet rontani.

B) A vadászmenyét.

124. §.

Vadászme-
nyét leírása.

A vadászmenyét — mustela furo — alakra nézve olyan, mint a görény; színezetre nézve sárgás, feje apró, orrja hegyes, igen éles fogakkal; a fül merev, kicsi, kerekded; a szem

piros (albinismus?) — A nőstény kisebb a hímnél; haragjában mirigyeiből ép ugy büzől, mint a görény.

Mint déli vidékek szülöttét, nálunk csak némileg szelidítve tenyésztik; a hideget nehezen tűri; fagyos telet a szabadban tölteni egyáltalában képtelen. — Tápul tejben áztatott tésztát (zsemlét) adunk neki, de a midőn vadászatra használjuk, fris borju-, tyuk- vagy galamb-hussal is kell hogy megetessük. Néhanéha, de csak ritkán, — élő madarat vagy üregi nyulat teszünk ketreczébe, melyet megölve, vérét kiszopja. Marakodó természeténél fogva egyenkint tartjuk a szénával jól bélelt ketreczekben; a hímét sohasem szabad a kölykes nősténynél hagyni, mert a saját kölykeit is megöli.

Gyakori betegsége a hasmenés, mely rendszeren el is pusztítja.

Betegségek.

Idomitani a vadászmenyétet nem szükséges, mert vadászva természetadta ösztönét követi; de igenis meg kell azt mindannyiszor jutalmaznunk, a hányszor kése de elem nélkül kijön a kiürített kotorékból. A midőn ugyanis szerét teheti, annak mélyében megragadja az üregi nyulat, kiszopja a vérét, s 2—3 órát álomban tölt el a kotorékban. Ilyenkor a vadász vagy ott kénytelen megvárni a vadászmenyétet, a mig kijő, vagy a kotorék nyílásába száraz szénát téve — a bejárót eltorlaszolja, s 2—3 óra mulva elmegy a vadászmenyétért, melyet a szénában fog találni.

Idomitás.

Midőn a v. menyétet a kotorékba eresztjük, lövésre készen kell ott állanunk, mert a megrémitett üregi nyulak bámulatos gyorsasággal rontanak ki lakásaikból; — vagy pedig hálókat terítünk már eleve a bejáratok fölé, a melyekbe a kiguruló üregi nyulak belekeverednek.

Vadászni a vadászmenyéttel legalkalmasabban októbertől — februárig, jobban mondva akkor lehet, a midőn a kotorékokban fiatal üregi nyulak nincsenek.

Nagyon tanácsos a v. menyétet füttyre vagy hívásra szoktatni, mert sok esetben így könnyebben kapjuk ki a nyúl-kotorékból.

125. §.

C) A z u h u.

Az uhu-gunyhó építését a 92. §-ban már tárgyaltuk; e Uhu-gunyhó helyütt tehát csak az uhuról, a ragadozó madarakra való vadászaton ezen igen használható közvetítőjéről kell szólanunk.

Uhu.

Általánosan tudva van, hogy a vadászok a többi madarak, de különösen a ragadozók és kártékonyak által gyűlölt nagy füles bagolyt (suholyt, uhut) a ragadozó és kártékony szárnyasok pusztításánál használják. E vadászatnál az uhu mintegy közvetítő szerepet játszik: a gyűlölet, melylyel e szárnyasok az uhuval szemben viseltetnek, arra készíteti őket, hogy megtámadják, zaklassák s így a gunyhóban elrejtett vadász puskája elé kerüljenek.

Uhu tartása.

A fogoly uhut szellős kamarában kell tartani, a melynek egyik sarkába, de olyan távolságban az oldalfalaktól, hogy tollmezét el ne koptassa, tuskót állítunk, mely az uhunak — ág helyett — álló helyéül szolgál. Ezt a kamarát időről időre ki

Etetése.

kell tisztogatgatni, hogy a dögbüz abban el ne terjedjen. — Tápul az uhunak lehetőleg mindig frisen lőtt madarakat és emlősöket kell adni és pedig — a mint mondani szokás — szőröstül-bőröstül, mert a szőr és a toll, melyet az uhu a többi emészthetlen esontokkal, mint a többi ragadozó madarak is, gumó alakjában kiökrendez (kihány), az emésztést nemcsak előmozdítja, hanem egyik életfeltételét is képezi, melynek hiányában elsatnyul és idő előtt el is pusztulhat. Vizre nincs szüksége, ha frisen lőtt állatokat adhatunk neki, melyeknek vére a szomját is oltja; de igen kedveli a permetező meleg esőt, melynek élvezését tőle soha sem kellene megvonni. A gunyhóban az uhu soha se legyen kötélre kötve; de az egyik lábán békó legyen és ezen karika, hogy pálcza segítségével a gunyhóból (ketreczből) ki lehessen emelni.

Itala.

Idomítása.

Idomítani az uhut nem kell — talán nem is igen lehet; de hozzá kell szoktatni, hogy ebektől, emberektől ne irtózzék, azoktól ne féljen; azért jó, ha néha-néha kézből adjuk neki a tápot, s a vadászatra is a kézben viszzük. Midőn ugyanis az uhut a ketreczből kiemeltük, a zsineget belefűzzük a békón levő karikába, az uhu mind a két lábát — óvatosan, hogy bennünket meg ne sérthessen, bal kézzel megmarkoljuk, s az uhut hátával úgy helyezzük el a kar és a baloldal képezte mélyedésbe, hogy ott ne igen mozoghasson. Eleinte hatalmas csőrével iparkodni fog a kar vagy a testoldal husába belecsipni, de csakhamar belátva azt, hogy iparkodása figyelmünkkel szemben hasztalan, ebbeli kísérleteit abban hagyja, s helyzetébe teljesen belenyugszik.

A helyszínén, a midőn a bagolygunyhó előtti karóra ültet-
tük, s a zsineget a karó alján megkötöttük, végre a gunyhóban
maghuzódtunk, figyelniünk kell az uhu minden mozdulatára s
csakhamar meg fogunk győződni, hogy az egyes ragadozó fajok-
kat külön-külön módon szokta jelezni: a szarkát, a varjút, a
hollót, a vércsét számba se veszi; az ölyv, a kánya láttára
ide-oda tipeg, s felborzolja a tollazatát; a héját és karvalyt, a
kisebb sólymokat csőrével kappogva, lekonyított fejjel s fel-
borzalt tollal fogadja, de a lég királya, a sasnak közeledtére
leugrik a karóról, hanyat veti magát s hatalmas karmaival véd-
ve testét, várja bőszen ellene támadását. Jaj a fiatal uhunak, mely
ezt elmulasztja, mert az öreg kőszáli sas oly dühhel ront neki,
hogy karmaival megragadva fejét, letépi testéről. A vadásznak
tehát ovatosnak kell lennie, hogy ilyen eshetőségnek uhuját
soha ki ne vegye.

Végül még figyelmeztetniük kell a vadászt, hogy az uhura
lecsapó madarakra sohasem löjjön közvetlenül az uhu fölött,
nehogy a lövéssel madarát veszélyeztesse.

126. §.

Különös utasítás a vadór részére.

(A II. fejezethez.)

Az eb, — minden önértetes vadásznak ezen gyakran meg-
becsülhetetlen kincse, — a vadászra nézve olyan vagyont kép-
viselhet, melyet pótolni talán, de épen olyan jó ebbel pótolni
alig lehet. A vadór ennél fogva a reá bízott ebeket nemcsak
kötelességszerűleg azért fogja megfelelőleg gondozni és ápolni,
mert ezért ellenértékkel kárpótoltatik, hanem olyba kell, hogy
vegye e feladatát, mintha drága zálog kezelését bízták volna
reá, melynek megromlása pótolhatlan veszteség számába menne.

Az ebek
gondozása.

Jó táplálék, friss ital, tiszta alom; ez az, a miben a vadór-
nek fukarkodnia nem szabad. A legnagyobb lelkiismeretlenségre
vallana, az ebet rossz táplálékkal — sok helyen levegőn szárított
lódöggel etetik — elrontani, egészségét alkalmatlan alommal
veszélyeztetni.

Táplálása.

Az ebek szeretik az emberek társaságát és a mérsékelt me-
legyet. Békés, nyugodt természetű ebeket szabadon lehet tartani,

Szobában
tartása.

a szobában lehet tünni, de nem szabad nekik megengedni a kályha melletti elkényeztető heverészést.

Etetése. Tápu! naponkiut kétszer meleg levest, s ebbe aprított juhlábakat, megtisztított beleket (megfőzve) és fekete kenyeret nyujtanak nekik. Kukoriczalisztből készült tészta tejben vagy huslében szintén jó eledel, de gyakrabban főtt hust csonttal*) is kell az ebeknek adni s főleg arról gondoskodni, hogy friss italuk legyen.

Betegség tünetei. Mihelyt az eben feltűnő változás jeleit észleljük, a legnagyobb figyelmet kell reá fordítani; s ha az ebdűh tünetei csak gyanujelekként is jelentkeznek, azonnal lánczra kell az ebet fogni s ugy elszigetelni, hogy más élő közelébe se férhessen. Minden ebet, melyen az ebdűh kétségbevonhatlan tünetei jelentkeznek, okvetlenül agyon kell löni, — minden egyéb súlyosabb betegségi tünetnél állatorvoshoz kell fordulni.

Játszadózás. Az ebbel való játszadózást, rossz velebánást senkinek sem szabad megengedni; azért jó, ha az ebet folytonosan személyes felügyelet alatt tartjuk.

Vadászmenyét és uhu. Épen oly gondosan és óvatosan kell bánnia a vadórnek az uhuval és a vadász-menyéttel, mert férfiuhoz egyáltalában, vadászhoz különösen nem illő, a foglalkozása körül szükséges állatokkal durva, embertelen módon bánni, azoktól a szükségeseket akár feledékenységből, akár hanyagságból, de különösen haszonlesésből megvonni.

Szép, tiszta, vidám eb mindig jó gondozóra vall, mig a vele nem törődöt a reá bizott állatok elhagyottsága elárulja.

III. FEJEZET.

CSAPA ÉS NYOMISME.

127. §.

Általánosságban.

Ott, a hol a vad tartózkodott, vagy a merre elhaladt, bizonyos nyomokat, jeleket hagy maga után, a melyekből megmondhatjuk, hogy e helyen vad volt, hogy erre haladott.

*) De a csontok soha se legyenek oly aprók, hogy az eb lenyelhesse, hanem nagyok, hogy a hust és az inakat lerágni legyen kénytelen.

Az ilyen jelekből a vadász nem csak azt tudja meg, hogy bizonyos helyen vad volt, de azt is, hogy milyen volt, mennyi volt, milyen erős volt, milyen ivaru volt, s a tb. — Ebből önként következik, hogy ezen jeleknek tanulmányozása, ismerése, minden esetre igen fontos a vadászra nézve, s így fontos részét képezi a vadászati ismereteknek. Ugyancsak a dolog természetéből folyik, hogy ezeket a jeleket pusztán leírásból megismerni nem igen lehet, hanem azoknak elsajátításában csak a gyakorlat lehet biztos tanító; mindazonáltal jó — általánosságban legalább — elméleti módon is megismerkedni azokkal, hogy a gyakorlatban már némileg irányító utmutatóval bírjunk.

Vadra valló jelek.

Azon jelek közé, a melyekből a pagonyban tartózkodó vadakra következtethetünk, számítjuk:

1. A csapákat és nyomokat vagyis a vadnak lába által a puha talajba vagy hóba nyomott, vagy kemény talajon, fűben és mohában hátra hagyott jeleket. *Csapá-*nak a szarvasdám-, öz- és sertevad lábnyomát, a többi vadakét egyszerűen *nyom*-nak nevezzük.

Csapa és nyom.

2. A különféle vadak hangját életük különféle szakában és különös élettani működésükben: a szaporítás (üzekeedés, görgés, dürgés, fajzás, párosodás sat.) idejében, a midőn a vadnak hangjáról nemcsak az ivarra, hanem annak erősségére és korára is következtethetünk.

A vadak hangja.

3. A hullatékot és a vizelés módját; a hullaték a szárnyas vadaknál is az igen jó nyomok közé számít.

Hullaték és vizelet.

4. Az almot és a vadnak tartózkodása helyét; (alom a szarvas-, dám- és az özvadnál; katlan és turás erdeinél; kotorék, szállás, lyuk a föld alatt tartózkodónál, a fészek minősége, elhelyezése a szárnyasoknál s i. t.)

Alom.

128. §.

A csapák.

A nagyvadak csapáinak meghatározása, megállapítása hajdan azon fontos ismeretek közé tartozott, melyeket minden vadásztól föltétlenül megköveteltek. Ezen ismeret a nagyvadnál ma is nagyfontosságú azért, mert tág erdőrengetegekben az állomány és a vad tartózkodásának nyugtalanítás nélküli megállapítására ugyszólván az egyedüli mód.

Csülök.

A nagyvad csülkei szarukeménységüknél fogva hóban, puha, nyirkos agyag- vagy homoktalajban igen szépen lenyomódnak, azaz alkotásuknak homoru mását hagyják hátra, melyen a következő részeket megkülönböztetjük: a csülökhegyeket, a csülök élét, az él melletti domborodást és a bokákat; végre az álcülköket.

Csapa és csapás.

Egy láb lenyomatát csapának nevezzük; a csapák folytonosságát csapásnak; lépés közben lenyomott mind a négy láb csapait lépésnek.

Szarvasvad csapája.

Hogy miben különbözik a szarvasvad csapája más csapaktól, azt a gyakorlatból kell megtanulni, szintugy azt is, miként lehet minden körülmények között az agancsos csapáját a sutától megkülönböztetni; ha mindazonáltal a csapák leírását adjuk, ezzel csak utmutatást, utbaigazítást akarunk nyújtani, hogy megkönnyítsük némileg a gyakorlatban való tanulást, módot adva a talált valónak a leírás képével való összehasonlítására.

Biztossággal csak az olyan csapa után határozható meg a vad, a melyet nyugodt, bizalmas járásban, azaz lépésben, vagy lassu ügetésben hagy hátra; iramban lenyomott csapák a vad nagyságára igen, de egyébként megbízható alapot a meghatározásra nem nyújtanak.

A jelek — a mint már említettük, — vagy a talajon nyilvánulnak, vagy a vad csapását környékező fákon és bokrokon és minőségükhöz képest vagy szarvasvadra általánosságban, vagy különösen szarvasbikára, agancsosra avagy erdeire, özre vagy ragadozóra vallanak.

Csapa.

A talajon nyilvánuló jelek legfontosabbika a csapa; magában a csapában nyilvánulnak és

A.) különösen bikára, agancsosra vallanak a következő jelek:

1. A csapa nagysága.

Különbség az agancsos és a suta csapája között.

Tudvalevő dolog, hogy az agancsos sokkal erősebb, természetesebb a sutánál, s így erősebb, nagyobb csülke is van, minek következtében a lenyomat a talajban is terjedelmesebb*).

2. A bikának teste úgy szügyében, mint marján, mint pedig a farán is sokkal tömörebb, mint a sutáé; lábai tehát jobban elállanak egymástól; azaz a suta csaknem egyenes vo-

*) Ez a különbség pedig oly tetemes, hogy már a jó nyolczas bika csapája nagyobb az öreg suta csapájánál.

nalba helyezi menés közben a teste alá mind a négy lábát, míg a bika egymás mellé rakja azokat; minél távolabb rakja egymástól, annál tömörebb a test, annál erősebb a bika.

Ezt a jelet keresztelésnek nevezik azért, mert ha a Keresztelés.
jobb első és a bal hátulsó, azután a bal első és a jobb hátulsó láb csapáját egyenes vonallal összekötjük, ferde — ugynevezett Szt.-András keresztet fogunk kapni; — minél tágasabb ez a kereszt, annál erősebb bikára vall.

A viselő suta ugyan szintén keresztel, de csakis a viselősség idejében; ilyenkor azonban ez a körülmény tévedésekre okot nem szolgáltat, mert abban az időszakban szarvast löni egyáltalában nem szabad, s így a feltétlenül biztos csápázás akkor nem nagy szerepet játszik.

3. Minthogy a bika termetre nézve egyáltalában nagyobb a sutánál, következésképp

a lépés hosszából szintén és biztosan lehet bikára Lépés
hossza.
következtetni; minél hosszabb a lépés, annál erősebb a bika.

A bika lépése nehezebb, határozottabb a sutáénál; ugyanegy talajban tehát a bika csapája mélyebb, határozottab is lesz; a csülkök feszesebben állanak egymás mellett, minek folytán a csapa eleje csaknem teljesen kikerekedik, míg a suta csapája elül tágasabb, de hegyesebbnek látszik, mert lazábban, széjjel tartja a csülkeit; ez

4. a tompa csapa — a tompaság és

Tompaság.

5. a szorult csapa.

Szorult
csapa.

A csülköknek szorulása folytán a két csülök között, minthogy mind a kettőnek a belső éle kissé homoru, a csapában egy vékony hosszukás talajemelkedés képződik:

6. az él, mely a sutánál, minthogy a csülkök csucsa él.
egymást nem érintik, elülről hátrafelé ékalaku, azaz elül széles, hátrafelé vékonyodó.

7. Egy további tulajdonsága a bikának az, hogy csülkeit — mondjuk katonásan — rézsutosan kissé kifelé fordítja, míg a suta haladásának irányában, tehát egyenesen (nem rézsutosan) rakja le azokat.

Rézsutos
csapa.

A jó bika úgy lépdel, hogy hátulsó lábával előlábának csapája mellé; — derék (kövér) bika annak oldalt mögéje, silányabb bika gyakran elébe lép; ezeket a jeleket

8. hozzálépésnek;

Hozzálépés.

- Hátramara-
dás,
túlaietés. 9. hátram aradásnak ;
10. túlsietésnek nevez zük.
A hozzálépés viselős suták csapájában is előfordul, de sohasem következetesen ; úgy a hátram aradás is ; a viselő sség időszakán kívül e jelek biztosan agancsosra vallanak.
- Álcstülkők. 11. Az álcstülkők vastagsága szintén biztos jel ; a bika álcstülkei erős nagyujj-vastagságúak, a sutái sokkal vékonyabbak.
- Csalás. 12. A csalás, a midőn az agancsos hátulsó lábával úgy belelép az első lábak csapájába, hogy egyetlen láb csapájának látszik, szintén jó bikára vall.
- Domboro-
dás. 13. A nehéz agancsos, a midőn lép, bokáival a talajt előre tolja, csülkeivel pedig élesen hátrafelé nyomja, mi által a csapa belsejét szélességében átszelő domborodás képződik.
- Hármas
boka. 14. A hármas boka úgy keletkezik egy csapában, hogy a bika hátulsó lábával előlába csapájába, de kissé oldalt lép. Ez mindig agancsosra valló jel.
- Zöld csapa. 15. A zöld csapa kétségbevonhatlanul bikára vall ; a midőn ugyanis a bika fűben halad, minthogy csülkeit összeszorítja, egyes fűszálakat elmetsz, s azokat — tiszta talajra érve — a csapában elejti ; a csapában talált ilyen fűszálakról e jelet zöld csapának mondjuk s azoknak fonnyadságáról arra is következtethetünk, hogy a bika mennyi idő előtt haladt el e helyen.
- Cselvetés. 16. A cselvetés ; mielőtt a bika az erdőbe vonul, rendszeren tág ivben egy darabig visszatér, s azután halad be csak távolabb helyen az erdőbe .
B) A csapán kívül — a talajon — még a következő jel vall bikára :
- Enyelgés. 17. az enyelgés, midőn a bika vakandoktúrásokat és hangyabolyokat szétver az agancsával ;
a vad csapását környező fákon és bokron pedig :
- Horzsolás. 18. A horzsolás, midőn agancsával fákon vagy faágakon a kérget lehorzsolja. *)
- Lombjel. 19. A lombjel, midőn az erdőben vagy bokrokban haladva, agancsaival egyes ágacskákat, leveleket tördel.

*) Ezt az őzbak is teszi, midőn agancsairól a kérget letisztogatja ; — de sohasem faágakon, hanem mindig gyenge fatörzseken, és sokkal alacsonyabban, mint a szarvas.

C) Közös jelek, azaz olyanok, melyeknél esetleg az A) csoport jeleiből is kell egyet-mást keresni, hogy meghatározhassuk, bika vagy suta haladását jelzik-e?

1. A pecsét vagy a csülöksár; midőn a vad sűrű sárban, hóban halad, a csülkeire tapadt sár vagy hó, midőn nagyobb terjedelművé válik, tányér alakjában lehull, s a láb lenyomatát mutatja. Pecsét.
  2. Az ónjel; midőn a vad sziklás talajon halad, csülkeinek csak az éle nyomódik le, mintha írónnal lerajzolták volna. Ónjel.
  3. A harmatos csapás; midőn a vad hajnalban harmatos fűben halad, a harmatcseppek leverése által messziről látható csapást hoz létre. Harmatos csapás.
  4. A vizelés módja; a bika ugyanis a lépés közepébe, a suta a hátulsó lábak csapái közé vizel. Vizelés.
  5. A hullaték, a melyről az ivart biztosan meg lehet határozni, a mennyiben a bikáé a sutáétól minden évszakban különbözik: Hullaték:
    - télen a bika hullatéka kerekded, összelapított bogyókból áll, melyeknek egyik lapján csapocska, másikán mélyedés van; a sutáé egyenetlen darabokban hull; télen,
    - tavaszkor a bikáé nagyobb összelapított bogyókból áll s inkább összefüggő csomókban hull; tavaszkor,
    - nyáron a bika hullatéka hosszukás, kemény; a csapocskák által fürtszerűen összefüggő és a hizási idény végeig nyálkával van bevonva; nyáron,
    - őszkor nyálkás összefüggő s ilyenkor a suta hullatékától a legnehezebben megkülönböztethető. őszkor.
- Ezek a legfontosabb jelek a szarvasvad csapáiban.
- Az őz csapáját — mely sokban hasonlít a fővad csapájához — apróságánál fogva könnyen fogjuk meghatározni, de nem úgy az erdei csapját. Őz csapája.
- Az erdei (vaddisznó) csapája épen olyan, mint a házi disznóé. Az erdeinek csülkei három éves koráig nem egyformák; az egyik mindig hosszabb. Ezen a koron túl azonban e különbség lassan elenyészik s az öreg agyaras csapája gyakran alig különböztethető meg a derék agancsos csapjától, — ha ilyenkor tekintetbe nem vesszük a laposabb bokákat, a mindig feltűnően látható széjjel terpedő álcülköket és a lépés rövidségét. Erdei csapája.

A nyomok.

Nyom.

A húsos, néha szőrös, sohasem csülkös talpu egyéb vad lábainak lenyomatát nyom-nak, nyomok-nak nevezzük. Ezeknek lábai, illetve — a medve kivételével, mely egyedül „talpon“ jár — lábujjai csak puha talajban, hóban nyomódnak le és sohasem oly élesen, mint a csülkös vadak lábai. De télen — a havon — ezeknek az ismerete is fölötte fontos a vadászra nézve, a midőn azokon elindulva — a különösen ekkor kártevény vadakat pusztíthatja.

Fris hó.

A legjobb hó az, a melynek hullása éjjel előtt megszünt; ezt követi, a mely hajnalig tartott. Az első az egész terület összes vadjait lehet nyomozni, az utóbbin már sok nyom elveszett, eltemettetett a beléje hullott frisebb hó által.

Medve
nyoma.

1. A medve előlábaival csak a lábujjakra, hátulsó lábaival az egész talpra lép, melynek lenyomata az ember mezitelen lába nyomához hasonlít. Hullatékáról is lehet a medvét meghatározni, melyet feltűnő nagy darabokban egy helyre hullat.

Farkas ny.

2. A farkas nyoma nagy komondorkutya nyomához hasonlít, csakhogy kerekdedebb, azaz szélesebb s körmeit igen élesen leszoritja.

Hiúz ny.

3. A hiúz nyoma kerek, mint a macskáé; de karmai, bár azokat macska módjára behuzni képes, nyomában igen élesen láthatók; irányára nézve a nyom egyenes, mint a rókáé; de midőn a prédához kúszva közeledik, keresztet. — Hullatékát, mely mindig sok szőrrel és tollal van vegyítve, annyira a menyire — elássa, mint a macska.

Róka ny.

4. A róka lépdelve úgy a teste alá rakja lábait, hogy csapása csaknem egyenes vonalat képez. Nyoma hozzá hasonló nagyságú eb nyomához hasonlít, csakhogy az ebé hosszúkás, mert középső két körme hosszabb, míg a róka nyoma kerekdedebb, igen csinos; az eb továbbá kissé széjelebb rakja a lábait (tehát keresztet), míg a róka csapása mindenkor egyenes vonal; az eb nyomában igen gyakori a „hozzálépés“, a rókában sohasem.

Vad-
macska ny.

5. A vadmacska nyoma egészen kerek, a karmoknak nyoma nélkül, minthogy a vadmacska behúzott karmokkal jár;

e nyomot sem ebnek, sem rókának nyomával nem lehet össze-
téveszteni.

6. A vidra nyomában meglátszik az ujjakat összekötő úszóhártya, azonkívül pedig — rendesen a baloldalon a maga után huzott farknak is a vonása, — ez utóbbi azonban csak sárban és puha havon; néha egyik lábával oly „hozzálépést” csinál, hogy lépésében csak három lábnyom látszik.

Vidra ny.

7. A borz nyomára nézve, a ki csak egyszer megfigyelve szemlélte, nem kételkedhetik; a nyom széles, az oldalt álló karmok erősen lenyomódnak, úgy a bokák is.

Borz ny.

8. A nyuszt és a nyest nyomai ugy alakra, mint lépésre nézve igen hasonlítanak egymásra, azért csak egyéb mellékkörülmények által határozhatók meg, de gyakran teljes biztonsággal.

Nyuszt és
nyest ny.

9. A görény elölábait szélesebben, a hátulsókat keskenyebben teszi le egymás mellé, mi által a többi menyéfélektől könnyen megkülönböztethető.

Görény ny.

10. A menyét nyoma hasonlít a nyuszt és nyest nyomához, de kicsisége által kétségbevonhatlanul megkülönböztethető.

Menyét ny.

11. A nyul nyoma kétségbevonhatlanul megismerhető arról, hogy hátulsó lábait egymás mellé és az egymás mögé rakott elölábak elé rakja. Az elölábak nyoma rövid, a hátulsóké hosszú.

Nyul ny.

12. A züregi nyul nyoma alakra nézve ugyanolyan, nagyságra és hosszúságra nézve tetemessel kissébb.

Üregi
nyul ny.

A szárnyas vad nyomai nem nagy szerepet játszanak. Ezeket kizárólag csak a gyakorlatból lehet ismerni tanulni. Hullatékuk elárulja.*)

Szárnyasok ny.

130. §.

Csapázás és nyomozás.

A vadásznak nemcsak a csapák és nyomok minőségét, de azt is kell ismernie, vajjon a csapák frisek-e, vagy pedig régiebbek. Ha mindezekben teljesen jártas, csapázni és nyomozni képes.

Csapázás és nyomozás alatt annak a megállapítását értjük, minő és mennyi vad tartózkodik a körüljárt, környo-

*) Siketfajdnál a nagy halomban együtt levő hullaték a téli szállásra, az apró darabokban elhullatott a dűrgési helyre vall.

mozott pásztában (pagonyrészben). A minőség alatt a csülkös vadaknál az ivarok és azoknak erőssége is értendő.

Csapázás. E helyen meg kell említenünk, hogy csapázás alatt csak azt értjük, midőn a csülkös vadak nyomait és jeleit keressük, és csak azokra való ügyeletet tüztünk ki ezéül; nyomozás, mozás alatt pedig azt, ha egyáltalában minden vad nyomai, csapái és jelei után kutatunk.

a vad számának megállapítása. A pásztában tartózkodó vad számának megállapítása — feltéve, hogy a csapák és nyomok egyformán frisek, a mi homokos talajon eső vagy fris hó után könnyen megállapítható — egyszerű számtani feladat.

Egyetlen nyom, Ha a körüljárt pásztába, avagy ebből kifelé csak egyetlen nyom vagy csapa vezet, az első esetben a megállapítandó vad benne van, a másodikban nincsen;

a nyomok páratlan száma, ha a befelé és kifelé vezető egyidős csapák, illetve nyomok száma egyenetlen (páratlan) s a többlet a kifelé vezető csapákra vagy nyomokra esik, a vad nincsen, ellenkezőleg bent van a pásztában;

a nyomok páros száma. nagyobb a nehézség, és igen gyakorolt szemet feltételez az a körülmény, a midőn a befelé és kifelé vezető csapák illetve nyomok száma páros; mert ilyenkor a számvetés annak a megállapításától függ, mennyi régibb nyom vezet kifelé, mennyi frisebb befelé, illetve megfordítva. Ez különösen fontos medvére vagy erdeire tartandó hajtásoknál, s csak ennek pontos és lelkiismeretes megállapításával lehet az „üres“ hajtásokat elkerülni.

IV. FEJEZET.

131. §.

A vadászat módjáról:

A vadászat az szerint, a mint azt vagy fogószerszámokkal, vagy pedig löfegyverekkel gyakoroljuk, két csoportra oszlik; az elsőbe a „fogási módok“, a másodikba a szűkebb értelemben vett „vadászati módok“ tartoznak. Ez utóbbiak ismét két csoportot képeznek az szerint, a mint a vadászatot — eltekintve a szolga- és segéd-személyzettől — csak

Egyes- és társas vadászatok,

egy vadász gyakorolja: ez az „egy vadászat”, — vagy pedig több vadász szövetkezve — ez a „társas vadászat.”

Az egyes vadászatok közé számít: a cserkelés, a barkácsolás, a les, a dürgés, a bokrászás, a nyom követés; a társasvadászatok közé: a kerített vadászat, a falka vadászat, a nyulhajsza; a hajtó vadászatok. Agarászni és kopászni úgy egyes vadászok, mint társaságok mehetnek.

Minden vadászatnak főkelléke: következetes rendszeresség és példás rend; a vadászatban résztvevő lövőtől pedig föltétlenül meg kell követelni, hogy ne csak a puskával bánni tudjon, hanem hogy a vadászatról már némi fogalma is legyen, mert csak így lehet az elég gyakori kellemetlenségeket — ne mondjuk szerencsétlenségeket elkerülni.

Minden társasvadászatnak legyen intézője, a ki a vezér szerepét játssza, s a kinek mindenki föltétlenül egedelmeskedni köteles; ő ellenben az általános rendért, a vadászat helyes folyásáért felelős.

Rend, a puskával való helyes bánás.

A vadászat intézője.

A) A vad befogásának módjai.

132. §.

1. A nagyvadak befogása.

A vadtenyésztő abba a helyzetbe juthat, hogy tenyésztési vagy vadászati célból élő vadat akar befogatni, a mit a vadászati személyzet vagy a vadnak hálókba való hajtásával, vagy annak állandóra épített magas kerítésekbe való beteretelésével foganatosít.

Befogás tenyésztési célokból.

1. A pagonyt vagy pásztát, melyben a vad tartózkodik, körülveszik szövetekkel, rémhálókkal, s az így elkerített terület közepén hosszú vonalban kifeszítik a kettős fogó hálókat, melyeknek közelében a szükséges emberek elrejtőzve tartózkodnak. A hálók felállítását után megkezdődik a hajtás a hálók felé, s azok közelében beszünik. A hálókba keveredett vadat a készenlétben álló emberek mindenek előtt lábainál és füleinél (esetleg agancsainál) fogva megragadják, hogy fel ne ugorhassék, esetleg megkötözik, azután kibontják a hálóból s becsúsztatják.

Befogás hálókba.

tatják a szállító szekrényekbe; ezután következik esetleg az ellenhajtás az újra felállított hálók felé.

A befogásnak ez a módja nemcsak költséges, de veszedelmes úgy az emberekre, mint a vadra nézve, melynél könnyen lábtörések előfordulhatnak.

Sokkal egyszerűbb

Befogás az
utvesztőben.

2. az utvesztőkbe való terelés,*) melyet a 90. §-ban részletesen leírtunk; l. 150. lapot.

133. §.

2. Nyulaknak befogása.

Nyulak be-
fogása.

Nyulgazdag területrészt szintén rémhálókkal vagy szöve-
tekkal vétetünk körül, míg az egyik oldalba a nyúl fogó hálókat
állíttatjuk; egyebekben úgy járunk el, mint a nagyvadnál.

134. §.

3. Farkasnak befogása.

Farkas
befogása.

A farkast hajdan vermekbe és kerítésekbe fogták, melyekbe
csalfalatként bárányt helyeztek, a mely bégetésével odacsalta a
prédát kereső ragadozót. L. 91. §. b) 4. 154. l.

Ma a farkas hazánkban is már annyira meggyérült, hogy
fogására sehol sem törekszenek; vagy hajtásban kerül a puska
elé nagy ritkán, vagy a hol gyakoribb, dögbe csalják s a közel
gunyhóból lepuskázzák, vagy pedig méreggel pusztítják el.

135. §.

4. A hiúznak befogása.

Hiúz
befogása.

A legújabbkori vadászok tapasztalatai szerint a hiúzt a
legbiztosabban vastörbe lehet fogni. Az a tulajdonsága van
ugyanis, hogy a levert vadból jóllakván, a maradványt ott hagyja;
ha azután a következő napokon nem tud könnyű szerrel prédát
ejteni, visszatér az otthagyt döghez, s azt csontig lerágja. A
födolog tehát, hogy az ilyen, a hiúz által elhagyott prédamadványt

*) Őzvadat igen bajos befogni, mert nem csak igen félénk és fékez-
hetlen, hanem igen gyöngéd is és törekenyek a lábai. Tenyésztési célokra
már igen fiatalon kell befogni s inkább szelidítve felnevelni.

felkeressük, a mi csak szorgos nyomozás után sikerül. A dögöt meg sem érintve, köröskörül 3—4 erős rókatört állítunk fel, a mihez nem is nagy ovatosság kell: a tör legyen tiszta, rozsdátlan, s kissé erősebb járasu, hogy rászáló madár be ne csaphassa, — végre minden törre 1—1 $\frac{1}{2}$ m. hosszú lánczon függő vasmacsát vagy nehezebb fatönköt akasztanak, hogy a fogott hiúz a vasat messzire el ne hurrzolhassa.*)

136. §.

5. A rókának befogása.

A rókát leginkább vastörbe szokás fogni; ritkábban a rókahorgot használják. Fiatal rókákat kiásni szoktak.

Róka befogása

1. Akár közönséges vastört, akár az úgynevezett berlini-t vagy hattunyakút használjuk, a siker alapföltétele, hogy a vastör tökéletesen tiszta és szagtalanítva legyen.

A vastörök szagtalanítása.

Mindenek előtt meg kell állapítanunk a róka váltóját, azután elkészítenünk a szagtalanító szereket és a csalfalatókat, meg a vonszaléket.

Vonszaléknak használunk: frisen sült macskahúst; vajban kisütött heringet vagy fris vad-(legjobban nyul-) zsigert.

Vonszalék.

Szagtalanítónak: kevés foenum graecumot, (görögszéna lepkeszeg) kámfort és keserédes csucsot (solanum dulcamara), ibolyagyökért és ánist apró adagokban porrá törve és ludzsirban sűrűre főzve; vagy:

Saagtalanítók.

140 gr. fris disznózsirt vagy sótalan vaját megolvasztunk uj, tiszta fazékban, hozzáteszünk $\frac{3}{10}$ gr. hódanyt (Bibergeil) $\frac{2}{10}$ gr. fehér kámfort s egy maroknyival gyökönke-gyökeret (valeriana officinalis) $\frac{1}{10}$ gr. ezibétet és $\frac{1}{10}$ gr. mosuszt; ezt a keveréket addig pörköljük, míg világos barnássá nem válik, azután leszűrjük és hűs helyen tároljuk. Ezt a keveréket félénként újra kell készíteni.

*) A hiúz kedvencz nappali tartózkodása éles hegygerinczek, s az erdőben levő kősziklás helyek lévén, a nyomozáskor arra kell ügyelni, hogy a mielőtt egy ilyen helyről levált a völgybe és még azon az éjjelen visszavált a hegynek: akkor a reggeli nyomot visszájára kell követni, mert ez leggyakrabban és legközelebb vezet a prédájához. (Füzy A. 1892. Vadász lap 449. l.)

Csalfalatok.

Csalfalatok: a) vadnak mája

b) frisen sült, besózott, kevés foenum graecummal fűszerezett macskakus;

c) ugyanaz füstölve;

d) vajban vagy lúdsirban süttöt, azután füstölt hering;

e) apró darabokba szeldelt kenyér aprított hagymával és kevés mézzel fris vajban vagy ludzsirban kisütve (pörköelve)

f) a b) alatti macskahus jó diónagyságu darabokra vagdalva, kevés hagymaszelettel ludzsirban vagy só-talan vajban gyengén megsütve. Az így elkészített csalfalatokat 14 napig lehet használni.

A vastőr elhelyezése.

Ezeket előkészítvén, a róka váltóján a csapóvas elhelyezésére olyan alkalmas helyet keresünk, mely nem nagy előkészületeket igényel; a rókát pedig a kiszemelt helyre úgy csalogatjuk, hogy a váltótól fogva a fogási hely felé vonzalékot huzunk magunk után, s itt-ott egy-egy csalfalatot elejtünk. Másnap utána nézünk, hogy a róka elfogadta-e a csalfalatokat, a mit ott hagyott hullatéka legjobban fog bizonyítani. Ezt kétszer, háromszor ismételjük, azután bemélyítjük a csapóvasat (teljesen tisztán és szagtalanítva) a talajba, befedjük a talaj minőségéhez képest mohával, lombbal, füvel, gyepvel vagy rözsetörmeléssel, szóval a talajt teljesen kiegyengetve úgy állítjuk helyre, mint az munkánk előtt volt. Pipázni, köpködni, a ruhát levetve a földre tenni nem szabad, sőt jó, ha munkaközben deszkácskára állunk, hogy lábaink szimatját ott ne hagyjuk a színhelyen. Ha mindent elkészítettünk, visszafelé lépdelve — lehetőleg seprűvel — eltüntetjük lábaink nyomát, s a vas körül elvetünk néhány csalfalatot. — Az ovatosság annál inkább szükséges, mert az a róka, a mely a csapóvasat megszimatoolta s a talajt a vas körül fölkaparta, vastőrbe soha többé nem kerül; úgy az sem, mely a csalfalatot úgy lophatta le a csapóvasról, hogy az becsapódott ugyan, de a ravasz vöröskabátost meg nem fogta.

Rókahorog.

2. Midőn a rókát rókahorogra akarjuk csalni, a vonzalékkal úgy járunk el, mint előbb, csak hogy a friss madárból álló csalfalatot faágra aggatjuk; ha ezt a róka egyszer-kétszer elfogadta, a csalfalatba elrejtjük a horgot, mely a falánk rablónak végzetévé válik.

3. A csapdákat (l. 91. b. §.) a róka, mint igen feltűnő fogó szerszámokat rendszeren el szokta kerülni, s csak kivételesen válik nagy éhségének bennük áldozatává. Facsapda.

4. A legdivóbb fogási mód, különösen fiatal rókákra, a kiásás, melyet már a 93. c. §-ban ismertettünk. Kiásás.

5. Hozzáférhetlen, sziklás, igen kemény talaju kotorékokból a rókát kifüstölik. (l. a 93. d. §. t.)

137. §.

6. A vidra befogása.

Vidrákra csapóvasakat, de különös vidrafogó-szerszámokat is használnak, sőt zsákhálóba is fogják. Vidra befogása.

1. A csapó vasak közül a közönséges vastört, akár a hattyúnyaku vasat lehet használni, de léteznek erre a célra az úgynevezett rúdvasak, rúdtörök is, melyek az ábrák között láthatók.

Valamennyi csapó vasat sekély vízben állítunk fel vagy a száraz parton, a hol a vidrának ki vagy beszálóját megállapítottuk; ezeket is mindenkor szagtalanitani kell, a mint az a róka befogásáról szóló §-ban leíratott. A tör felállítása.

Szagtalánító n a k különféle kenőcsöket készítenek, melyek a következő alkatrészekből állanak: fris vaj, disznózsir, ludzsir hódanynyal vagy mosuszszal, kámforral és gyökönkegyökérral; vagy pedig: csukamáj, pontyepé és rákpete keveréke; szükség esetében elég jó szolgálatot tesz a vasnak fodormentával való bedörzsölése. — Csalfalat nem szükséges. Szagtalánítók.

2. Vidracsapók igen jók sekély, keskeny patakokban, tavaknak lefolyó csatornáin; már nyáron kell azokat felállítani, hogy a vidrák megszokják, s azután állítjuk azokat fogásra. Csalfalat itt sem szükséges, minthogy a vidrákat sövényfonással oda lehet szoktatni, hogy a vidracsapó alá vegyék utjokat. Csalfalat.

3. Zsákhálóba a következőképen lehet a vidrát fogni: a vízfolyás két oldalán szárnyakat vezetünk a part felé úgy, hogy azok mellső végei a zsákgig terjedjenek; ilyen hálót kettőt állítanak fel: a megvadászandó terület felső és alsó végén; a zsákot vonózsineggel látjuk el, melynek végét a közelben elrejtett vadászsegéd kezeli, a ki a zsákba rontó vidra fölött a zsákot nyomban összehúzza. Miután a hálót a legnagyobb csendben Vidracsapók.

Zsákhálóba való fogás.

felállítottuk, vidraebeket bocsátunk ki, melyek elől a pandal-
jából kiugrasztott vidra a vízbe menekül s vagy az egyik, vagy
a másik hálóba kerül. — A zsákot a legnagyobb sietséggel kell
kihúzni, hogy a vidra magát keresztül ne rágja; azért jó min-
den zsák közelébe puskást is állítani. — A vidrát vagy orrára
mért csapással agyonütik, vagy készentartott vadszállító szek-
rénybe zárják.

4. Vidrára facsapdákat is lehet felállítani, csakhogy ezeket
a vidra kikerülni iparkodik.

138. §.

7. A menyétfélék befogásáról.

Menyének
befogása.

A menyétféléket (nyuszt, nyest, görény, nagy és kis menyét),
tányérvassal vagy csapóládákkal szokták fogni, a melyek az
állatok nagyságához mérten lesznek szerkesztve.

A tör tisztí-
tása, kipró-
bálása.

A csapó- vagy tányérvasat felállítás előtt meg kell tisztítani
s kipróbálni, hogy az eredményről, illetve a szerkezet pontos
működéséről meggyőződést szerezzünk.

szagtala-
nitás.

A legfőbb súlyt a szagtalanításra kell fektetnünk, mert a
ragadozók az általuk gyűlölt emberszagot messziről megérik s
elkerülik a vasat vagy csapóládát. Szagtalanítónak itt is szagos
fűszereket, mint mosusz és ánizs keverékét, vagy ánizsolajat,
pézsmát, ambrát, kevés kámfort lúdszírral kenőcscsé keverve és
befőzve használunk, bár szükség esetén jó szolgálatot tesz a
nárdusgyökönke (nárdusfü Katzenkraut) kivonata is.

Nyusztfogás
csapóládába.

Ha nyusztot akarnánk fogni, a csapóládát világosabb tisztá-
s helyre állítjuk fel, hol váltója van a vadnak. Itt is tanácsos
a vonszalékot alkalmazni, mely sült macskahúsból, heringből
állhat; de lehet csalfalatokat is elszórni, hogy az eredmény
biztosabb legyen.

A többi menyétféléknél a csalfalat vagy vonszalék hasz-
nálása fölöslegesnek látszik, mint az eddigi tapasztalatok mutatják.*

* A csalfalatokat illetőleg a következők veendőik figyelembe. — Nem
minden egyedét a fajnak lehet egy s ugyanazon csalfalattal a csapóvashoz
édesgetni; ez a különféle egyedeknél különféle. A nyuszt nyulpecsenyét
esetleg mókuszombot vagy sült heringet; — a nyest tojást vagy aszalt
szilvát; a görény frisen lőtt kis szárnyast (gerliczét, vadgalambot esetleg
verebet) nyulbelet, sült halat, heringet kedvel, kevés cukorral behintve;
az apró menyétek kis szárnyasokra, tojásra vagy aszalt szilvára mennek,
mely mézzel van bekenve.

A csapóvasat galylyal, fűvel, mohával, földdel kell befedni.

Nyusztot csapóládában nem igen lehet fogni, míg ellenben a nyest, görény vagy menyét hamarabb megy bele. Mindenkor tanácsos sőt előnyös a vonszalék használása. A csapóajtók küszöbére pedig csalfalatokat kell tenni. Legokoszerűbb ezen csapóládákat a vad szokott váltóira felállítani s ezekhez utakat készíteni. A csinált uton a ragadozók — kevés kivétellel s különösen reggel — sokkal szivesebben járnak, mint a harmattól nedves fűben. Özélszerű a csapóajtók elé 40° szög alatt szárnyakat (fűzvevesszőből) készíteni.

A zúzó vagy dorongcsapdákat a menyétfélék — különösen a görény — fogására szintén lehet alkalmazni; azokat ugyancsak a vad szokott váltóján és pedig nyusztra magasabban (pl. 1—1½ m.), más menyétfélékre, — ideértve a görényt is — a földön állítják fel és pedig már nyáron, hogy a csapda télire kiszellőzzön.

Dorong-
csapda.

139. §.

8. Fácánok befogása.

A fácánok sövényhálójával vagy kerettel ellátott fácánfogó hálójával foghatók, melyet az etető helyen felállítunk.

Fácánok
befogása há-
lójával.

A fácán részére való sövényháló magasabb, mint a foglyoknak szánt, bár fiatal fácánok befogására ez utóbbi is használható. A sövényhálót a vad legkedvesebb tartózkodása helyén állítják fel s a fácánt tyúk módjára odahajtják.

Ily módon lehet a terítő hálót is használni. (l. ezt.)

140. §.

9. Foglyok befogása.

A magas sövényhálót legjobb késő ősszel, de még hóesés előtt szélesendes időben felállítani az olyan helyen, a hová a foglyok táplálkozni járnak. A felállítás után széles pásztát fogunk körül hajtókkal és vizslákkal, s a foglyokat a hálóba hajtjuk. Ha egy részük már benne van a hálóban, akkor a hajtást addig beszüntetjük, míg a háló közelében rejtőzők a befogott szárnyasokat kiszedik s a hálót újra felállítják.

Magas
sövényháló.

Csúcsos
foglyháló.

A csúcsos foglyháló annyiban előnyösebb, hogy egész falkát lehet vele egyszerre fogni. E háló 3 részből áll és pedig: a zsákból, a menyezet vagy fedélből és a szárnyakból.

Felállítása este szürkületkor vagy reggel pirkadáskor történhetik; főfeltétel a szélszend. A háló felállítása után megkezdődik a hajtás. Ha a foglyok a háló felé közelednek, papirra festett, tehenet ábrázoló csalvért mögött iparkodunk azokat a hálóba betereelni, a mi nagy óvatosságot és fáradhatlan türelmet igényel. Ha a foglyok az irányt megváltoztatják, vissza kell őket terelni; de mihelyt a fedél alá jutottak, a hálót az erre szolgáló zsineggel összevonjuk, a csúcsnál a foglyokat további értékesítés végett kiszedjük és alkalmas ládába zárjuk.

Kis sövény-
háló.

Sövényhálóval a nyár végén, vagy korán ősszel, meleg, szélszendes időben, reggel vagy este fogják be a foglyokat, burgonya vagy más kapás növények között, a hol a háló fedve van.

A kihallgatás után, a melylyel megtudjuk a helyet, a hol a foglyok tanyáznak, felállítjuk a hajtókat, kik halkán beszélgetve vagy köhécselve mennek a vetés szélein s hajtják a foglyokat a 30—40 m. hosszú, pálcikákra feszített vékonyszálú háló felé. A hajtók előtt futó foglyok a hálón keresztülbujni akarva, abba beleakadnak.

A fogott vadnak kivétele a hálóból nagyon fáradságos, s különösen nagy figyelem fordítandó rá akkor, ha a vadat élve akarjuk értékesíteni.

Fedeles
háló.

A fedeles háló (Schneehaube) magas oldalakból s fedélből áll. Felállítása előtt a fáczánosokban használt etető helyeket kell előkészíteni, ezekhez vezető utakat csináltatni s a foglyokat buzával odacsalogatni. Mikor látjuk, hogy már meglehetősen megszokták a helyet, akkor felállítjuk a hálót, mely egyik oldalán csapóajtócskákkal van ellátva, melyek eleinte nyitva állanak, hogy a foglyok azokon keresztül járhassanak. Midőn a falka már bizalmasan keresztül jár rajta, akkor fogásra állítatjuk, hogy a foglyok többé ki ne menekülhessenek.

Harangháló.

Hasonló elven alapszik a harangháló is, mely haranghoz hasonló szerkezetű (innen neve is) és póznák segítségével állítatik fel. A háló a póznáról lecsúszik s az alatta levő szárnyasokat letakarja. Télen — nyáron egyaránt használható.

A fűrj- vagy borító háló (Tirass) nyáron meleg időben Borító háló.
leginkább délben alkalmaztatik, midőn a fűrjek és foglyok még
jól várnak; a vadat álló vizslát a szárnyassal együtt letakarjuk.

141. §.

10. Fűrjek, mocsári szalonkák befogása.

A fogolyhoz hasonló módon sövényhálóval vagy borító
hálóval fogjuk a fűrjet is. Őszi vándorlaskor lehet így reggel
és este a borító hálóval mocsári szalonkát is fogni.

142. §.

11. Vadkacsák befogása.

A vadkacsa befogásánál szintén a sövényhálónak egy nemét Kacsaháló.
használjuk, mely külön e célra van szerkesztve (kacsaháló).
A fogás a vedlés ideje alatt történik, mikor a fiatal kacsa a tó
szélén a vizsla előtt úszik, fel nem repül s a hálóba minden
nehézség nélkül behajtható.

143. §.

12. Szárnyas ragadozók befogása.

A ragadozó madarak befogására mindenféle berendezéseket Ragadozók
befogása.
használnak, de mindannyit kevés eredménnyel. Legelőnyösebben
adott alkalommal lesből a fészkek alatt és a bagoly mellett
pusztíthatók.

Fácánosokban azonban és a hol foglyok tenyésztetnek,
a vadóvás kedvéért mégis kell oly berendezéseket létesíteni, a
melyek az óvott vadat legalább némileg biztosítsák; a haszná-
latosabbak a következők:

1. A héjakast erdők és ligetek nyílásain állítjuk fel és Héjakas.
állandóan használhatjuk egész éven át, télen sötétszínű, nyáron
fehér galambot téve be csalogatóul a héjakas alsó reteszébe, a
hol azt eledellel és itallal ellátjuk. Ebbe ritkábban a rézsut
lecsapó héja és karvaly, inkább a fölülről ragadozó kánya, ölyv
és kisebb solymok kerülnek bele.

Tányérvasak
czölöpökön,

2. A tányérvasakat jó embermagasságu czölöpökre erősítjük bár csalfalat nélkül is, mert a ragadozók szívesen ülnek az ilyen magányosan álló czölöpre, hogy onnan a környéket szemügyre vegyék. Ezeket az oszlopokat is természetesen szabad helyen kell felállítani.

árokhaló,

3. Ritkábban használják az árokhalót a tavaszi és őszi vándorlás idejében; ezt úgy kell felállítani, hogy úgy a felülről, mint az oldalról becsapó ragadozó is magára rántsa a hálót.

csapóháló,

4. A csapóháló nem egyéb, mint hálóval körülvett törforma, melynek faabroncsból készült tág kengyelei a csalfalatra rászálló ragadozó fölött összecsapódnak, s azt élve megkerítik. Ilyen csapó hálókkal a varjuféléket is lehet fogdosni, de előbb a fogás helyére odaszoktatjuk.

mérgezés.

5. Végre — különösen szintén a varjukat és a szarkákat mérgezett hússal is szokták itt-ott pusztítani.

B) Vadászati módok.

1. Idegenek.

144. §.

a) A kerített vadászat.*

A vadászat e neme hajdan oly összefüggő, fejedelmi vagy főúri kezekben lévő vaddús területeken divott, melyeknek birtokosai nagy ünnepséggel és aránytalan költséggel nagy mennyiségű vadat akartak elejteni. Ebből a célból az egész vadászterületet körülvették szövetekkel és rémhálókkal, az így elzárt vadat mind szűkebb térre szorították, a vadászat napján pedig a szövetkerítés egyik oldalát megnyitván az összes vadat az itt felállított nagyúri puskások elé terelték, kik a vadban — a részükre külön e célra épített pavillonból — valóságos mérszárlást tettek.

Főhajtás.

Ezt fő vadászatnak, főhajtásnak (Hauptjagen) nevezték.

Biztosított
hajtás.

A biztosított hajtás (Bestätigtes Jagen) az előbbitől csak annyiban különbözött, hogy a vadat nem terelték össze

* Ezt ma már sehol sem gyakorolják, s itt csak a történelem kedvéért említjük meg, s azon indokból, hogy a vadász tudja, miről van szó, ha arról valahol említést tesznek.

egy nagy területből, hanem egyik pagonyban a vezető eb segélyével a vad számát megállapítván, a pagonyt ugyancsak minden oldalról szövetekkel sat. körülkerítették, s a vadat a vadászat napján hasonló módon a puskások elé hajtották.

Még egy nemét e vadászatnak, a midőn csak kisebb területet, egy hajtást, bekerítették, katlanhajtásnak (Kesseljagen), s ha ekkor is a vezető ebbel megállapították a vad számát biztosított katlanhajtásnak (Bestätigtes Kesseljagen) nevezték.

Katlanhajtás.

Biztosított katlanhajtás.

Végre divott még az ellenhajtás (Contrajagen); ennél a vadászokat a meghajtandó (előbb szintén bekerített) terület közepén felállították, a vadat előbb az egyik oldal felől, azután a másik oldal felől hajtották a puskásoknak.

Ellenhajtás.

Az ilyen mészárlásoknak természetesen néhány óra alatt 4—500, sőt ezernél is több darab vad esett áldozatul.

145. §.

b. A francia vadászat.

A francia vagy „par force“-vadászat Franciaországból származik. Egyes vaddarabot a falkár, az ostorászok és peczérék felügyelete alatt álló hajtó ebekkel, az ezen alkalomra előírt ruházatban, lovas vadászok addig üznek, míg az fáradtan és kimerülten az ebekkel vagy szembeszáll, vagy azok által lerántatik. Rendszeresen szarvasokra s rókákra, néha nyulakra gyakorolják ezt a vadászatot.*)

Ugy a szarvas-, mint a rókahajszát a gyakorló vadászat előzi meg, melylyel meggyőződnek arról, hogy melyik a leggyorsabb s legjobb eb. E gyakorlaton a paripák is résztvesznek. A lovasok egyike tiz perczezel előbb elindul s vonszalékot húz lova után, a melyen az ebek, mint fris nyomon, addig hajtanak, míg a vonszalék a nyeregbe felhuzatott; itt az ebek elnémulnak s a gyakorlat végét érte.

Szarvas- és róka-hajszá.

Franciaországban a szarvast felkeresik az indító ebbel, a csapattól elterelik s az ebfalkát nyomára vezetik. Mihelyt a falkanagy által leírt szarvast meglátja valaki „v i g y á z z“-t kiált. Erre kezdetét veszi a hajszá, s tart addig, míg az üldözött vad a falkával szembeáll. Ezután két lovas leszáll a lóról s a szarvas

Indítás.

*) Franciaországban erdeire is gyakorolták.

hátsó térdein az inakat elvágják; a szarvas ennek folytán össze-
rogy, a vadászok agancsánál fogva hátra szoritva fejét tehetet-
lenné teszik, mire a vadászúr megadja neki a kegyelemdőfést.
Ez a „Halali“.*) A „halali“ helyén vagy annak közelében —
nyitabb téren — a szarvast kizsigerelik és szétarabolják, a
vad nemesebb részeit elosztják, a többit a megtakarított belekkel
együtt összeapritják s a csuhával leterítik, a fejet és agancsot
végre a csuha nyakához állítják. Az egyik ostorász azután az
odaterelt falkának buzdító szavakkal bemutatja az agancsot,
melynek láttára az ebalka rettentő csaholásra fakad; végre
lerántják a csuhát és „Halali“ kiáltással és kürtszó mellett neki-
eresztik a falkát a kapzsi-nak.

Halali.

Kapzsira
adás.

Sikeres vadászat után a társaság kürtszóval megy haza.

2. Egyes-vadászatok.

146. §.

a) A cserkelés, barkácsolás.

A vadászati módok legszebbike, az igaz vadász élvezeteinek legnagyobbika a cserkészlet, vagy cserkelés. A vadász a körülmények engedte időben, de rendszeren kora hajnalban vagy este felé egymaga kivonul, az erdők mélyében barczázó agancsost, a suta körül enyelgő özbakot, vagy a legsűrűbb mélyedésekben heverésző erdeit felkeresendő. Mennyi óvatosság, mennyi figyelmes körültekintés, a terepviszonyok mily kényes megválasztása kell hozzá, hogy a szerelme hevében is mindig éber vadat annyira s oly kedvezően megközelítse, hogy arra eredménynyel biztató lövést tehessen! Nincs vadászember, kinek szíve hevesebben fel ne dobogna a nemes vad

*) Nálunk ezt a vadászatot befogott, s a falka előtt szabadon eresztett szarvassal gyakorolják, melyet azonban nem adnak prédára a falkának, hanem a „halali“ előtt újra befogják

A rókahajsza az ebek által a sűrűből kivert rókára ugyanigy foly le; az a lovas vadász, a ki az ebek által lefogott rókánál elsőnek jelenik meg, vadásztrofeaként a róka farkát, a ki a nyulhajszánál elsőnek jut oda, a nyúl fülét kapja, melyet kalapjára tűz.

láltára, mely a közelgő veszedelmet nem sejtve, az erdei tisztáson harmatos fűvön legelész! Még néhány lépés, s a válságos pillanat elérkezett; az izgatottság, a vadászati szenvedély legcsekélyebb túlkapása, egy száraz ágacska, mely megreccsen a vadász lába alatt: a hatalmas agancsos felkapja koronás fejét, az őzbak kíváncsian feltekint, — a szokatlan zaj felé neszel, azután egy-két tág szökéssel eltűnik a sűrűben; hiába volt két, három órai fáradozás! — De minő önmegelégedéssel járó kéj tölti el a vadász kebelét, ha a vadat megközelítette, s kisebb-nagyobb, de a szokottnál mindig hevesebb szívdobogással várja a kedvező pillanatot. A vad megfordul, állása a legkedvezőbb, a vadász arcához emeli puskáját és — csodálatos — a szívdobogás ekkor megszűnik; — eláll-e tényleg, vagy csak az akarat parancsa alá görnyed, ki tudná megmondani? — A puská eldőrdül, az erdők koronás vadja maga jelzi magas szökéssel a lövés sikerét; néhány ugrás, s a nemes vad a harmatos fűvön elterül.

A cserkelésnél a következő szabályokat kell követni:

Cserkelésnél
követendő
szabályok.

1) a legalkalmasabb idő a cserkelésre a kora hajnal és az alkony;

2) a vadásznak lehetőleg mindenkor szél ellen kell haladnia;

3) feltétlenül oda kell törekednie, hogy a vad ne őt lássa meg előbb; minden kínálkozó fedezetet a legügyesebben ki kell használnia;

4) ha több vadász indul cserkészni, mindegyik számára külön-külön területet kell kijelölni, hogy egymást ne akadályozzák, ne zavarják;

5) soha sem szabad sietni, hogy minél nagyobb területet bejárhassunk; ellenkezőleg lassan haladva, ide-oda nézve, zajtalan lépésekkel kell haladni, a legkisebb neszre ügyelni, megállani, a puskát lövésre készen tartani.

Ha a vadat kocsin keressük: barkácsolunk. Midőn a barkácsoló a vadat megpillantja, leszáll a kocsiról, mely utóbbi lassan tovább halad, esetleg — megkerülve a vadat — azt a puskás felé terelni iparkodik.

Barkácsolás.

A kocsival a vadnak egyenesen neki tartani soha sem szabad; hanem úgy kell a vadat megközelíteni, mintha mellette elhaladni szándékoznánk.

b.) A nyomon követés.

A vadat látható nyomán mindaddig követjük, a míg azt megpillantván elejthetjük. Ezt a vadászati módot fris havazás után szokták gyakorolni erdeire és a menyétfélékre.

Erdeinek
nyomon
követése.

1. Erdeinél — körüljárva a pásztát, a melybe a nyom vezet, mindenek előtt meggyőződünk, vajjon a pásztából a vad ki nem vonult-e. Kedvező esetben visszatérünk a vad nyomára, s addig követjük — természetesen a legnagyobb óvatossággal, a míg a vadra rá nem bukkanunk.

Nyuszt nyo-
mozása.

2. A nyuszt nyomozása a legnehezebb. Ha területünkön fris nyomot látunk, kört vágunk, hogy meggyőződjünk arról, vajjon a vad csakugyan a körüljárt területen van-e? Ha kifelé vezető nyomra nem akadunk, lövésre készen követjük a nyomot, míg egy fához érünk, a melyre a nyuszt felmászott. Most figyelmesen megvizsgáljuk a fát, hogy nines-e a nyuszt valamely ágon, evet- vagy madárfészekben meglapuiva, vagy faoduban elbujva. Ezt ugyan ritkán tapasztaljuk, minthogy a nyuszt a faágakon rendszeren tovább halad, a mit a földre hullott hódarabok elárulnak. Ha a nyusztot megtaláltuk, lelőjük az ágról, a melyen meglapult, vagy belövünk a fészekbe, a melyben meghuzódott, de készen kell lennünk a második lövésre is, hogy a kiugró vadat azzal biztosan leteríthessük. Igen tanácsos, hogy bátor ebet vigyünk magunkkal, a mely az esetleg sebzett, s a földre ugró vadat megragadja.

Ha a nyuszt faoduban van, kikopogtatjuk vagy kifüstöljük, s mikor menekülni akar, leterítjük.

Többi
menyétfélék
nyomozása.

Nyestet, görényt és közönséges menyétet farakásokban lehet leggyakrabban feltalálni. — Ezeket szét kell dobálni, de előbb a vadászok a helyet körülállják, hogy a vad észrevétlenül el ne menekülhessen, a mi gyakran előfordul.

c.) A bokrászás.

A bokrászás abban áll, hogy a vadász nyugodt, röviden kereső vizslával bokrokban, eserjékben vagy vágásokban a vadat felkeresi, felveri és elejti.

Bokrászni szoktak őszkor

a) nyulakra,

b) császárfajdra,

c) fácánokra szeptember és október hónapokban, különösen ott, a hol egyes darabok a vadászterület határán tartózkodnak,

d) erdei szalonkákra,

e) foglyokra.

A bokrászás csak úgy élvezetes, ha csak egyes vadász gyakorolja, hogy a lövésben mások jelenléte ne akadályozza. Sok vadász kisebb területen semmi esetre sem bokrászhat egyszerre, minthogy egyik a másikat veszélyezteti.

149. §.

d.) A l e s .

Ha a vadász bizonyos helyet kiszemelve, a melynek közeliében a vad akár tápra a mezőre, akár onnan az erdőbe átjárni szokott, elrejtözve odaáll, hogy az arra vonuló vadat elejtse: lesbe áll, lesen vadász, lesvadászatot gyakorol. Veszedelmes vagy fölötte óvatos vadat (hiúzt, farkast, rókát, borzt) lesemelvényről is szoktak elejteni.

Lesemelvény, magas les.

A lesvadászatnál a következőkre kell ügyelni:

Legalkalmasabb idő a kora hajnal vagy az alkony, midőn a vad a táphöz ki, vagy arról bevált; némely vadra a dél, másokra az éjjel.

Első feltétele a lesnek, hogy a vadász ismerje a vad váltóit s tudja a céljának leginkább megfelelő helyet kiválasztani, azon mindenkor szél ellen*) álljon és azon legyen, hogy a vad öt idő előtt meg ne lássa, se meg ne szimatolhassa, végre, hogy a leshelyen minden irányban szabadon mozoghasson.

A váltók ismerése; légáram.

A leshelyen a vadásznak a legnagyobb csendben kell lennie. Ha több vadász van együtt lesen, s egymáshoz közel állanak, minden vadásznak tudomással kell birnia két szomszédjának állásáról. A felállítás lehetőleg egyenes vonalban történjék.

*) A légáramot a vadászok úgy szokták megállapítani, hogy nyállal megnedvesített mutató ujjukat fejük fölé tartják; a mely oldalon az ujjon hideget érezni, arról árad a levegő.

Az egyes vadfajokat illetőleg még a következőket kell figyelembe venni.

- Fő-, däm- és
özvadra,
- nyulra,
- rókára,
- döggunyhó-
ból,
- vidrára,
- vad-
galambra,
- ragadozó
madarakra.
1. Fő-, däm- esetleg özvadnál is a nyalatók, etetők, vagy váltók közelében a már említett lesemelvényeket szokták készíteni; a vadász innen ejti el a hozzá gyanutlanul közeledő vadat.
  2. Nyulfélékre erdők vagy zöld takarmánnyal bevetett táblák széleire ül a vadász, hogy a táplálkozás céljából kijövő vadat elejtse.
  3. A rókát tanyája közelében szokták lesni dél táján, a midőn a kölykök a kotorék elé jönnek sütkérezni és játszani, a mikor a szuka rendszeren élő prédát szokott nekik hozni. Ilyenkor az öreget ellövik, a kölyköket azután kiássák.
Kemény télen, midőn a róka élelem hiányában este felé vagy éjjel dögre is jár, a legczélszerűbb azt döggunyhóból lesni, mely jól elfedett helyen és úgy legyen építve, hogy a vadászt a hideg elől lehetőleg oltalmazza. Legjobb idő a holdvilágos este vagy éjjel, éjfélig.
  4. Vidrát este vagy holdvilágos éjjel szoktunk lesni. Legalkalmasabban télen, friss hóeséskor, a midőn a vad váltójáról előzetesen meggyőződést lehet szerezni, mert a vidra, különösen ha a víz színe jéggel van fedve, mindig talál magának léket, a melyen rabló útjára mehet s ezt mindig felkeresi. A legjobb e nyílás közelében egyszerű leshelyet készíteni, és a lábakat a hideg ellen halinabotossal, ennek kiányában szeckszakkal megvédeni, mert csak így lehet mozdulatlanul s a legnagyobb csendben várni a zsákmányra.
  5. Vadgalambokra legjobb fiatal erdők szélein, loesogóknál, patakok partján lesni, a hová azok délelőtt és d. u. 5—6 óra között inni leszállanak.
  6. Ragadozó madarakra reggel és este vagy déltájt, midőn az öregek a porontyokat etetik, szokás lesni a fészkek tájékán, erősebb fa fedezete alatt.

150. §.

e) A dürgés.

A dürgés
ideje.

A „dürgéskor való vadászatot“ tavaszkor gyakorolják (márcziusban, áprilisban, májusban,) a fajdfélékre, különösen a

siket és a nyirfajdra, a midőn a tojókat felkereső kakasokat lesből vagy cserkelve elejtik.

1. A siketfajdkakas vagy nagykakas*) — tetrao urogallus — megszólal, a midőn tél vége felé az enyhébb idő beálltával — kedvező körülmények között néha már február végén — szerelmi dalával megkezdi a dürgést, mely zordabb helyeken kivételesen május közepén túl is (a nyirfajdnál május végeig) eltart.

A rendesen távol eső dürgési helyekre már este kell indulni az azok közelében felállított „dürgési gunyhók“-hoz, a honnan a vadászok jóval hajnal előtt az előzetesen megállapított dürgési helyeket felkeresik. (A dürgés lefolyását l. a 27. §-ban)

2. A nyirfajkakas vagy kiskakas — tetrao tetricus — hajnali pitymallatkor száll le a dürgési térre.†)

Nyirfajd
dürgése,

A vadász tehát már pitymallás előtt meghuzódik — legcélszerűbben egy gyalogfenyőbokor közepén előkészített, vagy galyakból létesített leshelyen, vagy e célra ásott és galyakkal körültüzdelt lesgödörben, a honnan a dürgő kakasokat hajnal hasadtakor elejtheti. Igen nagy előnyére szolgál a vadásznak, ha leshelyét előtte való nap megtekintheti, hogy a szürkületkor nehezen megítélhető távolságokra nézve magát eleve tájékozthassa.

lesgödör.

A dürgő hangok utánzásával a kakast könnyen lehet lőtávra csalni.

3. A mennyiben a tavaszi „szalonka les“ szintén a dürgés idejére esik, talán ezt is lehet e cikkbe sorozni.

szalonkales.

A vadász márczius vagy áprilisban naplemente után a már ismert huzási helyek egyikén feláll, s ott lökészen vár a szalonka ismert s este jól kivehető korrogó és piszegő hangjára.

Szeles, hűvös időben a szalonka rövid ideig és magasan huz s gyakran hangot sem ad: némán huz, míg enyhe, szélcsendes időben vagy permetező meleg esőben erősen és gyakran korrogva lassan és alacsonyan száll a cserjék fölött. A vadász mindig némileg fedve legyen, különben a szalonka észreveszi s rögtön irányt változtat.

Az itt felsorolt lesek közül az első kettőre kutyát vinni egyáltalában nem szabad, de jó azt a közelben készenlétben tartani. A szalonkalesre célszerű oly ebet vinni, a mely nyugodt és teljesen megbízható.

*) Erdélyben vadpávának is nevezik. †) L. a 28. §-t.

f) Csalhívással való vadászat.

Hangután-
zás.

Ez a vadászati mód abban áll, hogy a vadat — hangjának utánzása által közeledésre késztetjük s így a puska elé csaljuk.

Szarvas
hívása.

1. Az üzekedő szarvast ugyancsak szarvasbögés utánzásával csalogatjuk, illetve féltékenységét felköltve — páros viadalra felhívjuk. A szarvas hívó tengeri kagylóból készül, melynek hegyét lefűrészelik; lehet azonban ugyanolyan jól kökorsót vagy kúpalaku pléhtölcsért is használni, sőt vannak, a kik tenyerökbe bögve tudják a szarvas hangját utánozni. A szarvas hívást a cserkeléssel szokták összekötni.

Eljárás.

Minden hangutánzásnál oda kell törekedni, hogy azzal a vad természetes hangját lehetőleg tökéletesen megközelítsük; ezt pedig csak szorgos megfigyelés és gyakorlás útján lehet elérni. Különösen arra kell figyelni, hogy a szarvas hívót csak akkor használjuk, ha a szarvasok csakugyan bögnek, és pedig először csak „feleletképen“, azután annyiszor, a hányszor az agancsos bögéssel bennünket felhív; de ha az agancsos már közel van, be kell azt cserkelni, mert hívással, a melyet egészen természetesen utánozni mégis csak alig lehet — gyanakvóvá tehetjük, s elriaszthatjuk a már biztosnak vélt prédát.

Özbak hi-
vása.

2. A suta hangjának (sipítésének) utánzásával az özbakot csaljuk a puska elé. Az özhívó fémlapocskákból készült sip, melyet készen lehet venni. A vadászok régente nyirfalevelet vettek az ajkak közé, s erős fuvással éles sipítást tudtak tenni (blatten, der Bock springt auf's Blatt.)

Eljárás.

Csendesen járva a vágások szélein — szálas erdőben, a hol tágabb kilátás nyílik, különösen az olyan helyeken, a hol az özbakok agancsaikat hámozták, fedett helyen megállunk, 2—3 szor belefujunk a sipba és 5—6 perczig mozdulatlanul várjuk a hívás eredményét; ezt háromszor, négyszer ismételtjük, s ha a bak ekkor sem jelentkezik, nesztelenül és köröskörül figyelve tovább mehetünk. A bak ugyanis néha halkán közeledik, s fedezve várja a további hívást, — máskor meg szinte szálguldva ront csaknem a puska elé.

Nyirfajd
hívása.

3. A nyirfajd kakas hangjának — különösen csuhúkolásának utánozásával is lehet eredményre jutni; erről különben a „dürgés“-ről szóló §-ban megemlékeztünk.

4. A császárfajdot szeptember 15-ikétől kezdve szoktuk sipra csalni. A császárfajdhívó lud vagy varju szárnyaesont-jából készült sipocska, melylyel a császárfajd „p i s z e g“-ését igen jól lehet utánozni; ugyanerre a célra a makkeszécskéket is lehet használni; ilyenek hiányában a bükkleveleken látható gubacs-félékből lehet ilyen csészécskéket készíteni. Ezeket a balkéz mutató és középujja közé teszszük, a kezet ökölre szoritjuk, s az említett két ujj csuklóit az ajkához nyomva belefujunk a csészécskébe.

Császárfajd
hívása.

Eféle szerszámmal felszerelve a vadász annak a helynek közelében, a hol császárfajdokat tud, a sűrűben meghúzódik és sipol; a császárfajdok, ha közel vannak, vagy futva közelednek, vagy a körülálló fák ágaira szállanak s onnan lelőhetők.

Eljárás.

5. Egér czinczogása vagy nyulnak makogásával, veszékelésével télen, a mídön roszul van az asztala terítve, a rókát lehet lövésre csalni. E hangnak azonban különösen természet-hűnek kell lennie, különben hiábavaló a fáradság.

Róka hívása.

6. Ugyancsak egér czinczogásával a menyéteket is lehet fa- vagy kő- rakások alól kicsalni.

Menyét
hívása.

3. Társas vagy hajtó vadászatok.

152. §.

Általánosságban minden olyan vadászatot értünk ez alatt, melynél akár emberek, akár pedig ebek veik fel a vadat, és terelik, hajtják a vadászok felé.

153. §.

A társas vadászatnál követendő szabályok.

A biztonság s a társadalmi illem megkövetelik,

Szabályok.

1. hogy minden vadászvendég a kitűzött időben kellően felszerelve pontosan megjelenjék ;

2. hogy puskája és szerelvénye jó karban, nagyvadra való vadászatra vadászkéssel ellátva és a vad letarkozására alkalmas tarkókésnek birtokában legyen.

3. A hátultöltő puskát csak az „álláson“ szabad megtölteni ; a puskát — akár töltve van. akár nincsen, — az öbbel felfelé

szabad csak hordani, hogy sem vadászbán, sem hajtóban kár ne ejtessék; különösen sűrűségekben való haladásakor, kerítések áthágásakor kell a puskára ügyelni, és keskeny hegyi ösvényeken;

4. a töltények kihuzásánál a kakasnak sohasem szabad felhuzva lennie s a csöveket mindenkor vagy egyenesen a föld felé, vagy felfelé, de mindig úgy kell irányítani, hogy a környezet veszélyeztetve ne legyen;

5. nem tisztességes dolog, valakinek puskájával, de egyáltalában is puskával tréfát üzni, azt bárkire ráfogni, ha mindjárt nincs is megtöltve;

6. hangosan beszélni, zajt ütni nemcsak illetlen dolog, de szarvas-, erdei-, medve-, farkas-vadászatnál a hajtást okvetlenül meddővé teszi;

7. az álláson ide-oda mozogni a többi vadászok érdekében nem szabad; a két szomszéd állását mindenkor figyelemmel kell kísérni, s meggyőződni arról, hogy a szomszédok az ő állásáról is tájékozva legyenek;

8. az álláson az ebet verni, köhögni, énekelni, füttyörészni, kiáltani, zajt csinálni meg nem tűrendő szabálytalanság; a szomszédnak odakiáltani, hogy vad közeledik feléje, egyáltalában nem szabad;

9. az állást az adott jel előtt elhagyni nem szabad; az adott jelet tovább kell jelezni a szomszédnak, s csak midőn a jelt viszonzotta, hagyjuk el az állásunkat;

10. midőn a vad a lövészek vonalán áthalad, nem szabad azt czélozva úgy követnünk, hogy a vadászok vonalát veszélyeztessük, vagyis: a puskát csak akkor szabad arczhoz kapni, mikor a vad a lövészek vonalán már tul van. Sohasem szabad lövést kockáztatni, ha nem vagyunk teljesen meggyőződve, hogy az, a mire löni akarunk, csakugyan és pedig lehető vad;

11. vadászhoz nem méltó dolog göbecscsel nagyvadra löni;

12. másra, mint a vadászat bekezdésekor megnevezett vadakra löni nem szabad;

13. a legnagyobb szabálytalanságok egyike, a vadra oly távolba löni, hogy csak megsebezhetjük — pusztán azért, hogy a szomszédtól eltereljünk; oly vadra löni, mely kedvezőbbben közeledik szomszédunk felé, rút önzésre vagy irigykedésre vall, s mindenkor megrovandó;

14. tett lövést, ha hibás volt is, elhallgatni nem illendő, különösen ha nagyvadra tettük; az igazmondás a vadászatnál kötelesség;

15. a sebzett vad kedvéért az állást sohasem szabad elhagyni, hanem csak a hajtás után; ilyenkor, ha a sebzés nagyvaden ejtetett, a vad állását törettel kell jelezni, s a vadászat intézőjének jelentést tenni;

16. golyós lövéseknél nagyvadra az elejtés dicsősége azon vadászé, a ki az első sebzést ejtette; e szabály alól csak az ugynevezett „rosz lövések“*) tesznek kivételt, azaz az olyanok, melyekkel a vadat jó véreb segítségével sem lehetne „terítőre hozni“; göbecs-lövésnél az apró vadra az első lövés dönt, mely a vadat terítőre hozza; vergődő nagyvadnak lövéssel való kivégzése kötelesség, de csak kegyelemlovásnak számába megy, s a vad elejtésére nézve semmi jogot nem alapít meg;

17. hasznavehetlen ebeket társas vadászatra vinni a vadásztársakra nézve kellemetlen dolog; de illetlenség az ebet nyulak előhozására a körbe küldeni, azokat verni vagy azokkal kiáltozni;

18. a vadászat intézőjének rendeleteit tiszteletben tartani és nyomban követni kell akkor is, ha helyteleneknek látszanak, a mint egyáltalában minden vadászvendég illemes, nyugodt, józan magaviseletre köteles.

154. §.

a) Hajtóvadászat nagyvadra.

Nagyvadra az ebekkel való hajtóvadászat csak magas hegységekben van helyén, a hol a hajtás emberek alkalmazása mellett vagy nagyon fáradságos, vagy — a helyi viszonyoknál fogva — épen lehetetlen. Az ebekkel (kopókkal) való hajtás mindig hátrányos, mert a kopózás elrémiti, ismételt nyugtalanítás a terület végleges elhagyására is készíti a vadat; kevésbé hátrányos a tacsóval való hajtás, mert ez a vadat nem hajtja messzire, s a vad legtöbbszőr szembeáll ez apró üldözőivel.

Hajtóvadászat ebekkel.

*) Rosz lövéseknek nevezzük a horzsoló és a csonttörés nélküli láb szár- (nem czomb) lövéseket; továbbá a fülnek, az orrnak, az alsó és felső állkapocsnak sérülését.

Szabályok.

A nagyvadra való hajtóvadászatnál a következőket kell szabályul követni:

A hajtás mindig nagy legyen s a vadászok szél ellen lehetőleg egyenes vonalban, oly távolságban (200—220 lépésnyire) legyenek egymástól felállítva, hogy mind a két szomszédos lövőnek a középig biztos golyólövése legyen. Ha törtvonalban kell a puskásokat felállítani, a sarkokra sohasem szabad puskásokat helyezni s a tört vonal mentét a puskásoknak jelezni kell. A felállítás a vadászat intézője által a legnagyobb csendben történik; minden vadász mindig lökészen, észrevehető zaj vagy testmozgás nélkül várja a hajtás befejeztét.

A lövészek biztonsága tekintetéből minden vadásznak ismerie kell két szomszédja állását. Befelé a hajtásba golyóval sohasem szabad löni; sem oda, a hova az intéző megtiltotta.

Csak olyan vadra szabad löni, a mely az intéző által lehetőnek kimondatott; a helyet, melyen a vad állott, midőn reá a lövés esett, jól meg kell jegyezni.

A hajtók szintén a legnagyobb csendben és lehetőleg egyenes vonalban állíttatnak fel, s nagyobb hajtásoknál a vadász-személyzet vezetése alatt állanak. A hajtást csak akkor szabad megkezdeni, ha az intéző a jelt megadta, a mit a hajtók vezetői viszonzni tartoznak. A hajtók botokkal vannak ellátva, melyekkel fákra és bokrokra kopognak; minden egyéb felesleges lármát, különösen ha vadat látnak, kerülniök kell, minthogy a vad különben vagy oldalt, vagy közöttük hátrafelé kitör. Ezért a vadászok számához képest a hajtók mögé és oldalt is állítanak puskásokat, a kiknek szintén sohasem szabad a hajtásba löniök. *)

A vadászt, a ki nagy vadat ejtett, galylyal diszitik, a vadat pedig a hasán felmetszik, hogy a felfuvódást megakadályozzák.

Ha ellenben a vad csak sebet kapott és elmenekült, akkor a következőket kell szem előtt tartani.

*) Ismerve a szarvas-, däm- és őzvadnak, az erdeinek, farkasnak, medvének azt a szokását, hogy a lármázó hajtók során keresztül hátrafelé szokott kitörni (elmenekülni), hazánk több helyén az ugynevezett ellenhajtást szokták rendezni. Vadászok és hajtók egy helyen (egy vonalban) állíttatnak fel; de a mi'őn a hajtósereg megindul, a puskások helyt maradnak. A hajtók nagy zajjal haladnak, de midőn akárminő vad a vonalukat áttörve, hátrafelé menekül, a hajtók sora adott jelre megáll, megfordul, s a puskások, azaz visszatelé halad — annyiszor, a hányszor; az így hajtott vad mint a nyíl ront a puskások vonalának.

Először a lövés hatását kell megvizsgálni: a lövés helyén megtekintjük a csapa minőségét, utána nézünk, nem találunk-e ott sebszört, csontszilánkot, vért, a mikből a löseb minőségére lehet következtetni. Különösen a sebvér szolgáltatja a legbiztosabb adatokat:

A sebzés megállapítása.

Vállaplövést, a midőn a golyó a sziven is keresztül ment, sötét piros vér jelez, s a vad rendesen közel megdermed;

Sebvér:
vállaplövésnél,

bordalövést tüdőserüléssel, távolabbra is szétfreccsenő világos színű habos vér és világos piros vérrel kevert nyálhab jelez; az ilyen lövés után is nemsokára bekövetkezik a halál.

bordalövésnél,

Nyaklövést közönséges színű vér jelez, mely a csapa közvetlen közelében van; ha vastag ér lövetett szét, a vér vastag sugárban kilövel.

nyaklövésnél,

Lágyéklövést kevés vér jelez, sőt ha az állat kövér volt, semminemű vér nem található, mert a sebet a zsiradék elzárja. Legtöbbnyire csak néhány csepp található, mely természetes színnel bír; oly helyen, a hol a beteg vad hosszabb ideig állott vagy feküdt, bélkásával kevert nagyobb vértócsák találhatók.

lágyéklövésnél,

Láblövésnél kevés a vérvesztés, s a csapák mögött található fel; ha a sebzés mélyen történt, a vér a csapában van.

láblövésnél,

Ha a vad keresztül van löve, két oldalt található fel a vérnyomak; ha pedig a golyó csak horzsolta, kevés vér, de sok szőr található a lövés helyén.

a testen keresztül ható lövésnél.

Ha e jelek segélyével a sebzés meg lett állapítva, akkor időt engedünk a vadnak a megbetegedésre, s azután vérebbel felkeressük; ha még él, letarkozzuk vagy a fülek tövébe, agancsornál a nyakba vagy a vállra irányzott kegyelemlövéssel elejtjük.

A vad megbetegedése,

Lágyéklövással sebzett vad, ha idő előtt üldözőbe vesszük, meglehetősen nagy utat tesz még, s néha egészen elmenekül és elpusztul.

időelőtti nyugtalanítás.

Dám és öz vadra a hajtó vadászat egyez az előbbivel; a különbség csak az, hogy a hajtások kisebbek, s helyenkint nem golyóval, hanem öreg göbecscsel (póstával) szokták löni.*)

Dám- és öz-hajtás.

*) Igaz vadász azonban — különösen cserkelve mindig — ezeket a vadakat is csak golyóval lövi.

Erdei.

Ugyanez áll az erdeire nézve is, csakhogy itt ismét csak a golyós lövés szerepel. A sebzett vad keresésénél a legnagyobb ovatossággal kell eljárni, s inkább kegyelemlövessel, mint más módon kell azt kivégezni.

155. §.

b) Rókahajtás.

Rókahajtás.

A rókahajtás ugyancsak a most leirt módon megy végbe akár emberekkel, akár kopókkal, s télen-nyáron egyaránt eredményes lehet; télen mégis előnyösebb a hajtás, mert a vad tartózkodási helye könnyebben és biztosabban megállapítható.

A hajtásnak széllal kell történnie, a vadászok pedig széllal szemben a vad váltóira állíttatnak. A hajtók lassan és csendben haladnak arra vigyázva, hogy a róka meglapulva vissza ne maradjon. A puskások fedezve s mozdulatlanul várják be a rókát.

Ha ebekkel hajtatunk, a csaholás távolsága ne hozzon bennünket zavarba, mert a róka messze van az ebek előtt, s gyakran az első csaholásra máris kitör a hajtásból.

156. §.

c) Nyulhajtás az erdőben.

Nyulhajtás kopókkal.

A puskások, ha a hajtás kopókkal történik, szél ellen állanak, míg a hajtás az ellenkező oldalon veszi kezdetét. Megfelelő állomány mellett a kopók csakhamar felhajtának egy-egy nyulat, s vig csaholással neki terelik a puskások sorának. Kopókkal csak oly területen szabad hajtani, a hol a vadállomány kicsi, a hajtás pedig nagy, s így emberek igénybevétele költséges lenne; azután kisebb vadászatoknál kevés puskással, a midőn inkább kedvtelésről, mint sok zsákmányról van szó. Ilyenkor legjobb fürge, jó hangú tacskók alkalmazása. Az óvás azonban ott is, a hol kevés a vad, egy-két év alatt meghozza a gyümölcsét, s a kopókkal való vadászat mellőzhető lesz.

Nyulhajtás emberekkel.

A nyulhajtás nagyobb társasvadászat, melynek alkalmával, — a hol nagy a hajtás — könnyebb tájékozás és az elejtett

zsákmány feljegyzése czéljából kisebb tervrajzokat kézbesítenek a puskásoknak.*)

Az ilyen erdei vadászatoknál a következőkre kell figyelemmel lenni: Szabályok.

1. A vadászat intézője a segédszeméllyel megbeszéli a hajtások sorrendjét, nagyságát és irányát, rendelkezik arról, hogy a vadhordók hova szállítsák az elejtett vadat, s hol fognak a vadászok összegyűlni.

2. Az intéző figyelmezteti a vadászokat a törvény betartására, óvatosságra inti őket a lövésnél, s elősorolja nekik, hogy a nyulakon kívül mit szabad még löni, mit pedig nem.

3. A vadászok lehetőleg egyenes sorban állítandók fel; azon sarkokra, a hol a vadászok vonala megtörik, nem szabad puskásokat állítani; ügyelni kell arra, hogy elegendő tér maradjon a lövésre, azaz a puskások szorosán a pászta szélén álljanak, hogy hátrafelé bátran löhessenek. A vadászvonal sűrűsége a körülményektől, a puskások számától függ; sűrű vadászsorban a puskásoknak csak balfelé szabad löni, a miről szintén az intéző rendelkezik.

4. A míg minden hajtó a pásztákból ki nem jött, senkinek sem szabad a helyét elhagynia; s ekkor is csak úgy, ha erre vagy az általános jel megadatott, vagy a szomszéd puskás ezt jelzi; ezt a jelzést előbb továbbítani kell. Az ebet vezetékén kell tartani, nem szabad azt a hajtásba eresztetni; a hajtók közeledtével a hajtásba nem szabad löni; sebzett vadat csak az intéző tudtával szabad követni; az elejtett nyulak számát fel kell jegyezni, s azt a terítésnél, mely a hajtást követi, be kell mondani.

5. Nagy nyúlhajtásoknál sok hajtóra† van szükség, különben sok nyúl meglapul a bozótokban. A segédszemélyzetet a hajtók közé kell elosztani, hogy ezeket a „megállás“, „lassan“ vagy „gyorsan haladj“ jelekre beoktassa. A hajtóknak nem szabad lármázniok, hanem csak kopogva egyenes vonalban kell haladniok.

* Az ilyen nagyobb szabású hajtóvadászatoknál, hogy a vad ne egyetlen hajtásban gyűljön össze, a szomszédos pászták határait rémhálókkal vagy rémczafakkal állítják el vagy pedig ellenkezőleg, ha egy bizonyos pásztában sok nyulat akarnak elejteni, a szomszéd pásztákból a nyulakat a vadászatot megelőző napon oda beterelik és éjjelre, hogy a vad onnan el ne szédjen, a meghajtandó pásztát apró őrtüzekkel vétetik körül.

† 160—200, sőt még többre is, mert sűrűn kell menniök.

6. A hajtók közé vagy azok mögé puskásokat felállítani nem szükséges.

Hajtások
egyéb
vadra

Ugyanigy rendeztetnek a hajtások nyirfajdokra, fácánokra, erdei szalonkákra és esetleg foglyokra is, ha cserjésben vagy csenderesben tartózkodnak.

157. §.

d) Pásztás vagy portyázó vadászat.

Portyázás.

Ez a vadászati mód abban különbözik az előbbiektől, hogy a hajtók nem a vadászokkal szembe hajtanak, hanem azokkal egy sorban haladnak bizonyos egyenes irányban. Csak oly helyen gyakorolható a vadászat e neme, a hol a lövésre szabad hely van, tehát mezőn, kukoriczásokban, sarjerdőben vagy alacsony cserjéjű vágásokban és pedig nyulakra, fácánokra, foglyokra, fürjekre, erdei szalonkákra és nyirfajdokra.

Szabályok.

A nyúlhajtásnál mondottakon kívül még a következőkre kell ügyelni.

1. A vadászat intézője megadja az irányt és az esetleg szükséges kanyarodásokat, s eszközli a puskások felállítását; ő maga a középben áll, két oldalt egy-egy megbízható vadászt állít a hajtóvonal szárnyaira.

2. A hajtók és puskások egyenes vonalban haladnak a kitűzött cél felé. A puskások úgy előre, mint pedig a kitörő vadra hátrafelé lehetnek; az egyenes vonalat sem előresietéssel, sem hátramaradással, sem puskásnak, sem hajtónak megbontani nem szabad.

3. Az ebet arra kell szorítani, hogy csakis gazdája előtt keressen; kóborlást a szomszéd puskás elé nem szabad tűrni, minthogy ez az egész vadászat kedélyes voltát megronthatná; szóval mint mindig, ehhez a társas vadászathoz is csak jól időmitott, minden tekintetben helytálló vizslát szabad elhozni; fiatal eb nemcsak bosszuságot okoz gazdájának és társainak, de javíthatatlanul meg is romlik; ilyet tehát legjobb otthon hagyni.

4. Nagy pásztás vadászatoknál úgy a puskásoknak, mint a hajtóknak is a „megállj“ „előre“ „lassan“ stb. jelekre beoktatva kell lenniök.

5. Sebzett vadat keresni csak az intéző engedélyével lehet, — de sohasem szabad azt olyan helyre követni, a melyet még megvadászni szándékoznak. — Az intéző ilyenkor — jelt adva — megállítja az egész vonalat, a mely csak újabb jelre haladhat tovább.

158. §.

e) Körvadászat.

A vadászat e neme nagy zárt kör központja felé irányuló és abban befejeződő portyázás, mely csak szabad kilátást nyújtó — csenderesek, apró erdőrészetek és bokrosok által itt-ott átszelt — tág mezőségeken gyakoroltatik és pedig főleg nyulakra, esetleg foglyokra, s egyéb a körben előtűnő vadra.

A legkedvezőbb idő erre a vadászatra ősztől és tél kezdete, a midőn a mezei termények már teljesen letarolvák, de még nem fedi magas hó a földeket. Nagyobb vadállománynál, a midőn sok hajtó mellett kevés a puskás, s a vadászat különben a legnagyobb rendben folyik, ez a vadászati mód nagy élvezetet nyújt; minthogy azonban épen a körvadászatoknál szokott a leggyakrabban kisebb — nagyobb baj megesni, a vadászat rendezése és szabályos lefolyása körül az alábbiakat a legszigorubbán kell követni.

A körvadászatok ideje.

1. A vadászat intézője előre megállapítja a körhajtások számát, nagyságát és egymásutánját, s kellően beoktatja azt a két vadászt, a kik az indulásnál a szárnyakat vezetni hivatvák, — Nagy köröknél — nagyuri birtokon — a kör kerületét színes póznákkal, központját kis lobogóval szokták megjelölni; kisebb köröknél elegendő a központnak kitűzése.

Szabályok :

a körök száma, nagysága, egymásutánja.

2. Puskások és hajtók a rendező által eleve kijelölt helyen gyülekeznek; az intéző megadja a kellő utasításokat, figyelmezteti a puskásokat, hogy az első kürtjelre a rendes indulásra ügyelettel legyenek, s a második kürtjelre a körbe való lövést feltétlenül beszüntessék.

Gyülekezési hely, utasítások,

3. A hajtók és a puskások megszámlálása és annak megállapítása után, hogy két puskás közé hány hajtó osztandó be,

a puskások beosztása.

az utóbbiak 25—30 lépésnyi távolságban egymástól — két irányban megindulnak az intéző utasítása szerint*)

Indulás, 4. Mihelyt a kör zárult, a szárnyvezetők egyike megadja az erre vonatkozó kürtjelt, melyet az intéző „indulj“ kürtjele követ, s a hajtás megindul. A haladásnak egyenletesnek kell lennie, azaz sem puskásnak, sem hajtónak előre futni vagy hátra maradni — zsákot csinálnia — nem szabad; szintugy nem szabad az egymástóli távolságot változtatni — rést nyitni. A hajtóknak vadnak láttára hangos kiabálásra kelni nem szabad.

zsákot csinálni,
rést nyitni,

5. A puskásoknak csak maguk elé, vagy hátrafelé — ki a körből szabad löniök, de nem oldalt a körív felé. Az ebeket vezetékre füzve kell vinni.

kürtjel a körbe való lövés be- szüntetésére,

6. A körbe való lövést betiltó kürtjelre semmi szin alatt sem szabad többé befelé löni, hanem a puskásoknak ott helyben meg kell állaniok, s ezen tul csak a hajtók haladnak a kör központja felé; a hol pedig — nagy körhajtásoknál — sok a hajtó, azoknak csak egy része megy előre, míg a többiek a puskások mellé állanak ugy, hogy őket a kifelé lövésben ne akadályozzák.

vadjegyzék.

7. Minden kör után terítőre hozzák a vadat, mely alkalommal minden puskásnak be kell mondania, hogy hány darab vadat lött. Dus vadállományu területen egy—egy puskáshoz 2—2 nyulhordót szoktak rendelni.

159. §.

f) Sarkos hajtás.

Sarkos hajtás.

Ennek rendezése azon a tapasztalaton alapszik, hogy a vad mindig arra felé tör, a hol a hajtók vonalában nagyobb rést lát. A sarkos hajtásnál ugyanis a 150—200 és több hajtóból álló egyenes vonalra, az úgynevezett „hajtófalra“, melynek két szárnyán egy-egy s a r o k p u s k á s áll, ezen szárnyakra merőlegesen egy-egy puskás vezetése alatt 50—50 hajtót állítanak, † a mire — az adott jelre — úgy a hajtófal, mint annak szárnyai

*) 20 puskással és 80 hajtóval — 30—32 lépés távolságot számítva hajtótól hajtóig illetve puskásig kb. 100 katasteri vagy 133 magyar holdnyi négyszegletű területet lehet körülállítani.

† A hajtókat 10—10 lépésnyire, s minden kilenczedik hajtó után egy puskást szokás felállítani. a mozgó falba is.

a megadott irányban megindulnak; az előre megállapított sorakozási vonalakon — újabb kürtjelre — az egész hajtás megáll, kiigazodik, s újabb kürtjelre ismét tovább halad, míg a meghajtandó terület végére ér; ekkor — ismét csak kürtjelre, — megáll a hajtófal, a kétszárny 40—50 mtrnyire összezáródik, s vissza, a most helybenálló eddigi mozgófal felé irányítja a hajtást. Természetes, hogy a legtöbb nyúl a rés felé iparkodik, a hol a sarokpuskások fogadják; a hol sok a nyúl, ott a sarokpuskások mellé saroktartókat soroznak, a kik a vad lelövését amazokkal megosztják. A hol nagy a vadállomány, ott a sarokpuskások mellé 2—2 póznás nyúlhordozót rendelnek, kik a zsákmányt a vadszállító szekérhez hordják.

Sarokpuskások

Saroktartók

Ezt a vadászati módot ott alkalmazzák, a hol a vadászúr csak kevés számú vendégével akar a zsákmányban megosztózni, vagy a hol 1—2 előkelő vendéget különös kitüntetésben akarnak részesíteni.

160. §.

g) Az agarászat.

A helyes vadtenyésztés szempontjából ezt a vadászati módot ajánlani épen nem lehet; minthogy az azonban manapság még hazánk sok vidékén kiváló és kedvelt, úgyszólván specialis magyar sportot képez, röviden leírjuk egy ilyen vadászat lefolyását.

Agarászat.

Agarászni lóháton szoktak; azért az agarakat, minthogy fűz éren vezetik a paripa mellett, a mint mondják, „a nyereghez kell szoktatni“; a vadászatra az agarat nem idomítják, hanem „hajszolják“.

Az agarász vállára veti a fűz ért (ez egy szíj, melynek a végére karika van alkalmazva; ebbe kötik az agarak nyaklója szíjára alkalmazott zsineget) s előszólítva s fűz érrre kötve az agarakat (rendesen párosával) lóra pattan és elindul. Midőn a nyúl kigördül vagy kipattan*), minthogy az agarak nem szímaton, hanem szemre hajtanak, a vadász leoldja az aga-

*) Az agarászatnak, a mint látjuk, külön műnyelve van, melyet itt ismertetni akartunk.

rakat a füzérről és bemutatja nekik a menekülő nyulat; ezek jószeműek lévén, a nyulat felveszik (utána iramodnak), beérik, az első agár vág rajta, s minthogy a nyul futása irányát ilyenkor rendesen megváltoztatja, ellenben az agár gyors futamában megkezdett irányát rögtön változtatni nem képes, tovább fut, s rendesen elesik: elhajtódik; a nyul ez által közelebb esik esetleg a másik agárhoz: reá hajlott; ez átveszi, amaz átadta a nyulat; az agarak újból beérik, ideoda terelik: forgatják, a míg végre az egyik elkapja, azaz a gyarai val megragadja és kivégzi. A lovas vadász a hajsza menetét kísérve most elvenni siet a nyulat az agaraktól.

Az agarakat párosával fel szokták váltani; ha egy napon egy pár agárral (egy füzérrrel) több hajszt teszünk, s az agarak vagy azok egyike elerőtlenedik, elveszti lélegzetét: kiállott; ha ez (különösen fiatal ebeknél) gyakran ismétlődik, s a hajrá! után nemsokára abban hagyják az üzést, s kedvetlenül a paripa mögé húzódnak: elzüllöttek. Zsinórban hajtának az agarak, ha egymás mellett, kolbászt csinálnak, ha egymás mögött iramodnak. Nyereghez szorul az agár, midőn kifáradva a paripához visszatér s kedvetlenül ezt követi; ezt azonban csak ros agárról szokták mondani:

A mely agár egymaga képes a nyulat elfogni, ezt egyes, — solo-agárnak nevezik; győzős az, a mely nem pazarolja el erejét a futam kezdetén, hanem kitartóan hajszol, s végre elkapja a nyulat; ennek ellentétese a mohó agár, mely eleinte ront, azután elmarad, végre felvágja a farkát, azaz egyszerre megáll, s abban hagyja a hajszt. Védőnek azt az agarat nevezik, a mely nem engedi, hogy a többi agarak az elkapott nyulat megtépjék.

161. §.

h) Vizi vadászat.

A vizi vadászat mindazon vadászati módokat foglalja össze, melyek szerint vadludakat, vadkacsákat, mocsári szalonkát s más vizi vadat elejtünk.

162. §.

1. Vadlúdvadászat.

Minthogy a köz. vadlúd kivételével az összes ide számító Vadludakra, fajok csak a tavaszi és őszi vándorláskor fordulnak meg nálunk, az említett közönséges vadlúd pedig már csak egynéhány, igen tágas mocsarunkban tenyészik: a vadludakra rendszeren

a) csak lesbe járunk. Ebből a czélből a vizek partján, melyeket a vadludak éjjelenként felkeresni szoktak, vagy pedig a sik mezőkön, a hol nappal legelészve tartózkodnak, meglehetősen tág kerek vermet ásatunk, oly mélyre, hogy abban kényelmesen ülve teljesen meghúzódhassunk. A vizparti gödröket nem szükséges, de a sik mezőn ásottakat be kell fedni, és trágyával betetőzni, hogy alacsony, föl nem tűnő szemétdombnak látszassanak, mely alól a közelben leszálló vadlúdseregekre löni lehessen. Még egy nemét a leshelynek szokták készíteni a vizeken belül. A tónak azon a helyén, a melyről tudjuk, hogy oda vadludak leszállani szoktak, nagy, felül nyílt hordót sülyesztünk el, úgy hogy annak felső széle 40–50 cm-re kiálljon a vízből; nehezeknek köveket teszünk a hordó fenekére, az állását czölöpökkel megszilárdítjuk, s az egészet náddal és kárával úgy körülvetetjük, hogy apró szigetkének lássék.

A vízi les későn este, a szárazföldi les kora hajnalban kezdődik.

b) A hol vadludak költenek, ott junius végével vizi ebbel, eb előtt lehet fiatal vadludakat löni, ha ugyan két három héttel előzőleg körülbelül 1 m. széles hosszú réseket vágattunk a nádba, a rések elé állítva a puskásokat;

c) hajtókkal is lehet a fiatal libákat tereltetni. hajtókkal.

d) Nem szokásos ugyan nálunk, de nagy élvezetet nyújt a legelő vadludaknak csalvért mögött való belopása. A csalvért csalvértel, ökröt vagy lovat ábrázol; de jobb, élő állatok mögé rejtőködve ezeket lassan-lassan feléjük terelni.

Szintugy nem divatos, de itt mégis megemlítendő, hogy

e) a vadludakat csapóvasakba is lehet fogni, melyeket csapóvasakkal, legelőhelyeiken a körülfekvő talajhoz képest befödve felállítunk. — Csalfalatnak apróra vagdalt sárgarépát, apróra szaggatott kelkáposzta- és saláta-leveleket hintünk el.

2. Vadkacsavadászat.

- Les,
vizi ebbel,
csónakos
hajtókkal,
belopással,
- a) A lesállás mint a vadludakra, de lesgödrök nélkül.
b) Ebekkel és hajtókkal július havában a vedlés ideje alatt s a midőn az anyányi fiatalok már röpképesek.
c) Terjedelmes tavakban a puskások a tó átmérőjében felállítatván, a vad csónakos hajtók által zavartatik fel. Ily vadászatoknál jó egyes puskásokat a tó partjain is felállítani.
d) A vadkacsák belopása, a mint ezt a vadludaknál említettük.

Mindezen vadászati módoknál — a vizi vadászatnál egyáltalában — nélkülözhetlen kellék jó orrú, kitartó munkájú, fáradhatlanul kajtárkodó és kifogástalanul apportírozó vizi eb; a vadász részéről higgadt körültekintés és szigorú ügyelet arra nézve, hogy a vadásztársakban és a hajtóban, — a mi vizi vadászatoknál igen könnyen megesik, — kár ne ejtessék.

3. Mocsári szalonkákra való vadászat.

Széllel
keresés.

A hol tavaszi és őszi huzáskor számos mocsári szalonka és bekaszin jelentkezik, ott déltájban (körölbül 10—3 óráig), a midőn ezek legjobban bevárnak, legjobb és legnyugodtabb vizslánkkal lehetőleg verőfényes meleg napon „széllel“ keresünk; ha elég ügyesek vagyunk a czikázva felrebbenő vadat idején jól célba venni, kellemes szórakozást és szép zsákmányt fog ezen vadászat nyújtani. — Már csak kissé szellős időben igen rebbenő e vadfaj; villámgyorsan és messzire elszáll.

IV. RÉSZ.

A vadnak értékesítése.

BEVEZETÉS.

165. §.

A vadnak értékesítéséről szóló tan a szabályszerűen elejtett vaddal való bánásmódról tárgyal, azaz a vadnak nem csak élvezhető, élelemül szolgáló, hanem minden, egyéb módon értékesíthető részeiről illetve arról szól, mi módon lehet azokat legelőnyösebben hasznosítani.

Habár a legtöbb vadász csak élvezetből, szenvedélyének kielégítése céljából ejti el a vadat, s így nem üz vele kereskedést, úgy ennek is jó-, a vadászterület tulajdonosának, esetleg bérlőjének pedig szükséges az ezen fejezetben tárgyaltakat tudni, hogy a vadat s annak részeit több oldalulag tudja értékesíteni.

A vad értékesítése,

Ez okból tudnia kell:

1. a vad elejtésére legalalkalmasabb időt megválasztani;
2. az elejtendő vadat a célnak megfelelően kivégezni, azt kezelni, feltörni, a bőrt lefejtteni és a vadat feldarabolni;
3. a vadat annak módja szerint hosszabb idei tárolásra vagy szállításra előkészíteni;
4. a különféle testrészeket osztályozni.

az elejtés ideje, czélszerű bánás az elejtett vaddal, a vad tárolása,

166. §.

A) A lelövés ideje.

A nyílt területeken, tehát szabadon tenyésző vad lelövése megfelelő törvénnyel van szabályozva, mely a vad kimélését főleg az év bizonyos időszakában (a párzás, szaporodás illetve a

Kimélési idő.

költés ideje alatt) elrendeli, mely időszakot „tilalmi időnek“ nevezünk. De a vadásziényben lövött vadakra nézve is sok olyan körülményre kell ügyelettal lenni, a melyek a vad használhatóságára lényeges befolyással vannak.

A lelövés ideje.

A szörmés állatok husa a párzás ideje alatt egyáltalában nem oly izletes, mint külömben; egyes vadaknál undort gerjesztő, tehát élvezhetetlen. Kemény tél után a vad lesilányult, rosz husban van; az időszaki betegségek, melyek a vadnál előfordulnak, s a hus minőségére, a bőr, illetve a tollazat használhatóságára lényeges befolyással vannak; egyéb körülmények is mint pl. a szőr színének változása a szörmés vadnál, a vedlés a szárnyasoknál, a vadra kártékonyan ható élösdiek fejlődése, fellépésük ideje s. a. t. mindmegannyi körülmény, melyet a vadásznak a vad értékesítése szempontjából számba kell vennie*).

*) Ha csupán csak a vadnak legkedvezőbb értékesítését tartjuk szem előtt, a legalkalmasabb idő a vadászati törvény határozatain belüla következő:

A g a n c s o s r a j u l i u s e l e j t ő l s e p t e m b e r k ö z e p é g ; c s a p o s r a é s ü s z ő r e j u l i u s e l e j t ő l d e c z e m b e r v é g é g ; ö r e g - é s m e d d ő s u t á k r a j u l i u s k ö z e p é t ő l s e p t e m b e r k ö z e p é g ; e r ő s l a p á t o s r a j u l i u s t ő l o k t ő b e r k ö z e p é g ; d á m c s a p o s r a é s ü s z ő r e j u l i u s t ő l n o v e m b e r k ö z e p é g ; ö r e g - é s m e d d ő s u t á r a a u g u s z t u s t ő l o k t ő b e r k ö z e p é g ; ö z b a k r a j u l i u s e l e j t ő l j a n u á r k ö z e p é g ; ő z s u t á r a s e p t e m b e r k ö z e p é t ő l d e c z e m b e r v é g é g ; v a d k a n r a s e p t e m b e r e l e j t ő l j a n u á r v é g é g ; e m s é r e s e p t e m b e r t ő l d e c z e m b e r i g .

N y ú l f é l é k r e a v a d á s z a t a u g u s z t u s k ö z e p é t ő l j a n u á r v é g é g v a n e n g e d é l y e z v e . A u g u s z t u s b a n a z o n b a n t ö m e g e s e n l ő n i a n y u l a t n e m t a n á c s o s , m e r t e g y r é s z t m é g f i a s , m á s r é s z t a z u r a l k o d ő h ő s é g m i a t t u g y s e m t á r o l h a t ó , a k e r e s k e d é s p e d i g s z ó b a s e m j ö h e t . T ö m e g e s e l e j t é s r e a l e g j o b b i d ő n o v e m b e r é s d e c z e m b e r ; e z a h a j t ó v a d á s z a t o k i d e j e . J a n u á r b a n l ő t t n y ú l , h a a t é l k e m é n y , m á r r o s z h u s b a n v a n , m e l y k ö r ü l m é n y t f i g y e l m e n k i v ü l h a g y n i n e m s z a b a d .

F á c z á n a u g u s z t u s k ö z e p é t ő l j a n u á r v é g é g l ő h e t ő ; m i n t h o g y a z o n b a n a l ő t t f á c z á n n e h e z e n t á r o l h a t ó s m é g n e h e z e b b e n s z á l l i t h a t ó , a z é r t o t t , a h o l a z e l e j t é s s e l j í r ó é l y e z e t r e n e m f e k t e t n e k s u l y t , a f á c z á n k a k a s o k a t n o v e m b e r s d e c z e m b e r h ó n a p o k h a n h á l ó k k a l b e f o g d o s s á k s t o l l a l l e t a r k ó z z á k . (E g y k i t é p e t t s z á r n y t o l l a z e l s ő c s i g o l y á n á l a f e j b e s z ú r a t i k , e z á l t a l a n y ú l t a g y a t e l v á g j u k a n a g y a g y t ő l , s a m a d á r m e g d e r m e d .)

F o g o l y a u g u s z t u s e l e j t ő l j a n u á r v é g é g l ő h e t ő v a g y f o g h a t ó . — T y n k o k b e f o g á s á r a l e g a l k a l m a s a b b i d ő o k t ő b e r é s n o v e m b e r , m e r t e k k o r f e j e z i k b e f e j l ő d é s ű k e t (a n y á n y i a k k á l e s z n e k) . A h ű v ő s e b b i d ő b e á l l t á v a l a f o g l y o k h o s s z a b b i d e i g e l t a r t h a t ó k , j ő l s z á l l i t h a t ó k s i g y n a g y o b b m e n n y i s é g b e n l ő h e t ő k . H a a t é l k e z d e t e s z i g o r u s g y a k o r i a k a z e r ő s f á g y o k , a k k o r

B) A fogott vagy elejtett vadnak kezelése.

167. §.

1. A vadnak kivégzése.

Nagyvadra az igaz vadász kizárólag golyóval lő; a többi vadak elejtésére azok nagyságához mért különféle göbécset használ.

Elevenen befogott szörmés vadat rendszeren elevenen értékesítettünk. Kevésbé áll ez a szárnyasokról, nevezetesen a fáczánról és fogolyról, melyek élve befogatván nagyobb részt megöletnek. Gyakran a lövéssel elejtett vad is él még, melyet vadászhoz illő módon a következőképen szokás kivégezni:

A kivégzés módjai:

1. Erős agancsost a vadász késsel végeznek ki vagy a lapoczká mögé, vagy a szügyébe alkalmazott szurással; esetleg a nyakra vagy a lapoczkára irányzott kegyelemlövéssel.

szarvasdám- és őz-vadnál,

2. Gyengébb szarvas-, dám- és őz-vadat letarkóznak azaz a „tarkókéssel“ a nyakszirtcsont és első nyakcsigolya között az agyat (nyúltagy) kettémetszük, a mi rögtön megdermedést okoz, mert a gerinczvelő az agy legkisebb érintésére elveszti életrevalóságát, érzéketlen lesz.

3. Erdeit vadász késsel vagy gerelylyel — az erős agancsoshoz hasonlóan — a szügybe vagy a lapoczká mögé alkal-

erdeinél,

a vad lesilányul, s ilyenkor csak elkerülhetetlen esetekben vagy igen nagy állománynál tanácsos a befogás vagy lelövés.

Vadgalambok elejtésére a legjobb idő az alföldön aratás idején a délutáni órák, midőn a vadgalambok ezer számra felkeresik a vizeket, vagy alkonyatkor, a midőn éjjeli nyugalomra a fákra beszállanak. Felöldön augusztusba esik a legkedvezőbb idő, szintén patakok és tavak közelében s tart az őszi elvonulásig.

Vadlúd és vadkacsa. E két szárnyas akkor lehető, midőn kóborlása közben valahol megállapodik. Tilalmi időt a vadászati törvény csak azokra a helyekre szabott, a hol e vadak párosodnak és költenek s csakis a párosodás és költés idejére. Másutt e vadak egész éven át lehető.

Az értékes prémbőrt szolgáltató szörmés ragadozók legelőnyösebben novembertől februárig lehető; a vidra azonban az egész éven át, mert prémje mindig jó.

A ragadozó szárnyasokra vonatkozólag tilalmi idő nincs megállapítva, ha azonban a tollazatot használni, vagy a szárnyast gyűjtemények részére kitémetni szándékozunk, oly időben kell azt löni, mikor a vedlés elmúlt s a toll teljesen megérett. (Érett a toll akkor, ha a „toll lelke“ száraz; tehát őszutótól a fészkelésig.)

mazott szurással vagy kegyelemlövésével öljük meg. A sebzett vadkan kivégzésénél nagy ovatossággal kell eljárni; számtalanszor előfordult ugyanis, hogy a már erőtlennek tartott kan a hozzá siető vadászt elhaló erejének megfeszítésével leterítette, s agyarával összevagdalta.

- nyulnál, 4. Nyulat, tengeri nyulat hátulsó lábainál fölemelve, s a tenyér élével erősen a füle mögé ütve szoktuk megölni.
- szörmés ragadozóknál, 5. Minden szörmés ragadozót orrára vagy tarkójára irányzott botütéssel végezzük ki.
- nagy szárnyasoknál, 6. A nagy szárnyasokat, úgy a hasznosakat mint a ragadozókat, tarkókéssel letarkózzuk.
- apróbb szárnyasoknál, 7. Az apróbb szárnyasokat (fácánt is) tollal szokás letarkózní.
- apró madaraknál, 8. A szalonkaféléket és egyéb kisebb madarakat a mellkas összenyomása által szokták megölni.

Minden sebzett vadnak kivégzése oly gyorsan s ügyesen hajtandó végre, hogy az állat a kinlódástól meg legyen kímélve.

168. §.

2. A dermedt vaddal való további elbánás.

Lékezés. 1. Nagyvad. — Az elejtett vadat ritkán szokták mindjárt feltörni, és kizsigerelni, hanem az elejtés helyéhez képest vagy a vadászlakhoz, vagy más alkalmas helyre szállítják; de az elejtés helyén 8—12 cm. hosszú, a belekig nyuló léket vágunk a has falába, hogy az állat fel ne fuvódjék, hanem a fejlődő gázok a vágott nyílásan a testből kihatalhassanak s a vad nagyobb hőségben se induljon gyors rothadásnak. Ez által megóvják a vadhúst attól, hogy szagot vagy kellemetlen ízt kapjon.

Erdeit jó azonnal kizsigerelni; de ha ezt mindjárt nem tehetjük, a kan heréit okvetlenül nyomban a lékezés után ki kell metszeni, különben bűzőssé válik az egész vad.

Kötözés. Könnyebb vadat (apróbb däm vadat, özet, zergét), melyet magunk vagy segéd által akarunk tovább szállítani, lábainál fogva összekötöztünk és pedig a következő módon: Az előlábak inait kifejtjük s a hátulsó lábakat az így támadt hurokba toljuk és pedig a bal első láb nyílásába a jobb hátulsó lábat, a jobb

első láb ina mögé a bal hátulsót; az utóbbiakba végre, hogy vissza ne csusszanak, fapeczket szúrunk.*)

2. Nyúl és tengeri nyúl az elejtés után azonnal megszabadítandó a vizelettől, mert ettől a hús kellemetlen szagot és izt kap. A nyulát előlábainál felveszszük, s jobb kézzel lefelé simítva a hólyag tartalmát kiszoritjuk.

Könnyebb hordás szempontjából a hátulsó lábszárcsont és az in között a bőrt keresztülszúrjuk, s a másik lábat a sarokig e nyíláson keresztül húzzuk. Így több darabot lehet rúdra akasztani. — Ha a nyulakat hosszabb időre tárolni akarjuk, nem szabad azokat sűrűn egymás mellé aggatni.

3. A szörmés ragadozóknál, minthogy a szörmét épen akarjuk megtartani, a zsineggel való összekötözés a legcélszerűbb.

4. A nagy ragadozó madarakat összekötött lábaiknál fogva viszzük; siketfajdot és minden más madarat (kis szárnyasok kivételével) tollra fűzünk. A szárnyak egy-egy érett kormánytollát kihuzva vitorlájával összekötjük, az egyik toll szárát az ornyíláson, nagyobb vagy puhacsőrű madaraknál az alsó és a felső csőrökáván áttoljuk, s a két tollszárát végre összekötjük.

Kisebb madarakat, mint foglyot, fürjet, szalonkát, galambot stb. párosával szoktunk tollra vagy zsinegre fűzni.

Kisebb vad számára külön e célra szolgáló, a vadásztáskára alkalmazott bőr- vagy zsineghurkok: a g g a t ó k vannak készítve; egy ilyen aggatóra 8—12 drb. vad aggatható.

Közvetlenül az elejtés után semmiféle vadat a tarisznyába tenni nem szabad, mert könnyen elromlik, izéből veszít.

169. §.

3. A vad kizsigerelese.

A vad kizsigerelese alatt azon műveletet értjük, hogy a johot és a beleket a vad testéből eltávolítjuk, minek nem idején való teljesítése a szörmés vad értékét könnyen tetemesen leszállíthatja.

1. Fő- d á m- és ő z v a d és erdei kevés különbséggel Fő-, d á m- és ő z v a d, egyformán töretvén fel, itt csak azt az eljárást írjuk le, melyet

*) Ha a bőrt fel akarjuk használni, akkor e művelettől el kell tekinteni, s e helyett guzsszal vagy zsineggel kell a lábakat összekötni.

a vadászok az agancsos feltörésénél követni szoktak, — megjegyvezve azt, hogy az illető vadász teljes ruházatban és felszereléssel teljesíti e feladatot.

A zsigerelés módja.

Az agancsost úgy fektetjük a hátára, hogy az agancs végei a lapoczkák tájaira kerüljenek s a nyak teljesen kifeszítve legyen. — A vadász a fej elé állva, tarkókéssel felvágja a nyak bőrét, kifejti a légesövet a gégével és a nyeldeklőt. Ez utóbbiba hosszában rövid hasítást tesz, s annak végét e nyíláson több ízben keresztül húzza, mi által megakadályozza, hogy a gyomor tartalma kifolyhasson; végre beletaszítja a légesövet a nyaknyíláson keresztül a kamarába (mellüregbe). Erre a vadász a vadnak hátulsó lábai közé állva felvágja a bőrt a hullatótól kezdve a a herék között föl a szügyesontig, kifejti a heréket és a csököt* és a medenczezsont fölött kis nyílást vágva a hashártyán keresztül, ebbe balkeze mutató és közép ujját dugja s az ujjak közé helyezve a tarkókés hegyét, hogy a beleket meg ne sértse, mindkét kézzel fölfelé haladva felvágja a hasizmot a szügyesontig, azután mindkét kézzel belnyúlva a testüregbe a rekeszhártyáig — kiveszi a gyomrot a nyeldeklővel együtt s az összes belekkel és jobb oldalt fekteti a vad mellé: ugyancsak a tarkókéssel — minden egyéb szerszám mellőzésével — keresztül hasítja a medenczezsont porczát, s kifejti a végbélt a hullatóig. Ezután elmetshi a rekeszhártyát a bordák mellől, kifejti teljesen, ujra belenyúl a kamarába (mellüregbe) és a gégét a johhal (szív, tüdő) együtt kiszakítja.

Működésében ügyelni kell arra, hogy a vad belül teljesen tiszta maradjon; se szőr, se bélsár el ne piszkítsa.

A kizsigerelt vad testüregét fenyő vagy tölgygalyakkal kitöltjük, s jégen vagy legalábbis igen hűvös helyen tároljuk.*2

Régi vadászszokás szerint a vadász, a kinek pagonyában a vad elejtetett, annak bizonyos részét kapja és pedig: a fejet és a nyakat az első három bordával, a nyelvet, a torkot a johhal (szív, tüdő, máj), a szüz- vagy vesepecsenyét és mindazt a fagygyut, a mit a vad belsejéből pusztá kézzel ki lehet szedni; mindezeket vadász részének nevezik (Jägerrecht).

* Özbaknál — ha az agancsot lefűrészeltük, s a vadat szállíttatni akarjuk, — a herezacskót a bőrön kell hagyni.

*2 Ha a vadat szállítani akarjuk, legalább 24 órára jégre kell azt tennünk.

2. Az erdei-t ép úgy zsigerelik, a mint előbb leiratott, azzal a különbséggel, hogy a nyakat nem hasítják fel, hanem úgy a nyeldeklőt, mint a torkot belülről metszik el. A vadász része a nyelv kivételével ugyanaz, mint a fővadnál.

3. A nyúlféléknél a czombok közt (czombtól-czombig) átmetszik a bőrt, alája nyulnak s a hasizomtól elválasztják; erre rést vágnak a hashártyába, s kirántják a beleket, vagy a nyulat előlábainál fogva erősen megrázzák, mire a zsiger magától kihull. A lefejtett bőrrészbe azután nyilást vágnak s ezen keresztül húzzák a farkát.

Szállításra szánt nyulat nem szabad kiszigerelni.

4. Nagyobb szárnyasoknál a hullatótól felfelé rést vágnak és a zsigert két ujjal kiveszszük.

Apróbb szárnyasoknál a hullatóba kampós ágacskát nyomunk, egyszer-kétszer megcsavarjuk, s így húzzuk ki a zsigert a hasüregből.

170. §.

4. A bőr lefejtése.

1. Fő-, dám- és öz vadnál. A bőr lefejtését a him ivaroknál az agancsnak kifürészelésével kezdjük olyformán, hogy az agancs tövétől a tarkó felé jó tenyérzsélességnyi távolságban felmetszük a csuhát s lefelé épen a szemüregen keresztül felhasítjuk, azután pedig ezen metszés irányában lefürészeljük a koponyacontot. — Hajdan az agancsot a nehéz vadász késsel vágták le a koponyáról. — Ennek végeztével a vadat háttal a földre fektetjük, a térd ízületénél köröskörül megvágjuk s a lábak mellső oldalán felhasítjuk a csuhát a mellkasig, illetve a hullatóig. — Erre hátulról kezdve a lábokról csak a kéz segélyével nyomva lefejtjük a csuhát, s csak oly helyen használjuk a tarkó-kést, a hol különben legyőzhetlen ellenállásra akadunk. Husnak a csuhán nem szabad maradnia, sőt arra is kell ügyelni, hogy hulló szőr ne rondítsa el a pecsenyét. A farkon, a füleken, melyek a testről levágnak, s a szemeken a csuha rajta marad.

Fő-, dám- és
öz vad.
Agancs ki-
fürészelése.

2. Az erdei bőrét csak akkor fejtjük le, ha azt kikészíteni akarjuk; ilyenkor a fejet a bőrben hagyjuk s a csülköket s az állcsülköket is sértetlenül iparkodunk lefejteni. Minden egyéb esetben az erdei tüzes vasakkal lepörköljük, s a bőrét is

Erdei.

felhasználjuk. Különösen arra érdemes nagy, erős kanoknak levágják a fejét a nyak jó részével s ezt vadászati tropheának kikészíttetik.

Nyulfélék.

3. A nyulfélék bőrét úgy fejtjük le, hogy a bőrt a térd izületétől a hullatógig mind a két oldalt felhasítjuk, a térden (helyesebben a bokáin) felül a bőrt köröskörül lemetszük, a nyulat hátsó lábainál felakasztjuk s ujjaink nyomásával a bőrt a testről erővel lehuzzuk. A fülporcot levágva a bőrön hagyjuk. Erre a bőrt szőrrel befelé deszkára vagy villás faágra feszítjük, s száraz, szellős helyen felaggatjuk. Száradás után kifordítjuk, s a kuszált helyeket kefével elegyengetjük, a vérrrel bemocskolt részeket langyos vízzel feláztatjuk, letisztítjuk, de vigyázva, hogy a szőrt ki ne tépjük, végre újból kiszáritjuk.

Sokan a nyulbőrt száraz szalmával szokták kitömní; de a leirt módszer előnyösebbnek bizonyult.

Ha kénytelenek vagyunk a bőrt hosszabb időre eltenni, akkor tört borssal, kámforral, naphthalinnal hintjük be, hogy a molyoktól megvédelmezzük.

Szőrmés ragadozók.

4. Minden szőrmés ragadozónál szintén így történik a bőr lefejtése, csakhogy a körmök is a bőrön maradnak; ezt „tömlőre fejtés“-nek mondjuk.

A csék a végbélynyilástól annak hegyéig a bőr belsején kifejtetik és lemetszetik.

A tömlőre fejtett száritandó bőrt vagy deszkára, vagy villát képező faágra húzzuk rá; róka, menyét és vidránál a bőr belső felszínére vastag papírt is ragasztanak, hogy a zsugorodástól megóvják. Ezen ragadozók bőrét úgy is szokták lefejteti, mint a szarvasvadról leirtuk, hogy a test alsó részét egész hosszában felhasítják; de az így lefejtett szőrme mindig veszt értékéből, minthogy a prém mála (hasoldala, a mely pedig gyakran igen értékes) ketté metszetik, s alig használható.

171. §.

5. A vad feldarabolása.

A szarvas-, dám- és özvadat kizsigerezés illetve a csuha lefejtése után, a kifeszített bőrön a következő sorrendben daraboljuk fel:

Mindenek előtt levágjuk az előlábakat a lapoczkákkal úgy, hogy a hát húsa egész szélességében sértetlen maradjon; ezután kivágjuk a hasoldalakat, a harmadik bordát elvlasztjuk a többi-től s a hátgerinczet a harmadik és negyedik borda között a nehéz vadáskéssel szétvágván, a nyakrészt félreteszszük. Erre a bordák külső oldalain egy-egy hosszmetszést teszünk s ennek a helyén a nehéz vadáskéssel elvágjuk az oldalbordákat. Most lefejtjük a czombokat; előbb a jobbikat, azután a balt s a többi húsdarabokhoz helyezük; a maradó részt az utolsó borda táján két darabra vágjuk, melynek felsőbbjét hátnak, alsóját remeknek nevezzük.

A feldarabolás módja.

Hát és remek.

Minden ezzel járó kézfogást, különösen magasrangu vendégek jelenlétében nagy vadászatok alkalmával az illető vadász teljesen felszerelve és állva végez.

E szerint minden vaddarab után 2 lapoczkát, 2 czombot, 1 hátdarabot és egy remeket pecsenyének, — egy nyakdarabot, 2 hasoldalt és 3 bordadarabot kapunk becsináltak.

A feldarabolásnál arra kell vigyázni, hogy a vadhust sok helytelen vágással szét ne roncsoljuk s hogy a csontokat lehetőleg szét ne hasítsuk, hanem az ízületekben kifejtsük; végre, hogy azt tisztán, be nem vérezve, szőrrel nem piszkítva adjuk ki kezünkből.

Ezen szabályt szigorúan csak a kinőtt agancsosoknál és a sutáknál szokták betartani; szarvas és dámborjajknál és őzeknél a hátat és remeket rendszeren egy darabban hagyják.

Az erdeinek feldarabolása épen így történik, annak kivételével, hogy 3 ujjnyira a fülek mögött köröskörül a nyakon a gerinczcsontig érő vágást teszünk, azután megfogjuk a füleket s a fejet maga körül megcsavarva leszakítjuk a gerinczcsonttól.

Erdei.

A nyúlznál levágjuk az előlábakat a lapoczkákkal, a nyakat a fejjel, a hasoldalakat a bordákkal; az egész hát a czombokkal együtt adja a nyúlpecsenyét, a ledarabolt részek a nyúlprolékot szolgáltatják.

Nyúlfelek.

172. §.

6. A vad tárolása.

A vadhúst csak téli időben lehet hosszabb időre eltartani anélkül, hogy azt romlás veszélynek kitennők.

Télien.

Nyáron. Nyáron lőtt vadat hűvös, szellős helyen, jégvermekben lehet rövidebb időre tárolni. Főleg a nagy legyektől kell azt óvni, mert ezek a friss húsba rakják petéiket, ezekből néhány nap alatt álczák fejlődnek, s a hús úgy néz ki, mintha férges volna, s néha teljesen élvezhetlenné válik. Különösen a szárnyasok tollazata közé szeretnek a pondrók befészkelődni; a peték s így a pondrók is leginkább a nyeldeklyő helyén a nyak belsejében szoktak előfordulni, ezért czélszerű a nyakürt vizi-mentával (Bachmünze) vagy vad kakukfüvel megtömni, a mi a legjobb óvszernek bizonyult.

Tárolás. Minden feltört vadat tölgy vagy fenyő galyakkal kell kitömni és úgy tárolni, hogy a legyek a vad húsához hozzá ne férhessenek; a koponyaürt, miután az agancsot kivágtuk, szintén jól be kell takarni.

Szállítás. Távolabbra veszély nélkül csak hideg télen lehet a vadat szállítani; nyáron csak az e czélra készített s berendezett hús-szállító kocsikban, melyeknek hiányában hűvös éjjeleket kell felhasználni.

Szarvas-, dám-, öz- és sertevadat, ha távolabbra szállítatjuk, összekötözünk s galylyal jól befedjük, a mire különben nincs szükség.

kosarakban, puttonokban, Ha öz-, vagy szárnyasvad meleg időben távolabbra szállítandó, a teljesen kihült vadat faputtonba vagy font kosárba helyezük, galylyal esetleg szalmával jól körül és betakarjuk s vászonnal betetözzük. A szalma rozsz hővezető lévén, ez által némileg megakadályozzuk a meleg levegő behatolását.

zöld lombba, Szárnyas vadat zöld lombba csomagolunk s madzaggal lekötjük úgy, hogy csak a fej marad szabadon.

Hűvös időben sem jó a vadakat rakásba téve szállítani; mindenkor ügyelni kell arra, hogy az egyes testek egymással ne érintkezzenek. — Ugyanez áll a tárolásnál; télen teljesen átfagyott állapotban hetekig lehet a vadat eltartani, de mihelyt az idő enged, fel kell azt használni.

C) Vadászati áruisme.

173. §.

A vadászati áruismének az a czélja, hogy a vadászt megismertesse azon módokkal, a melyek szerint az okszerű tenyésztés

megengedte korlátok között elejtett vadat a legelőnyösebben értékesíteni lehet.

Különösen a kisebb községi vadászterületek bérleteinél arra is kell tekintettel lenni, hogy a vadászat — ha nem is hajt jövedelmet, az elejtett vadaknak okszerű értékesítése által legalább megközelítőleg fedezze a ráfordított költségeket.

Arra szorítkozik tehát vadászisménk — mert üzérkedőt a vadászból nevelni nem lehet feladatunk, — hogy tudja a vadász, a vadnak minő értéke van az élelmezés és az ipar, meg a kedvtelés, a sport, s a fényűzés szempontjából.

174. §.

1. A vad mint élelmi szer.

Minden vadnak húsa — általánosságban véve — élvezhető, A vad húsa. ha megfelelő módon elkészítik, s csak előítélet a részünkről, hogy p. o. a vidra húsát, az üregi nyulat, a fiatal varjut élvezhetlennek, talán undorítóknak tartjuk.

A szörmés vadak között első helyen áll az őz, melynek nemcsak a legízesebb, de a legpuhább, legjobb húsa van, a melyet rendszerint a legdrágábban fizetnek; ezt követi a szarvas a dámvad, az erdei, végre a nyul. Ezen vadaknak húsa télen hosszabb ideig tárolható, a mi porhanyósságára csak kedvezően hat. Büzös — úgynevezett „haut-gout“-s hús sohasem egészséges.

A ször-
méséké.

A szárnyasok között sokan a fáczánt állítják az első helyre, pedig a császárfajd pecsenyéje sokkal izletesebb; a dürgéskor lőtt sike- és nyirfajdkakas húsát csak a kellő elkészítés (páczolás) teszi élvezhetővé. Kitünő pecsenyét szolgáltat az őszi erdei szalonka, míg a tavaszi silányabb. — A közönséges szárnyasok között egyesek a fürjeket és a mocsári szalonkákat különlegességnek tartják, de közkedveltségnek örvend a fogoly; a száraz réteken lőtt haris is igen jó pecsenyét ad, míg a vizenyős helyeken lőtt halzsirszagu, mint a szárcsa; a vadgalamb nem igen keresett vad, de annál kelendőbb a fenyves madár s a húros rigó, melyeket felvidéki tótjaink szállítanak a városi piacokra. A vízi vadak közül a fiatal lúd, a tőkés kacska kitünő pecsenyét adnak; de az öregeket páczolni kell. — A fiatal túzok is, pulykapecsenyéhez hasonló, de zamatosabb eledelt szolgáltat.

A szár-
nyasoké.

2. Bőrök és szörmék.

A vadbőrök és szörmék az ipar ágaiban a kalapos, szűcs, szőnyeggyáros és keztyűs által használtatnak fel. A vadbőröket és szörméket a timárok kétféle módon szokták az ipar használatára előkészíteni; cserzés által zsirtalanítják és szörtelenítik a szarvas-, dám-, özvad bőreit, melyek e művelet után világos sárgás színűekké lesznek és így ágytakaróknak, ruháknak, keztyűknek feldolgoztatnak (mosható bőr) vagy kilugozás által csak zsirtalanítják (szörmék) és így szőnyegeknek, bundabélésnek, prémnek használtatnak.

Cserzés,

lúgozás,

Értékes szörmék.

Lugoztatni csak a téli bőröket, azaz csak olyanokat lehet, melyek a vedlési időn kívül szereztettek.

A szörmék közül legértékesebbek a) a nyuszt, b) a nyest, c) a vidra d) a görény és a menyétek; e) a róka f) a nyúlfélék, g) az evet, különösen a téli szürkés-fekete; — a hiúz, farkas és vadmacska.

Megemliténdők még a szarvas-, dám- és özvad lábai, melyek tarisznyafedőkre, vadászkarmantyukra, vadászesutorákra dísznek használtatnak.

3. Agancsok, gyöngyfogak, tollak, zsiradék.

Agancsok,

levetett agancsok,

gyöngyfogak,

agya ak,

tollazat,

A szarvas-, öz- és dámvad agancsa gyűjteményekben talál helyet, bár diszitéseknél, újabban butorok, csillárok, gyerityatartók, botfogantyúk, ruha- és fegyverfogások, gombok stb. készítésére is használják. Levett agancsok fából, papírpépből vagy terracottából készített koponyára erősítettnek s a vadászlakok jelvényeül szolgálnak, de készítenek azokból vadászkézfogantyukat és evőeszközöket is. A szarvas agancsából készítenek a gyógyerővel bíró szarvasszarvolajat (Hirschhorneohl).

A szarvas szemfogait, melyeket vadásziasan „gyöngyfogaknak” nevezünk, nemes ércbe foglalják, s különböző diszitményekre használják. Ép így használják a kisebb ragadozó fogait is. A vadkan agyarái ruha- és fegyverfogásnak kiválóan alkalmasak, bár disztárgyakat is készítenek belőlük.

A vad tollazatát rendszeren kalapdísznek dolgozzák fel hölgyek részére. A vadászkalapnak csaknem elmaradhatatlan

kelléke a siket- vagy nyirfajdtoll. Kalpagon találjuk a sas- és kócsagtollat, míg a szarka tolla a katonai diszkalapokat ékesíti; nagyobb ragadozók tollából rémzsinegeket készítenek, dohányzók pedig pipatisztítónak használják. A saskarmokat ezüstbe foglalva órafüggelékként bocsátják áruba.

A fő-, dám- és özvad faggyuja igen nagy keresetnek örvendő s gyógyerővel bíró zsiradék, mely kifőzve, formákba sajtolva meglehetősen kemény. Ép így gyógyerőt tulajdonítanak a róka, borz, nyúl stb. zsirjának is. A csontvelővel némely vadász a rozsa ellen fegyverét keni. faggyú,
csontvelő.

177. §.

4. Kitérés és kikészítés.

A vadnak kitérésa és „praeparálása“ oly mulattató foglalkozás, mely a vadásznak a kedvtelés mellett többféle és tetemes előnyt nyújt úgy, hogy nem lehet eléggé ajánlani azoknak, a kiknek ehhez kedvök van, hogy e mindenestre hálás ügyeséget maguknak megszerezni iparkodjanak.

Nem lehet szó e könyv keretén belül alapos utmutatásokról, hanem csak utalásokról arra nézve, miként kell a kitérés czéljából lőtt vagy másként megkerített vaddal elbánni.

Minden kitérésre szánt vadnak csak kevés és lehetőleg csekély sebe legyen. A vérzést lehetőleg meg kell akadályozni; e czélból a vérző vadat hosszabb ideig feküdni hagyjuk, hogy kihüljön és a vér megaludjék, vagy a vérző helyeket fűrészporrall hintjük be.

Az elejtés után minden kitérésre szánt vad orrlyukait, torkát vagy csőrét, esetleg a lösebet is gyapottal vagy csepüvel be kell tömni, hogy a vér vagy másféle nedvek kifolyása megakadályoztassék. Szárnyasokat még ezen felül itatóspapirba kell takarni, s így a vadásztarisznyában elhelyezni, soha sem szabad az aggtóra fűzni.

Végre óvni kell azt mindennemű sérüléstől, mint tolltörés, bőrhorzsolás stb. Apró madarakat legjobb papirzsákocskákba tenni.

A vedlés idejében lőtt vad kitérésre egyáltalában alkalmatlan.

TARTALOM.

1. §. Bevezetés	1	28. §. A nyirfajd	61
2. §. A vadór hivatása s szolgálata	1	29. §. A középfajd	62
3. §. Rövid visszapillantás a vadászat multjára	4	30. §. A hófajd	63
4. §. Rendszertan	6	31. §. A császárfajd	64
5. §. A vad osztályozása vadászati szempontból	10	32. §. Az örvös fácán	65
I. RÉSZ.		33. §. A vadpulyka	68
A vadaknak természetrajzi leírása.		34. §. A fogoly	69
I. Fejezet. Emlősök.		35. §. A fűj	71
A) Hasznos vadak.		36. §. A haris	72
6. §. A szarvasvad	14	37. §. Galambok	73
7. §. A dámvad	19	38. §. Szalonkafélék	74
8. §. Az őzvad	21	39. §. Vadludak	76
9. §. A zerge	26	40. §. A kacsák	77
10. §. A vadjuh	29	41. §. Minő madarakat kell a vadörnek még ismernie?	79
11. §. Az erdei	31	B) Ragadozók.	
12. §. A nyul	34	42. §. Bevezetés	80
13. §. Az üregi nyul	36	43. §. Sasok	81
B) Ragadozók.		44. §. Sólymok	82
14. §. A medve	37	45. §. A héják	83
15. §. A hiúz	40	46. §. A réti héják	83
16. §. A farkas	41	47. §. A kányák	84
17. §. A róka	42	48. §. Az ölyvek	84
18. §. A vadmacska	45	49. §. A nappali ragadozók közé számitanak még:	84
19. §. A vidra	46	50. §. A baglyok	85
20. §. A nyérez	48	51. §. C) Kártékonyak.	85
21. §. A menyétfélék	48	II. RÉSZ.	
C) Kártékonyak		52. §. A vadnak tenyésztése és óvása.	87
22. §. A borz	51	I. fejezet. Vadtenyésztés a szabadban.	
23. §. A mormota	53	53. §. Szarvasvad	88
24. §. Az evet	54	54. §. A dámvad	90
25. §. A hörsög	55	55. §. A moufflon v. vadjuh	90
II. fejezet. Szárnyasok.		56. §. Őzvad	90
A) Hasznosak.		57. §. Nyul	91
26. §. A tűzokfélék	56	58. §. Az üregi nyul	92
27. §. A siketfajd	59	59. §. A fajdfélék	92
		60. §. A fogoly	93

II. fejezet.

61. §.	Vadtenyésztés vadasokban	96
62. §.	Vadasok rőt-, däm-, özvad és erdei részére	96
63. §.	A vadas nagysága és alakja	97
64. §.	A vadas terepének minősége.	98
65. §.	A vadas berendezése	98

III. fejezet. Vadtenyésztés tenyész- dékben.

66. §.	I. Fácán tenyésztése	101
	A fácánosok kellei	
67. §.	A) Általánosságban	102
	B) Különös berendezések	
68. §.	a) a vadfácánosnál	103
69. §.	b) a tenyészfácánosnál	104
70. §.	A tenyésztés üzemében a munkálatok egymásutánja	105
71. §.	A fiatal fácánokat kibocsátjuk a szabadba	108
72. §.	A fácánok betegségei	108

IV. fejezet. A vadőr teendői a vad tenyésztése és óvása körül.

73. §.	A) A vad tenyésztése körül	110
74. §.	B) A vad óvása körül	116
75. §.	C) A vadászati törvény rövid ismertetése a vadovás szempontjából	120
76. §.	D) Egyéb tudnivalók a vadászati törvényből	122

III. RÉSZ.

Vadászati műtan.

77. §.	Bevezetés	124

I. fejezet.

78. §.	Vadászati szerszámok és eszközök	125
79. §.	I. A puskákról	126
80. §.	Rendszertan	130
81. §.	A töltés	132
82. §.	A lövés	134
83. §.	A puska kezelése	139
84. §.	A puska tisztítása és tárolása	140
85. §.	II. A vadászkeszkekről	142
86. §.	III. A vadász-szerelvényekről	144
87. §.	IV. A fogó szerszámok és eszközökről	144
88. §.	1. Szövetek és rémhálók	145
89. §.	2. Hálók	147
90. §.	3. Utvesztők	150

91. §.	4. Vastörök, kelepcék, csapdák és vermek	151
92. §.	5. Csalvértek, dög- és uhugunyhók	156
93. §.	6. Hurok, cseklyék s a vad megkerítésének egyéb módjai.	158
94. §.	7. Hívók	161
95. §.	8. Vadszállító szekrények	161
96. §.	Különös utasítás a vadőr részére az I. fejezethez	163

II. fejezet.

97. §.	A vadászat körül használt állatok	165
98. §.	A) Az eb	166
99. §.	I. Hányféle a vadászeb?	166
100. §.	1. A véreb	167
101. §.	2. Hajtó ebek	168
102. §.	3. Kopók	169
103. §.	4. Az agár	169
104. §.	5. Vidrakopók	170
105. §.	6. A borzeb	170
106. §.	7. A vizsla	171
107. §.	8. Egyéb vadászegek	172
108. §.	II. A vadászegek tenyésztése, nevelése, ápolása	173
109. §.	III. Beteg ebeknek ápolása	176
110. §.	1. Az ebdüh	176
111. §.	2. A zsigora	177
112. §.	3. A rüh	178
113. §.	4. Bőrbetegségek	178
114. §.	5. A fülzsir megkeményedése	180
115. §.	6. Egyéb gyakori betegségek	180
	IV. Az ebnek idomítása	181
116. §.	Általánosságban	181
117. §.	A véreb idomítása	182
118. §.	Az ebfalka idomítása	185
119. §.	A kopó idomítása	185
120. §.	Az agárnak idomítása	186
121. §.	A vidrakopó idomítása	187
122. §.	A borzeb idomítása	187
123. §.	A vizslának idomítása	188
124. §.	B) A vadászmenyét	192
125. §.	C) Az uhu	193
126. §.	Különös utasítás a vadőr részére a II. fejezetbe	195

III. fejezet. Csapa és nyomisme.

127. §.	Általánosságban	196
128. §.	A csapák	197
129. §.	A nyomok	202
130. §.	Csapázás és nyomozás	203

IV. fejezet.

131. §.	A vadászat módjairól	204

A) A vad befogásának módjai.

132. §.	1. A nagyvadak befogása	205
133. §.	2. Nyulaknak	206
134. §.	3. Farkasnak	206
135. §.	4. A hiuznak	206
136. §.	5. A rókának	207
137. §.	6. A vidra	209
138. §.	7. A menyétfélék	210
139. §.	8. Fácánok	211
140. §.	9. Foglyok	211
141. §.	10. Fűrjek, mocsári szalonkák befogása	213
142. §.	11. Vadkacsák befogása	213
143. §.	12. Szárnyas ragadozók befogása	213

B) Vadászati módok.

1. Idegenek.

144. §.	a) A kerített vadászat	214
145. §.	b) A francia vadászat	215

2. Egyes-vadászatok.

146. §.	a) A cserkelés, barkácsolás	216
147. §.	b) A nyomon követés	218
148. §.	c) A bokrázás	218
149. §.	d) A les	219
150. §.	e) A dürgés	220
151. §.	f) Csalhívással való vadászat	222
152. §.	Társas- vagy hajtóvadászatok.	223
153. §.	A társas vadászatnál követendő szabályok	223

154. §.	a) Hajtóvadászat nagyvadra	225
155. §.	b) Rókahajtás	228
156. §.	c) Nyulhajtás az erdőben	228
157. §.	d) Pásztás vagy portyázó vadászat	230
158. §.	e) Körvadászat	231
159. §.	f) Sarkos hajtás	232
160. §.	g) Az agarászat	233
161. §.	h) Vizivadászat	234
162. §.	1. Vadludvadászat	235
163. §.	2. Vadkacsavadászat	236
164. §.	3. Mocsári szalonkákra való vadászat	236

IV. RÉSZ.

A vadnak értékesítése.

165. §.	Bevezetés	237
166. §.	A) A lelövés ideje	237
	B) A fogott vagy elejtett vadnak kezelése	
167. §.	1. A vadnak kivégzése	239
168. §.	2. A dermedt vaddal való további elbánás	240
169. §.	3. A vad kizsigerelése	241
170. §.	4. A bőr lefejtése	243
171. §.	5. A vad feldarabolása	244
172. §.	6. A vad tárolása	245
173. §.	C) Vadászati áruisme	246
174. §.	1. A vad mint élelmi szer	247
175. §.	2. Bőrök és szőrnek	248
176. §.	3. Agancsok, gyöngyfogak, tollazat, zsiradék	248
177. §.	4. Kitérés és kikészítés	249

FÜGGELEK.

Az ábrák magyarázata.

I. Csapa és nyomisme.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a szarvasvad csapái úgy nagyságuk, mint alakjukra nézve is vidékenként nem lényegesen ugyan, de tetemesen eltérnek egymástól. Minél kedvezőbbék a táplálási és égalji viszonyok, annál természetesebb fejlődik a fővad; csapái tehát tekintélyesebbek lesznek a silányabb körülmények, kedvezőtlenebb viszonyok közt élő fővad csapáinál. A csapák alakja a talajtól is függ: a sziklás talajon élő vad csülkei a nagyobb igénybevétel következtében erősebb kopásnak lévén kitéve, e vad csapája rövidebb, kerekdedebb, szélei élesebbek lesznek; míg a homoki agancsos csapája hosszú csülkü, tehát aránylag nyulánkabb, hosszabb; a mocsaras talajon élő fővad, hogy mélyre ne süppedjen, széjjel terpesztett csülkökkel kénytelen lépdelni, minek folytán csapája elül feltűnően szélessé válik. Ebből magyarázható az, hogy p. o. a legerősebb gödöllővidéki agancsos csapája alig üti meg a visegrád-vidéki jó közepes szarvasét, ez pedig messze mögéje marad a máramarosmegyei — mondhatni ősalakok csapáinak. A gödöllői homoki vadnak csapája hosszukás, keskenyebb, a visegrád-vidéki, máramarosi vadé kerekesebb, zömökebbnek látszó és szélesebb; annál feltűnőbb az utóbbinál a bokáknak fejlettsége.

A rajz természetesen — bármilyen jó, sohasem adhatja vissza a csapa természetes alakját, azért csak inkább tájékoztatásul szolgálhat a „gyakorlati szemlélés“-ből való tanulásban.

I. tábla.

1. Hárm as b o k a, midőn a szarvas előlábának csapájába

hátulsó lábával úgy belelép, hogy a kettős csapában három boka látszik (jó jel);

2. suta csapája;

3. csalás, midőn az agancsos hátulsó lábával csaknem teljesen belelép az előláb csapájába;

4. hozzálépés, midőn a szarvas a hátulsó lábbal úgy lép az előláb csapája mellé, hogy mind a négy boka lenyomata látható;

5. hátramaradás erős agancsosoknál fordul elő;

6. túlsietés gyengébb " " "

7. ónjel, midőn az agancsos sziklán csülkeinek élét mintegy lerajzolja;

8. álesülkők; a bika álesülkei (8. a.) sokkal erősebbek, mint a sutáiéi (8. b.); a bokák mögött nyomódnak le, de sokkal távolabb a bokáktól, mint az erdei (vaddisznó) csapájában, melyben az álesülkők közvetlenül a bokák mögött, de jobban oldalra is terjedve láthatók;

9. hullaték.

II. tábla.

10. Őzcsapa; természetes nagyságban nedves, kötött talajról levéve;

11. erdei (vaddisznó) csapája;

12. medve csapája;

13. hiúz nyoma és lépése;

14. farkas " " "

III. tábla.

15. Róka nyoma és lépése puha talajban vagy hóban;

16. borz " " " " " " "

17. vidra " " " " " " "

18. vadmaeska " " " " " " "

IV. tábla.

19. Görény " " " " " " "

20. nagy menyét " " " " " " "

21. kis menyét " " " " " " "

22. szarvassuta csapája természet után levéve a gödöllői vadászterületen homokos talajról.

V. tábla.

23. Erős agancsos csapája; előláb —

24. ugyanazon " " hátulsó láb; szintén természet után levéve ugyanott;

25. három éves vadkan csapája; természet után levéve ugyanott;

26. nyolczas bika csapája; természet után a visegrádi hegyekből (csalás).

II. Agancsok.

VI. tábla.

1. Nyársas,
2. villás,
3. hatos,
4. nyolczas,
5. tizes,
6. tizenkettes (koronás) szarvas agancsa;
7. őzagancs (bogos)
8. hatos őzbak agancsa. (v. ö. VII. tábla 11. sz.)

VII. tábla.

9. Virginiai szarvas agancsa,
10. dámszarvas lapátja;
11. kereszties bak agancsa; keresztiesnek az agancsot csak akkor nevezzük, ha az ábrán látható alakkal bír; különben hatos, (l. VI. tábla 8.);
12. parókás agancs (őzbak).

III. Kerítések, bejáró, beugró.

VII. tábla.

1. Kőfalkerítés; manapság már sehol sem létesítik;
2. sodronykerítés; legtöbbször ezt szokták most használni; ócska telegrafdrótból készül szarvas- és dámvad részére 2·50—2·80 m. magasan 11 huzalból; őz és erdei részére 1·50—1·70 magasan 9 huzalból, melyek minden esetben alul sűrűn állanak, hogy a vad alattuk át ne bujhassék. Az erdei részére az ilyen kerítéseket — a mint az az ábrán látható, minden egyes mezőben rövid (1 m. magas) karóval megerősítik. A sodronyt mindig a vadas felőli oldalon erősítik a karókhoz;

3. léczkerítés őzvasdas részére; magassága 1·50—1·70 m.

VIII. tábla.

4. Bejáró;
5. bejáró helyzetrajza; igen czélszerűnek bizonyult a bejárót úgy elrendezni, a mint ezt az ábra mutatja; a midőn

ugyanis a vad a bejáróhoz ér, inkább keresztülhatol a sodrony-
végeken, semhogy visszamenne a kerítést megkerülni;

6. egyes lécz- és deszkakerítés; erős széldesz-
kából vaddisznó-vadas részére;

7. deszkakerítés; kivételesen fáczánosoknál alkal-
mazták;

8. beugró.

IV. Etetők, nyalatók.

IX. tábla.

1. Nyúletető;

2. szarvas- vagy őz-etető;

3. őzetető;

4. fogolyetető;

5. fogolyetető, egyszersmind mesterséges esenderessé
alakítható, ha több ilyen gunyhófélét egymás folytatásaként zig-
zugosan létesítünk;

6. nyalató-vályu.

V. Fogóeszközök és szerszámok.

X. tábla.

1. Egyszerű csapóláda

2. } kettős

3. } " "

4. zúzó csapda a földön menyétekre;

5. " " a magasban (1-20 m.) nyestfogásra;

6. borzvilla;

7. nyulfogó;

8. ebfogó kunyhó;

9. árokháló;

10. billentő szerkezetek;

11. vidracsapó;

12. héjakas;

13. erdei (vaddisznó) befogó bejárata. Az erdei-
befogó erős karókkal körülvett erdőréssz, melynek bejárata
csapó ajtóval van készítve (az ábra felhúzott ajtóval mutatja); a
csigán át vezető zsineg a befogón belül billentő szerkezethez
vezet, végére pedig tengericsövek vannak kötve; ezek megérin-

tésére a billentő szerkezet helyéből kimozdulván, az ajtó becsapódik.

A szarvasvad-befogó ugyanígy van létesítve, csak hogy az egyik oldalán egy mindig nyitva álló, folytonosan szűkülő folyosó csatlakozik; ebbe a befogott szarvasvad egyenkint be, s azon végig a keskeny nyíláson álló vadszállító szekrénybe tereltetik.

XI. tábla.

14. Közönséges tányérvás;
15. ugyanaz fogásra állítva;
16. hattyunyak vagy berlini tör fogásra állítás alatt;
17. ugyanaz becsapódva;
18. görénytör (hattyunyak-féle) faládjában görényre;
19. kétkarú csapóvas vagy vidratör fogásra állítva;
20. rókaszigony fogásra állítva;
21. ugyanaz kicsapódva.

XII. tábla.

1. Rémszinegek;
2. rémczafatok (megkettőzve is);
3. szövetek;
4. rémháló;
5. befogó háló;
6. csúcsos fogolyháló;
7. szarvas-szállító szekrény;
8. nyul-   "   "
9. erdei-   "   "

XIII. tábla.

1. Kaesafogó tó részlete.

VI. A puskaszerszám összeállítása.

Nem minden puskának a szerszáma egyforma ugyan, mindazonáltal bárki is, a ki az ezen ábrákon bemutatott szerzámot s alkatrészeinek czélját ismerni megtanulja, képes lesz más alkotású szerszámokat is szétbontani illetve összeállítani.

XIV. tábla.

- I. a szerszám lemeze, melyre egymásután illesztendő;
- II. a dió, melynek tulsó tengelyére a sárkány erősítettik;
- III. a diófedő, két csavarral megerősítve;
- IV. a diófog — a diófedőnek harmadik csavarával oda rögzítve;

V. a diófog-rugó ;

VI. a szerszámrugó.

Az így összeállított szerszámra végre ráerősítették a lemez tulsó oldalán a sárkány (kakas) s a szerszám beillesztetik a tusába.

A szerszám szétszedése a megfordított sorrendben fogantositatik.

VII. Miként jelzi a fővad a lösebeket?

A vadásznak tudnia kell, miként viselkedik a fővad a lövés, illetve a rajta ejtett sebzés után, hogy e viselkedéséből, a sebvér színéből, annak a csapáéhoz viszonyított fekvéséből, a sebzés helyére a legnagyobb biztossággal következtethessen s további eljárását e szerint megállapithassa.

A hibás lövést a vad azzal jelzi, hogy minden feltűnőbb testmozgás nélkül eliramodik, rövid menekülés után megáll s visszatekint, s csak azután folytatja menekülését. — Ez azonban a vadászt ne tartóztassa kötelességének teljesítésétől, mely abban áll, hogy nagyvadra ejtett minden lövés után oda siessen, a hol a vad állott s ott mindenekelőtt megvizsgálja, vajjon csontzilánkokat, sebszört nem talál-e, vagy pedig a vad csapája nem mutat-e gyanus jelt (a mely abban áll, hogy a sebzett vad — önkénytelenül mélyen összerezzenve, mintegy megrémülve, álltából nagyot lendítve testén, s z é t t e r p e s z t e t t c s ü l k ö k k e l h a s í t j a a n y o m o t a t a l a j b a); hogy igaz vadászhoz illően teljesen meggyőződjk, hogy a vadat elhibázta. Ha azon a helyen, a hol a vad a lövés pillanatában állott, sebzésre valló jelt nem is talál, ezzel sem szabad megelégednie, hanem követnie kell egy darabig a vadat s ha így sem akad sebvérre, vagy más gyanus jelre, csak akkor mondhatja megnyugvással, hogy a vad el van hibázva.

Ha a vadász akár a lövés helyén, akár a vad csapásában sebvért vagy sebzésre valló egyéb jelet talált, erre „töretet“ helyez (zöld lombot tör le a fáról, s ezt ággal a menekülés irányában a levelek aljával felfelé leteszi a jel mellé) „megtöreteli“ a csapát.

A golyó által ért vad hevesen összerezzen, ha nyomban össze nem rogy, erős iramban elmenekül, s vagy azonnal vagy rövidre rá elhagyja a csapatot, s egymaga vonul tovább.

A vad magatartására s a sebvér színére nézve a következőkre kell ügyelni:

XIII. tábla 2.

1.) *S.* szügylövésnél, mely a szívet és a tüdőt rongcsolja, a vad felágaskodik s vagy összerogy, vagy vágatva elmenekül egy darabig; ha a lövés a jobb mellüregbe hatolt, élénk-piros, habos tüdővér, ha a bal mellüregbe hatolt, sötét szívvér frecsesen ki a csapa elé.

2. *T. és H.* fej- és nyaklövés; ha a golyó a koponyát vagy a rózsatőt éri, a vad tűzben összerogy, de — ha a koponya szét nem zúzatott, nyomban csülökre kap megint s minél messzibbre elmenekül. A nyaklövésből a vér az elölábak csapái mellé foly le; színe közönséges vérvörös; ha a golyó az üteret megsértette, a vér messzire oldalt frecsesen és világosabb; sértett visszérből sötétszínű vér nagy cseppekben hull a csapa mellé; pusztá huslövésnél hig nyálkaszerű piros a vér s a vérzés gyakran igen hamar megszűnik. Ha a golyó nyakcsigolyát zúz össze, a vad nyomban megdermed.

A fejre és nyakra való lövést a vadász csak kéuszerűségéből kockáztassa.

3. *O.* magas vállaplövésnél, mely a gerinczet is szétzuzza, a vad tűzben összerogy.

4. *A.* vállaplövésnél a szív rongcsolásával a vad hevesen összerozzen, néha előrerogy, máskor magas szökéssel jelez; mélyebb sebzésnél szökik és hátrafelé rug, azután erős iramban menekül, de rövid futás után megáll, támoanyag, teste remeg, lábai inognak, végre fél fordulással felbukik — rendszeren a sebzés oldalára. A feketés sebvér az elölábak csapái mellett fekszik; a sebször rövid, a csülköket a vad erősen benyomja a talajba.

5. *B.* vállaplövésnél a tüdő rongcsolásával a vad hosszut szökik s szintén hátrafelé rug; menekvését gyakran megszakítva nagy darabokban köhög a világosszínű habos tüdővért az elölábak csapája elé és mellé; a sebször rövid, a csülök mélyen benyomódnak a talajba.

6. *L.* májlövésnél és

7. *M.* léplövésnél a vad szintén rug; de a sötét, barnásvörös vér közel a csapa mellé csepeg, vagy lépésről lépésre oldalt a csapa mellé frecsesen.

8. *W.* ágyéklövésnél (Weidwundschuss) a vad nagyon összerenzen s rövid iram vagy ügetés után leheveredik; ha a belek vannak megsértve, meg-megállva meggörbitett háttal, lekonyuló fejjel tovább vonul, csakhamar leheveredik, s néhány óra alatt megdermed; ha a gyomor van megroncsolva, a vad nem jelez olyan feltűnően, de csakhamar megbetegszik; heveredésében nyugtalanítottván, végkimerülésig menekül. A vér bél-sárral van keverve. Ágyéklövésre a vad keveset, a hizási idényben alig vérez.

9. *K.* czomblövésnél akár oldalról, akár hátulról sértült meg a vad, hacsak a golyó csontot nem zuzott, a vad rendszeren meszszire elmenekül; a vérzés eleinte nagy, de 2-300 lépés után igen meggyérül, vagy teljesen megszűnik. A közönséges színű vér közel a csapához, — vagy a hátulsó lábak csapái között fekszik.

10. A horzsoló lövés (R. Z. R. Hi.) mely a gerinceznyulányok egyikét éri, a vadat tűzben leteríti, de az néhány pillanat múlva csülökre kap, néhány tántorgó lépés után teljesen magához tér és eliramodik. Vér alig található; a sebszőr hosszú.

11. Lábszárlövésnél a vér közönséges színű, a sebszőr igen rövid, de sötétebb színű és a sebzés helyén esontszilánkok találhatóak.

Azt a vadászati szabályt, mely szerint a sebzett vadat nem szabad azonnal követni, hanem időt kell neki engedni, hogy megbetegedjék, a 10. és 11. alatt említett sebzések esetén figyelmen kívül kell hagyni; azaz ha a tűzben összerogyott vad rövid kapálódzás után csülökre kap s rövid tántorgás után eliramodik, vagy pedig ha látjuk, hogy a golyó egyik lábszárát összezuzta, a vérebet azonnal le kell oldani a vezető szijról, mert csak így van kilátásunk arra, hogy a vadat megkerítsük.

Igen gyakran megesik, hogy — p. o. a hizási idényben, vagy pedig ha a vadat a sebzés nem rendes testtartásában érte, a vad épen nem vérzik; az első esetben mert a fagygyu a sebnyilást bedugja, a második esetben, mert a vad csuhája a sebnyilás fölé húzódik; ilyenkor fölötte fontos, hogy a sebszőr hosszából, színéből sat. meg tudjuk itélni, a vadnak melyik testrészén ejtettünk sebet. Erre a gyakorlatban minden vadásznak ügyelnie kell.

Igen fontos annak megállapítására, hogy a vad meg van-e

sebezve, a rendes csapa ismerete; mert a sebzett vad csapája mindig eltér ugyanannak rendes csapájától — legtöbbször abban, hogy a csülkök hegyeit mélyen belenyomja a talajba.

Csaknem kétségbevonhatlan jelül a sebzésnek tekinthető az, ha a vad, a melyre a lövés ejtetett, a csapatból kivál; az ilyen vad csak a legkritikábban halad hegynek, hanem a völgyben marad, vagy lehalad a lejtőn.

VIII. A költőgép leírása.

XV. tábla.

A költőgép nedves fűrészporral telt négyszegletes faládban (*I a, a, a*) elhelyezett — belül üres kerek kazánból (*I, II d, d*) áll, (képzeljünk egy kerekbe hajlított 24 cm. magas és 15 cm. széles négyszegletű csövet) melybe három cső vezet; kettő felül, egy alul. Az egyik felső cső (*I, II h*), mely csészében végződik, arra szolgál, hogy ezen át a kazánt forró vízzel megtöltsük; a másik — igen vékony csövecske (*I, II g*) a kazánban fejlődő gőz kiömlését közvetíti, hogy ez a kazánt szét ne robbantsa; a harmadik, alsó csövön keresztül (*I, II i*), mely csappal van ellátva, a kihűlt vizet eresztjük ki a kazánból. A kazán kerek belső része a költő üre (*I, II E.*), melybe négy darabból álló tálforma, a költő tál (*I f. f.*) van elhelyezve, mely a tojások befogadására szolgál. Ezen költőtál alatt 2 cm.-nyi finom homokréteg van, melyet folytonosan nedvesen kell tartani és időközönként föllazítani. Egy ily költő gépben egyszerre 100—150 tojást lehet kiköltetni.

A költőgép gondozására kiszemelt egyénnek föltétlenül józan, teljesen megbízható, egész odaadással buzgó embernek kell lennie, mert a kellő figyelemnek csak rövid időre való megszakítása a tojásokat megronthatja.

Attól a pillanattól, midőn a fázántojásokat a költő tálba (*I f, f.*) beletettük, mindaddig, míg a tojásokból a csibécskék kikelnek, azaz 26 napig, a költő üre légmérsékét az abban elhelyezett hőmérő adatai szerint folytonosan 29 fokon kell tartani, a mely hőfok a fázánkötő teste melegségét képviseli.

A gondozónak teendői pedig a következők.

Mindenekelőtt a költőgépet kell előkészítenie. A láda fűrészporát (*I c*) forró vízzel meg kell nedvesíteni, a költőkazánt (*I, II d d*) meg kell tölteni kb. 70—75 liter forró vízzel s a költőláda mind a két felső ablakát (*II b, b, c, c,*) be kell csukni. Ez legjobban a reggeli órákban történik, hogy a költőláda teljesen megmelegedjék s hogy a gondozó arról is meggyőződjék, vajjon a kazán és a csövek épek-e? Másnap reggel, ha hideg az idő 30—35, különben 25—30 liter vizet forralunk, az alsó cső csapja megnyitásával a kazánból a mennyt forraltunk, annyi vizet kieresztünk s azt a forróval pótoljuk, azután a töltő cső csészéjébe nedves rongyot teszünk, hogy a gőz azon ki ne hatolhasson; végre bele teszszük a fázántojásokat a költőtálba (*I f. f*), közéjük állítunk egy kipróbált 100 fokos hőmérőt (*ilyen 1—2-t tartalékként is kell tartanunk*) s helyére teszszük a költőláda két ablakát.

Ezzel kezdetét vette a költési művelet.

Ezentúl a gondozónak csak az a feladata, hogy a költő ürmelegébe 26 fok alá ne süljedjen, a 30 fokot meg ne haladja; ezt úgy szabályozza, hogy a felső ablakokat (*II b.*) becsukja, vagy ha nagy a meleg, azoknak egyikét, vagy mind a kettőt rövidebb-hosszabb időre megnyitja, hogy az egyenletes 29 foknyi meleget helyreállítsa. A hőmérsék leginkább felfelé száll 3—4 órával a megtöltés után, tehát dél felé, míg éjfél után annak apadásától kell tartani. A kazán utántöltése naponta reggel történik. A költés 10-ik napján vagy a költőhelyiségben, melyet e célra a szükséghez képest kifűtünk, vagy ha napos, meleg az idő: a szabadban megvizsgáljuk a tojásokat a tojáskémlő cső segítségével. Ez könnyű lemezpapírból készült, belül feketére mázolt, 20—25 cm. hosszú kúpos cső, melynek kisebb nyílása olyan, hogy szemünk golyója, nagyobb nyílása oly tág, hogy egy fázántojás épen bele férjen. A csövet bal kezünkben szemünkre szorítjuk, jobbunkkal pedig két újj között a tojást a cső nyílásába téve, élénk láng (*lámpavilág*) vagy a nap felé tekintünk. A mely tojás a 10-ik napon még mindig teljesen áttetsző, azt félre teszszük, mert meddő; a mely zavarosnak látszik, azt bekötöttnek mondjuk s az jó. Ezzel a vizsgálattal sietnünk kell, hogy a tojásokat meg ne hűtsük; egy óránál tovább a töltő ürön kívül azokat hagyni nem szabad. A 23-ik naptól kezdve folytonos figyelemmel kísérik a költést s a gondozó ettől fogva

csak a legrövidebb időre hagyhatja el a költőgépet, mert a csibék a 24-ik napon rendszeren már vágnak a tojásbébon.

Ha a tojások jók voltak, s a költés üzeme rendszeren lefolyt, a 26-ik napra valamennyi csibe kibújt a tojásból, bár mindig maradnak késedelmezők, de ezek ritkán életképesek. Hogy a megmaradt tojásokban élő csibe van-e, erről úgy is lehet meggyőződni, hogy langyos vízbe teszszük; a mely tojás ilyenkor ide-oda mozog, élő állatocskát tartalmaz, mely belül mozogva, súlypontját változtatja. A felvágott tojásból a csibét kiségiteni csak akkor szabad, ha a nyílás barna; különben nem érett még a csirke.

A kikelt csibécskéket tollakkal megtöltött edényekbe vagy kosarakba teszszük s ott hagyjuk, a míg megszáradnak, a mi 6—8 óra alatt történik.

Ezzel a költési művelet be van fejezve.

IX. A kettős csapóláda leírása.

XVI. tábla.

A kettős csapóláda 1,2—1,3 m. hosszú, 35—45 cm. magas és széles; az oldaldeszkák 5 cm. erős pallódeszkákból készítendők. A külső berendezés az ábrából látszik. A csapóajtók belsejét alul és az „a“-val jelzett billentő nyílást köröskörül jó bádoglemezzel kibélelni, hogy a fogott vad magát ki ne rághassa.

A láda belsejében átmenő billentő deszkácska „b“ a szekrény tulsó falába vert szegecskén lóg — egész hosszában szabadon a levegőben; erre a szekrény mind a két bejárója felől egy-egy deszkácska támaszkodik, mely a billentő deszkácskát az áthaladó vad sulya alatt leszoritja, minek folytán a billentő „c“ kiszabadul, s a nehéz ajtók lecsapódnak.

Ügyes asztalos vagy csak ács is naponkint könnyen 3 darab ilyen ládát készíthet.

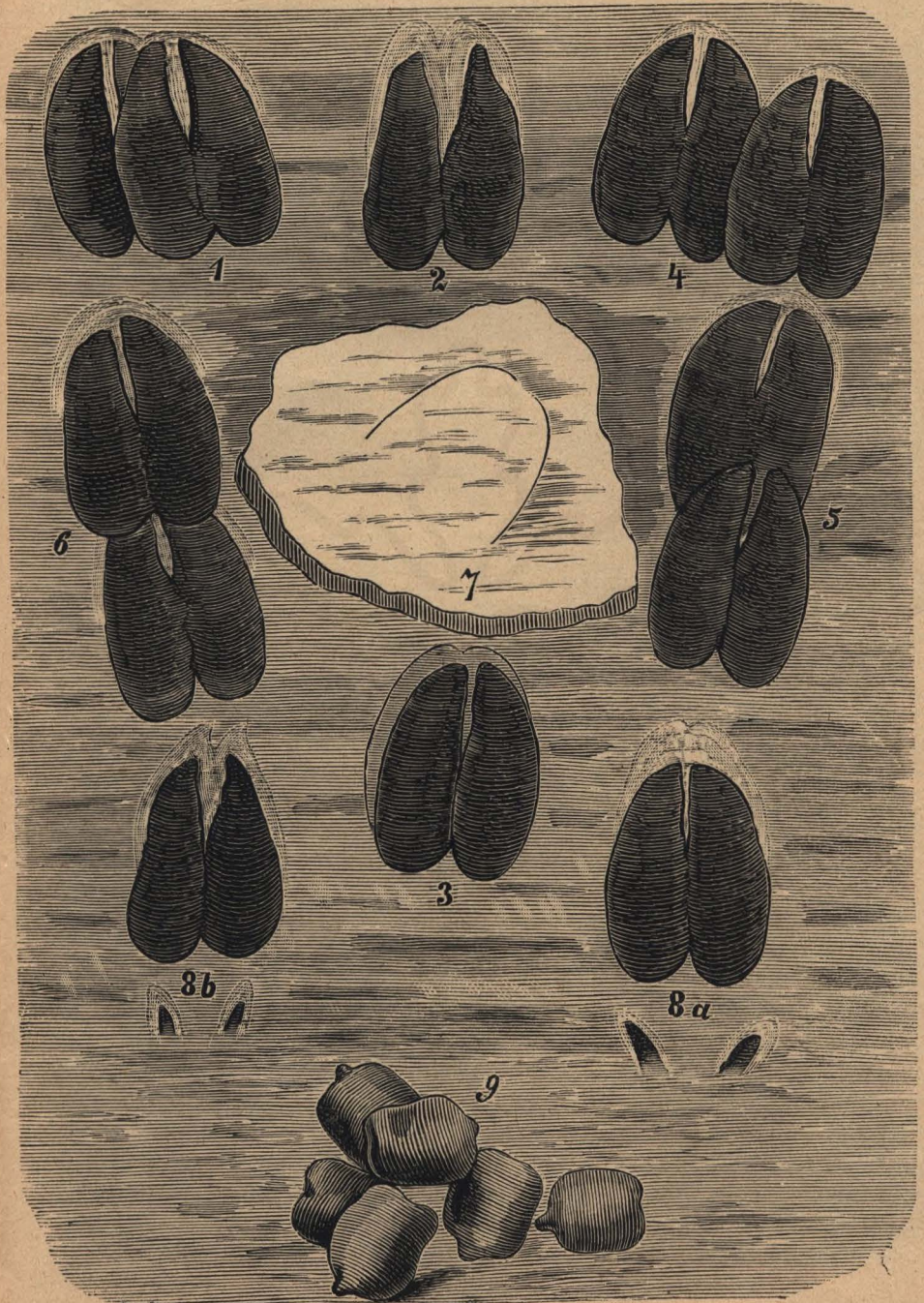

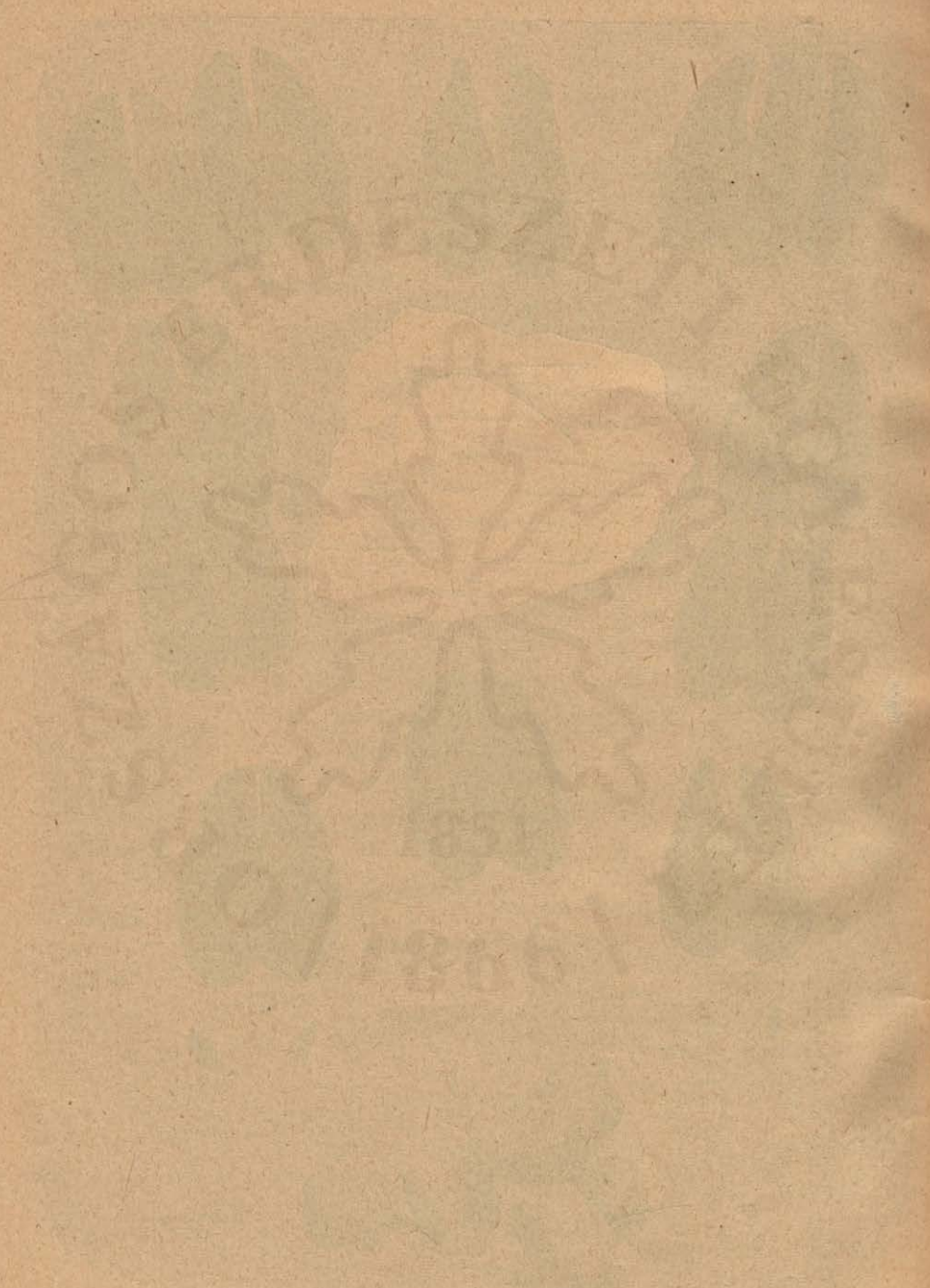
Ábrák a „Vadőr“ kézikönyvéhez.

I. tábla.

1915. 11.

II. tábla.

10

11

12

13

14

III. tábla.

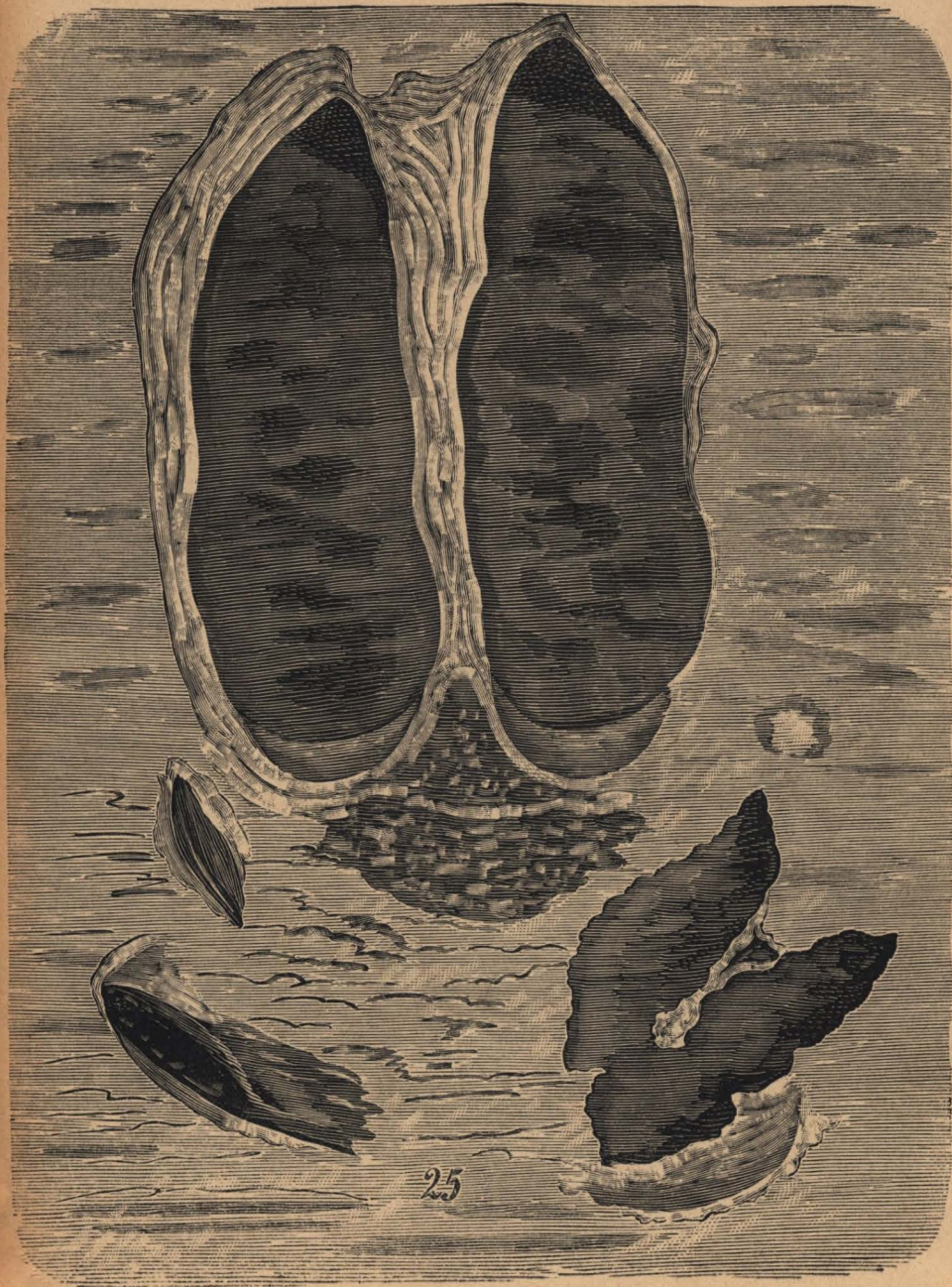

IV. tábla.

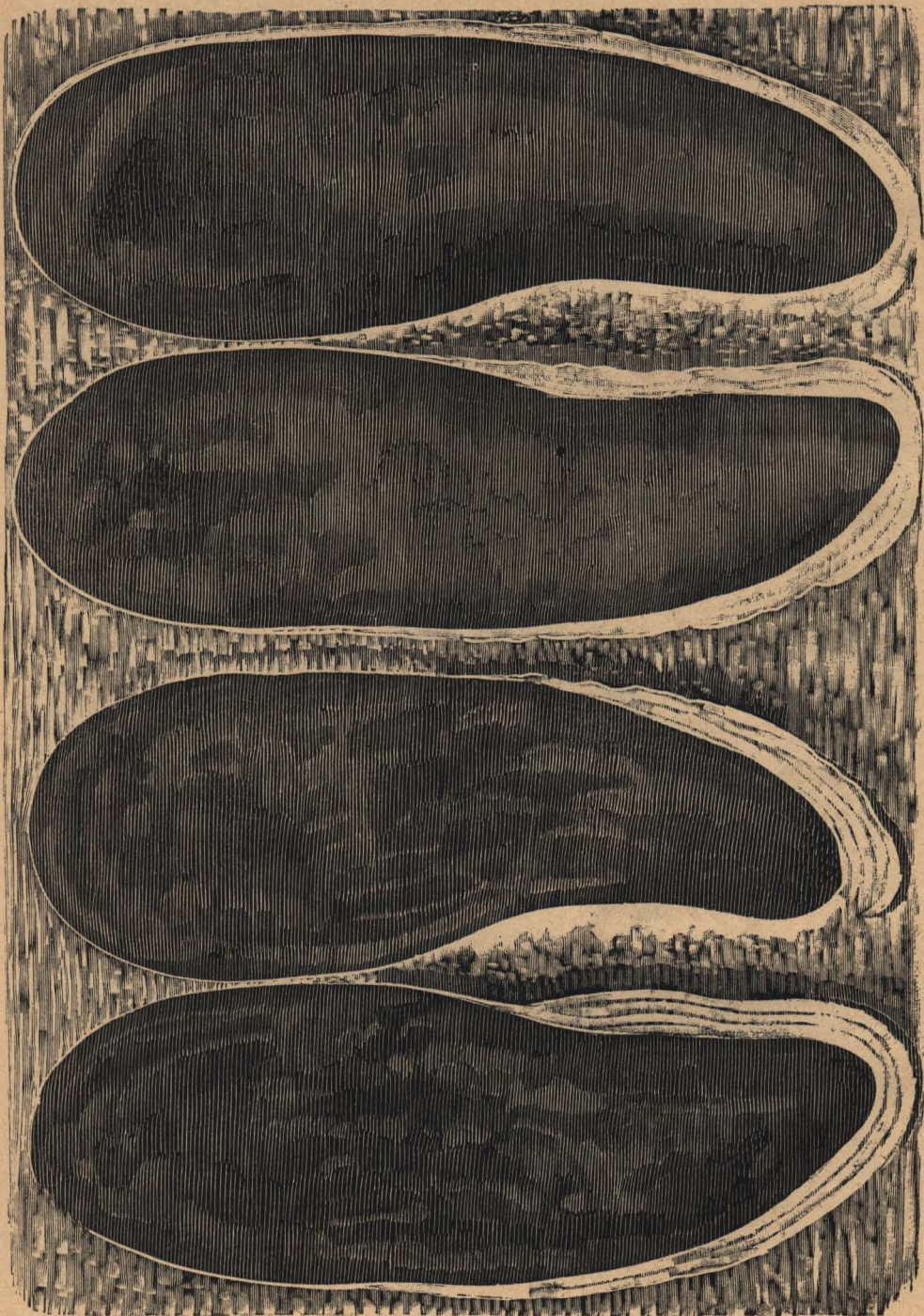

V. ábra.

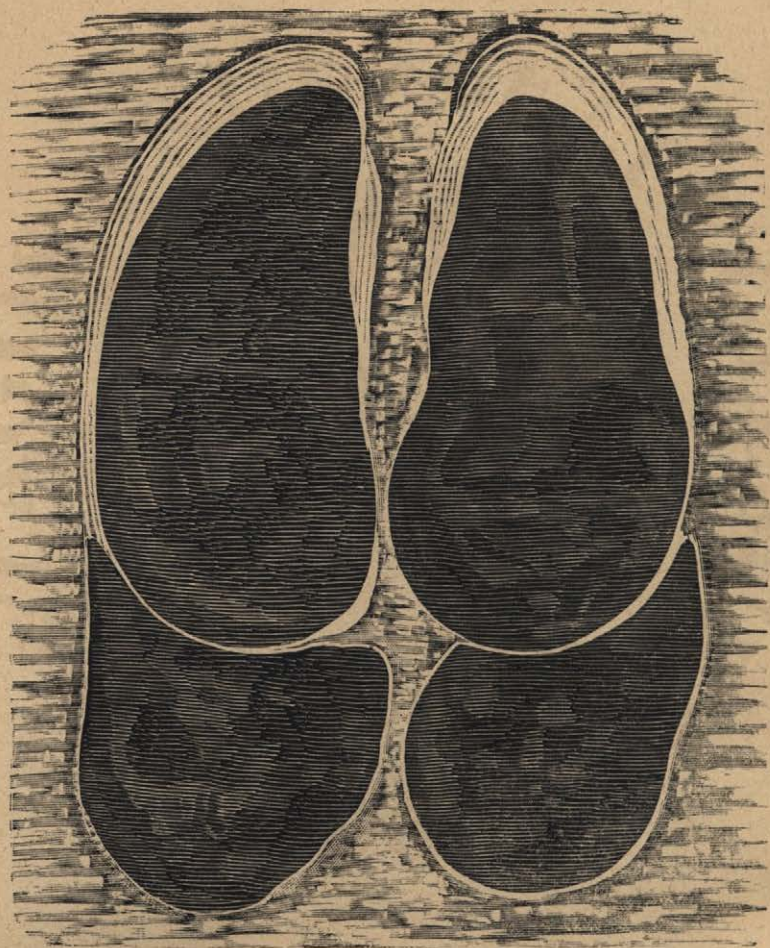

25

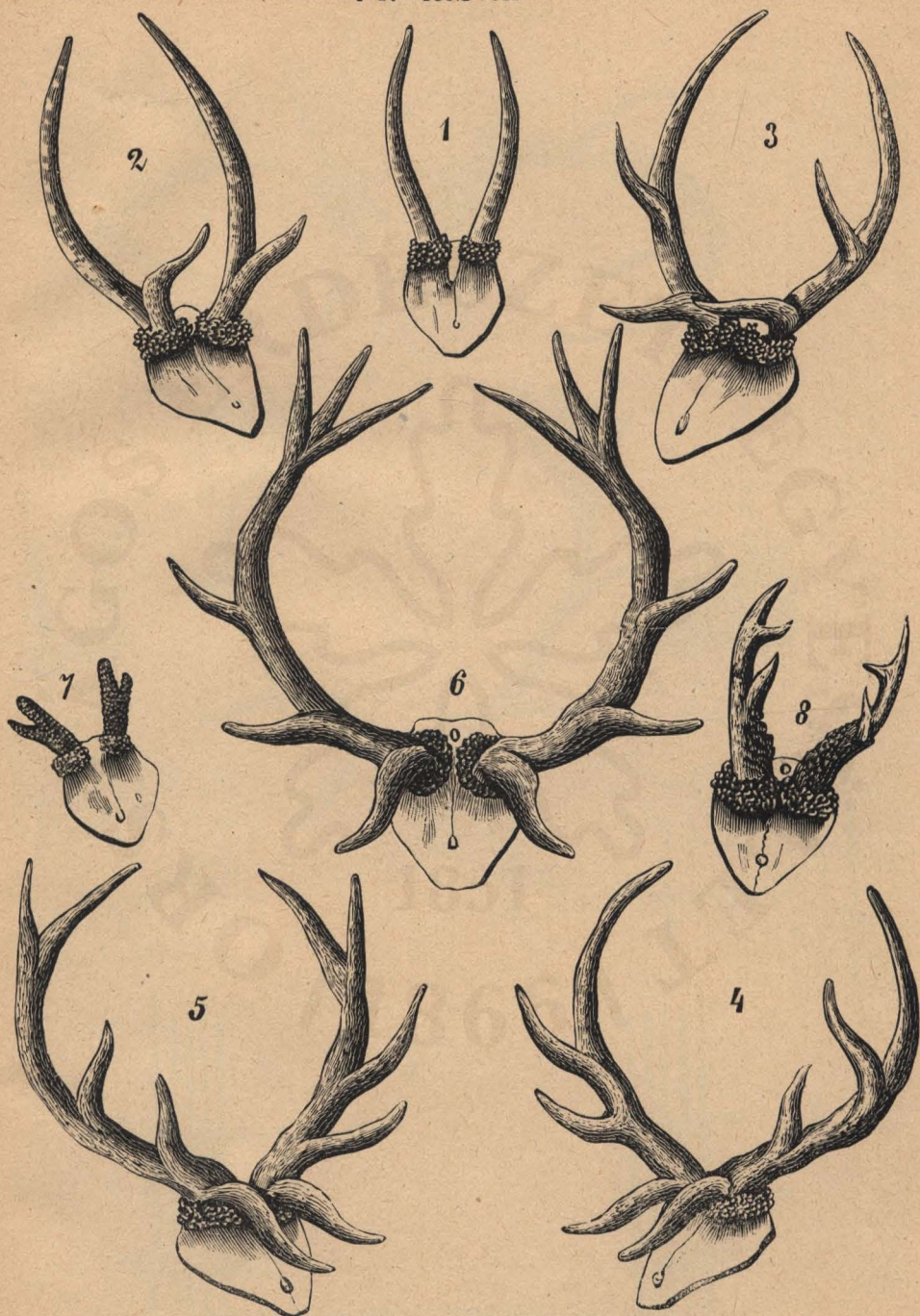

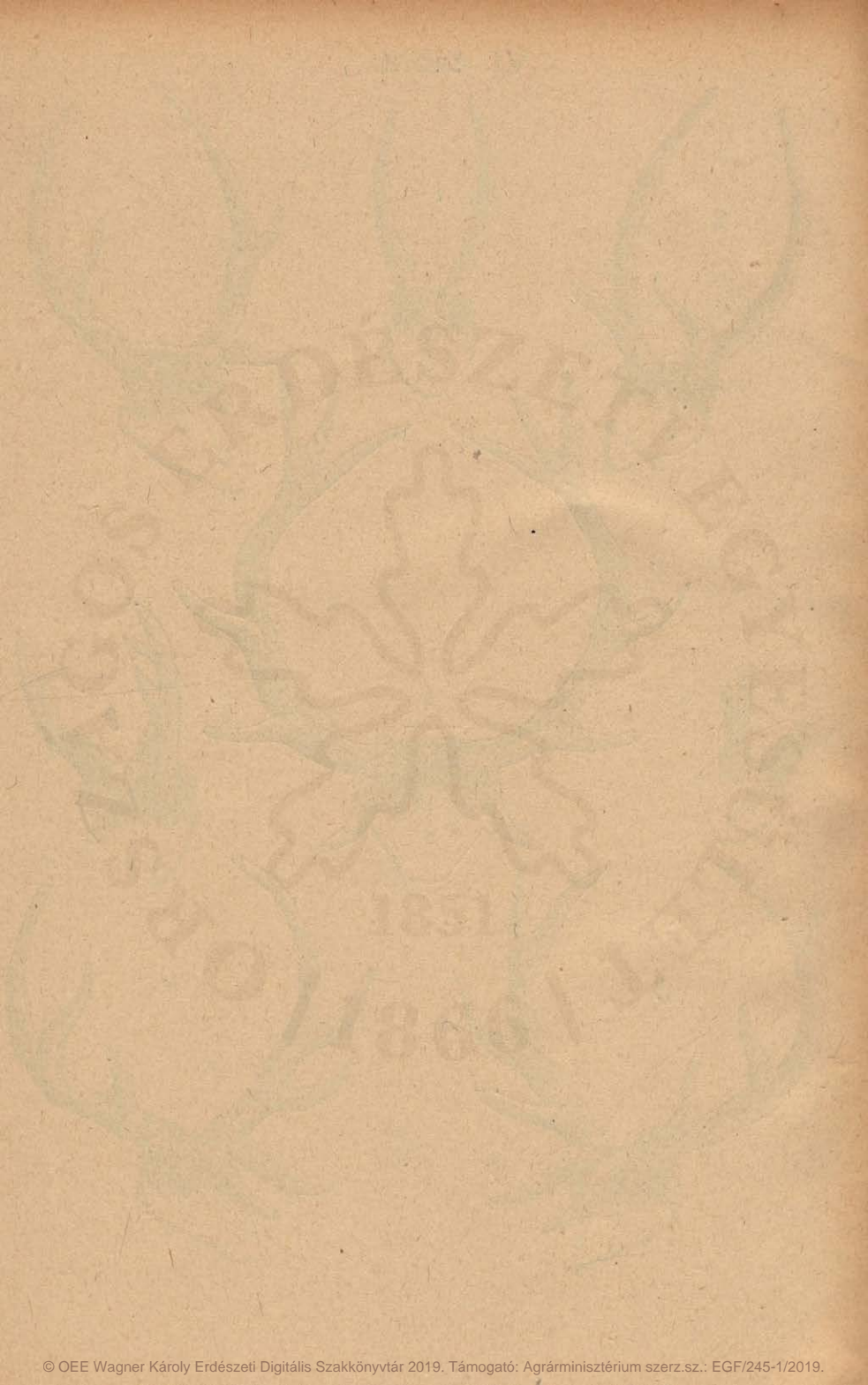

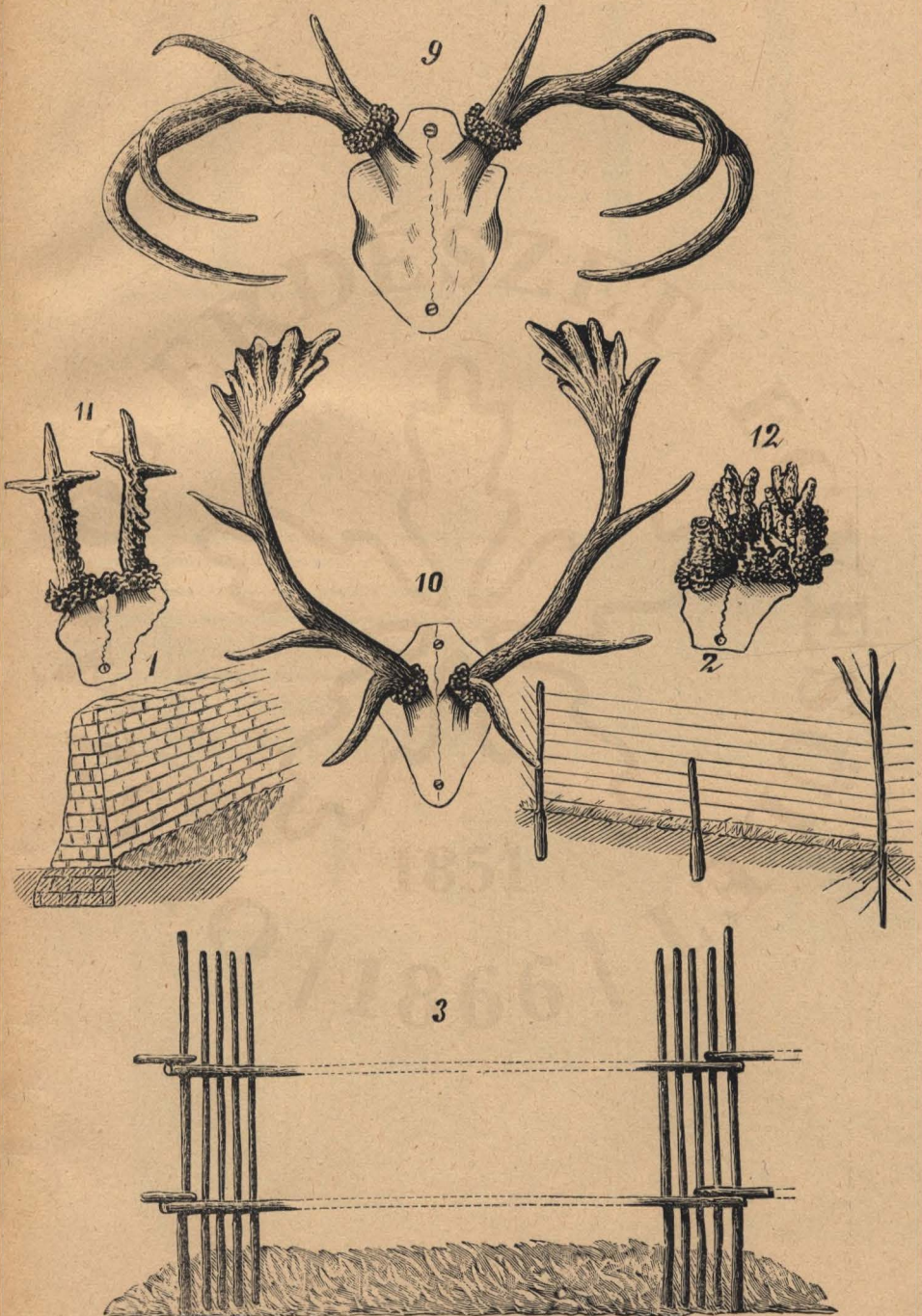

VI. tábla.

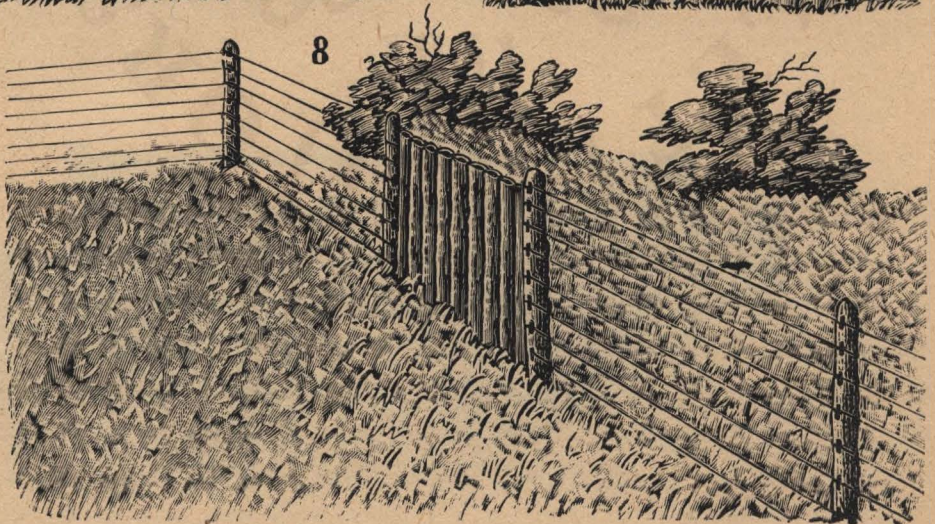
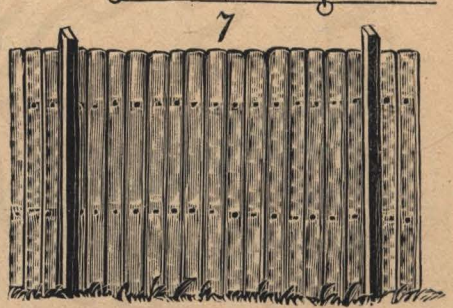
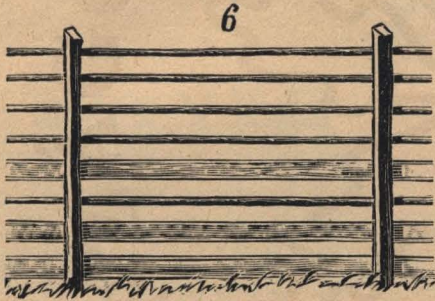
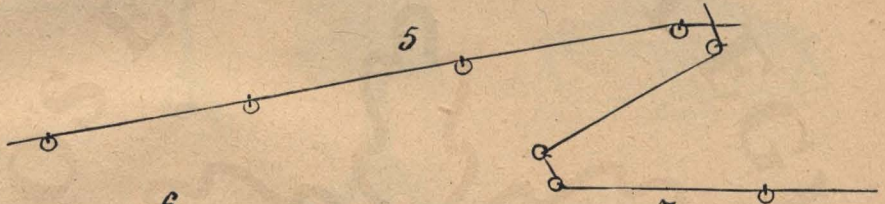
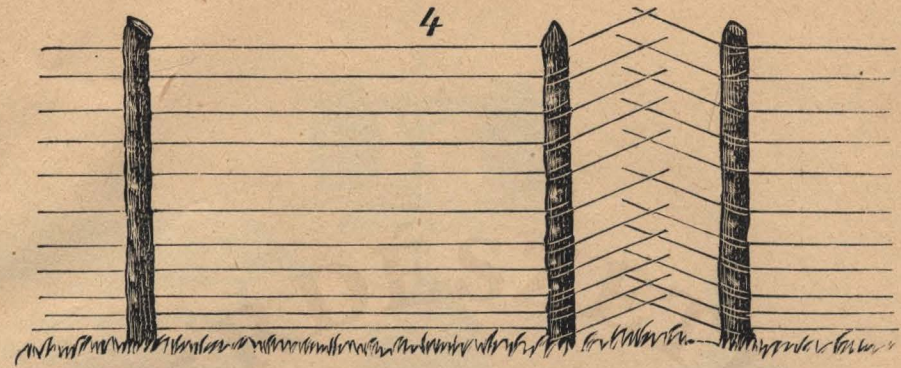

VII. tábla.

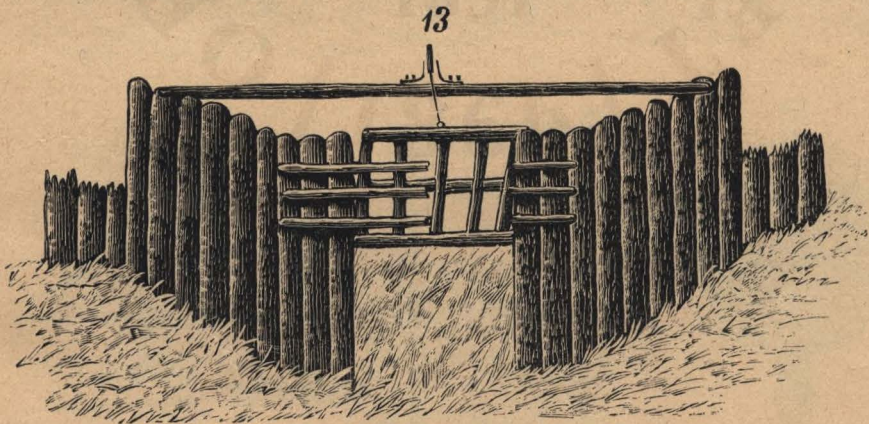
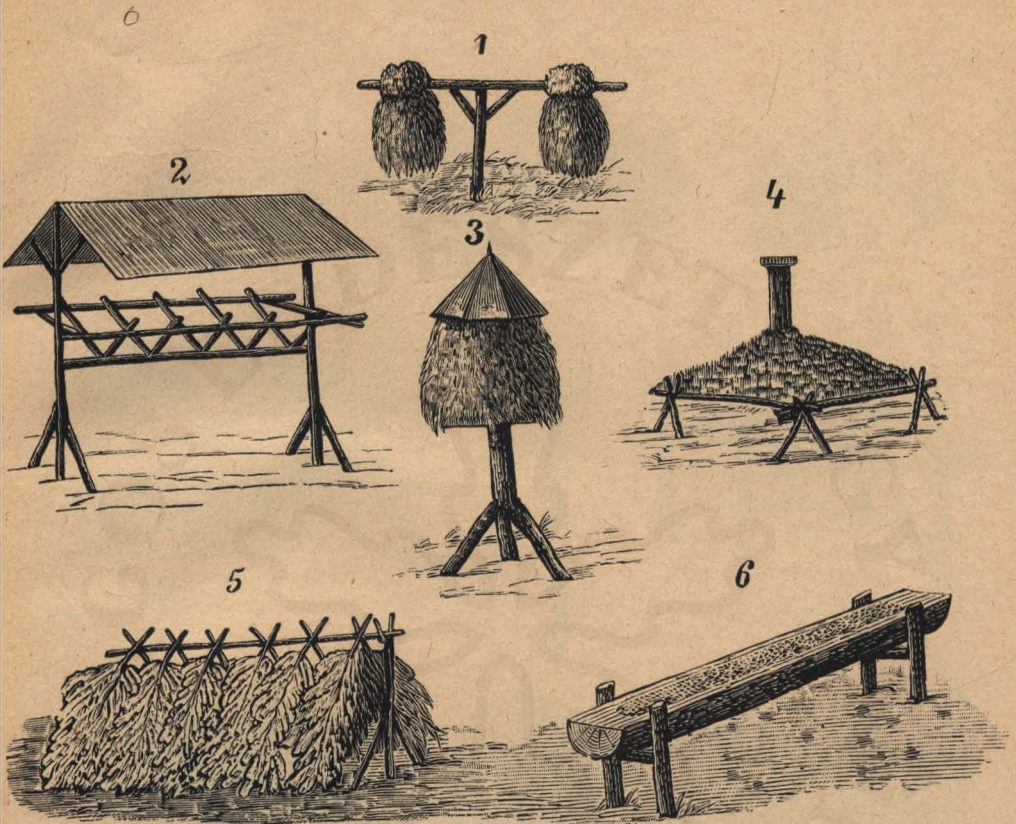
VIII. tábla.

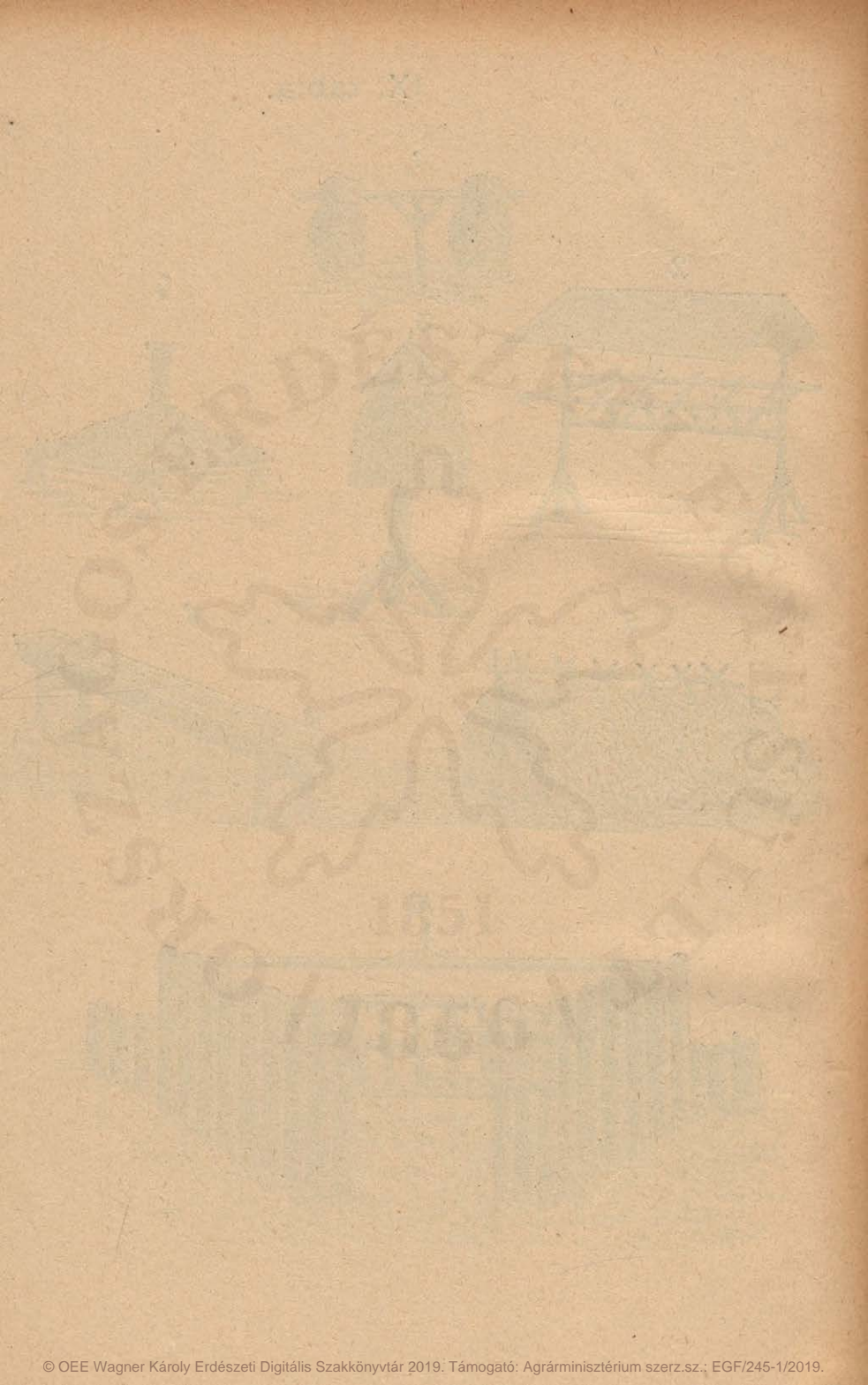

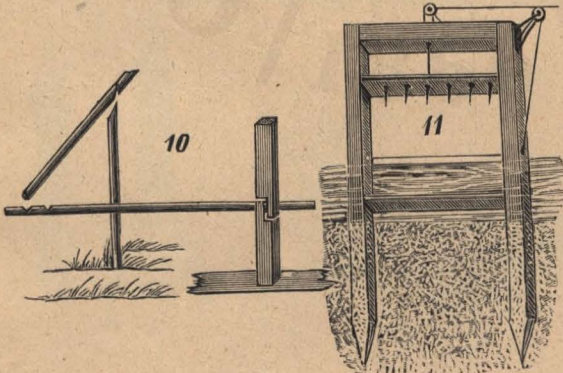
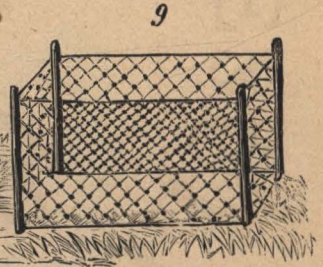
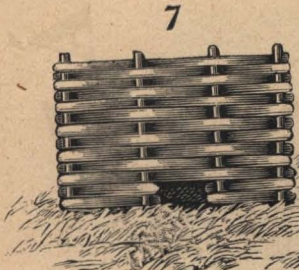
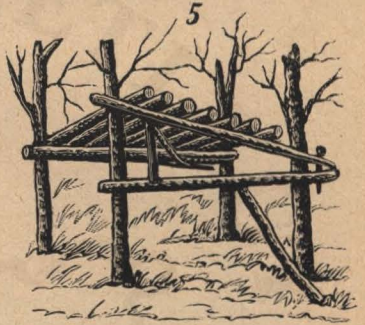
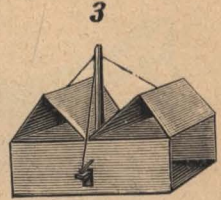
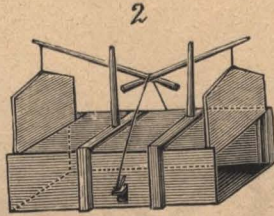
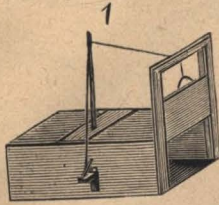

IX. tábla.

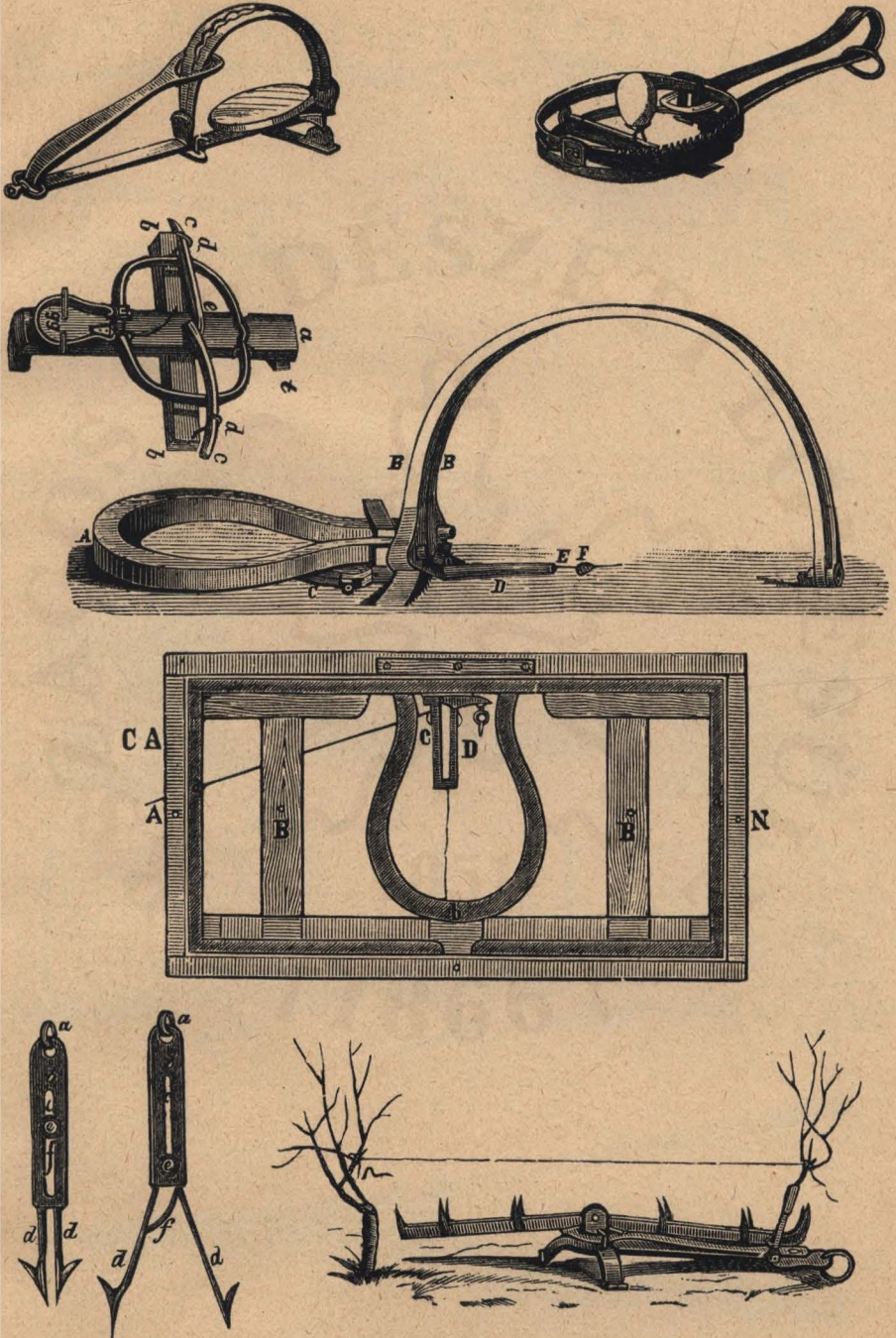

X. tábla.

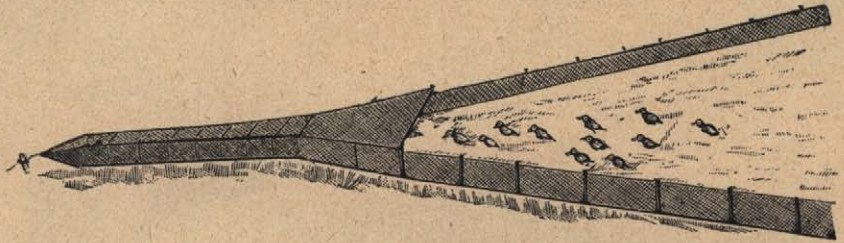
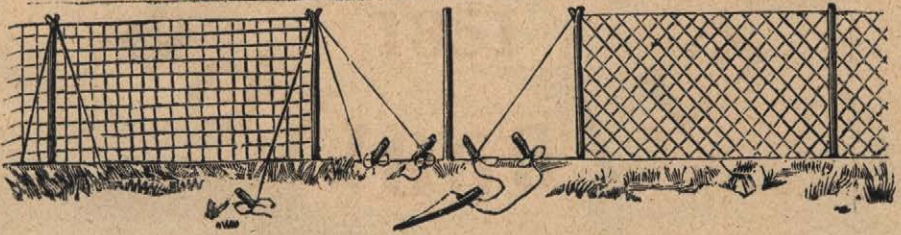
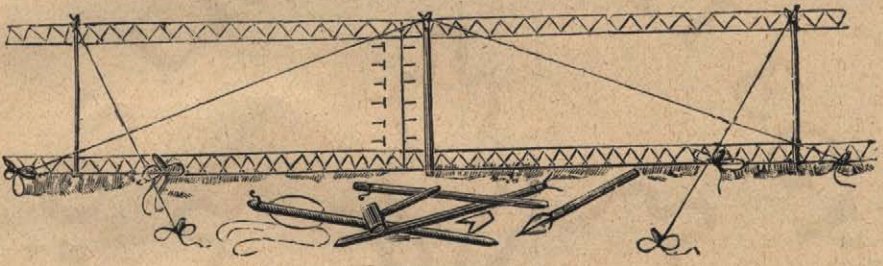

XI. tábla.

XII. tábla.

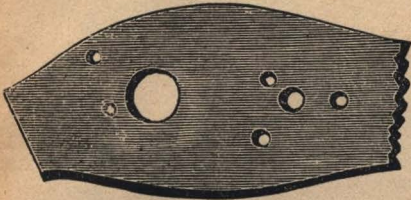

XIII. tábla.

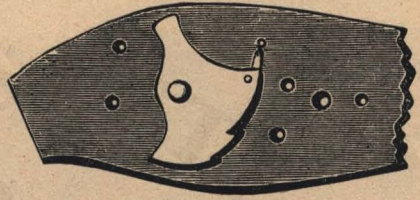

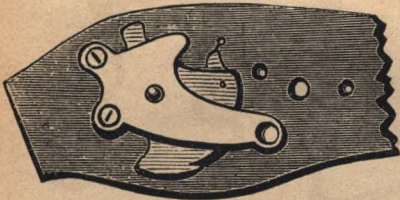
XIV. tábla.

I

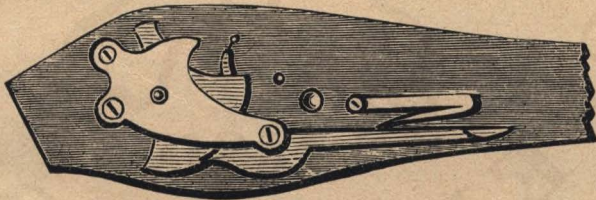
II

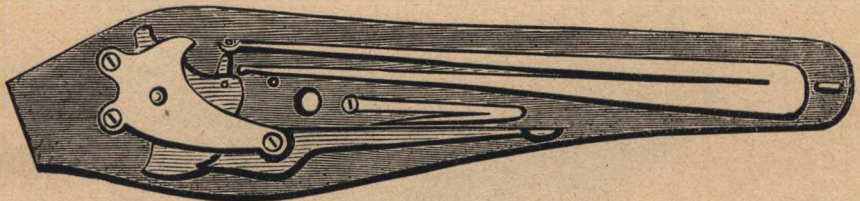
III

IV

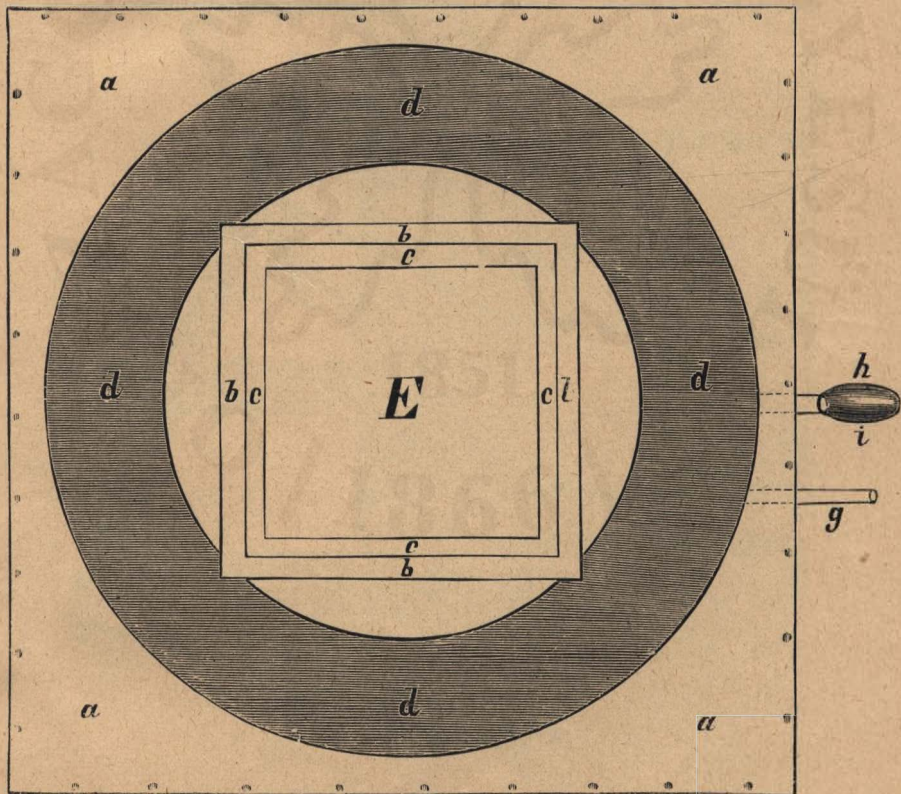
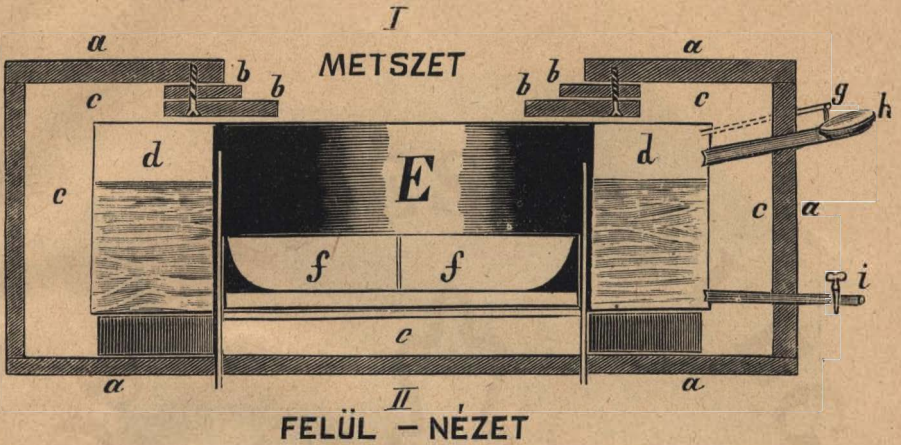
V

VI

XV. tábla.

XVI. tábla.

